

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

На правах рукопису

Молчко Оксана Орестівна

УДК 811.111'25'262

**ХУДОЖНЄ ПОРІВНЯННЯ
ЯК КАТЕГОРІЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)**

10.02.16 – Перекладознавство

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Науковий керівник

Задорожний Богдан Михайлович, доктор філологічних наук, професор

**Дзера Оксана Василівна,
кандидат філологічних наук,
доцент**

Львів – 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРІВНЯННЯ У МОВОЗНАВСТВІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ.....	11
1.1. Порівняння у системно-структурній парадигмі лінгвістики.....	11
1.1.1. Логіко-філософське осмислення порівняння	11
1.1.2. Структурно-семантичний аспект дослідження порівняння	14
1.1.3. Лінгвостилістичний підхід до аналізу порівняння	23
1.2. Порівняння у когнітивно-дискурсивній парадигмі мовознавчих студій	28
1.2.1. Вивчення прагматичних аспектів порівняння	28
1.2.2. Порівняння у психолінгвістичному висвітленні	32
1.2.3. Лінгвоконцептуальний та лінгвокультурологічний підходи до дослідження порівняння	38
1.3. Порівняння як об'єкт контрастивних та перекладознавчих студій	45
1.3.1. Структурно-семантичні моделі порівняльних конструкцій у контрастивному аспекті	45
1.3.2. Порівняння в перекладознавчих дослідженнях	62
1.3.3. Методика перекладознавчого аналізу художнього порівняння. Культурно-специфічний смисл та методи його відтворення в цільовій мові.....	69
Висновки до розділу I	78
РОЗДІЛ II. ПОРІВНЯННЯ У СТРУКТУРІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ: ВІДТВОРЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ	81
2.1. Переклад художнього порівняння як структурно-конотативної реалії	81
2.2. Художнє порівняння з лексичною реалією в перекладознавчому висвітленні	91

2.3. Актуалізація фонетичних стилістичних прийомів у художньому порівнянні та їхнє відтворення в перекладі	102
2.4. Переклад лексико-семантичних стилістичних прийомів у межах художнього порівняння	113
Висновки до розділу II	129
РОЗДІЛ III. ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ХУДОЖНЬОГО ПОРІВНЯННЯ: ПЕРЕКЛАД ОБРАЗІВ І СИМВОЛІВ	132
3.1. Особливості перекладу образності та символіки художніх порівнянь з кольороназвами	133
3.2. Образність та символіка художніх порівнянь з фауноназвами та її відтворення у перекладі	148
3.3. Використання та переклад художніх порівнянь із флороназвами	189
Висновки до розділу III	203
ВИСНОВКИ.....	206
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	215

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АЧ – актуальне членування

ІАП – індивідуально-авторське порівняння

КН – кольороназва

КСС – культурно-специфічний смисл

ПК – порівняльна конструкція

ПР – просте речення

СКР – структурно-конотативна реалія

СПРПП – складнопідрядне речення з підрядним порівняльним

ФО – фразеологічна одиниця

ФП – фразеологізоване порівняння

ХП – художнє порівняння

ВСТУП

Усе пізнається в порівнянні. Усе, що з'явилося разом із виробленням у людини здатності мислити, зокрема й уміння поєднувати непоєднане й відповідно втілювати це в мовні формули та моделі на основі асоціацій, які вона отримувала з довкілля: природи, побуту, культури.

Порівняльна конструкція неодноразово була об'єктом досліджень українських та закордонних філологів. З огляду на проблеми семантики, художнє порівняння вивчали О. Потебня, О. Веселовський, А. Коваль, О. Пономарів, О. Мороховський, Ю. Левін, М. Гловінський, В. Домбровський, Є. Верещагін, В. Костомаров, В. Корольков, О. Квятковський, І. Гальперін, Б. Томашевський, М. Шапіро, М. Черемісіна, В. Огольцев, О. Кунін, В. Ярцева, Ю. Лотман, М. Блек, Р. Якобсон, Ц. Тодоров, І. Шенько та ін. Структурну організацію порівняння досліджували О. Кунін, Б. Томашевський, С. Мезенін, І. Шенько, В. Домбровський, І. Гальперін, М. Шапіро, М. Черемісіна, Г. Демидова та ін. Граматичні аспекти порівняння досліджували О. Шахматов, О. Пешковський, Б. Серебренніков, І. Кучеренко, В. Сасіна та ін. Стилiстичні функції та емоційне навантаження художнього порівняння інтерпретували І. Гальперін, В. Матезіус, В. Гак, А. Коваль, О. Пономарів та ін. З літературознавчого погляду порівняння вивчали як складову фольклорних та художніх текстів залежно від їхнього роду та виду, творчого методу такі вчені, як: О. Потебня, О. Мороховський, О. Ахманова, М. Гловінський, В. Лесин, О. Пулинець, А. Нойберт та ін. У лінгвокультурологічному руслі в зіставному аспекті порівняння сьогодні досліджують К. Мізін, О. Левченко та ін. Основи досліджень порівняння в аспекті перекладознавства заклали О. Кунін, Р. Зорівчак, Б. Ажнюк, М. Черемісіна, В. Сасіна, Н. Кушина та ін.

Дослідження художнього порівняння як категорії перекладознавства не обмежується вузько семантичними та стилістичними рамками. Увагу зосереджено й на вивченні його етномовного та соціально-історичного контекстів, що виявляється у структурі значення слова й актуалізації відповідного

контекстуального смислу, зокрема міжкультурного (Є. Верещагін, В. Костомаров, Ф. Бацевич), реалії (С. Влахов, С. Флорін А. Федоров, Р. Зорівчак, П. Ньюмарк), етномовного компонента (Б. Ажнюк, Н. Кушина), прототипу (Дж. Лакоф, А. Нойберт, О. Левченко), символу національної культури (М. Новикова, І. Шама, Т. Космеда) чи культурного концепта (Ю. Степанов, О. Селіванова, Т. Космеда).

Із новими перспективами лінгвістики й перекладознавчої науки, а також із необхідністю застосування лінгвокультурологічних теорій у перекладознавстві загалом та перекладознавчому дослідженні порівняльних конструкцій зокрема пов'язана й мотивована **актуальність** дисертації. Ідеться не лише про відтворення змісту оригіналу, але й про максимально точну передачу його мікрообразів, символів, концептів, смислів, насамперед, тих, що містять національно специфічні особливості, мовні та мовленнєві.

Зв'язок роботи з науковими темами. Проблематика дисертації відповідає темі науково-дослідної роботи кафедри перекладознавства та контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура Львівського національного університету імені Івана Франка „Удосконалення методики перекладу різножанрових текстів з українською та англійською мовами як робочими” (держ. реєстр № 0111U008011). Тему дисертації „Художнє порівняння як категорія перекладознавства (на матеріалі української та англійської мов)” затверджено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка [протокол № 12/7 від 10.07.1998 р.].

Об'єкт дослідження – порівняльна конструкція української та англійської мов. Його **предмет** – особливості відтворення художнього порівняння в тексті-перекладі.

Матеріалом дослідження є корпус із 3 477 зразків українських та англійських художніх порівнянь, дібраних методом суцільної вибірки із прозових та віршованих художніх творів українських (Г. Квітка-Основ'яненко, П. Куліш, Панас Мирний, І. Нечуй-Левицький, М. Коцюбинський, В. Стефаник, І. Франко, Г. Косинка, О. Гончар та ін.) та англійських (Дж. Чосер, В. Шекспір, В. Теккерей, Ф.С. Фіцджеральд, Дж. Джойс, О. Хакслі, Джек Лондон, Дж. Апдайк та ін.)

письменників та їхніх перекладів (здійснених такими перекладачами, як: В. Вишневий, М. Габлевич, О. Жомнір, О. Мокровольський, М. Пінчевський, М. Рябова, О. Сенюк, М. Харенко, а також Джон Вір, О. Коваленко, Ф.Р. Лайвсей, Віра Річ, Ю. Ткач, Л. Рудницький, М. Скрипник, Я. Стельмах, М. Царинник та ін.).

Мета дисертації – дослідити особливості художнього порівняння як одиниці перекладу, методи та прийоми його відтворення цільовою мовою на основі аналізу перекладацьких трансформацій для з’ясування адекватності відтворення лінгвокультурного навантаження художнього порівняння в перекладі з урахуванням усіх рівнів мовної системи.

Зазначеній меті підпорядковано такі **завдання**:

- *репрезентувати* вихідні теоретичні позиції дослідження порівняння як перекладознавчої категорії, дослідницьку методологію й методику;
- *проаналізувати* мовні засоби вираження та стилістичні особливості художнього порівняння зіставляваних мов у межах системно-структурної лінгвістичної парадигми;
- *встановити* структурно-семантичні моделі порівняльних конструкцій української та англійської мов контрастивному аспекті й *подати* зразки їх перекладознавчого аналізу;
- *схарактеризувати* статус порівняння в когнітивно-дискурсивній лінгвістичній парадигмі в межах прагматичного, психолінгвістичного, лінгвокультурологічного та лінгвоконцептуального підходів до його аналізу;
- *з’ясувати* особливості порівняльної конструкції з огляду психолінгвістичної теорії актуального членування;
- *виокремити* функції художнього порівняння;
- *окреслити* особливості художнього порівняння, зумовлені етнічнокультурним світосприйняттям мовців;
- *виявити* перекладний потенціал порівняння з кольоро-, фауно- і флороназвами як найчастотнішими компонентами моделей творення

словесного образу з огляду на символічність їхнього значення в межах лінгвокультурології.

Вибір дослідницьких **методів** зумовлений об'єктом, предметом, метою й поставленими завданнями та необхідністю комплексного підходу до оцінки мовних явищ. У процесі вивчення семантики порівняння використано методи аналізу *словникових дефініцій* – для з'ясування семантичної структури досліджуваних одиниць з урахуванням смислових модифікацій, *компонентного аналізу* – для визначення особливостей семантичної структури елементів порівняльної конструкції та художнього порівняння як стилістичної фігури. Прийоми аналізу, випрацьовані в теорії *актуального членування*, застосовано щодо порівняльної конструкції для розуміння специфіки репрезентації об'єкта й суб'єкта художнього порівняння та їхнього психологічного навантаження в контексті. *Дескриптивний* аналіз використано для характеристики вербальної репрезентації денотативного, конотативного та символічного смислів актуалізованими художніми порівняннями. Для окреслення особливостей способів моделювання порівняння в українській та англійській мовах залучено *зіставний* аналіз, *контекстно-ситуативний* аналіз художнього тексту – для дослідження способів вираження денотативного, конотативного, символічного смислів порівняльною конструкцією, які визначають вибір перекладацьких трансформацій. Для виявлення лінгвокультурологічних особливостей порівняння, актуалізації ним міжкультурного смислу використано *лінгвокультурну інтерпретацію* та *лінгвоконцептуальний* аналіз, що дають можливість виокремити й інтерпретувати символ у тексті-джерелі та тексті перекладу, визначити вербалізовані художнім порівнянням концепти з метою інтерпретації перекладацьких трансформацій. *Перекладознавчий* аналіз застосовано для з'ясування еквівалентності відтворення культурно-специфічного смислу, актуалізованого художнім порівнянням, на основі інтерпретації залучених у перекладі перекладацьких трансформацій. *Кількісні підрахунки* увиразнюють результати проведеного дослідження.

Наукова новизна дисертації зумовлена тим, що лінгвокультурний аспект порівняння досі комплексно не досліджувався в перекладознавстві в українсько-англійській мовній опозиції. Дисертація є першим системним дослідженням перекладу порівняльних конструкцій, що поєднує мовознавчі, лінгвокультурні та перекладознавчі методи, на основі чого розроблено авторську дослідницьку методику, яка може застосовуватися у схожих наукових розвідках.

Теоретичне значення дисертації визначене новизною предмета аналізу в системі комплексного підходу до досліджуваного явища. Висновки цієї дисертації є певним внеском у методологію художнього перекладу. Теоретично вагомим є поглиблене осмислення ХП як категорії перекладознавства із залученням аналізу культурно-специфічних смислів, втілених в образах та символах, що передають етномовну специфіку. Запропоновано термін актуальне членування порівняльної конструкції.

Практичне значення дисертації полягає у випрацюванні практичних рекомендацій щодо перекладу художнього порівняння, як-от: урахування лінгвокультурної варіативності порівнянь під час перекладу в процесі вибору перекладацьких підходів, виокремлення вдалих перекладів і перекладацьких девіацій, неточностей. Дисертаційний матеріал можна використати в практиці викладання, зокрема в процесі читання нормативних курсів з теорії і практики перекладу, стилістики, спецкурсів з інтерпретації художнього тексту, а також на практичних заняттях із перекладознавства й контрастивної лінгвістики та при написанні наукових робіт. Деякі аспекти текстологічного опрацювання художніх порівнянь можуть слугувати ілюстративним матеріалом для лексикографів та в процесі розробки питань сучасної когнітивістики, лінгвостилістики, лінгвістики тексту, психолінгвістики, лінгвокультурології.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (378 позицій – праці вітчизняних і зарубіжних авторів, 42 позиції – використані лексикографічні джерела). Загальний обсяг тексту дисертації становить 256 сторінок, із них 214 сторінок основного тексту.

Апробація роботи. Основні положення роботи висвітлено на звітних наукових конференціях аспірантів та викладачів Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 1994-2014), засіданнях Методологічного семінару з проблем перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені проф. Ю.О. Жлуктенка (Львів, 1994-2014), сесіях Наукового товариства імені Шевченка (Львів, 1994-2014) та представлено в доповідях Всеукраїнської наукової конференції „Провідні лінгвістичні концепції кінця ХХ століття” (Львів, 1996), V Всеукраїнській науково-практичній конференції „Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: проблеми та перспективи” (Київ, 2004), наукових читаннях „Український переклад від Зерова до сьогодення” (Київ, 2004), Науковій конференції „Мови, культури і переклад у добу глобалізації” (присвячено пам’яті професора Ю. Жлуктенка) (Київ, 2005), Всеукраїнській науковій конференції „Григорій Кочур в контексті української культури другої половини ХХ віку” (Львів, 2005), II Всеукраїнській науково-методичній конференції „Актуальні проблеми підготовки перекладачів” (Луцьк, 2007), Всеукраїнській науково-практичній конференції „Перекладознавство, літературознавство, мовознавство: тенденції розвитку на зламі століть” (Дрогобич, 2007), VIII Міжнародній науково-практичній конференції „Психолінгвістика в сучасному світі” (Переяслав-Хмельницький, 2013).

Результати дисертації відображено в 15 публікаціях у фахових виданнях наукових праць України (7,9 др. арк.), 1 публікації в закордонному науковому виданні (0,3 др. арк.), 1 тезах доповідей – у матеріалах міжнародної науково-практичної конференції (0,06 др. арк.). Усі публікації одноосібні. Загальний обсяг публікацій становить 8,26 др. арк.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРІВНЯННЯ В МОВОЗНАВСТВІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

Порівняння – універсальна форма пізнання, адже все в довкіллі пізнається саме через порівняння. Вочевидь, тому категорія порівняння має давню традицію дослідження, яка стала підґрунтям нових аспектів вивчення порівняння в сучасній філологічній науці.

1.1. Порівняння у системно-структурній парадигмі лінгвістики

1.1.1. Логіко-філософське осмислення порівняння. Основи категоріального підходу до порівняння заклав Аристотель, наголошуючи, що всі уявлення про матерію можемо отримати через порівняння матеріальних предметів. Саме Аристотель указав на важливість для пізнання порівняння, зокрема, таких лінгвофілософських категорій, як кількість, якість, відношення. Він з'ясував сутність понять тотожне, подібне й відмінне, встановив неможливість існування подібності поза відмінностями й навпаки [5, 6]. Філософ привернув увагу до того, що, власне, й мислення базується на порівнянні, про що свідчить факт наявності взаємозв'язку подібного й відмінного: немає тотожності без відмінностей, як не існує відмінностей поза тотожністю. Ця теза стала сьогодні загальновідомою. Її вербалізував Г. Гегель [56].

Філософи розглядають порівняння як зіставлення об'єктів із метою виявлення схожих чи відмінних рис. Порівняння вважають передумовою узагальнення, що має відповідне значення для умовиводів за аналогією. Метою суджень, що виражають результат порівняння, є розкриття змісту понять про порівнювані об'єкти; у цьому аспекті порівняння використане як прийом, що доповнює, а іноді й замінює визначення [464, с. 538]. Крім того, порівняння трактуємо як акт мислення, за допомогою якої на основі фіксованої установки оцінюється, впорядковується й класифікується зміст пізнання. Онтологічною

передумовою порівняння є реальна подібність і відмінність об'єктів пізнання, їхні ознаки і взаємозв'язки. Гносеологічною передумовою порівняння вважають апіорну установку на результат, закладений основою порівняння [Новая философ. энц]. Найпростіше порівняння трактують як “розумове зближення реальних фактів”. Зближувані факти збігаються, а їхнє зближення супроводжується відчуттям тотожності чи подібності і, навпаки, якщо зближувані факти не збігаються, то їхнє зближення супроводжується “відчуттям відмінності чи неподібності” [300, с. 142].

На думку одних дослідників, тріада “річ – якість – взаємозв'язок” безпосередньо пов'язана з порівнянням [303]; інші ж вважають, що порівняння – діалектична єдність якісного ототожнення й кількісної відмінності, що характеризують поняття тотожності й відмінності в системі, пояснюють поняття порівнюваності й результату порівняння [18, с. 22-33, 19, с. 34–38].

Логіки вважають, що порівняння – це динамічне явище, яке розвивається від встановлення подібності або відмінності між двома рівноправними об'єктами (процес порівняння) до характеристики одного з об'єктів порівняння засобом іншого, еталону (результат порівняння). Симетричний зв'язок “тотожності – відмінності” й незворотний порівняльний зв'язок вважають, з одного боку, етапами логічної операції порівняння, а з іншого, – її формами, кожна з яких може мати відповідне мовне вираження.

Порівняння – один із основних прийомів пізнання зовнішнього світу й духовних цінностей; процес, у якому відмінності й подібності нерозривно поєднані. Значущість цього методу пізнання, на думку Н. Кондакова, стає зрозумілою, коли вважати порівняння органічним компонентом практичної діяльності людей [445, с. 567].

Існує й протилежний погляд на логічну природу порівняння. Зокрема, М. Лотман доводить, що порівняння, як і метафора, не ґрунтується на подібності, а власне саме й творить її. Аргументом цього автора слугують два типи подібності: апіорна, симетрична, та апостеріорна, що твориться за допомогою порівняння: вона принципово асиметрична. Апіорна подібність передбачає рису,

закладену в суб'єкті та об'єкті. На цій подібності базується предметно-логічне порівняння. Апостеріорна подібність такої заданості не вимагає: залучена до порівняння ознака, властива об'єктові, в межах висловлювання стає характерною для суб'єкта, але зовсім не обов'язково навпаки. У цьому твердженні автор покликається на працю М. Блека: „... метафору неправильно було б визначити як асоціацію за подібністю, оскільки метафора не формулює випадково існуючу подібність, а сама створює її” [162, с. 48].

Термін *порівняння*, вочевидь, може викликати неоднозначне сприйняття: це і процес зіставлення – його власне називають порівнюванням, – і наслідок зіставлення, що набуває мовного вираження. У процесі пізнання виділяють етапи творення логічних та когнітивних асоціацій. Порівняння вербалізується як лінгвостилістична категорія, наслідок процесу пізнання, що формулює подібність мовними засобами.

Отже, об'єктивною (онтологічною) суттю порівняння є предмети реального світу, що мають систему певних ознак та перебувають у певних взаємозв'язках. З огляду на категорію порівняння, релевантними зв'язками між предметами є подібність чи відмінність у широкому значенні. Предмети вважаються порівнюваними, якщо вони належать до класу речей з характерними ознаками. Порівнюваність як родова подібність об'єктів порівняння складає основу кожної відмінності в межах цієї подібності. Певний предмет може характеризуватися констатацією в ньому наявності чи відсутності тієї чи іншої ознаки, яку називають характеристикою, і / або встановленням типу зв'язків, за допомогою яких цей предмет співвідноситься з іншими предметами. Зазначене явище називають порівнюваністю.

Таке філософське трактування порівняння репрезентує предметно-логічний підхід до його розуміння: взаємозв'язки подібності чи відмінності мають чіткі об'єктивні обриси в межах об'єктів одного класу. Розуміння художнього порівняння (далі – ХП) ґрунтується на актуалізації гносеологічної суті цього явища, тобто на апріорній установці на певний результат.

Зважаючи на трактування порівняння як розумового зближення реальних фактів, що супроводжується певними відчуттями (тотожності чи відмінності), ХП, в якому відбувається зближення об'єктів, що належать до різних класів, апіорі націлене на пошук об'єкта-еталона, в якому певна ознака виявляється найяскравіше. Належність до різних класів об'єктів порівняння в процесі їхнього ототожнення дає можливість розширити горизонти їхнього сприйняття, тоді порівняння – це наслідок: з одного боку, це вияв нескінченності процесу пізнання, з іншого, – свіжість погляду на об'єкти довкілля.

Логічний аспект трактування порівняння акцентує увагу на органічному зв'язку порівняння з людським буттям. Від встановлення подібності / відмінності (порівнювання) до формалізації / вербалізації її мовними засобами (ХП) відбувається, очевидно, активна когнітивна діяльність людини. Вочевидь, такі поняття логіки, як пресупозиція, диспозиційний предикат та ін., застосовуються й у когнітивістиці.

1.1.2. Структурно-семантичний аспект дослідження порівняння.

Традиція вивчення порівняння в структурно-семантичному аспекті має витoki в працях відомих мовознавців: О. Потебні, О. Шахматова, О. Пешковського, Л. Булаховського, І. Білодіда, О. Єсперсена, Р. Якобсона та ін. Слід зауважити, що в українських та російських дослідженнях питанню структурно-семантичних особливостей порівняння приділялося значно більше уваги, ніж у англомовних.

Загальноприйнятою в лінгвістичній науці є класифікація порівняльних конструкцій (далі – ПК) за способом граматичного поєднання елементів на сполучникові та безсполучникові конструкції. Формально-семантичним критерієм такого поділу є, власне, спосіб синтаксичного зв'язку в межах конструкції – сполучниковий чи безсполучниковий. Сполучниковим, розгорненим порівнянням вважаємо конструкцію з лексично вираженими сполучним елементом, суб'єктом (*comparatum*) й об'єктом (*comparandum*); основа порівняння (*tertium comparationis*) може бути виражена експліцитно чи імпліцитно. Такі конструкції в обох порівнюваних мовах належать до найпоширеніших.

Зазвичай у лексикографічних джерелах виокремлюють три елементи у порівнянні: предмет (суб'єкт), образ (об'єкт), ознаку. Найчастіше порівняння утворюється за допомогою часток, сполучників (сполучних слів), хоч іноді зазначені елементи порівняння можуть пропускатися – це насамперед порівняння, виражені іменником в орудному та родовому відмінках. Особливим видом порівняння вважають образний вислів у формі заперечення [462, с. 469; 260, с. 327; 457, с. 327-328; 171, с. 360]. В англійських джерелах згадується лише сполучниковий спосіб вираження порівняльних зв'язків.

Порівняння – це й стилістичний засіб, заснований на образній трансформації граматично оформленого зіставлення. До передумов, що спричинили образну трансформацію, належать такі: зіставлення різнопланових (семантично далеких) понять, ускладнення або розгорнення об'єкта (засобу порівняння), нейтралізація сполучника, порушення форм синтаксичної відповідності. Деякі дослідники не завжди враховують структурні форми з лексичним показником порівняння, а відносять їх до “різного роду зіставлень” [260, с. 327]. Інші, навпаки, вважають їх найпростішою формою, виокремлюють розгорнуті порівняння, завдання яких – розкрити низку ознак одного або навіть групи предметів, дати цілісну картину [458, с. 327–328; 171, с. 360].

Порівняння розглядають як уподібнення одного зображуваного факту чи явища дійсності, об'єкта порівняння до іншого факту або явища, що залучається до порівняння як зображувальний засіб, тобто образ порівняння. Необхідним при цьому є наявність третього компонента – тієї спільної ознаки, що слугує основою для уподібнення (ознаки подібності) [327, с. 4]. Крім сполучникових, виокремлюють і форми орудного відмінка іменника, вищий ступінь порівняння прикметника, паралелізм [298, с. 208–209]. Поруч із зазначеним, виділяють прикладку, дієслово у функції сполучника, розширене порівняння (приєднання), розмежовуючи паралелізм, питальну форму та заперечення із сполучником *to*. Таке розширене порівняння В. Домбровський називає притчею [80, с. 37–41].

Наголошуючи на семантичній природі порівняння, І. Гальперін визначає його компонентну структуру в англійській мові, виділяючи порівняння

сполучникові із компонентами *as, like, as if* та з лексичним показником компаративності – *seem* [346, с. 167–168].

М. Черемисіна пропонує таку емпіричну формулу порівняння: А [?(В)], де А – вираження референта порівняння (у нашій класифікації – суб’єкта), ?В – компаративний компонент, що складається з показника порівняння, ?, та агента порівняння В (об’єкта – М.О.). Показник порівняння – це або словоформа, або сполучення словоформ, що поєднують обидва компоненти порівняння [323, с. 48–49]. У цій класифікації до уваги не взято важливий елемент порівняльної конструкції, без якого, очевидно, порівняння ні як процес (логіка), ні як наслідок (мовна та мовленнєва конструкція) не існували б, – основи порівняння.

Основу порівняння становить те, на чому ґрунтується порівняння не тільки як первісна, вихідна, а тому найважливіша форма мовного образу [215, с. 5], а й розгалужена система тропів та фігур. Зауважимо, що М. Черемисіна заздалегідь виключає з поля зору „граничну підмножину структурних форм, які традиційно розглядають як способи вираження порівняння, а саме такі, що містять т. зв. орудний порівняльний на основі того, що морфема не може розцінюватися як окремий елемент синтаксичної структури; ... ця конструкція може виражати різні смисли, залежно від лексичного значення слів, можливості чи неможливості інтерпретувати форму орудного відмінка як засіб дії: *їхав поїздом, рубав сокирою*” [323, с. 49–51].

Уважаємо за доцільне охопити в цьому дослідженні порівняльні конструкції морфологічного характеру, бо між двома зіставляваними мовами (українською та англійською) в цьому аспекті виявляється дивергенція. Розглядаємо також конструкції, в яких порівняльні зв’язки виражені ступенями порівняння прикметників, прислівників та предикативними прислівниками. М. Черемисіна вважає перші кількісними порівняннями, зіставленнями типу “більше” – “менше”, формами другого рівня структурної організації. Дослідниця вважає, що їх детальний аналіз повинен продовжити собою аналіз якісних порівнянь, та пояснює виключення цих типів порівнянь методологічними причинами: розглядати їх слід спеціально, після того, як структура “первинних порівнянь”

стане зрозумілою. Доцільність розгляду порівняльних моделей, які вилучила М. Черемисіна, доводить О. Кунін. Учений зазначає, що порівняння твориться відповідно до породжувальної структурно-семантичної моделі, яка може заповнюватися відповідним змістом, обмеженим лише граматичною та лексичною валентністю, та зауважує, що кожний компонент змінного сполучення слів можна продублювати його синонімом, а у фразеологізмах, якщо такі зміни й можливі, то вони чітко регламентовані, насамперед мовними нормами [136, с. 38].

Порівняння, що моделюються в українській мові за допомогою орудного та родового порівняльних, передбачають застосування іменників конкретного лексичного наповнення. Порівняльне значення такої конструкції нескладно визначити через трансформацію в синтаксично розгорнену сполучникову ПК.

Орудний порівняльний називають й орудним перетворення або метаморфози, найдавнішим серед видів порівняння [31]. О. Потебня вважав, що таке порівняння відображає той етап міфологічної свідомості, коли люди справді вірили в метаморфози, а перетворення сприймалося не як поетична умовність, а як справжня реальність [239, с. 3]. Утім, вважають, що порівняння, виражене орудним порівняльним та родовим відмінками іменника або генетивним порівнянням чи порівнянням-метафорою, де обидва елементи настільки тісно проникають один в одного, що стають мовби нерозкладним, але одночасно й не злитим до кінця цілим, наближаються до метафори. Такий тип порівняння вважають “наймолодшим” серед порівнянь та відносять їх до перехідних типів між порівнянням і метафорою [31].

Як бачимо, єдиної думки стосовно структури та семантичної природи порівняння в лінгвістиці немає. Однак зазначені джерела репрезентують суть порівняння на основі його логічного трактування. Порівняння як логічний процес та його мовленнєвий наслідок ґрунтується на пізнанні та зіставленні одного об’єкта (предмета, явища) з іншим на основі спільної для них ознаки, тобто порівняння – це конструкція з певним семантичним навантаженням та різноманітними способами вираження порівняльних зв’язків.

Найчастіше вказують на сполучниковий спосіб як найпоширеніший та порівняльні конструкції з лексичним показником компаративності в обох мовах, морфологічний – орудний та родовий відмінки іменника, характерний лише для української мови (на відміну від англійської), порівняльний ступінь прикметника, заперечення, приєднувальна конструкція.

Якщо наявність суб'єкта й об'єкта в порівнянні не викликає сумнівів у дослідників, то питання сутності основи порівняння залишається відкритим. З огляду на важливість основи ПК слухним є твердження І. Шенько про те, що в зіставленні порівнюються не предмет із предметом, а ознаки предметів, дії, ознаки дій чи ситуації загалом, і тому основа порівняння є, власне, темою зіставлення: тим, що визначається за допомогою правої частини. Це не умова здійснення зіставлення, а його наслідок, оскільки ознака не втілена в слові, а вербалізується зіставленням загалом [334, с. 159].

Унесемо деякі уточнення до питання поділу порівняльних конструкцій за граматичним принципом. Для цього проаналізуємо погляди вчених щодо визначення ознак предметів. О. Потебня вважав дієслово виразником ознаки предмета [236, с. 93]; О. Шахматов [329, с. 84.] та О. Пешковський [226, с. 84.] називали ознаку, виражену дієсловом, активною, такою, що створюється діяльністю предмета. Б. Серебренніков також уважає, що дієслівна ознака за своєю природою є процесуальною ознакою іменника [269, с. 66]. На відміну від ознаки предмета, що характеризує його якість (*червоний, молодий*), ця ознака не є постійною й виявляється лише okazіонально. І. Кучеренко наголошує, що предикативна ознака важлива не тому, власне, що уявляється нашій свідомості динамічною, змінною, на відміну від атрибутивної, не настільки виразно змінної за своєю природою, щоб бути відображеною в мисленні як помітний процес, а, головне, тим, що усвідомлюється в процесі пізнання як така, на яку скеровано пізнавальний процес людини [141, с. 49–51].

Семантична функція дієслова в реченні очевидна. Відповідно до семантики прикметник є виразником якісної (кваліфікаційної) ознаки іменника прямо (означення) або опосередковано, через дієслово. Ознака, виражена прислівником,

є ознакою ознаки, оскільки дієслово саме по собі є процесуальною ознакою іменника.

Дослідники по-різному підходять й до питання класифікації ознак дієслова. Зазвичай виокремлюють ад'єктивні, адвербіальні та дієслівні ПК [136, с. 231, 246, 279]. Обґрунтованими вважаємо погляди І. Кучеренка на дієслівну ознаку способу дії, виражену прислівником, як означення до дієслова, а не обставину. У порівняльних конструкціях ця ознака може виражатися експліцитно або імпліцитно. В обох випадках порівняльний зворот або підрядне порівняльне речення дублюють її з тією відмінністю, що експліцитна ознака дана однозначно, а імпліцитну необхідно домислити, виходячи зі значення порівняльного звороту-дублера. У прикладах *обличчя біле, як сніг* та *руки, як лід* [298, с. 218; 173, с. 70] спостерігаємо специфічний тип дієслівної основи порівняння: дієслово стану виконує функцію зв'язки в межах складеного іменного присудка, є семантично недостатнім, а тому передбачає наявність обов'язкового правого актанта для реалізації певної синтаксичної функції на валентному рівні [52, с. 11]. Крім того, в українській мові експлікація дієслова-зв'язки не обов'язкова, на відміну від англійської, що передбачено граматичними нормами. У ролі правого актанта дієслова *бути, to be*, з дуже узагальненою семантикою, в обох мовах найчастіше вжитий прикметник / прислівник, а за його відсутності – порівняльний зворот або підрядне порівняльне речення, що фактично “дублюють” його значення.

Зважаючи на наведені аргументи, поділ ознак на ад'єктивні та дієслівні видається логічно виправданим, а отже, можемо констатувати наявність двох (а не трьох) основ ПК, ад'єктивну й дієслівну, та вважаємо це твердження робочим у цьому дослідженні.

Суть принципу формальної наявності основи в ПК розглядаємо як доповнення до попереднього, граматичного та його підтвердження. Б. Томашевський [298, с. 218], С. Бройтман [31], С. Мезенін [173, с. 70], Ю. Левін [144, с. 292] розрізняють два типи ПК: конструкція *обличчя біле, як сніг* вважається повним порівнянням, а *руки, як лід* – скороченим (із присутньою та відсутньою основою – С. Мезенін). В. Гак обґрунтував цей принцип, виділивши

три основні типи номінації на основі логіко-концептуального підходу: 1) ситуативно зумовлену – можливість використання більш економного знака зі скороченою кількістю сем, з опорою тільки на ситуацію; 2) синтагматично зумовлену, з опорою на ситуацію й на контекст, для якої справджується основний закон семантичної сполучуваності слів: для того, щоб два слова утворили “правильне” словосполучення, вони повинні мати, окрім специфічних, що їх розрізняють, сем, спільну сему, інваріант, або не мати несумісних сем. У ролі зв’язувального компонента може виступати сема не тільки категоріального значення, а й будь-яка інша, спільна щонайменше для двох семантем. Таку спільну сему можна назвати синтагмемою. Зв’язувальна роль цього компонента виявляється в його актуалізації в таких синтаксичних групах: суб’єкт – дієслово, дієслово – об’єкт, означуване – означення, деколи навіть і суб’єкт – об’єкт; 3) повторну [51, с. 22–23; 25].

Принцип семантико-синтаксичного поєднання слів має властивість виявлятися в межах лише одного словосполучення, в індивідуально-авторських порівняннях (далі – ІАП) – це акт одноразової номінації, одиниця мовлення (на відміну від фразеологізованого порівняння (далі – ФП) – одиниці мови), спосіб пізнання та бачення дійсності, що є наслідком і конкретної мовленнєвої, й мовної ситуації. Отже, синтагмема в ХП контекстуально (синтагматично) зумовлена – вона несподівана, незвична, індивідуальна.

Крім того, В. Гак виділяє три варіанти актуалізації компонента, що може виконувати функцію синтагмеми в словосполученні: 1) семантичне узгодження, при якому існує надлишковість засобів вираження, що може використовуватися або в організуючій, або в експресивно-стилістичній функції; 2) семантичне *неузгодження*, де, навпаки, спостерігається явище семантичної економії (повне / скорочене порівняння, за Б. Томашевським, з присутньою / відсутньою основою, за С. Мезеніним), 3) розузгодження (термін В. Гака), на якому базується гра слів, різноманітні метафоричні вживання [51].

Залучаючи підхід В. Гака до розуміння основи порівняння в цьому дослідженні, констатуємо, що ХП – випадок синтагматичного типу номінації при

актуалізації семантичного узгодження / неузгодження. Проектуючи цей поділ на ПК, вважаємо об'єкт та основу порівняння елементами-дублерами; обставину способу дії – семантемою (за термінологією В. Гака) чи семним конкретизатором (за термінологією Й. Стерніна [278]) при дієслівній основі порівняння, а не окремо виділеною основою. Між двома основами порівняння – ад'єктивною та дієслівною – простежується відмінність: ад'єктивна може бути виражена й експліцитно, й імпліцитно: „Люди ходили в'ялі, спорожнілі, наче лінивці” [388, т. 3, с. 130], „... *but the echo of his magnificent eloquence thrown to me from a soul as translucently pure as a cliff of crystal*” [409, р. 1814–1880]; „... *a постолі, мов свіжі пиріжки, сушилися рядками вздовж тротуарів*” [388, т. 3, с. 136], “*She looked like some large, comfortable, unjointed toy, a sort of Teddy bear – but a Teddy bear with an angle’s head, pink cheeks and hair like a bell of gold*” [419, р. 166]; дієслівна – завжди експліцитно, а її семантика, обставина способу дії, актуалізована прислівником, – і експліцитно, й імпліцитно: „*Він говорив поволі, важко, наче одраховував гроші*” [388, т. 3, с. 134], “*The melody wallowed oozily along, like a ship moving forward over a sleek and oily swell*” [419, р. 91]; „...*a півкулі бань все плвуть над Зачіплянкою, як образ нескінченності*” [384, с. 75], “*Mary came down the hill like a runaway steam-engine*” [419, р. 138].

У твердженні С. Мезеніна, як видається, допущено концептуальну неточність: основи порівняння не може не бути – не було б тоді й порівняння. Вона, якщо й лексично не виражена, усе ж присутня імпліцитно та є синтагмемою висловлювання.

Отже, ПК розділяємо на два типи:

- 1) ад'єктивні (з експліцитною та імпліцитною основою);
- 2) дієслівні (з експліцитним чи імпліцитним лексичним обмеженням, актуалізованим прикметником / прислівником).

За умови імпліцитності ад'єктивної основи порівняння або лексичного обмеження до дієслівної основи порівняння ознака експлікується на основі особливостей семантики (головно асоціативної) об'єкта в контексті.

За способом поєднання елементів, де формально-семантичним критерієм є спосіб синтаксичного зв'язку (безсполучниковий чи сполучниковий), загальноприйнятим є поділ ПК обох мов на дві групи: безсполучникове порівняння – це конструкція з лексично вираженими суб'єктом, об'єктом та основою порівняння (експліцитною чи імпліцитною). Відсутність сполучного елемента як синтаксичного показника уподібнення компенсує специфічна граматична форма об'єкта порівняння, що вказує на порівняльні зв'язки в межах конструкції. У кожній із зіставляваних мов така ПК має специфічні способи вираження, мотивовані належністю мов до різних мовних типів (синтаксичний – аналітичний). Таким чином, розрізняємо ПК, що реалізуються в обох мовах лексико-граматичним та синтаксичним способами. Зазначені способи вираження порівнянь не зафіксовані в мовознавчих і літературознавчих працях та лексикографічних джерелах як єдина уніфікована система, але її елементи простежуємо у низці досліджень [283, 346, 80, 104, 139, 141, 171, 199, 298, 301, 323, 327 та ін].

Лексико-граматичний спосіб вираження порівняльних зв'язків охоплює підгрупи, в яких об'єкт порівняння виражений: 1) орудним відмінком іменника, 2) родовим відмінком іменника чи родовим відмінком іменника зі зміненим керуванням (метафора-порівняння), 3) прикладкою, 4) прислівниковою структурою з *по-*, 5) прикметниковою / прислівниковою структурою у формі вищого ступеня порівняння, 6) прикметниковою / прислівниковою / дієприслівниковою / дієслівною конструкцією у функції сполучного елемента конструкції зі спільним семантичним компонентом “виявляти подібність”.

До основних мовних засобів вираження ХП відносимо такі синтаксичні конструкції, як порівняльні словосполучення, куди входять індивідуально-авторські оказіональні порівняння та сталі сполучення слів, оскільки фразеологічний підрівень містить спеціалізовані засоби мовного вираження ХП – це фразеологічні одиниці (далі – ФО), для номінації яких вчені пропонують терміни сталі, усталені, ФП (термін, яким послуговуємося в цьому дослідженні) у

межах простого (далі – ПР) та складнопідрядного речення з підрядним порівняльним (далі – СПРПП).

З огляду на структурно-семантичний аспект, подаємо схеми-моделі основних і допоміжних мовних засобів моделювання ПК:

а) основні: 1) вільні словосполучення (ІАП) у межах ПР та СПРПП; 2) сталі сполучення слів (ФП) у межах ПР та СПРПП і

б) допоміжні: 1) актуалізація морфемних засобів із використанням відповідних способів словотворення (*no-*, *-like*); 2) актуалізація морфологічних засобів (відмінкові форми орудного та родового відмінків в українській мові).

1.1.3. Лінгвостилістичний підхід до аналізу порівняння. Вивчення порівняння як елемента художнього тексту в лінгвостилістичному аспекті здавна привертає увагу. У лексикографічних джерелах ХП визначається як фігура мовлення, в основі якої лежить логічна операція виділення найсуттєвішої ознаки описуваного через пошук іншого [462, с. 469], що полягає в уподібненні одного предмета до іншого, в якому передбачається наявність ознаки, спільної з першим [456, с. 450; 475; 471]; підкреслюється її спорідненість з метафорою [474, s. 321, 467, p. 1069, 477, p. 960]. Мовознавці вважають порівняння словесним утворенням, що складається з лексико-семасіологічних компонентів, які, на відміну від тропа, розміщені один за одним [446, т. 2, с. 126].

У лінгвістичних словниках порівняння інколи не виділяють в окрему словникову статтю [451, с. 297], а розглядають у межах метафори. Однак зазначають, що найбільш розповсюдженим, започаткованим ще Аристотелем, є розуміння метафори як “скороченого порівняння”, з якого вилучено вказівку на спільну ознаку порівнюваних об’єктів. Ця теорія все ж зазнала низки модифікацій: було уточнено, що метафора виникає на ґрунті лише образних порівнянь, основа порівняння вказує на постійну властивість суб’єкта метафори й не обмежується однією чітко виділеною ознакою.

Думки про відсутність семантичних трансформацій у порівняльній конструкції дотримується О. Федоров, зазначаючи, що образна суть порівняння полягає в зіставленні двох або кількох названих словами предметів, явищ, дій, рис,

що мають близькі або однакові ознаки. При цьому зіставлявані поняття зберігають у свідомості самотійність, не зливаючись в одне враження, тому й семантика порівнюваних слів, словосполучень та речень не змінюється [308, с. 13].

Є. Верещагін та В. Костомаров зауважують: якщо метафора створює синтез образів, то в порівнянні знаходимо аналіз. Елементами порівняння ці вчені вважають предмет порівняння та його образ. На відміну від метафори, обидва елементи дано у висловлюванні. На думку дослідників, своєрідність порівняння полягає в тому, що його образ може бути розгорнутішим, ніж у метафорі, та репрезентувати цілий опис [37, с.156–157].

С. Мезенін виділяє порівняння в окрему від тропів підгрупу на основі наявності в структурі порівняння й суб'єкта, й об'єкта. Дослідник убачає в порівнянні основу для створення метафори та метонімії – семантично складніших прийомів [173, с. 64–75].

Розглядаючи порівняння в межах фігур суміщення (поряд із фігурами заміщення, до яких відносить метафору) як стилістичний прийом, що полягає в частковому уподібненні двох об'єктів дійсності або їх якостей, що належать до різних класів, О. Мороховський наголошує, що порівнювані предмети ідентичні не повністю, лише нагадують один одного, а констатація їх часткової тотожності дає нове сприйняття предмета. Дослідник ототожнює об'єкти дійсності з їхніми якостями, не виділяючи основи порівняння в окремий елемент конструкції [199, с. 187]. Як видається, доцільніше асоціювати, а не ототожнювати об'єкти дійсності з їхніми якостями. У межах ХП, особливо індивідуально-авторського, основа є вагомим елементом конструкції, тією якісною ознакою об'єкта дійсності, що за певних умов стає визначальною для ХП як стилістичного прийому. Імплікативний характер основи не применшує її семантичної ваги в конструкції, а навпаки, вимагає особливої до себе уваги, підсилює роботу фантазії, додає елемент здогаду, сумніву тощо.

Ю. Левін вважає порівняння семантично простішою конструкцією, ніж метафора, з якої методом трансформації синтезується відповідна метафорична

конструкція. Серед ПК у семантичному плані вчений виділяє акцентувальні, описові, метафоричні та словникові, засновані на стертих метафорах, компоненти яких увійшли в словник мови як побічні значення відповідних слів [144, с. 293].

Детально досліджуючи питання розмежування тропа й фігури, В. Корольков доходить висновку, що наявність у порівнянні горизонтальної розгортки, тобто синтаксичного ладу, здавалося б, дає привід віднести це явище до фігур. Але той факт, що порівняння й метафора побудовані на тому ж принципі (зв'язку семасіологічних компонентів, компаративності), близькі, якщо не тотожні, за функцією, змушує підвести порівняння під категорію тропа. Учений схильний до сприйняття порівняння як синкретичного явища, залишає це питання відкритим і не кваліфікує ХП ні як фігуру, ні як троп. В. Корольков вважає його словесною кваліфікацією автологічного типу (термін О. Квятковського [444, с. 7–8, с. 155]), що позначає словесну кваліфікацію, засновану на вживанні слова лише в прямому значенні, на противагу семасіологічно двоплановій металогічній словесній кваліфікації, заснованій за принципом подібності, що суміщає в семасіологічній структурі одночасно й пряме, й переносне значення [122, с. 72].

У низці літературознавчих словників ХП кваліфікують як троп, що пояснює один предмет через інший, подібний до нього, за допомогою компаративної зв'язки [452, с. 561; 457, с. 185–187], як і група вчених, які вбачають у ХП метафоричний перенос. Зокрема, О. Потебня вважає порівняння такою формою метафори, коли образ поданий поряд із значенням [237]. О. Веселовський відносить ХП до метафори, але з приєднанням [39, с. 189], а С. Бройтман розглядає ХП як троп, “найбільш аналітичний серед метафоричних тропів” [31], зокрема повне порівняння, що містить суб'єкт, об'єкт і порівняльну частку (сполучник). На відміну від синкретичного паралелізму, як підкреслює учений, у повному порівнянні все розчленовано й мовби розкладено по полицках. Саме тому О. Веселовський, як і Аристотель, назвав ХП прозаїчним актом свідомості, який розчленував природу [39, с. 188]. Та на відміну від одночленної метафори, в якій присутній лише суб'єкт, і завдяки чому вона стає загадковою, в ХП один смисл просвітлений крізь інший [31]. А. Коваль [104, с. 24], О. Пономарів [230,

с. 42] також убачають у порівнянні троп, побудований на зіставленні певного предмета з іншим для художнього опису цього предмета.

М. Лотман формулює синкретичний підхід до сприйняття ХП. Дослідник наголошує, що порівняння – троп, а не тільки певна аналітична операція. Учений, на відміну від традиційної аристотелівської риторики, яку наслідують сучасні риторичні системи аж до Р. Якобсона і яка заснована на подібності головного й допоміжного об'єкта, пропонує інший підхід. У традиційному розумінні порівняння вибудовується на об'єктивних ознаках, апріорно властивих порівнюваним об'єктам, і лише вербалізує чинну подібність, якщо не об'єктивних, то хоча б уже заздалегідь зафіксованих у культурі. М. Лотман вважає, що порівняння, як і метафора, фіксує апостеріорну подібність, яка принципово асиметрична: нею не володіють обидва об'єкти однаково. Дослідник наголошує на моделювальному характері й метафори, й порівняння, що творять подібність [162, с. 39].

Найповніше розмежовують тропи та фігури з огляду на структурну семантику Р. Якобсон та Ц. Тодоров, які приходять до спільних висновків незалежно один від одного. Р. Якобсон вважає, що мовлення передбачає вибір певних лінгвістичних одиниць та їх комбінацію в лінгвістичні елементи вищого ступеня складності, а тому пропонує розглядати вісь вибору (подібності, парадигматичну вісь) та вісь комбінування (суміжності, синтагматичну вісь) головними принципами класифікації лінгвістичних явищ [351, с. 59]. Учений підкреслює, що необхідно враховувати й аспекти, де виявляються зазначені подібності та суміжності – позиційний та семантичний. За цими принципами Р. Якобсон трактує метафору як явище, що ґрунтується на комбінації позиційної та семантичної подібності компонентів, метонімію – позиційної подібності та семантичної суміжності. Беручи цей погляд за основу, І. Шенько вважає порівняння явищем, побудованим за принципом семантичної подібності та позиційної суміжності [333].

У класифікації образних засобів Ц. Тодоров застосовує метод опозицій. Дослідник розмежовує фігури й не-фігури (явищ стилістично нейтральних від

стилістично забарвлених), а серед фігур – власне фігури й т. зв. аномалії [371]. Диференційною ознакою цього розмежування є трактування фігури як явища, що не спричиняє порушення правил мовного коду, та аномалії як явища, що призводить до такого порушення. Залежно від рівня мови, Ц. Тодоров розділяє фігури та аномалії на чотири групи: 1) фігури, побудовані на регулярних відносинах між звуком і смислом, та аномалії, що порушують їх; 2) фігури, побудовані на регулярних синтаксичних відносинах, та аномалії, що порушують їх; 3) фігури, побудовані на регулярних семантичних відносинах, та аномалії, що порушують їх; 4) фігури, побудовані на регулярних відносинах між знаком і референтом, та аномалії, що порушують їх. Учений визначає метафору як аномалію, засновану або на порушенні комбінаторних семантичних норм, або на порушенні типових відносин між знаком та референтом; порівняння – як комбінаторну семантичну фігуру.

Таким чином, Р. Якобсон та Ц. Тодоров розглядають порівняння й метафору як явища одного характеру на семантичному рівні, а поділ їх на аномалії (метафори) та фігури (порівняння) за принципом форми відбувається всередині одного, спільного для них, семантичного рівня [335, с. 154]. Поєднуючи ідеї Р. Якобсона, Ц. Тодорова, Ю. Левіна та ін., І. Шенько стверджує, що порівняння можна визначити як образний засіб мовлення, заснований на семантичній подібності та позиційній суміжності означуваного та означуючого, для якого характерною є наявність лексеми, що виражає ідею подібності. Функція ХП полягає в приписуванні означуваному певної ознаки або комплексу ознак, що виділяються з узуального значення означуючого та сприймаються інтуїтивно [335, с. 165].

Послугуючись термінами *суб'єкт* та *об'єкт* порівняння (відповідно термінологічні синоніми означуване й означуюче, референт і корелят) та зважаючи на зазначені уточнення, ХП вважаємо стилістичною фігурою, заснованою на семантичній подібності та позиційній суміжності суб'єкта та об'єкта, для якої характерним є наявність лексеми або морфеми, що виражає ідею подібності, та ознаки зіставлення, основи порівняння.

Основні та допоміжні мовні засоби вираження ХП часто ґрунтуються на використанні одиниць інших мовних рівнів. За принципом ієрархії синтаксичні засоби (словосполучення, просте та складне речення) підпорядковують собі нижчі мовні рівні, моделюють на їх базі особливості ПК. Художніми засобами моделювання ХП є стилістичні прийоми, що ґрунтуються, головню, на актуалізації одиниць фонетичного та лексико-семантичного рівнів. Вони можуть накладатися один на одного, утворюючи ускладнені ПК з огляду на прагматику та художньо-естетичні функції ХП, що розглядатимемо під час перекладознавчого аналізу ХП.

1.2. Порівняння у когнітивно-дискурсивній парадигмі мовознавчих студій

Сучасна парадигма лінгвістичних знань дає змогу виокремити нові аспекти вивчення порівняння, окреслити по-новому його статус: значення, типи, функції.

1.2.1. Вивчення прагматичних аспектів порівняння. На сьогодні зрозуміло, що структурно-семантична складність, усеохопність і неоднорідність системної організації інвентаря численних мовленнєвих експлікаторів семантики порівняння зумовлена розмаїттям їх функцій як у мові, так і в мовленні [Карц, с. 107–112]. Важливістю набуває прагмалінгвістичний дослідницький ракурс.

Учені вважають, що в процесі інтегративного підходу основними функціями мовної одиниці слід уважати сукупність таких чотирьох функцій: номінації, повідомлення, репрезентації зв'язків і залежностей, а також кваліфікації й оцінки [330, с. 30–37], а під час підходу диференційного – реєстр функцій розширюється, зокрема граматична форма може виконувати п'ять функцій: семантико-морфологічну, семантико-синтаксичну, формально-синтаксичну, оцінювально-кваліфікаційну й текстову [332]. Лише з перерахованих функцій у працях Н. Шведової і М. Шелякіна простежуємо використання складних найменувань і сурядних рядів, що свідчить про відсутність чіткого окреслення подібних класифікацій.

Загальноприйнятим розумінням функції мовної одиниці стосовно мовної системи є призначення цієї одиниці виражати категоріальне значення. Зовнішній (ментальний) аспект цієї функції – співвідношення концептуальної, понятійної картини світу з її мовним вираженням. З урахуванням зовнішньомовної функції різних рівнів мовної системи, напр., значення подібності може виражатися за допомогою словотвірних і синтаксичних засобів: *лебедині руки – руки, схожі на лебедів, swan-like hands – hands like swans*.

Під мовленнєвою функцією розуміємо мету використання мовної одиниці у висловлюванні, ширше – в дискурсі, конкретній мовленнєвій ситуації.

На основі наукових підходів, у межах яких розглядаємо категорію порівняння, виділяємо мовні й мовленнєві функції ХП.

Одна з основних мовних функцій ХП – це вербалізація пізнання. Залежно від характеру операцій порівняння ця функція диференціюється на конкретніші: 1) ідентифікуючу, тобто констатація подібності чи відмінності між предметами чи явищами (*Дівчина схожа на троянду; The girl looks like a rose*); 2) репрезентації, яку здійснює предмет щодо окреслення класів інших однорідних предметів. Ця функція стосується предметно-логічного порівняння (*На таких, як він, земля тримається*); 3) градууювальну, що полягає у визначенні ступеня якості одного об'єкта стосовно іншого чи інших предметів (*Любов страшніша ненависті; Love is stronger than hatred*); 4) корелювання – маніфестувати відповідність чи невідповідність предмета чомусь (*На вигляд орел, а за розумом – осел; He looks like an eagle but acts like a mule*).

Утім, найголовніше те, що кожний засіб порівняння виконує номінативну функцію: відображає денотативну структуру ситуації порівняння й результат цього порівняння. Ситуація А=Б за певною ознакою може бути репрезентована різними способами, наприклад: *На вроду дочка вся в батька. – Дочка і батько однакові на вроду. – Врода у дочки абсолютно така, як у батька. – Дочка на вроді усі риси батька відібрала*. Незважаючи на відмінності в актуалізації компонентів ПК, денотативна структура ситуації залишається незмінною: констатується схожість батька з дочкою на основі однієї ознаки – вроди. Пресупозиційне тло дає

змогу в певних умовах назвати цю ситуацію й так: *Справді, яблуко від яблуньки недалеко падає.*

З мовною функцією вираження в усіх її різновидах тісно пов'язана концептуальна функція ХП, що репрезентує ідіотнічну специфіку мовної картини світу шляхом кореляції зображуваного предмета з іншими, близькими для певного мовного соціуму предметами: порівняння *краси дівчини з трояндою (rose), очей із зірками (stars), зубів із перлами (pearls).*

У кожній мові відображені різні естетичні цінності (загальнолюдські, соціальні, національні, індивідуальні), тому ХП виконує й естетичну функцію. Йдеться не лише про поетику художньої літератури й відповідне місце в ній поетики ХП, але й втілення в ХП естетичного сприйняття світу, що виявляється в повсякденному мовленні, відображено в символіці й міфології, обрядах, традиціях тощо. У ХП відображений код культури, причому „в природній мові код культури й номінативне членування репрезентовано в смисловому синтезі”, тобто йдеться про культурологічну функцію мовних знаків [291, с. 14]. Саме це пояснює наявність усталених порівнянь і символів: *голодний як вовк (hungry as a wolf / hunter), червоний як буряк / рак / мак (red as a lobster).*

До мовних функцій відносять й асоціативну функцію ХП, що пов'язана з вищезазначеними і також звернена до позамовної дійсності як предмета пізнання й до людини як суб'єкта пізнання. До прикладу, асоціативні уявлення, викликані ХП із флороназвою *мак* в українців та англомовлян, відмінні: в українців ПК експлікує низку асоціацій, в англомовлян – асоціюється лише з людськими втратами під час двох світових воєн. Асоціативна функція ХП у висловлюванні чи дискурсі сприяє формуванню цілісного образу, відповідних асоціативних зв'язків, що ґрунтуються на пресупозиції (напр., вирази *Хлопець біг швидше за оленя* чи *Хлопець мчав швидше за птаха* передають приблизно однаковий ступінь руху порівнювального суб'єкта, однак із художньо-естетичного погляду правильнішим і точнішим є перше висловлювання: порівняння *бігуна з оленем* дає додаткову характеристику – *лякливого, беззахисного*).

Серед мовленнєвих функцій, що їх виконують порівняння, виокремлюємо: 1) характеризувальну (атрибутивну, на зразок *зачіска їжачком, білий як крейда (sheet)*); 2) модалізувальну (ХП може бути вірогідним й невірогідним: *холодний як лід – холодний, ніби з льоду; as cold as ice – as cold as if carved out of ice*) [443, т. 2, с. 246]. Модалізувальна мовленнєва функція ХП реалізується й у суб'єктивному порівнянні зображеного предмета (*Її годинка здається днем, а день – тижнем*); 3) словотвірну (використання компонентів *-видний, -подібний, -like* у термінотворенні й під час характеристизації: *людиноподібний (man-like), грушовидний (pear-like)*); 4) стилетвірну (йдеться про функціонально-стильову спеціалізацію компаративних засобів і їх відмінна питома вага в кожному зі стилів; наприклад, слабка концентрація, маловираженість, жорстка детермінованість експлікаторів порівняння в офіційно-діловому стилі мовлення. Прикладом може слугувати використання сполучника *рівно як і*, строгий відбір компаративних засобів в науковому стилі й, навпаки, великий репертуар їх у художньому, публіцистичному й розмовному мовленні, де можна відзначити й внутрішньостильову специфіку); 5) структурувальну: закріплення порівняльного значення за певними граматичними формами, виникнення опозицій (напр., модально-синтаксична опозиція *як (as) – ніби (like / as if)*, формування синтаксем порівняння з фіксованою відмінковою формою (в українській мові О. в.: *летіти стрілою*; Р. в.: *обличчя старої баби*).

Мовленнєві функції ХП також можна розглядати й у комунікативному аспекті, що відображає функції порівняння в конкретному висловлюванні та у конкретній мовленнєвій ситуації. Об'єктом комунікативної дії мовця є власне повідомлення. Насамперед, це *ілюстративна* функція, що забезпечує бачення непередметного світу як предметного (наприклад, порівняння пізнаних і непізнаних обсягів явища з видимими й підводними частинами айсберга). Порівняння, як і кожний мовний засіб, є інформативним. Звідси і його друга комунікативна функція – *інформативна*.

Зазначені мовні й мовленнєві функції порівняння тісно переплетені і взаємозумовлені, в одному й тому самому імплікаторі порівняння вони можуть

перетинатися, вступати в різні комбінації, виявляти різний ступінь привабливості тієї чи іншої форми вираження ХП, що залежить, безперечно, від специфіки та особливостей кожної конкретної мовної системи, умов функціонування, комунікативних завдань відповідно до стратегій і тактик творця мовлення й декодувальної компетенції слухача.

1.2.2. Порівняння у психолінгвістичному висвітленні. Актуальним вважаємо сьогодні й психолінгвістичний дослідницький ракурс. На основі новаторського дослідження В. Абашині в галузі української русистики, погоджуємося, що психолінгвістична теорія актуального членування (далі – АЧ) наприкінці ХХ ст. не отримує адекватного наукового висвітлення. В. Абашина спроектувала теорію АЧ на сучасну парадигму лінгвістичних знань, уперше дослідивши теорію темо-рематичних зв'язків у проекції на складнопідрядне речення, зокрема й на складнопідрядне речення з підрядним порівняльним.

Уважаємо новим підхід до інтерпретації ПК крізь призму теорії актуального членування. У дисертаційній роботі вперше проектуємо зазначену теорію на підрядні речення, ускладнені ХП з актуалізацією темо-рематичного аналізу в проекції на суб'єкт і об'єкт ПК в українсько-англійському зіставленні.

Центральним постулатом О. Потебні була теза про те, що мова – це діяльність. Описуючи процес утворення речення з погляду теорії психолінгвістики, учений слушно вважав, що людина сприймає довкілля в образах, а порівняння, асоціації, що виникають в її свідомості, ведуть до утворення речення: „Ми не можемо собі уявити первісного речення по-іншому, ніж як у вигляді очевидного для того, хто говорить, порівняння двох самостійно усталених чуттєвих образів” [238, с. 120]. У розумінні О. Потебні в реченні ці образи зливаються в єдність, яка складає значення речення: „... з огляду на мову необхідно додати, що таке розкладання чуттєвого образу може здійснюватися лише за допомогою поєднання його з іншою подібною одиницею ...; оскільки воно виражене поєднанням не менше двох слів, можна бачити не лише розкладання одиниці, а й появу певної єдності з деякої подвійності” [238, с. 109]. Ця важлива теза вченого підтверджує засадничу ідею теорії АЧ про те, що кожне

єдине висловлювання не існує поза АЧ, що розмежовує в складі цього висловлювання тему, яка позначає предмет думки й мовлення, та рему, що містить повідомлення про нього: в поєднанні теми й реми, в їхній єдності і полягає акт комунікації [1, с. 57]. Намагаючись збалансувати граматичну форму та комунікативну інтенцію, Г. Пауль наполягає на необхідності виокремити в реченні, утвореному внаслідок мовленнєвої діяльності, разом із граматичними психологічні підмет і присудок: „Кожен член речення, в якій би граматичній формі він не виявлявся, з психологічного погляду може бути або підметом, або присудком” [1, с. 340]. Ще раніше О. Шахматов зауважив, що „прямої відповідності між нашими психологічними уявленнями і частинами мови встановити не можна” [329, с. 36].

Сферою реалізації АЧ є комунікативно-мовленнєвий акт, саме тому АЧ за своєю функційною суттю безпосередньо пов'язане з мовленням, вербальною формою комунікації, причому не зі структурою, а зі змістовою складовою [1, с. 65]. Категоріальна сутність АЧ полягає не у співвіднесенні граматичних членів речення з компонентами його структури, яким властива різна комунікативна природа. АЧ – це актуалізована в мовленнєвій діяльності стратегія орієнтації в ситуації, що комунікативно позначається, і виокремлення з цієї ситуації майбутніх змістових компонентів висловлювання. Тому АЧ – обов'язковий спосіб лінійної організації тієї інформації, що міститься в кожному висловлюванні, яке репрезентується в комунікативному акті [1, с. 68]. Головний принцип цього процесу – розмежувати смислові частини такої інформації в певній ієрархії, бо вони відображають у мовленнєвій діяльності різні фази пізнавального процесу, когнітивної обробки позначуваного в комунікативному акті фрагмента дійсності, або відображають динаміку когнітивних процесів [1, с.144].

Якщо завдання блоку теми відповідає фоновим знанням, які адресант проектує на адресата, то інший блок, рема, експлікує смисловий центр висловлювання, фактично те, заради чого здійснюється кожен комунікативний акт. Пізнавальна ж цінність повідомлення, що отримує форму висловлювання, як наголошує В. Абашина, полягає у співвіднесенні в комунікативному акті цих

блоків, а не в пошуках реми [1, с. 69]. Під час розгляду процесу породження мовлення породження трактують як народження й конструювання нового на основі синтезу старого [447, с. 102]. О. Кубрякова наголошує: „Прагматичні основи діяльності такі, що в ній повинні бути збалансовані можливості поєднувати старий досвід з новим, те, що моделюється, передбачуване, з тим, що не моделюється, непередбачуваним” [447, с. 115]. Для того, щоб забезпечити моделювання нових смислів, як уважає дослідниця, мовна одиниця повинна бути достатньо гнучкою та рухливою. Цей процес найпослідовніше забезпечує саме чинник урахування АЧ речення.

З огляду на постулати когнітивної психології головна проблема процесу декодування мовлення – це сегментація об’єктів, що репрезентуються. Оскільки предикативну структуру речення вважають „молекулою комунікації”, то саме воно „створює можливість у мовній картині світу ... подавати первісний об’єктивний світ у вигляді взаємопов’язаних денотатів, тобто предметів і явищ. Ця якість мови універсальна, оскільки факт відсутності такої якості позбавив би мову можливості виражати структуру логічного мислення, а відповідно й адекватно відтворювати в комунікації пізнаваний світ” [111, с. 72].

Отже, слід виділяти сегментні одиниці, що відображають основні фрагменти повідомлення, яке передається за допомогою відповідного речення. В акті комунікації мета таких фрагментів – вербально репрезентувати сформовані у свідомості мовця ментальні образи. Очевидно, названі фрагменти повідомлення чи інформаційні блоки не можуть передаватися граматичними членами речення, бо граматичні категорії не здатні відтворювати структуру судження в процесі мовленнєвого акту. В. Абашина переконує, що для їхньої експлікації на стадії перетворення думки в мовленнєвий акт, який набуває відповідного мовленнєвого аранжування, саме й слугує АЧ [1, с. 73]. Завдання АЧ в кожній конкретній мовленнєвій ситуації – донести до свідомості адресата таку інформацію, якою він ще не володів, або ж нове знання. Таку функцію успішно виконує й ПК.

Очевидно, що й морфолого-синтаксичні, й лінійні моделі порівняння зумовлені певними комунікативними інтенціями автора. Доцільно, як видається,

співвіднести теоретичні положення структурного синтаксису з психолінгвістичною теорією АЧ у проекції на ПК. З огляду на сказане вихідним в авторській дослідній концепції вважаємо таке твердження: якщо формальне членування розкладає речення на його граматичні елементи, то АЧ з'ясовує спосіб включення речення в предметний контекст, на базі якого воно виникає; якщо основними елементами формального членування є граматичний суб'єкт і граматичний предикат, то основні елементи АЧ – це вихідна точка, або основа, – те, що є відомим, і ядро – те, що повідомляється про вихідну точку висловлювання [169, с. 239]. В. Матезіус уважав, що вихідна точка не завжди є темою висловлювання. На цьому ж акцентує увагу й Н. Арутюнова: „Цей незбіг порушується не тільки тому, що усталені граматичні форми й формули “негнучкі”, й мова вимушена розвивати еластичніші механізми, щоб компенсувати негнучкість граматики, а й тому, що існують змістові розбіжності між категоріями логіки й категоріями комунікації” [11, с. 5].

У порівнянні організація висловлювання за типовим, стилістично нейтральним варіантом (тема → рема, що проектується, відповідно, на суб'єкт → об'єкт ПК). Порушити цю типовість може лише спеціальний намір адресанта, де він висловлює відповідне емоційне ставлення до ситуації, тобто актуалізація власне прагматичного компонента. Виключно адресант будує висловлювання за експресивним варіантом, тобто з ремою в препозиції, адже такий варіант – одна з форм вияву людського чинника в мові [326, с. 279] як основної тези антропоцентризму.

Порядок розміщення смислових блоків інформації, поруч із просодією та інтонацією, вважають основними складовими прагматичного компонента. На думку В. Абашиної, всі структурні утворення, що існують у межах граматики, є певними когнітивними структурами, бо мета кожного з цих утворень – відобразити специфічний погляд на розуміння й тлумачення дійсності [1, с. 93].

Лінійна формально-синтаксична модель ПК достатньо різноманітна, тому адресант має у своєму потенціалі достатньо формальних засобів, щоб вербалізувати власну когнітивну модель сприйняття фрагменту картини світу.

Часто таким засобом виявляється ПК не в простому, а в складному реченні, адже саме в когнітивному потенціалі складного речення закладена здатність вербалізувати виявлені в процесі мислення порівняльні зв'язки між предметами, подіями чи явищами. На думку О. Кубрякової, „обираючи ту чи іншу синтаксичну структуру, мовець саме так обирає русло потоку мовлення. Вибір такої конструкції – це вже змістовний крок у розчленуванні ситуації, яку він описує, репрезентація свого ставлення до подій та їх учасників, визначення їхніх ролей і т. д. – він приймає певне рішення щодо способу подання інформації” [131, с.103].

Використовуючи в своєму мовленні ту чи іншу модель ПК, мовець, очевидно, ставить перед собою певне прагматичне завдання. Неправильно було би вважати, що в художньому тексті для вербального оформлення ситуацій письменники обирають певну модель ПК несвідомо, бо одним із категоріальних ознак писемного мовлення однозначно визнають його підготовленість – як внутрішню, так і зовнішню [1, с.119].

Т. ван Дейк зазначає, що проблему вибору певного типу речення – складносурядного, складнопідрядного чи кількох – для вираження певної інформації ще не вивчали системно [72, с. 259]. Те ж саме можна сказати й про ПК. На думку Т. ван Дейка, пояснення такого вибору слід шукати на рівні прагматики, зокрема необхідно враховувати зв'язки „між темою, фокусом і ремою, у відображенні послідовності мовленнєвих актів у реченні чи послідовності речень, з одного боку, і в судженні чи послідовності суджень – з іншого” [72, с. 260]. Тому поділяємо погляд В. Абашиної стосовно того, що принциповим і вирішальним на користь того чи іншого вибору є інтенціональне налаштування мовця, зумовлене його прагматичним поглядом. Така взаємодія дає мовцеві змогу повідомити про події, денотативні ситуації загалом, не акцентуючи увагу на дрібницях, що окреслюють ці події. Принципово важливим для мовця видається цілісний фрагмент об'єктивної дійсності: зазвичай, мовець обирає складне речення, в якому найбільш послідовно можна репрезентувати перебіг подій чи показати зв'язки між ними. Якщо ж увага мовця скерована на інформацію стосовно окремих частин (аспектів) певних подій, і він має намір

донести це ментальне зосередження своєї уваги до свого комунікативного партнера, то в такому випадку він, як правило, використовує просте чи кілька простих речень. У цьому виявляються глибинні відмінності когнітивних значень складного речення й простого (чи послідовності простих) [1, с. 120].

Оформлені людиною ментальні структури знання про світ вербалізуються по-різному, а це пояснює той факт, що „одну й ту ж ситуацію можна – залежно від знання й реальних інтенцій мовця – описати за допомогою різних мовних засобів” [131, с. 74]. Очевидно, визначальним виявляється те, як побачив ситуацію мовець і як він її осмислює спочатку ментально, а потім вербально. Розмежовуючи ментальні уявлення, адресант вдається до використання різних за своєю ілюкативною метою мовленнєвих структур, зокрема синтаксичних.

Стосовно ХП, ідеться про низку моделей, де ПК стає вербалізованим ментальним уявленням у межах ПР: „...і звіди обізвались до нього (вівці – О. М.), як з-під води, тужливим дзвоном своїх дзвінків” [388, т. 3, с. 18]; „I felt sure that Mrs. Nichols, inexorable like fate and remorseless as conscience, would presently rejoin him” [429, с. 171], СПРПП: „Він хтів принаймні словом полегшити свою душу, як хмара чує потребу вилити свою вагу, і говорив” [388, т. 3, с. 80]; “Into his eyes leaped a wistfulness and a yearning as promptly as the yearning leaps into the eyes of a starving man at the sight of food” [428, с. 19].

Досліджуючи складне речення в російській мові в аспекті АЧ, В. Абашина довела, що наявність у детермінантних реченнях [43, с. 323] релятивної логічної пропозиції, вербалізованої семантичними підрядними сполучниками, передбачає, що комунікативне напруження, тобто АЧ, повинно здійснитися репрезентацією в темі розгорнутої обставинної характеристики (підрядна частина), а в ремі – денотативної ситуації [1, с. 210]. І навпаки, можливості прикомпаративних речень [43, с. 329] обмежені лише єдиним типом АЧ: темою в таких висловлюваннях стає іменна група й предикативний комплекс головної частини, ремою – компаратив головної частини й підрядна частина; така комунікативна налаштованість оформлює препозицію головної частини й постпозицію підрядної, причому єдино можливою. Зазначене розміщення частин відповідає його комунікативній

налаштованості, бо його головна ознака – призначення оформити повідомлення деякою мірою строго типового погляду на дійсність: у полі зору мовця виявляється подія, головною характеристикою якої є констатація її порівнянням з іншою, що виникає асоціативно. Отже, смисловий комплекс підрядної частини – це конкретизатор узагальненої і вкрай невизначеної інформації, тобто такої, що потребує уточнення, зокрема й через порівняння, що в кожній ситуації є важливим для мовця [1, с. 249].

Проектуючи теорію АЧ на два основні типи ПК, вводимо термін актуальне членування порівняльної конструкції та виокремлюємо низку моделей актуалізації теми й реми в межах ПР та СПРПП:

1) ПР: - тема (суб'єкт ПК) – рема (об'єкт ПК): „*Се останнє слово, мов ніж, уразило моє серце*” [399, т. 18, с. 108], “*The melody wallowed oozily along, like a ship mowing forward over a sleek and oily swell*” [419, p. 91];

- тема (об'єкт ПК) – рема (суб'єкт ПК): „*А скрізь по селу, як у дзвони дзвонять – про крадіжку, про сторожа...*” [392, т. 2, с. 224], “*...but like a figurehead on the prow of a foundering ship his head and torso pressed forward*” [435, p. 10];

2) СПРПП: - тема (об'єкт ПК) – рема (суб'єкт ПК): „*Як хто гострий ніж угоротив Чіпці у серце, - так невеличкі ті три слова. Як хто обухом гамселив його у голову, – так одзивалось у ній гірке ридання Галіне ...*” [392, т. 2, с. 285], “*As the string of a helium balloon ships from a child's absent-minded fingers, so fear set Caldwell's mind floating free*” [435, p. 13];

- тема (суб'єкт ПК) – рема (об'єкт ПК): „*Скоро на смузі тій щось блимнуло, немов спалахнув сірник і погас*” [388, т. 2, с. 13], “*He felt a shock himself, and a blush of embarrassment shone faintly on his sunburned cheeks, though to him it burned as hotly as when his cheeks had been exposed to the open furnace-door in the fire-room*” [428, p.23].

1.2.3. Лінгвоконцептуальний та лінгвокультурологічний підходи до дослідження порівняння. Пропонована в дисертації методологія вивчення ХП базується на принципах лінгвоконцептології та лінгвокультурології, бо людина –

суб'єкт сприйняття докiлля та невид'ємна, творча частина культури. Лiнгвоконцептологiя та лiнгвокультурологiя веде початок вiд давнiх традицiй i розвивається в працях В. фон Гумбольдта, О. Потебнi, Е. Сепiра, Б. Уорфа, А. Вежбицької, Ю. Караулова, В. Телiї, Б. Серебреннiкова, Ф. Бацевича, О. Селiванової, В. Жайворонка, К. Мiзiна та iн.

Витоки лiнгвокультурологiї знаходимо в теорiї „фiлософiї мови” В. фон Гумбольдта про визначальний вплив мови на культуру: „Мова – дещо бiльше, нiж iнстинкт iнтелекту, оскiльки в нiй зосереджується не здiйснення духовного життя, але саме це життя; тип i функцiї мови є органiзмом духу, як будова м'язових волокон, коло кровообiгу, розгалуження нервiв – органiзм тiла” [68, с. 365]. Розвиток теорiї В. фон Гумбольдта простежуємо в працях його послiдовникiв. Зокрема, О. Потебня розвиває теорiю про внутрiшню форму слова, що, за твердженням ученого, є центром чуттєвого образу, одна з його ознак, яка переважає над усiма iншими. Внутрiшня форма, крiм фактичної єдностi образу, дає ще знання цiєї єдностi; воно становить не образ предмета, а образ образу, тобто уявлення, що становлять певний змiст думки; воно має значення не саме по собi, а лише як форма, в якiй чуттєвий образ входить у свiдомiсть. Слово тiльки вказує на цей образ i поза зв'язком з ним, тобто поза судженням, не має смислу; уявлення можливе тiльки в словi, а тому слово, незалежно вiд свого поєднання з iншими, взяте окремо в живiй мовi, є виразником судження, двочленна величина, що складається з образу та його уявлення [240, с. 32–35].

Е. Сепiр зазначав: „Насправдi “реальний свiт” на основi мовних норм певної групи ... ми бачимо, чуємо, сприймаємо так чи iнакше, тi чи iншi явища головним чином завдяки тому, що мовнi норми нашого суспiльства передбачають цю форму вираження” [268, с. 261]. Б. Уорф розвинув iдеї Е. Сепiра, запропонувавши принцип “лiнгвістичної вiдносностi”, що згодом втiлилося в гiпотезу Сепiра-Уорфа. Її головнi твердження свiдчать, що пiзнання свiту залежить вiд мови, бо вона безпосередньо вiдображає свiт, а не iнтерпретує його; в кожнiй мовi закладено своє свiтобачення, й вона стає посередником мiж людиною й зовнiшнiм свiтом [176, с. 148].

Пропонується й ідея про те, що мова інтерпретує, а не творить світ, “кроїть” свій об’єкт [348, с. 42]. Зокрема, Б. Серебренніков зазначає, що мова не відображає світ, а лише дає про нього уявлення шляхом вербалізації окремих концептів про світ, отриманих унаслідок активного, дієвого пізнання світу та діяльності з його об’єктами [235, с. 96].

Важливим для дослідження вважаємо поняття концептуальної картини світу, мовної картини світу та національної мовної картини світу. За відмінністю між концептуальною та мовною картинами світу стоїть проблема поняття, значення й концепту, а критерієм їхнього розмежування є опозиція “мислення – мова”. А. Вежбицька переконана, що поруч із величезною кількістю понять, специфічних для даної культури, існують також деякі фундаментальні поняття, що підлягають лексикалізації в усіх мовах світу. Незважаючи на те, що мовні та культурні системи значною мірою відрізняються одна від одної, існують семантичні й лексичні універсалиї, що вказують на спільний поняттєвий базис, на якому ґрунтуються людська мова, мислення й культура [376, с. 321–322].

Учені зазначають, що концептуальна картина світу багатша, ніж мовна, адже у творенні першої беруть участь різні типи мислення. Т. Космеда стверджує: „Не все, що пізнано людиною, набуває словесної форми, не все відображається за допомогою мови, й не вся інформація, що надходить із зовнішнього світу, набуває мовного виразу” [124, с. 12]. На основі низки визначень концептуальної картини світу [33, 1972, с. 94; 83, с. 26; 293, с. 41], з урахуванням того, що концептуальна картина світу складається з „констант свідомості” [102, с. 271], дотримуємося такої дефініції концептуальної картини світу: „Концептуальна картина світу – це система понять, сформованих на основі уявлень людини, отриманих за допомогою органів відчуття та відбитих у її свідомості, і колективній, й індивідуальній, що складається з концептів – образів, уявлень, понять, установок та оцінок” [126, с. 26].

Мовна картина світу є вираженням концептуальної мовними засобами, вона „подає додаткову інформацію, виражену тими значеннями слів, які властиві цій мові” [34, с. 39]. Мовну картину світу розуміють і ширше – як поняттєву

структуру, закріплену в системі певної мови, відповідно в її граматичних і лексичних властивостях, які реалізуються за допомогою текстів [348, с. 41], або ж як систему цілісної орієнтації, закодованої в асоціативно-образних комплексах мовних одиниць, що відтворюється через інтерпретацію цих образних основ за допомогою звернення до еталонів та стереотипів світосприйняття лінгвокультурної спільноти, що їх зумовили [218, с. 374].

Поряд із концептуальною та мовною картинами світу науковці розрізняють й інші типи картин, серед яких – національна мовна картина світу як часткова картина світу. В їх основу покладена діяльнісна категоріальна парадигма, класифікацію яких пропонує В. Постовалова: 1) суб'єкт картини світу („хто”), той, хто зображує, 2) предмет картини світу („що”), те, що зображено, 3) наслідок діяльності (власне образ) [235, с. 31–32]. І. Голубовська підкреслює, що центральною частиною національної мовної картини світу є той єдиний поняттєвий базис людської свідомості, на якому, за термінологією А. Вежбицької, ґрунтується “психологічна єдність людства” [60, с. 60] та наголошує, що взаємодія колективної мовної свідомості, реального світу й мови як засобу репрезентації знання про світ формує особливе мовне явище – національну мовну картину світу. Дослідниця підтримує інших учених у тому, що мовна картина світу в жодному разі не є стенограмою знання про світ – це власне картина, інтерпретація, акт світорозуміння, що залежить від призми, крізь яку відбувається світобачення.

Національно-мовна специфіка виявляється під час проєкції етнічно-специфічних нюансів світовідчуття, світоосмислення й світооцінки на єдиний логіко-поняттєвий каркас різних національних мовних картин світу [60, с. 30], а це виявляється на усіх мовних рівнях аж до концептуалізації понять.

У дослідженні використовуємо термін концепт, що вербалізується в межах ПК у художніх текстах обох мов, враховуючи погляди на концепт як: 1) „знання про означуване в усіх його зв'язках та відносинах” [292, с. 100]; 2) „інформаційну когнітивну структуру свідомості, певним чином організовану та вбудовану до колективної чи індивідуальної концептосистеми” [266, с. 297], 3) „ментальне утворення, що має лінгвокультурну специфіку” [119, с. 67]; 4) „культурно

позначений вербалізований смисл, що репрезентований цілою низкою мовних реалізацій, які утворюють відповідну лексико-семантичну парадигму” [46, с. 56]. В роботі розглядаємо концепт в межах етнолінгвістичного підходу, оскільки важливою вважаємо тезу про те, що „пізнаючи і членуючи навколишній світ, людина не лише називає (іменує) окремі його реалії, а й осмислює їх у слові, тому постає потреба говорити не просто про слова, а про мовні одиниці – культурні (етнокультурні) концепти” [83, с. 26], унікальні поняття етнічної культури [83, с. 92].

Використання цього терміна в дисертаційній роботі в межах лінгвокультурного підходу мотивується й необхідністю експлікувати значущість образно-асоціативних та етнокультурних компонентів, що супроводжують поняттєвий план мовлення, бо вербалізований у художньому мовленні концепт містить не лише об’єктивні, раціональні та культурно марковані компоненти як наслідок пізнання певним етносом внутрішнього й зовнішнього світу, а й суб’єктивні (образні, асоціативні, оцінкові, емоційні) смисли, що відображають особливості інтерпретації пізнаваних предметів та явищ у конкретній мовленнєвій ситуації.

Учені зазначають, що концепт вербалізується різноманітними мовними засобами: від лексичних, фразеологічних, пареміологічних одиниць до прецедентних текстів, етикетних формул та тактик мовної поведінки [126, с. 40]. Тому в дослідженні зосереджуємо увагу й на словесному образі, оскільки це один із засобів авторського мовного й мовленнєвого втілення концепту. Згідно з теорією двоплановості словесного образу, яку розробила Р. Зорівчак у проекції на перекладознавчу площину, це „полілексемне утворення (перший смисловий пласт), що складається з двох чи більше лексем, для яких характерна несподівана сполучуваність, унаслідок якої певні семантичні компоненти кожного слова відшаровуються й утворюють нову смислову образність, нове лексичне значення з відчутним експресивним зарядом (другий смисловий пласт)” [93, с. 11-12]. Словесний образ може моделювати візуальний, слуховий чи чуттєвий образи. О. Чередниченко та П. Бех називають їх синсемантичними та наголошують, що

вони можуть ієрархічно розподілятися від образу-домінанти до нейтрального образу, чергуючись із автосемантичними (словесними – *О. М.*) образами в структурі тексту [322].

Лінгвокультурологічним підходом у вивченні ХП зумовлено й використання в дослідженні символів, актуалізованих у художньому дискурсі об'єктом ПК. Символи, як відомо, супроводжують людину упродовж усього її життя. За допомогою символів вона робить видимими й пізнаваними свої ідеї, фактично, вона живе в символічному середовищі. Символом може стати кожний предмет, річ, природні та соціальні процеси, тварини й рослини, фантастичні й міфічні істоти тощо. Символи досить інформативні, прості, естетично привабливі, з них складається культура. У символі присутні й раціональні, експліцитні смисли, й те, що неможливо виразити, хіба через символ. Відповідно, уже з самого початку свого існування й дотепер символи не існують самі по собі, а є продуктом людської свідомості [167, с. 175-176].

Символіка народжувалася з обрядами й міфами. Це була найдавніша мова, якою людина “записувала” найвищі цінності своєї культури, традицій, святинь. Це своєрідний словник кожної національної культури й релігії. Символи відкривають найглибше смислове ядро кожного художнього тексту [209, с. 7-8]. Підхід до трактування символу як „образу, узятото в аспекті своєї знаковості, й знака, наділеного ... невичерпною багатозначністю образу” [2, с. 155-161] дає змогу наголосити на двоплановості символу: конкретне й абстрактне в ньому переплетені. Абстрактне значення символу завжди повинно бути “заземлене”, втілене в конкретний образ, бо такою є суть символу – єдність знаковості й образності, контекстуальної зумовленості й полісемантичності за умови стійкого збереження семантичного ядра [209, с. 12]. *О. Селіванова* зауважує, що „основою процесів символізації є певна міра образності”, це „образ в аспекті знаковості”, хоч, „на відміну від знака, символ є не лише конвенційний у лінгвокультурній спільноті, а канонізований, його семіотична природа значно складніша: він згортає різні концептуальні сфери на підставі глибинних асоціацій, є культуромісткий” [266, с. 646]. Між символом і знаком багато спільного: обидва

побудовані на основі трикомпонентної моделі: означуване – означуюче й семіотична зв'язка. Символ має знакову природу, а тому йому властиві всі особливості знака. На відміну від знака, символ мотивований. Щоб створити символ, необхідно встановити обов'язковий і зрозумілий зв'язок між тим, що символізується, і тим, яким засобом це дещо символізується. Тому в символі залишається рудимент природного зв'язку між означуваним й означуючим. Принципова ж відмінність між символом і знаком полягає в тому, що смисл символу хоч і не передбачає прямої вказівки на денотат, усе ж він більш чи менш тотожний суті, яку виражає. У знака ця тотожність зникає, завдяки чому інтелект отримує більшу свободу. Знак стає символом тоді, коли його вживання передбачає реакцію не на сам символізований об'єкт, а на абстрактне значення, що конвенційно пов'язується з цим об'єктом [167, с. 182-184].

Символ, як і троп, опирається на переносне значення. Але, маючи багатовікову історію, символ відрізняється від тропа: асоціативність символу сягає коренями далекого минулого, набуваючи нових і зберігаючи при цьому вже існуючі асоціації. Для тропа, навпаки, характерні асоціації, викликані авторським індивідуальним баченням [209, с. 12]. Для усвідомлення символу необхідна культурна “включеність” реципієнта, бо розкодувати символ лише інтелектуальними зусиллями неможливо.

Символ також може бути тропом, але не всі тропи є символами. На відміну від метафори, як зазначає О. Селіванова, що „є знаковим підґрунтям виникнення символу, (...) символ виражає загальну ідею подібного характеру, тобто уособлює ситуацію. (...) символ не відноситься до сфери семантики, а швидше до фонових знань, до культурної, а не мовної компетенції” [266, с. 646]. У структурі ХП актуалізується передусім ядро культурно-специфічного символу, а не його асоціативна периферія.

В. Маслова наголошує, що один і той самий символ може мати кілька смислів навіть в одній культурі та виділяє низку ознак символів: образність (іконічність), умотивованість, комплексність змісту, багатозначність, розмитість меж значень у символі, архетиповість, універсальність в окремо взятій культурі,

пересічення символів у різних культурах, національно-культурну специфіку цілої низки символів, вбудованість символу в міф і архетип [167, с. 181].

З урахуванням теорії мовної картини світу, лінгвокультурологічного та лінгвоконцептуального підходів до аналізу мовних одиниць, актуалізованих у ХП, що вербалізують культурні концепти – образи та символи, виокремлюємо типові тематичні групи, під якими розуміємо „низку слів, які тією чи іншою мірою збігаються за своїм основним змістом, тобто за приналежністю до одного й того ж семантичного поля” [456, с. 118], – „фауна”, „флора”, „колір”. У процесі дослідження з’ясовано, що зазначені тематичні групи виявилися найбільш частотними з огляду на високу концентрацію в їхній семантичній структурі лінгвокультурної інформації. Зауважимо, що кольороназви часто ускладнюють ПК зі стрижневими компонентами – назвами рослин і тварин.

1.3. Порівняння як об’єкт контрастивних та перекладознавчих студій

Зіставне мовознавство, як відомо, активізувалося в середині ХХ ст. Сучасне зіставне мовознавство та перекладознавство у системі своєї метамови використовують поняття лексичного фону (Є. Верещагін, В. Костомаров), локальних компонентів (Р. Зорівчак), етномовного компонента (Н. Кушина), національно-культурних чи ідіоетнічних компонентів (Ф. Бацевич), культурно-специфічного смислу (Ф. Бацевич).

1.3.1. Структурно-семантичні моделі порівняльних конструкцій у контрастивному аспекті. Для увиразнення дослідницького матеріалу пропонуємо зіставлення структурно-семантичних моделей ПК у вигляді формул зі зразками аналізу, характеристикою поглядів учених й авторською інтерпретацією.

Одним із характерних в українській мові, як зауважувалося, є спосіб вираження порівняльних зв’язків **орудним порівняльним**. Така структура заснована на поєднанні лексико-граматичного значення трьох членів порівняльної конструкції: суб’єкта (С), експліцитно вираженого іменником / займенником у

називному відмінку, дієслівної основи (Д) та об'єкта (О) порівняння в орудному відмінку. Дану залежність зображено за допомогою формули:

СнДООр (з можливою інверсією компонентів),

напр., „...*дзвін ножем пройшов у серце*” [388, т. 2, с. 252]; „*Дев'ять таких бочок, повних вина, повипинали боки і розляглись тишною підковою попід стінами*” [388, т. 1, с. 263].

Флексія об'єкта порівняння імпліцитно виражає значення порівняння, яке можна безпомилково визначити за значеннями решти компонентів: *дзвін пройшов у серце, як ніж; бочки розляглися, як тишина підкова*.

Ця конструкція має лексичне обмеження: граматичної форми орудного відмінка набувають іменники, що позначають предмети конкретної семантики. „Такий орудний прийнято вважати придієслівним, на відміну від приіменникового, однак на рівні семантичного узгодження виявляється подвійний зв'язок як із дієсловом, так і з іменником, що називає вихідний предмет” [301, с. 58].

Субстантивне словосполучення з орудним порівняльним приіменниковим виявляє семантичну залежність лише від іменника – суб'єкта порівняння: *брови дугою, борода віником*. Синтаксичною функцією об'єкта порівняння (*дугою, віником*) є функція означення до іменника – суб'єкта порівняння, а синтаксичною функцією придієслівного суб'єкта порівняння є функція обставини способу дії при дієслові. Таку конструкцію, як і попередню, легко трансформувати в розгорнену порівняльну: *брови як дуга; борода як віник*.

Цю залежність зобразимо у вигляді формули:

СнООр.

І. Кучеренко зауважує: „... щодо значення орудного порівняльного у мовознавстві відомі різні, часом суперечливі думки” [141, с. 47]. О. Потебня називає орудний порівняльний епітетом до дієслова [237, с. 215–216], обставиною [236, с. 469]. І. Білодід номінує його атрибутом предиката [284, с. 49–50]. І. Кучеренко наголошує, що орудний порівняльний „слід розглядати як опосереднене означення способу дії” [141, с. 47].

Зважаючи на аналітичний характер англійської мови, описаної вище структури в ній не існує, а тому її в зіставленні з англійською мовою можна вважати структурно-конотативною реалією (далі – СКР). У перекладі зазначена структура передається або розгорненою сполучниковою конструкцією, або описово, порівн.: “...(*the bell*) *it shook the air and pierced the heart like a dagger*” [424, p. 31]; “*There were nine such wine-filled barrels with bulging sides, forming an impressive line along the cellar walls*” [424, p. 129].

Спосіб вираження порівняльних зв'язків **родовим відмінком іменника** в українській мові трапляється рідко. Функція означення, вираженого родовим відмінком іменника, хоч і в постпозиції, більш характерна для епітетної конструкції. У таких конструкціях суб'єкт порівняння виконує функцію підмета або додатка, прямого чи непрямого, а об'єкт порівняння – функцію означення до нього: „*На блідому обличчі застиг вираз наляканого птаха*” [388, т. 2, с. 238]; „... *зробила гримасу ласої кітки...*” [388, т. 3, с. 159]; „*Де тільки з'являлось його обличчя старої баби...*” [388, т. 3, с. 128]; „... *розкішна голова Алі, з обличчям Ганімеда, билась об гостре каміння і спливала кров'ю*” [388, т. 2, с. 163]. Лексичне обмеження стосовно конкретного семантичного наповнення об'єкта порівняння, як бачимо, актуальне й у цьому разі. Таку конструкцію легко трансформувати в розгорнену сполучникову синтаксичну структуру: *На блідому обличчі застиг вираз, як у наляканого птаха.*

Схематичне зображення цього процесу має такий вигляд:

Спрямий / непр. відм. з / без прийм. Ород.,

де *суб'єкт* та *об'єкт* порівняння виражені експліцитно, *ад'єктивна основа* – експліцитно або імпліцитно.

Такий спосіб репрезентації порівняльних зв'язків під час перекладу не викликає труднощів. Його відтворюють за допомогою присвійного відмінка іменника ('s), конструкцією з *of* або описово, трансформуючи українську конструкцію з об'єктом порівняння у постпозиції в конструкцію з об'єктом у препозиції. В обох конструкціях функцію означення до іменника – суб'єкта порівняння – збережено: “... *her face set in the expression of a frightened bird*” [424,

с. 287], “Assumed the expression of an eager kitten ...” [424, с. 34], “Ali’s beautiful head with its Ganimede face beat against the sharp stones and was steeped in blood” [424, с. 264].

Простежуємо також випадки, коли іменник – об’єкт порівняння – замінено прикметником із схожою семантикою та розширеним поясненням як компенсацією втраченого порівняння. Тоді конструкція вже не містить порівняльного значення, як-от у прикладі: „Де тільки з’являлось його обличчя старої баби...” [388, т. 3, с. 128] – “Wherever his shrewish old face, deeply furrowed by the plough of life, appeared ...” [424, с. 102].

Термін **метафора-порівняння** уперше застосував Ю. Левін 1965 р. [145, с. 293]. Як окрему семантико-стилістичну структуру її докладно схарактеризував В. Григор’єв [64, с. 200]. За способом лексико-граматичного вираження порівняльних зв’язків ця конструкція нагадує порівняння з об’єктом у родовому відмінку. Однак „... субстантивні компоненти генитивної конструкції вступають в особливі зв’язки один із одним, виражаючи одночасно й злиття нормативної та метафоричної семантики одного з компонентів, і роздільність порівняльної конструкції: “тарантас кровати”, “мирный вечера пожар”, “широкие лысины бессилья” [64, с. 200]. Основна відмінність між цими конструкціями, поряд із наявністю “тропеїчної відмінності”, метафоричністю, полягає в зміщенні формально-синтаксичного керування в напрямку від об’єкта порівняння в порівняльній конструкції до суб’єкта в порівнянні-метафори. На прикладі розгорненої сполучникової конструкції “лица как лепешки”, орудного порівняльного “лица лепешками” та порівняння-метафори “лепешки лиц” В. Григор’єв демонструє те, що в перших двох випадках об’єкт порівняння міститься в граматично невігідній, керованій позиції, тоді як у порівнянні-метафори він набуває значно більшої синтаксичної свободи [64, с. 216]. Важливим, на думку вченого, є й факт некатегоричності самого зіставлення денотатів у порівнянні-метафори, на тлі якої порівняння зі сполучником *як* можуть виглядати більш прямолінійними, менш гнучкими. Т. Туліна [301, с. 60] вважає цю конструкцію порівняльною лише на основі того, що суб’єкт і об’єкт виражені

експліцитно й суміщені в одній конструкції. Ця особливість є причиною, яка не дає змоги трактувати конструкцію такого типу як метафоричну, оскільки метафора передбачає перенесення значення, заміщення прямого найменування словом з переносним значенням і, відповідно, зникнення вихідного найменування. На підтвердження цієї думки Т. Туліна наводить висловлювання Є. Черкасової про те, що порівняння – це синтаксично членована конструкція, метафора ж – „не конструкція і навіть не слово, а його нова семантична функція” [324, с. 60]. У цьому питанні поділяємо думку Ю. Левіна та В. Григор’єва, які розглядають у метафорі-порівнянні поєднання двох прийомів в одному: синтаксичної роздільності та метафоричного перенесення.

Схематично цю залежність можна зобразити так:

ОнСр,

з експліцитно вираженими *об’єктом*, *суб’єктом* та імпліцитною *основою* порівняння.

У процесі відтворенні метафори-порівняння засобами англійської мови перекладачі користуються іменником у присвійному відмінку, інвертованим епітетом або епітетною конструкцією з морфемою *-like*: „Гладжу рукою соболину шерсть ячменів, шовк колосистої хвилі” [388, т. 2, с. 302] – “*My hand strokes the sable-like fur of barley ears, the silk of the wave of corn*” [424, с. 114].

Прикладка – один із продуктивних способів вираження порівняльних зв’язків. У лінгвістиці побутує думка, що „... прикладка є специфічним видом означення у формі іменника, узгоджуваного з означуваним словом у відмінку і, як правило, в числі. Прикладка є назвою уточнювальною, образною, характеризуючою або описовою” [284, с. 205]. О. Потебня переконливо обґрунтував учення про апозицію, визначив три види атрибутів: власне атрибут, атрибут апозитивний, атрибут предикативний. О. Шахматов називає прикладку апозитивною ознакою, а М. Шапіро [327, с. 19] вважає такий спосіб організації порівняльних зв’язків апозитивним порівнянням і наголошує: оскільки основа порівняння не виражена, хоч і впливає логічно зі змісту об’єкта порівняння, таку структуру слід уважати неповним порівнянням.

ПК, як відомо, використовуються для вираження, підкреслення ознак предметів як таких, що подібні до ознак предметів, залучених до порівняння. У прикладці ж виявляється тотожність ознак, наявність ознаки об'єкта в суб'єкті категорично, порівн.: „Ніч, як куйовда, стояла надворі; мела страшенна хуга, завірюха крутила; ...а в димарі, як голодний звір, ревла та вила відьма-буря, кидаючи у вікна кім'ями снігу – мов хто добивався у хату знадвору” [392, т. 2, с. 36]; „Землянка була з присінок, схожих на рів, та хати-льоуху” [392, т. 2, с. 96], „Вони (годинники) байдуже рахують ваші терпіння й довгими стрілами-пальцями наближають хвилину катастрофи” [388, т. 2, с. 17]. У другому прикладі категоричність відчуваємо особливо виразно на відміну від трьох інших конструкцій: тут репрезентовано інверсію компонентів – не „суб'єкт – об'єкт” (згідно з правилом), а навпаки. Щодо категоричності ствердження ознаки прикладка виявляє подібність між власне нею та присудком речення, вираженого за допомогою порівняння, що має модальне значення категоричності у стверженні ознаки [141, с. 59]. В. Григор'єв називає такий прийом метафоричною прикладкою [64, с. 212], вбачаючи в ній метафору в апозиції з роздільністю компонентів та категоричністю у стверженні ознаки, І. Шенько – двочленною метафорою, що відрізняється від порівняння відсутністю лексеми подібності. Як наслідок, семантична подібність переростає в ототожнення [333, с. 158].

Зображення порівняльних відношень можна репрезентувати так:

Спр. / непр. відм. – Опр. / непр. відм.,

або, рідше, з інверсією компонентів, що актуалізує додаткове семантико-стилістичне навантаження, де *суб'єкт* та *об'єкт* порівняння виражені експліцитно, ад'єктивна *основа* – імпліцитно.

У цій конструкції простежуємо наявність семантико-синтаксичного перехідного етапу, що виникає в процесі переходу порівняння в метафору, уподібнення в ототожнення, тому вважаємо за можливе назвати таку структуру метафоричним порівнянням-ототожненням.

Для англійської мови така конструкція не характерна; її також відносимо до категорії СКР. Як спосіб відтворення, в перекладі зазвичай використовують розгорнену сполучникову конструкцію, епітетну конструкцію з компонентом *-like* або описовий спосіб: *“The wind-witch roared and howled in the chimney like a hungry beast and threw lumps of snow at the window, which sounded as though somebody were knocking at them, asking to be let in”* [440, с. 322]; *“Such a dugout consisted of a passage that looked more like a plain ditch, and a crypt-like room”* [440, с. 16]; *“It registers your suffering in a detached way, and its long hands bring nearer the moment of disaster”* [425, с. 61]. У другому прикладі конструкція *“wind-witch”* привертає до себе особливу увагу. Сполучення *“wind-witch”* є, очевидно, структурним перекладацьким okazionalizmom, а тому це виняток із правила: смисл цієї моделі англомовний читач зрозуміє, очевидно, лише завдяки наявності контексту (простежуємо актуалізацію контекстуального, okazionalizma, індивідуально-авторського смислу). В останньому прикладі з українського художнього тексту *стрілки годинника* порівнюються з *довгими пальцями*. У перекладі не відтворено цього порівняння-ототожнення: воно замінене відповідною полісемантичною лексемою *hand*, одне із значень якої – *стрілка годинника*, а тому воно не є рівнозначним семантико-стилістичним відповідником прикладки з українського тексту.

Проте й в українському, й в англійському художньому мовленні функціонують прикладки іншого синтаксичного типу, де суб'єкт та об'єкт відділені не дефісом, а комою, що є радше уточненням, а не ототожненням, як у попередньому випадку – т.зв. відокремлена прикладка, напр.: *„В того Бублика свої міркування: про що йому з тобою, варваром, говорити“* [384, т. 7, с. 24], *“We had floundered and flopped round a bend, when I saw an islet, a mere grassy hummock of bright green, in the middle of the stream”* [409, с. 18].

Враховуючи всі зауваги стосовно визначення місця прикладки в системі стилістичних засобів, вважаємо прикладку латентним порівнянням, а не власне порівнянням.

Більшість дослідників розглядають **прислівникову структуру з *по-*** як один із морфологічних способів вираження порівняльних відношень (І. Кучеренко, Є. Павленко, Т. Туліна, К. Черкасова, М. Шапіро та ін.). Т. Туліна називає таку форму порівняльним прислівником при дієслові [301, с. 53], напр.: „*Тьотя Клава по-солдатськи скинула свою голубу парасольку на плече...*” [401, т. 2, с. 241], „*Його по-дитячому витрішкуваті голубі очі до всіх сяяли привітом...*” [384, т. 7, с. 87]. У конструкціях цього типу об’єкт порівняння імплікує значення порівняння формами префікса *по-* та суфіксів *-ки, -ому*. Вони легко експлікуються в розгорнену сполучникову конструкцію, порівн.: *Тьотя Клава, як солдат, скинула свою голубу парасольку на плече; Його витрішкуваті, як у дитини, голубі очі до всіх сяяли привітом*. У цій конструкції, як і в попередній, порівняння латентне, воно слугує базою для епітетної конструкції. Своєрідне граматичне вираження об’єкта порівняння у функції обставини способу дії у препозиції до дієслова як основи порівняння містить власне латентне порівняльне значення.

Схематично цю конструкцію зобразимо так:

Сн по- О + -ки /-ому Д / Прикм.,

з експліцитними *суб’єктом, об’єктом* та *основою* порівняння

Стосовно англійської мови таку форму вираження порівняльних зв’язків також можна вважати СКР. У перекладі вона відтворюється або розгорненою сполучниковою конструкцією, або епітетною конструкцією із порівняльною морфемою *-like*. Дещо рідше простежуємо випадки заміни образу в процесі перекладу: ”*Auntie Klava placed her pale-blue parasol like a rifle onto her shoulder*” [421, р. 50]. Під час перекладу зникає образ, створений прислівником *по-солдатськи*, що імплікує смисл лексеми *рушниця*, яку в перекладі експліковано зворотом *like a rifle*, і дещо по-іншому розставлено акценти – з уповільненого, швидкого руху, актуалізованого конструкцією *по-солдатськи*, на предмет, що асоціюється з цим рухом, – *рушницю*. У другому прикладі конструкція *по-дитячому* відтворена епітетною конструкцією з компонентом *-like*: ”...*with child-like azure eyes shining affable at everyone...*” [418, р. 103].

Спосіб організації порівняльних зв'язків з **основою порівняння, вираженою прикметником чи прислівником у формі вищого ступеня порівняння**, характерний і для української, і для англійської мов. Л. Теньєр зауважує, що компаративна структура відрізняється від порівняння тим, що вона містить кількісну ознаку: якщо в процесі порівняння встановлюється аналогія між двома членами, то за допомогою компаративної структури вимірюється також ступінь аналогічності. Компаратив, як зауважує дослідник, не тільки дозволяє наближувати члени в якісному аспекті, а й може оцінювати ступінь цього наближення, причому порівнюваним елементом є ступінь інтенсивності вияву цієї якості у двох суб'єктів. Л. Теньєр додає, що компаративні структури є різними в різних мовах. У європейських мовах порівнюваний ступінь вияву ознаки виражається маркером, що приєднується до прикметника, який позначає цю ознаку; маркер може бути аналітичним, як у французькій мові, *plus grand*, і синтетичним, як в латині, *maior* [293, с. 368–370].

В українській мові об'єкт ПК виражений граматичною формою іменника в родовому відмінку: „Хліб той – чорніший землі, з остюками...” [392, т. 2, с. 150]. Таку конструкцію нечасто вживають в українських художніх текстах, зазвичай вона позначена чітко вираженою розмовною конотацією. Значно частіше зафіксовано сполучникові конструкції з основою порівняння, вираженою прикметником у формі вищого ступеня порівняння в поєднанні зі сполучником *ніж*. В англійській мові їй відповідає конструкція із сполучником *than*: „*A тут тихо та сумно, як у болоті; сонно, німо, як серед мертвого царства; а дома – гірше, ніж у неклі*” [392, т. 2, с. 350], “*Why? The average review is more nauseating than cod-liver oil*” [428, с. 276]. У розмовному мовленні сполучники *ніж* та *як* взаємозамінні.

Конструкцію можна зобразити формулою:

СД прикм. / присл. у пор. ст. Ор.,

з експліцитно вираженими *суб'єктом, об'єктом* та *основою порівняння*.

Конструкція простого речення, організована одним із **дієслів або прикметників, об'єднаних смислом виявляти подібність** поширена в обох

мовах. Її досліджували насамперед такі вчені, як: І. Кучеренко, Є. Павленко, Т. Туліна, М. Шапіро, І. Арнольд та деякі інші. М. Шапіро називає зазначені конструкції аналітичними [327, с. 20]. У цьому разі дієслова або прикметники самі виявляються семантично недостатніми, виконуючи в реченні роль зв'язки в межах складеного іменного присудка. До цієї групи належать дієслова *здаватися, видаватися, нагадувати, подобати на, скидатися на, походити на, виглядати*; прикметники *подібний до, схожий на* в українській мові; *to resemble, to liken to, to look, to seem* – в англійській: „Максимів голос здавався цвіріньканням горобчика проти страшного бугаєвого реву” [392, т. 2. с. 135], „Було в ньому (О. М. – шумі) щось подібне до далекої зливи, до глухого урчання звірів” [388, т. 2, с. 240], “Lynch gazed at him. His lip curling in slow scorn till his face resembled a devil’s mask” [409, с. 163], “He likened her to a pale gold flower upon a slender stem” [428, с. 377].

Схема конструкції така:

Сн + лекс + О непр. відм. з / без прийм.,

де суб’єкт та об’єкт порівняння виражені експліцитно, *основа* – імпліцитно.

Сполучниковим порівнянням вважаємо структуру з лексично вираженими сполучним засобом, суб’єктом та об’єктом: основа такого порівняння може бути або експліцитною, або імпліцитною. Група сполучникових порівнянь кількісно значно переважає над групою безсполучникових порівняльних конструкцій. У межах цієї групи найчастотнішими є випадки порівняльних зворотів – членів простого речення та підрядних порівняльних речень у складі складнопідрядних. Кількість сполучників та сполучних засобів, що поєднують порівняльні звороти та речення, набагато більша в українській мові порівняно з англійською. Серед них розрізняють порівняльні сполучники вірогідного та невірогідного порівняння. До сполучників першої групи відносимо: *як, що; like, as, as...as*; складені сполучники та сполучникові утворення *прямо як, просто як, так само як, подібно до того як; similar to* [284, 272, 261, 443]. Частина порівняння зі сполучним елементом та об’єктом порівняння може вживатися як парцельована конструкція, з об’єктом порівняння в окремому реченні: „...скакали вогні. Дрібні, маленькі, зелені, як блищаки у петрівчані ночі” [388, т. 3, с. 174.], „...

які справді маленькі, загублені села. Наче хто розтрусив по майдані трошки соломки з воза” [388, т. 3, с. 95]; “*There was a peach from West Oakland. They called'm “The Rat”. Slick as silk. No one could touch'm*” [428, р. 79], “*That questing, eternal, thin little wailing voice of man is still ringing in my ears. It is like the dead-march of a gnat amid the trumpeting of elephants and the roaring of lions*” [428, р. 313]. Основа порівняння може знаходитися і в препозиції, і у постпозиції до об’єкта порівняння. У прикладі „Як ярина зазеленіла! Барвінок!” [257, с. 36.] наявне вираження об’єкта порівняння синтаксичною конструкцією номінативного речення із латентним сполучним елементом.

До сполучників невірогідного порівняння належать *мов, немов, наче, неначе, буцім, з*, а часто і *як* в українській мові; *as if, as though* та *like* – в англійській. У такому значенні сполучник *як* уживається у відповідному лексичному оточенні, залучений до порівняння образ належить до іншого тематичного лексичного поля, аніж суб’єкт зіставлення, та виражає уподібнення уявне, неймовірне: „*Твоє (зозулі – М.О.) журливе “ку-ку” спливало, як сльози по плакучій березі...*” [388, т. 2, с. 303]. Сполучники невірогідного порівняння легко поєднуються з часткою *би* і *то*, утворюючи складні сполучники *мовби, немовби, начебто, нібито* із підсиленням аспектом припущення: „*Кострубаті й присадкуваті верби з обох сторін дороги міцно чіплялися оголеним корінням за землю, немов хижий птах загнав пазури у здобич*” [388, т. 2, с. 63]. В англійській мові сполучники *as* та *like* виражають вірогідне порівняння, *as if* та *as though* – невірогідне.

О. Єсперсен зазначає, що первинною повною формою була форма *like as*: “... *like as it would speak*” [352, р. 359]. Саме цю форму використовує В. Шекспір у сонеті № 60: “*Like as the waves make towards the pebbled shore, // So do our minutes hasten to their end, // Each changing place with that which goes before...*” [432, с. 59]. Сполучники *as if* та *as though* О. Єсперсен відносить до таких, що виражають порівняння гіпотетичне (*if*) та нереальне (*though*), зазначаючи при цьому, що між двома формами немає відчутної відмінності, хоча *as if* частіше, ніж *as though*,

уживається в розмовному мовленні. Same *as* часто вживалося в значенні *as if*: “*As they were mad unto the wood they hie them*” [352, p. 387].

Like вживається також у значенні *as if* в американському варіанті англійської мови: “*You act like you were a combination of Queen Victoria and Cleopatra*” [352, p. 387]. Цієї ж думки дотримується А. Левіна, аналізуючи семантику сполучників *as if* та *as though* [146]. Дослідниця зазначає, що сполучник *as if* частіше вживається в розмовному мовленні, хоч трапляється й у науковому мовленні та мові політичної прози, тоді як сполучник *as though* є типовим для авторського мовлення високого стилю.

Розбіжності в поглядах мовознавців на порівняльні звороти та підрядні порівняльні речення стосуються насамперед межі між ними, групування порівняльних зворотів та визначення їхніх синтаксичних функцій, виділення підрядних порівняльних речень в окремий тип. Н. Широкова пише з цього приводу: „...немає причин бачити речення у тих сполучникових конструкціях, де 1) відсутнє висловлення відносно завершеної думки і вираженим є лише окреме поняття, 2) відсутня структурна та модальна завершеність і конструкція не має своїх організуючих центрів – головних членів речення, 3) спостерігається тісна смислова та граматична співвіднесеність сполучникової конструкції з частинами основного складу речення, що призводить до можливості синонімічної заміни сполучникової конструкції членами речення з аналогічною синтаксичною функцією, 4) де через вказані причини відновлення нібито пропущених членів призводить до штучної побудови, що порушує наявні синтаксичні та смислові зв'язки” [337, с. 12].

У класифікації підрядних порівняльних речень виділяють декілька напрямків [272, с. 577.]. У роботі дотримуємося виділення підрядних порівняльних речень за традиційною (логіко-граматичною) класифікацією підрядних частин [284, с. 310-387; 139; 340, с. 254-259].

Порівняльний зворот – присудок простого речення та підрядне речення присудкове порівняльне.

У „Сучасній українській літературній мові” [284] стверджується, що складнопідрядні речення з підрядними присудковими виділяються за досить своєрідною ознакою функціонування підрядної частини, що самостійно не може виступати в ролі відповідного члена при головному реченні. Дослідники вважають, що ПК не може виконувати ролі присудка в простому реченні (з тією відмінністю, що в простому реченні сполучний елемент є не сполучником, як у складнопідрядному, а модально-порівняльною часткою, а в реченні відбуваються відповідні зміни в його модальному значенні). Іменна частина присудка може бути виражена іменником в називному відмінку з порівняльною часткою *як, ніби, що*. Такий присудок вважають порівняльним. У подібних конструкціях може бути відсутньою і зв’язка, і порівняльна частка: „*Чом твоє серденько – колюче терня?*” [399, т. 2, с. 141]. На нашу думку, така конструкція характеризується метафоричним, стверджувальним, а не порівняльним, гіпотетичним чи нереальним, значенням. І. Кучеренко не погоджується з думкою Л. Булаховського про те, що в цьому разі ми стоїмо перед фактом переродження складнопідрядного речення в просте та вважає, що краще говорити не про переродження, а про зміни в модальному значенні простого речення. І. Кучеренко зазначає, що підрядне присудкове – це речення, в яке розгортається іменна частина складеного присудка головного речення, виражена займенником. Формальний зв’язок головної та підрядної частин часто здійснюється за допомогою вказівних займенників *такий, той* та сполучників *як, ніби, наче, мов* та ін. в українській мові; *such as, as...as* в англійській.

В обох мовах знаходимо зразки зазначених структур: „*Я весь був як пісня, як акорд суму*” [388, т. 3, с. 160], “*...and by midnight (ladies) were like soft teacakes with frostings of sweat and sweet talcum*” [427, р. 16]; „*Вона робила все, що тільки знала, аби худоба була така тиха, як корінь в землі, така манниста, як у помоці вода*” [388, т. 3, с. 208], “*...and honest Swartz in her favourite amber-coloured satin, with turquoise bracelets, countless rings, flower, feathers, and all sorts of tags and gimcracks, about as elegantly decorated as a chimney-sweep on a May-day*” [434, р. 192].

Порівняльний зворот – означення в простому реченні та означальне підрядне речення порівняльне.

Порівняльні звороти у функції означення як члена простого речення вживаються і в українській, і в англійській мовах: „*Низки червоних капців, як стигла перчиця, висіли на дверях, а постолі, мов свіжі пиріжки, сушились рядками вздовж тротуарів*” [388, т. 3, с. 136], “*I felt sure that Mrs. Nichols, inexorable like fate and remorseless as conscience, would presently rejoin him*” [429, p. 171].

Підрядні речення означальні є означеннями до певного члена головного речення, виражені цілим реченням, тобто розгорнуті в предикативну одиницю. У підручниках зі синтаксису української мови підрядні речення означальні порівняльні є однією з підгруп підрядних означальних загалом. Б. Кулик називає їх порівняльно-означальними. Такі речення пояснюють указівні слова чи іменники головного речення шляхом порівняння, зіставлення чи припущення із сказаним у головному реченні. Указівних, чи співвідносних, слів може й не бути.

Такі підрядні речення можуть стосуватися:

а) підмета головного речення: „*Десь іздалеку почувся чистий стукіт, наче коза стукала ратицями по помості*” [388, т. 2, с. 18], “*Only colors and lights and glows pulsed there, warm as the day and warm as his love*” [428, p. 190];

б) додатка головного речення: „*Раїса мала таке відчуття, наче під твердою шкаралупою лялечки у неї виростають крила і набирають сили до льоту*” [388, т. 3, с. 26], “*But soon the gas would be lit and in burning it made a light noise like a little song*” [420, p. 6].

У кожній з підгруп трапляються випадки, коли підрядне означальне речення порівняльне пояснює один із експліцитно виражених чи імпліцитний член головного речення: „*Старі кості, як стара верба: на вогонь добрі, а з кіньми їздити ні до чого*” [395, т. 1, с. 203], “*They (the Jesuits – O. M.) live well, I tell you. You saw their tables at Clongows. Fed up, by God, like gamecocks*” [420, p. 54], “*Eileen had long thin cool white hands too because she was a girl. They were like ivory; only soft*” [420, p. 31].

Порівняльні звороти – обставини способу дії та підрядні речення способу дії порівняльні.

Ці конструкції вказують на спосіб дії головного речення за допомогою порівняння, уподібнення, зіставлення. Вони можуть бути повними й неповними [139, с. 219].

З-посеред усіх типів порівняльні звороти та порівняльні речення у функції означення способу дії трапляються найчастіше: „...і звідти обзивались до нього (вівці – О. М.), як з-під води, тужливим дзвоном своїх дзвінків” [388, т. 3, с. 18], „...Він зробив руками рух, немов збирався розколоти Джіафферові голову” [388, т. 3, с. 128], “*His eyes glittered like mica discs – with curiosity – though he tried to keep up a bit of superciliousness*” [409, p. 1834].

Синтаксичними засобами зв’язку є:

а) корелятивний указівний прислівник *так* та сполучники *як, мов, немов* та ін. в українській мові; *just so...as* в англійській за умови, коли підрядне порівняльне виконує функцію поширення обставини способу дії головного речення: „Так як скіпка на воді крутиться, попавши в чорторій, так він ворочавсь між тим ярмарком” [389, т. 2, с. 129], “...*he had felt that some power was divesting him of that sudden-woven anger as easily as a fruit is divested of its soft ripe peel*” [420, p. 62];

б) сполучники *як, мов, немов, ніби* та ін. за умови, коли підрядне способу дії поширює означення способу дії загалом. Це стосується й односкладних, і двоскладних підрядних речень способу дії в обидвох мовах: „Він хтів принаймні словом полегшить свою душу, як хмара чує потребу вилить свою вагу, і говорить” [388, т. 3, с. 80], “*Into his eyes leaped a wistfulness and a yearning as promptly as the yearning leaps into the eyes of a starving man at the sight of food*” [428, p. 19]; “...*(he) bent across the table towards her, scraping the air from before his eyes with one hand as though he were tearing aside a cobweb*” [420, p. 28].

Спосіб вираження порівняння через **заперечення** вважається особливим видом порівняння [462, с. 469]. В. Домбровський виділяє заперечення із сполучником *то*. Таке розширене порівняння автор, як зауважувалося, називає

притчею [80, с. 37–41]. Б. Томашевський зазначає, що заперечні порівняння – це типова форма фольклору [298, с. 208–220]. В. Харченко [317, с. 146–147] доводить, що таке порівняння базується на протиставленні того, що порівнюється, з тим, із чим порівнюється, напр.: *не дитина, а горе*. На основі цього та інших прикладів можна стверджувати, що ПК такого типу виходить за межі норми, оскільки звичайне порівняння зі сполучником *як* не може базуватися на різних за тематикою поняттях: відсутня конкретна основа для зіставлення ознак: *дитина* – конкретне, *горе* – абстрактне, хоч такі випадки також трапляються. Порівняння звичайного зразка не підходить для вираження ідеї *неслухняної дитини*, тому повинна змінитися форма порівняння. Через заздальгідь нереальне заперечення (*не дитина*) поняття, що заперечується, замінюється абстрактним поняттям *горе*. Цю заміну забезпечує ставлення до людини як до *горя* (тут автор заперечує самого себе, бо раніше зазначав, що нічого спільного між цими поняттями немає. З іншого боку, сама природа ХП передбачає поєднання часто непоєднуваного, ознак предметів, що належать до різних класів). Порівняння в цьому разі має умовний (невиражений) характер. М. Шапіро вважає структуру цього типу важливою, бо в ній заперечується суб'єкт порівняння і стверджується об'єкт [327, с. 18]. Такі порівняння підкреслюють подібність, що робить об'єкт особливо виразним. Зіставлення конкретного з абстрактним чи навпаки – часте явище і в українських, і в англійських художніх текстах: „...ліс мінаретів, залитих сонцем, здіймався до неба, як праведні душі” [388, т. 2, с. 213], “*Knowledge seems to me like a chart-room*” [428, р. 103]. Зіставлення, на відміну від протиставлення, яке розглядає В. Харченко, передбачає виділення та трансформацію з периферійної в ядрову позицію в суб'єкті порівняння сем, що заздальгідь є ядровими в об'єкті порівняння: виділяється те, що в ПК є основою порівняння. Таке зіставлення не є ні ототожненням, ні перенесенням ознаки, а явищем, властивим тропам, метафорі зокрема.

У протиставленні за допомогою заперечної частки *не* відбувається повне заперечення ознак, носієм яких є суб'єкт порівняння, і виділення ознак, притаманних об'єкту: відбувається своєрідне заміщення ознак суб'єкта

диференційною ознакою об'єкта, що для порівняння не зовсім характерно. Отже, ця конструкція має радше метафорично-порівняльне, а не суто порівняльне значення. У згаданому прикладі *не дитина, а горе* відбувається ототожнення *дитини з горем*: ознаки лексеми *горе* повністю переносяться на лексему *дитина*, з периферійної, потенційної – *неслухняна, що приносить клопіт* – ця сема, ядро в лексемі *горе*, стає ядрою контекстуально. У цьому разі протиставлення виконує функцію підсилення негативного сприйняття поведінки дитини та її повного ототожнення з поняттям *горе*, що і є носієм негативних конотацій.

Своєрідним типом вираження порівняльних зв'язків є спосіб **приєднання** [80, с. 40, 298, с. 208–220]. Ця форма характерна, головню, для фольклору: коренями сягає в міфологію та біблійні тексти, а тому має спільну для української та англійської мов основу.

Синтаксична структура приєднання рідко вживається у художніх творах обох мов: „*А він уже віддавна був в дорозі // Ішов на захід. Щось тягло його // Туди, хоч учорашній вид чудовий // Скривала сива мгла, що залягла // Густою лавою піввидокруга. // Чого йому туди? Він сам не знав. // Нічого там не ждав, не надіявсь, // А все ж ішов. Так журавель, почувши // Що ген за морем, в північній країні // Весна зблизилась – розпускає крила // І, пісню дзвонячи, летить туди...*” [399, т. 1, с. 275]; “*I tell you I've got to paint. I can't help myself. When a man falls into the water it doesn't matter how he swims, well or badly; he's got to get out or else he'll drown*” [429, p. 62], “*Her beauty hangs upon the cheek of night // Like a rich jewe in an Ethiop's ear; // Beauty too rich for use, for earth too dear! // So shows a snowy dove trooping with crows, // As yonder lady o'er her fellows show*” [432, p. 252].

Структура двох незалежних речень формально поєднана сполучником *так / so*. Сполучник може бути формально відсутнім, як у прикладі з англійського тексту, та асоціативна єдність двох висловлювань чітко проводить між ними паралель.

Проведений аналіз дає змогу зробити висновки:

Порівняння – це полілексемна структура, тому існує широка варіативність у способах вираження порівняльних зв'язків і в українській, і в англійській мовах.

Зважаючи на типологічні відмінності через належність мов до різних мовних типів, лексико-граматичні способи вираження порівняльних зв'язків із відповідними підтипами виявляють і конвергентні, й дивергентні риси.

В українській мові можливості лексико-граматичного способу вираження порівняльних зв'язків ширші порівняно з англійською, тому й більшу кількість ПК у межах цього типу спостерігаємо в українській мові. Деякі структурні типи ПК української мови (орудний та родовий порівняльні, метафора-порівняння, прикладка через дефіс) є підстави кваліфікувати як структурно-конотативні реалії. Утім, стосовно англійської мови, вони не створюють непереборних перешкод у процесі перекладу й компенсуються низкою засобів англійської мови. Типи ПК, виражені родовим порівняльним, прикладкою та структурою з *по-*, вважаємо латентними порівняннями, тобто такими, що межують з епітетною конструкцією, метафоричним ототожненням / уточненням та епітетною конструкцією, конструкцію із запереченням – метафорично-порівняльною.

Сполучникові конструкції виявляють, навпаки, конвергентні риси в обох мовах. Виняток становить лише кількість часток та сполучників, що беруть участь у моделюванні ПК. В українській мові їх виявлено значно більше, ніж в англійській. Проаналізований матеріал довів, що в процесі перекладу такі конструкції не викликають труднощів.

1.3.2. Порівняння в перекладознавчих дослідженнях. Спираючись на теорію зіставного мовознавства, дослідники теорії та практики перекладу О. Кунін, Р. Зорівчак, Б. Ажнюк, В. Сасіна, Е. Гутман, М. Черемисіна та ін. вивчають і проблему статусу ХП, фразеологізованого зокрема.

Детально розглядаючи питання ФП на матеріалі російської мови, називаючи компаративні сполуки стійкими, В. Огольцев має на увазі стійкість зв'язку логічних елементів порівняння, що проявляється в них, – той факт, що об'єкт порівняння тут завжди виявляється пов'язаним із строго визначеною основою, як і з певним суб'єктом порівняння [215, с. 48]. О. Кунін детально схарактеризував структурні, семантичні й граматичні особливості порівняльних ФО на матеріалі російської та англійської мов [137; 136]. Р. Зорівчак досліджувала проблему

відтворення семантико-стилістичних функцій фразеологізованих порівнянь у поетичному перекладі на матеріалі англомовних перекладів поетичних творів Т. Шевченка [90]. Б. Ажнюк торкається питання компаративних зворотів, розглядаючи основні форми й способи вияву національної самобутності фразеологізмів англійської мови в зіставленні з українською [3]. Стійкі ПК на матеріалі російської та французької мов розглядали Є. Гутман та М. Черемисіна [69]. В. Сасіна визначає особливості безсполучникових ПК у російсько-англійському зіставленні [261]. Є. Заруднева досліджує ПК в лінгво-когнітивному аспекті на матеріалі російської й англійської мов [88]. У руслі зіставно-лінгвокультурологічного підходу вивчають ХП О. Левченко на матеріалі п'яти слов'янських мов [153] та К. Мізін, що займається питаннями антропоцентричного й аксіологічного аспектів системи усталених порівнянь англійської, німецької, російської та української мов [176].

Зі семантичного погляду, компаративні фразеологізми, на думку дослідників, володіють особливим типом суперсегментного значення – компаративним [211, с. 59, 136, с. 231]: унаслідок семантичних змін повнозначне слово компаративного звороту (основа й об'єкт ПК) втрачає попередню номінативну функцію, але не набуває нової. Воно зреалізовує лише поняттєву функцію й разом зі сполучником слугує засобом вираження уявлення про індивідуальну ознаку предмета [211, с. 60]. Компаративний фразеологізм визначають як стійкий зворот мовлення, цілісно відтворювану одиницю, для якої властива порівняльна семантика і яка характеризується формальними ознаками компаративності у вигляді лексико-синтаксичних елементів у структурно-синтаксичному плані – низки простих та складних порівняльних сполучників [254, с. 13].

Досліджуючи семантичну компресію компаративних фразеологізмів, В. Огольцев розрізняє компаративні звороти фразеологічного та ідіоматичного характеру. У фразеологізованому порівнянні, як слушно зауважує учений, виявляється така внутрішня залежність: що яскравіше проявляються логічні елементи порівняння, їхні компаративні зв'язки, то менш ідіоматичною

виявляється конструкція, й навпаки [211, с. 65–66]. В. Огольцев також зазначає, що система ФП розкривається лише у зв'язках об'єкта порівняння із предметами та властивостями предметів дійсності, що закріплені колективною мовною свідомістю, тобто визначається сполучуваністю об'єкта в усій сукупності можливих лексичних засобів його вираження з іншими елементами повної логічної формули порівняння, – його компаративною валентністю. Валентність ФП двояка: об'єкт порівняння знаходиться в найближчому зв'язку з основою порівняння і лише через неї та в єдності з нею виявляється зіставлюваним із суб'єктом порівняння, тому зв'язок *об'єкт* → *основа* є виявом внутрішньої валентності, а зв'язок *об'єкт, основа* → *суб'єкт* – зовнішньої. Внутрішню компаративну валентність об'єкта визначає насамперед лексичне значення слова. Важливо те, що в порівняльному звороті можливим виявляється не усякий зв'язок, на який здатне слово – об'єкт порівняння, а лише такий, що забезпечує компаративні зв'язки між об'єктом та його основою: *камінь* (→ *тяжкий*) → *падає, як камінь* (→ *тяжкий*) → *падає* (компаративний зв'язок), *камінь* (→ *чорний*) → *зруйнувався, як камінь* (→ *чорний*) → *зруйнувався* (відсутність компаративного зв'язку). Крім того, не всякий компаративно витриманий зв'язок виявляється реальним для слова-об'єкта у ФП, а лише закріпленням свідомістю мовного колективу, і є відтворюваним, стійким зв'язком: *лід* → *холодний, як лід* → *холодний* (стійкий компаративний зв'язок), *лід* → *тане, як лід* → *тане* (нестійкий компаративний зв'язок).

Отже, на лексичну валентність слова – об'єкта порівняння у ФП послідовно накладаються два обмеження: компаративне та фразеологічне [211, с. 122–123]. Внутрішня логіко-компаративна валентність може бути прямою, що визначається сполучуваністю структурної частини *сполучник* + *об'єкт* зі словами, що виражають різні основи порівняння (*як камінь* → *важкий* (*нерухомий, падати, йти на дно, мовчазний*)), та зворотною, коли інваріантним елементом структури виступає ознака, а можливими при ній варіантами – структурна частина *сполучник* + *об'єкт*: *червоний як мак* (*рак, кров, буряк*). Зовнішня компаративна валентність виходить за межі мови, її вияв полягає в тому, що суб'єктом стійкого порівняння

може виступати не будь-який предмет, у якому виявляється ознака, спільна з об'єктом, а лише той, чий компаративний зв'язок із компаративним зворотом стійкого порівняння – *сполучник + об'єкт + основа* – закріплений суспільною свідомістю. Найчастіше суб'єктом порівняння є предмети, об'єднані спільним поняттям *людина*, або ж предмети, безпосередньо пов'язані з цим поняттям. Це пояснюється не стільки можливістю чи неможливістю компаративних зв'язків, скільки мовним узусом, що визначає спільне спрямування системи ФП на людину як основний об'єкт порівняння [211, с. 124]. Застосовує подібний підхід й О. Кунін, наголошуючи, що головна відмінність між ІАП та ФП полягає в тому, що у фразеологізмах набір компонентів має усталений характер та рідко підлягає синонімічній заміні [136], а за граматичним критерієм виокремлює ад'єктивні, адвербіальні та дієслівні ПК [136, сс. 231, 246, 279]. У дослідженні підтримуємо поділ ПК за цим критерієм на ад'єктивні та дієслівні.

К. Мізін переконаний, що найактуальнішою проблемою в процесі вивчення компаративних фразеологізмів є співвіднесеність понять “мова – культура – етнос”, оскільки ФО є втіленням самобутності мовного колективу, зумовленої умовами його життя й історичного розвитку. Дослідник наголошує, що в образній природі компаративних фразеологізмів яскраво виражена національна мовна картина світу, у ній зафіксовані народні традиції, звичаї, міфологічні й релігійні уявлення, у яких виявляються культурно-історичні цінності й пріоритети [176, с. 25].

Фразеологічна система кожної мови є її багатогою складовою і носієм національно-культурної специфіки. Фразеологізми з особливим національним маркуванням репрезентовані в мові меншою за потрібну кількість, щоб визначати всю ідіоматику як національно й культурно забарвлену. Ця думка справедлива для аналізу денотативно-сигніфікативного значення фразеологізмів, орієнтованого на відображення конкретних об'єктів й абстрактних понять – логіко-предметний зміст. Однак до спектру значень фразеологізмів належать, окрім зазначеного, концептуальне, конотативне, соціальне, афективне, рефлексивне й колокативне значення [357, р. 23], що, на думку В. Телії, можна об'єднати в поняття конотації у

ширшому розумінні [290, с. 199]. Конотативні елементи не включені в предметно-логічну частину значення й більше залежать від психічних характеристик мовця, його досвіду та мовленнєвої ситуації. Конотація фразеологізмів має стійкий, радше соціально-культурний, аніж індивідуальний, характер.

О. Левченко вважає, що під час розгляду мови як семіотичної системи слід урахувати у фразеології й символічність, й комплікативність, тобто синтаксичне поєднання символів, а також зважати на те, що образ світу не складається з образів окремих явищ і предметів, а функціонує як певна цілісність, бо кожен образ є елементом образу світу [154]. Г. Томахін наголошує, що без знання національно-культурного тла слова неможливе його адекватне сприйняття носієм іншої культури [296, с. 113].

Вирізняючись відносною комплексною стійкістю, фразеологізми мови-джерела мають один або кілька конвенційних еквівалентів у цільовій мові. Оскільки в ідіоматиці повний лінгвістичний, екстралінгвістичний і соціокультурний збіг неможливий, неминучі й втрати. Ці втрати виявляються в неповному збігові чи відсутності збігу в конотативному значенні фразеологізмів. Тому йдеться про культурно-зумовлену конотацію, що перешкоджає міжкультурній комунікації та перекладові [217, с. 324].

Соціальність мови виявляється передусім у її функціях – комунікативній (бути засобом спілкування) та кумулятивній (здатність мови бути сховищем накопиченого колективного досвіду), тому в мові відображені матеріальні умови життєдіяльності етнічного колективу, його соціально-економічна та політична структура, морально-етичні та естетичні принципи, особливості сприйняття світу народом-носієм мови та окремими його соціально-етнічними групами [297, с. 78].

В. Мокієнко переконаний, що фразеологія – скарбниця мови, вона зберігає найдавніші слова, граматичні форми, що віджили свій вік, забраковані часом і літературною нормою синтаксичні конструкції. Консервуючи форму, фразеологія консервує й зміст – національні звичаї, повір'я, історичні легенди, образне бачення світу [180, с. 19]. Водночас національно-культурна специфіка фразеологічної системи – це не лише поверхнева специфічність, що на

вербальному рівні репрезентована реаліями-компонентами, а й глибинна, оскільки за словами чи сполученнями слів стоять одиниці концептуального рівня, що мають низку відмінностей, які виявляються в процесі міжмовного зіставлення: об'єкти певної культури існують у відповідному, властивому лише певній культурі оточенні, мають культурно-зумовлені асоціативні зв'язки [154, с. 309-310].

Уважаємо, що поруч із ФП, необхідно досліджувати й ІАП, бо вони виявляють специфіку мовотворчої діяльності народу, його лінгвокультури, а також тенденції розвитку мовленнєвої потенції, а згодом, можливо, й мови. Ф. Бацевич слушно зауважує: „Важливим виявляється те, що однією з найбільш опрацьованих концепцій культури є саме смислова, згідно з якою культура – це система не статична, а така, що постійно перебуває у „використанні”, генерує різноманітні смисли, в певних умовах витісняє одні, реактуалізує, переоцінює інші, запозичає нові, транслює власні в чужі культури тощо” [438]. Трапляється, що індивідуально-авторські новотвори переходять у систему мови (напр., *зеленооке чудовисько* В. Шекспіра), особливо ті, що актуалізують символи. Тому не зовсім погоджуємося з критичним зауваженням К. Мізіна щодо залучення ІАП до Словника О. Левченко [450]. Хоч, як зауважує К. Мізін, незважаючи на певні недоліки, сам факт виходу такого словника свідчить про те, що провести межу між усталеними порівняннями та ІАП буває інколи досить складно, зважаючи на „незадовільний стан опрацювання лексико- і фразеографічних проблем в Україні, що безпосередньо пов'язано з існуванням численних фразеографічних лакун, зокрема відсутністю словника усталених порівнянь української мови” [177, с. 89]. Тому дисертаційна робота має практичну значущість насамперед у тому, що її матеріал (ІАП) може слугувати базою для створення словника нового типу – ІАП, що функціонують у художньому тексті, з урахуванням його перекладу, у проекції на українсько-англійську лінгвокультури.

Людина усвідомлює довкілля і в логічній, і в образній формах. Слово, як відомо, стає образним, коли воно здатне мобілізувати образні уявлення реального світу, які живуть у нас, бо образна сила слова не в ньому як такому, а в його

впливі на нас. Образні слова й вирази часто приховують об'ємну згорнуту інформацію, що є специфічним способом відображення й оцінювання осіб, предметів, явищ і ознак, ситуацій, стосунків. М. Новикова переконана, що половина кожного національного словника – це айсберг, на поверхні якого просто слова, а в глибині – їхнє культурне тло, соціально- й національно-історична зумовленість [209, с. 153].

Сучасні теоретичні дослідження, спрямовані на системне відтворення мовної картини світу, опираються на лінгвокраїнознавство, засновниками якого вважають Є. Верещагіна й В. Костомарова [182, с. 25]. Дослідники випрацювали так звану континічну теорію слова, що охоплює статичний аспект пізнання – відображення та збереження в мовних одиницях інформації про об'єктивну дійсність, яку збагнула й усвідомила людина. Важливим є й учення про кумулятивну функцію мови, що передбачає існування лексичного фону, який Б. Ажнюк називає семантичною решткою після вилучення із плану змісту лексеми її поняттєвих сем [3, с. 5].

Національно-культурна семантика мови, що не має строго системного характеру й певною мірою залежить від особливостей економіки, географії, суспільного устрою, фольклору, літератури, усіх видів мистецтва, науки, побуту, звичаїв народу, властива всім мовним рівням [38, с. 89], а тому поняття лексичного тла, яке запропонували Є. Верещагін та В. Костомаров [38, с. 25], обмежене сферою дослідження. Терміни, які пропонують Р. Зорівчак – локальні компоненти [93] та Ф. Бацевич – національно-культурні чи ідіоетнічні компоненти семантики мовних одиниць [23, с. 62–63], краще окреслюють зазначене поняття. Н. Кушина [142, с. 6] послуговується терміном етнема. На думку дослідниці, етнема є носієм інформації про матеріальний і духовний світи, характерні для всієї етнолінгвальної спільноти. Як семіотична одиниця, етнема характеризується трьома типами відношень, а тому виділяє три типи значень етномовних одиниць: 1) когнітивні (денотативні й конотативні) значення етнолексики та етнофразеології (відома за термінами реалія, безеквівалентна лексика й фразеологія та лакуни); 2) внутрішньолінгвальні значення структурно-

конотативних етнем, що виявляють специфіку міжзнакових відношень (для яких Р. Зорівчак ввела термін структурно-конотативна реалія [93]); 3) етнопрагмеми. Як зауважує Ф. Бацевич, національно-культурні компоненти семантики одиниць мови входять у парадигматику насамперед номінативних етнем; формуючи, разом з іншими складниками, інформативність останніх, впливають на їхні синтагматичні, сполучувальні потенції та, відповідно, на структуру висловлювання й тексту [23, с. 62].

Етномовну семантику розглядаємо в контексті соціально-історичному, у зв'язку з ідеальними й матеріальними наслідками життєдіяльності етносу, який заявляє про себе й живе у своїй культурі, а отже, й у мові, що фіксує та зберігає її. Р. Зорівчак зауважує, що мова й культура не протиставляються одна одній, вони не співіснують поруч: мова як один з експресивних виявів духовного життя є складовою частиною культури, головним чинником збереження етносу [93, с. 40–41].

1.3.3. Методика перекладознавчого аналізу художнього порівняння. Культурно-специфічний смисл та методи його відтворення в цільовій мові.

Для випрацювання методики перекладознавчого аналізу ХП було розглянуто засадниче для цієї методики поняття, етномовність.

Етномовність ПК виявляється на різних мовних рівнях (фонетико-інтонаційному, морфемному, лексико-семантичному, морфологічному, синтаксичному та фразеологічному підрівні). Для її аналізу найважливішим є семантичний рівень ХП, який передбачає контекстуальний аналіз низки понять.

Аналіз ХП є аналізом семантики мовних одиниць, які позначають різні поняття матеріального й духовного життя народу – його генезу, історію, адміністративні й громадські форми управління, політичні й громадські організації, право, ландшафт, побут, звичаї. Етномовність може знаходити свій вияв у морфологічній структурі та синтаксичній сполучуваності.

Для дослідження ПК як об'єкту дисертаційного аналізу важливим є поняття одиниці перекладу та культурно-специфічного смислу. У цьому дослідженні *одиницею* перекладу (поняття, що детально розглядали своїх у працях Ж.-П. Віне

та Ж. Дарбельне [42], А. Нойберт [210], Л. Бархударов [20], В. Комиссаров [45], транслятема за В.Коптіловим [121] та ін.) є ПК. ПК тлумачимо як смислову одиницю вихідної мови, що має свій еквівалент у мові перекладу. Культурно-специфічний смисл (далі – КСС) розглядаємо як „складову комунікативного (актуального) смислу мовної одиниці (виразу), немовних і паралінгвальних засобів, яка сформувалась під впливом певної культури і віддзеркалює сприйняття “культурних предметів” членами певної національної лінгвокультурної спільноти; сукупність культурних сем мовних одиниць (виразів) у комунікації” [438]. Ф. Бацевич вважає, що „така одиниця віддзеркалює динамічну міжособистісну природу інтеракції носіїв різних культур; вона певною мірою співвідносна з одиницями і категоріями ідіотетнічних мов, а тому підлягає лінгвістичному вивченню” [438], перекладознавчому зокрема. КСС порівняльної конструкції розглядаємо як предмет перекладознавчого аналізу.

ПК як одиниця перекладу актуалізується в мовленні у певному КСС, відтворення якого є визначальним у процесі міжмовної комунікації. Услід за Ф. Бацевичем, міжкультурну комунікацію розуміємо як „процес спілкування (вербального і невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, як правило, послуговуються різними ідіотетнічними мовами, відчують лінгвокультурну “чужинність” партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку в спілкуванні. Міжкультурна комунікація характеризується тим, що її учасники у випадках прямого контакту використовують засоби міжкультурної комунікації з культурно-специфічними смислами, а також стратегії і тактики спілкування, які відрізняються від тих, котрими вони користуються у випадках інтеракції всередині однієї культури” [438].

Ланцюжок “етнос – культура – мова”, об’єднаний просторово-часовими зв’язками, визначає логіку цього дослідження та його предмет, а саме способи відображення в мові на усіх її рівнях усіх компонентів життєвого світу людини (фізичного, духовного, соціального), світу природи, що її оточує, менталітету,

фольклорних традицій, актуалізованих у ХП. Такий підхід дає можливість випрацювати концепцію етномовності у ПК та способів передачі актуалізованого нею культурно-специфічного смислу як перекладознавчої.

Відтворення ХП у процесі перекладу передбачає урахування семантики й прагматики його компонентів на всіх мовних рівнях, з'ясування КСС та їх адекватну вербалізацію засобами цільової мови. Отже, методика перекладознавчого аналізу спрямована на аналіз відтворення лінгвокультурних особливостей мовних одиниць, що актуалізуються лексемою-об'єктом порівняння. До цих одиниць належать реалії, ФО та символи національної культури. Труднощі перекладу цих одиниць викликані відмінностями понятійних лінгвокультур, матеріального й духовного життя відповідних народів – географією, історією, формами управління, організаціями, побутом, звичаями та традиціями. Тому вчені неодноразово наголошують, що в процесі перекладу важливо, хоч і складно, враховувати екстралінгвальні, фонові, та енциклопедичні знання відповідних лінгвокультур, аби виявити моменти поняттєвих розбіжностей носіїв вихідної та цільової мов та підібрати такі засоби, щоб компенсувати ці розбіжності [3, 94, 321, 279, 49, 143, 366].

Для відтворення ХП найважливішим є досягнення еквівалентності КСС. З цією метою у роботі застосовуємо перекладознавчий аналіз. Його, як справедливо зазначає Р. Зорівчак, у сьогоdnішньому розумінні започаткував І. Франко: „Шляхом зіставлення перекладу з першотвором та окремих перекладів між собою І. Франко започаткував методику лінгвостилістичного аналізу перекладу, вперше в українській філологічній науці дав наукове обґрунтоване розуміння перекладу як єдності літературознавчих, лінгвістичних, лінгвостилістичних, психологічних та естетичних чинників” [91, с. 7]. Це відображено у його статтях „Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання”, „Шевченко в німецькій одязі”, у яких І. Франко наголошував на необхідності порівнювати переклад з оригіналом, застосовуючи науковий метод [399, т.16, т. 35]. Для забезпечення еквівалентності в перекладі, його якісної реалізації необхідно зберегти баланс та не порушити еквівалентність, тобто не помилитися у

виборі відповідної одиниці перекладу [53, с. 256], оскільки це може призвести або до занадто дослівного, або, навпаки, вільного перекладу [42].

К. Райс та Г. Вермеер визначають еквівалентність як „відношення між вихідним та кінцевим текстами, які виконують аналогічні комунікативні функції в різних культурах. Це – збереження відносної рівноцінності змістової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації, що містять оригінал і переклад ” [367, s. 19]. Ю. Найда пропонує забезпечувати “формальну” та “динамічну” еквівалентність відтворення; його ідея базується на принципі “еквівалентного ефекту” [366, р. 119], що орієнтований на відповідну реакцію отримувача повідомлення, а не на вихідне повідомлення. Такий підхід передбачає, на думку дослідника, низку формальних трансформацій, бо неможливо зберегти і форму, і динамічність [366, р. 134]. При цьому вчений наголошує на тому, що відмінності зіставляваних культур спричиняють під час перекладу більше труднощів, аніж відмінностей мовних. В. Коллер, розвинувши теорію Ю. Найди, запропонував п’ять типів еквівалентності: денотативну, за якої денотат першотвору отримує свій відповідник у перекладі; конотативну, що визначає актуалізацію подібних асоціативних конотацій у реципієнта мови-джерела та мови-перекладу; текстово-нормативну, що пов’язана із дотриманням норм стилю; прагматична (комунікативна), коли текст перекладу орієнтований на читача; формально-естетичну – за умови збереження естетичних, формальних, індивідуальних особливостей оригіналу [353, s. 128].

У дослідженні розглядаємо систему перекладацьких методів та прийомів, що дозволяють з’ясувати еквівалентність відтворення різнорівневих етномовних особливостей ХП мовними засобами цільової лінгвокультури, актуалізованих у ХП культурно-специфічними смислами мовних одиниць як компонентів порівняльної конструкції. Серед них виокремлюємо мовні одиниці на фонетичному, морфемному, лексико-семантичному, морфологічному, синтаксичному й стилістичному рівнях.

На думку дослідників, перекладач повинен не тільки правильно відтворити ідею твору, а й відобразити спосіб художнього втілення цих ідей, передати

образність оригіналу з не меншою силою, ніж це зробив автор [121, с. 5]. Існує низка класифікацій прийомів перекладу, перекладацьких трансформацій для максимального досягнення його еквівалентності, що їх загалом поділяють на лексичні, граматичні та змішані [148, 42, 250, 244 та ін]. Серед найуживаніших – класифікація Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне: запозичення, калькування, дослівний переклад, транспозиція, модуляція, еквівалентність, адаптація [42, с. 157-167].

При здійсненні перекладознавчого аналізу ми намагалися проаналізувати, наскільки успішно ці методи застосовують перекладачі для відтvoення ХП як об'єкту перекладознавчого дослідження. Підхід до бачення ролі перекладознавця зображено на рисунку 1.1:

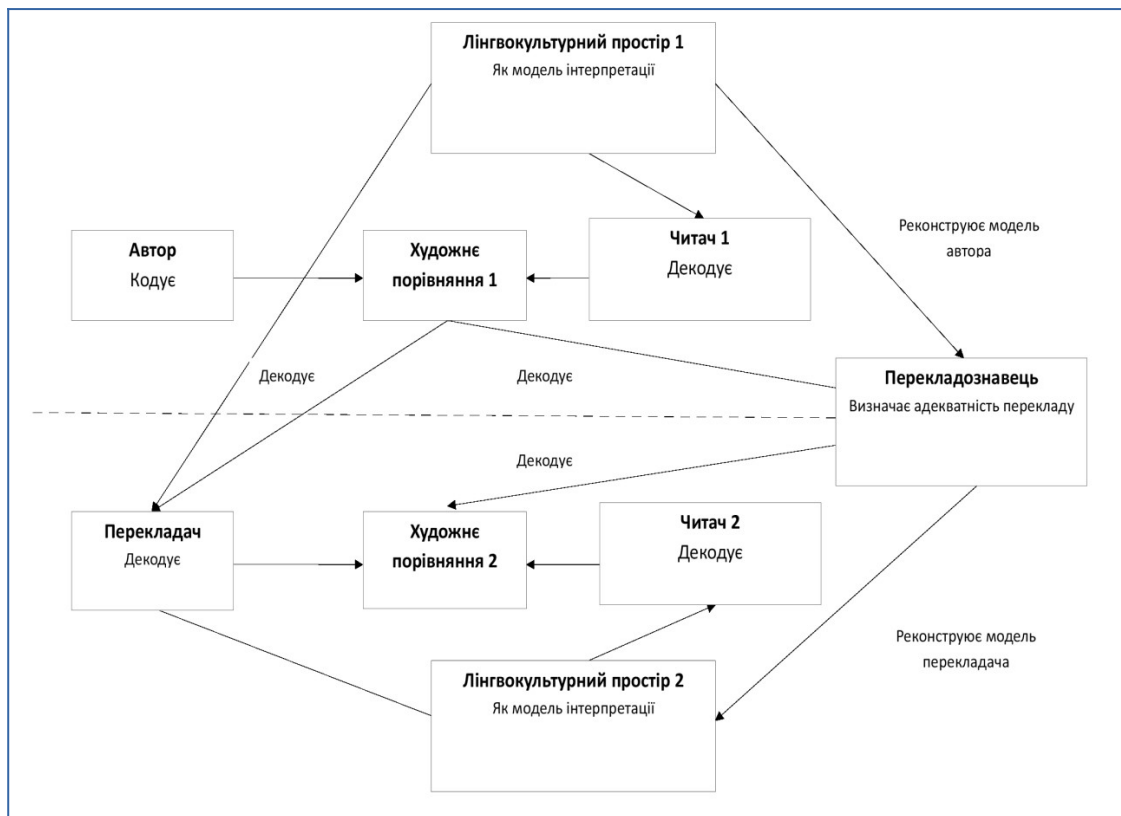

Рисунок 1.1

Мовні одиниці, реалії та фразеологізми зокрема, підлягають перекладу не завдяки певному абстрактному співвідношенню окремих словникових одиниць, а завдяки розкриттю всіх контекстуальних смислових зв'язків елементарних одиниць, що творять цілий комунікативний відрізок [110, с. 111]. Зважаючи на універсальність семантичної системи кожної мови, В. Гак наголошує, що переклад у принципі не може бути корективом своєрідності та самобутності кожної мовної системи; він може бути тільки практичною реалізацією закону

компліментарності семантичної системи мов, у якій, з одного боку, діють закони внутрішньої організації конкретної мови, а з іншого, – всезагальні закони людського мислення [49, с. 116]. Суттєвою особливістю кожної конкретної мови Г. Колшанський вважає сукупність усталених норм контекстуальних варіантів того чи іншого слова чи виразу; більше того, контекстуальна сітка створює своєрідність кожної конкретної мови, нею визначається її національна самобутність. Дослідник стверджує, що дійсна природа мови приховується в “недійсному” існуванні ізольованих одиниць мови, а її абсолютна здатність передавати всю повноту змісту незалежно від конкретних форм, але у взаємодії всіх форм на всіх рівнях мови забезпечується адекватністю відображення змісту людської свідомості в кожній національній мові пізнаного довкілля [112, с. 132].

Зважаючи на екстралінгвальну денотацію, реалія вважається “маркером національно-культурного контексту” [93, с. 44]. Це певний “лінгвоетнічний бар’єр”, розбіжності комунікативних ситуацій, у яких опиняється читач вихідного та перекладеного текстів [143, с. 28]. У роботі дотримуємося визначення реалії, яке обгрунтувала Р. Зорівчак: „Реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких містить (у плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужий для об’єктивної дійсності мови-сприймача у даний історичний момент” [93, с. 44], структурно-конотативної, – це „форми, що відображають своєрідність мови-джерела та не мають безпосередніх відповідників у цільовій мові, – особливо маркованих конотацій граматичних і словотвірних форм, що несуть додаткову вторинну інформацію і значний заряд художньо-естетичної експресії” [93, с.157], а також методів відтворення реалії, таких як: транскрипція / транслітерація, гіперонімічне перейменування, дескриптивна перифраза, комбінована реномінація, калькування, транспозиція на конотативному рівні, уподібнення, ситуативний відповідник, контекстуальне розтлумачення [93]. За допомогою перекладознавчого аналізу ми ставимо за мету виявити найефективніші з них.

Іншим важливим компонентом дослідження вважаємо ФО. Учені погоджуються, що „відтворення фразеологічних засобів оригіналу, через їхню

образність й експресію, багатозначність і часто алогічність, – одна з найскладніших проблем художнього перекладу” [94, с. 16]. Р. Зорівчак зауважує, що фразеологія відображає національне, а національне – завжди своєрідне: фразеологізм поза контекстом нагадує музейний експонат, тому в процесі перекладу необхідно враховувати систему чинників, серед яких – естетична функція художнього тексту, контекстуальне значення фразеологізму, крім мовознавчого – й літературознавчий аспект; мовні та етномовні фактори (рівень культурного розвитку носіїв мови, географія й побут, матеріальна культура) ускладнюють процес відтворення ФО [94, с. 18–19] та наголошує, що для кожної ФО характерна триєдність семантики, стилістичного забарвлення, експресії [94, с. 26], тому способи відтворення семантико-стилістичних функцій ФО в перекладі тісно пов’язані зі ступенем та характером семантичної трансформації їхніх компонентів [94, с. 34].

Особливості структури та функції ФО зумовлюють застосування різноманітних методів у процесі перекладу. Учені, зокрема, С. Влахов та С. Флорін [44], пропонують декілька методів відтворення ФО, серед яких називають фразеологічний переклад (методом фразеологічного еквівалента чи фразеологічного аналога) та нефразеологічний переклад (методом лексичного перекладу, калькування та описового перекладу). Стосовно ХП, дослідники наголошують, що в основі передачі ФП лежить образ, який необхідно відтворити разом із національним колоритом, а деколи разом із цілою низкою конотацій і пропонують відтворювати образ образом, заміну чужого образу своїм, заміну фразеологізованого порівняння вільним порівнянням, метафорою або іншими тропами [44, с. 245–246].

Ураховуючи традицію, що репрезентує методологічні засади перекладознавства, з метою адекватності трактування передачі КСС, актуалізованих фразеологізованим порівнянням, під час аналізу художніх текстів та їхніх перекладів аналізуємо систему методів перекладу ФП з опертям на класифікацію методів відтворення ФО, обґрунтовану Р. Зорівчак: фразеологічний

метод (повний та частковий еквівалент), метод фразеологічного калькування, описове відтворення оригіналу [94].

Наступним етапом перекладознавчого аналізу було дослідження символу як важливого конститuenta ПК з огляду на високу концентрацію лінгвокультурної інформації в його семантичній структурі. Використання символічних елементів у межах ХП надає йому глибокого значення, зумовленого культурними традиціями народу. Тому в процесі відтворення ПК з об'єктом-символом необхідно враховувати приховані значення символу. Символічні елементи ПК досліджуємо на матеріалі кольоро-, фауно- та флороназв. Під час перекладознавчого аналізу необхідно зважити, чи відтворено перекладачем значення символу, чи запропоновано такий відповідник у цільовій мові та культурі, що зберіг адекватний ядровий компонент значення й найбільшу кількість значень периферійних сем [209, с. 12]. Національно-культурна зумовленість символу часто й поліетнічна: він відтворює специфіку певної субкультури – соціальну, етнічну, професійну та інші [266, с. 298], і все ж ієрархія значень усередині символу, та, відповідно, актуалізація його ядрових та периферійних смислів завжди детермінована певною національно-культурною системою. Відтворювати символи засобами іншої мови – означає перекладати не тільки з мови в мову, а й з культури в культуру [209, с. 8].

Для методики перекладознавчого аналізу вагомим є аналіз моделювання ментальних репрезентації на основі зіставлення вербалізованих концептів, що дає змогу виявити їхні етномовні та лінгвокультурні особливості. Для цього в дослідженні застосовуємо метод компонентного аналізу в поєднанні з концептуальним.

Зіставлення порівнянь української та англійської лінгвокультур дає можливість з'ясувати національно-культурну специфіку моделювання порівняння як мисленневої категорії, його вербалізації у вигляді відповідної синтаксичної структури з огляду на теорію актуального членування та відтворення засобами цільової мови в процесі міжмовної комунікації. У процесі перекладознавчого

аналізу зважаємо, наскільки адекватно відтворено психолінгвістичне навантаження ПК та збережено темо-рематичні зв'язки вихідного тексту.

У процесі перекладознавчого аналізу відтворення культурно-зумовленої контекстуальної ієрархії смислів в межах ПК необхідно враховувати аналогічні, подібні чи відмінні особливості світосприйняття та культури зіставляваних мов, оскільки завдання перекладача полягає в тому, щоб надолужити обізнаність реципієнта з певним аспектом знань мови-джерела, заповнити поняттєві лакуни при введенні нового, невідомого матеріалу, забезпечити адекватний інформаційний вплив на цільового читача. Погоджуємося з думкою дослідників, що в процесі перекладу можливе компліментарне застосування перекладацьких стратегій, а усвідомлені чи неусвідомлені зсуви під час перекладу можуть стати причиною неадекватного сприйняття дискурсу в умовах іншої культури, „культурна асиметрія ... визначає і систему домінуючих форм дискурсів, збереження яких під час перекладацької трансляції сприяє адекватному сприйманню певного типу дискурсу, тобто адекватну його ідентифікацію та інтерпретацію” [73, с. 102].

Застосовуючи до дослідження художнього порівняння як категорії перекладознавства міждисциплінарний підхід, використовуємо методи компонентного, лінгвостилістичного, лінгвоконцептуального, зіставного та перекладознавчого аналізів для визначення етномовного компонента ПК та адекватності відтворення культурно-специфічного смислу ХП на основі аналізу лексичної реалії, структурно-конотативної реалії, фразеологічної одиниці та символу (з опертям на кольороназви, фауноназви, флороназви). Основною одиницею перекладознавчого аналізу вважаємо КСС, актуалізований ХП, що виявляється в просторі художнього тексту мови-джерела завдяки мовотворчій діяльності художника слова, у тексті перекладу – майстерності перекладача. Вважаємо, що дотримання принципу “золотої середини” у перекладі актуалізується за умови збереження денотативної, конотативної, текстово-нормативної, прагматичної та формально-естетичної типів еквівалентності у комплексі і / або надання переваги одному із типів перед іншими за умови

визначення певних елементів тексту надважливими (структурних, лексичних, символічних чи ін.), а тому релевантними у перекладі. Адже ХП – це своєрідна гра подібностей і відмінностей, мотивована психолінгвістичною спроможністю мовної особистості. У процесі перекладу до репрезентації відповідної мовної одиниці залучається й мовотворча спроможність представника іншої лінгвокультури, іншого типу мовної особистості зі своїм світобаченням, світосприйняттям і світорозумінням. Мовна особистість сприймає дійсність творчо, а процес порівнювання образів, що виникли в її свідомості, призводить до вербалізації судження з низкою властивих йому асоціативно поєднаних образів, що регулюється психолінгвістичною діяльністю.

Висновки до розділу I

Художнє порівняння має давню традицію вивчення – від праць давньогрецьких філософів до сучасних лінгвістичних студій. Доведено, що порівняння досліджують у різних ракурсах – логіко-філософському, структурно-семантичному, лінгвостилістичному, лінгвопрагматичному, психолінгвістичному, лінгвоконцептуальному, лінгвокультурологічному, контрастивному та перекладознавчому.

З огляду на дослідницькі напрями сформувався багатоаспектний статус художнього порівняння як складної мовної одиниці:

1) у логіко-філософському ракурсі порівняння трактують як невід’ємну складову когнітивної діяльності, що репрезентує шлях від порівнювання об’єктів до їхньої вербалізації;

2) на основі актуалізації структурно-семантичного аналізу виокремлюємо моделі основних і допоміжних мовних засобів вираження порівняння. Серед основних – вільні словосполучення (індивідуально-авторські порівняння) в межах простого та складнопідрядного речення з підрядним порівняльним й сталі сполучення слів (фразеологізовані порівняння) у межах простого та складнопідрядного речення з підрядним порівняльним. В межах допоміжних –

морфемні (з використанням відповідних способів словотворення *no-*, *-like*) та морфологічні (форми орудного та родового відмінків в українській мові);

3) художнє порівняння має лінгвостилістичий статус фігури із відповідною системою мовної репрезентації;

4) лінгвопрагматика пояснює характерні функції художнього порівняння, що послідовно виявляються в тексті (дискурсі). Взаємодію цих функцій вважаємо обов'язковою умовою успішної мовотворчої та комунікативної діяльності;

5) постулати психолінгвістики, репрезентовані в теорії актуального членування речення, проектуємо на основні типи порівняння, актуалізовані простим та складнопідрядним реченням з підрядним порівняльним; вводимо термін актуальне членування порівняльної конструкції та виокремлюємо моделі актуалізації теми й реми в межах основних мовних засобів вираження порівняння – простого та складнопідрядного речення з підрядним порівняльним;

6) лінгвокультурна й лінгвоконцептуальна семантика порівняння охоплює всі основні та допоміжні засоби вираження порівняння, актуалізує різноманітні поняття матеріального й духовного життя народу та відображається на всіх мовних рівнях. У процесі відтворення культурно-зумовленої контекстуальної ієрархії смислів у межах порівняння урахуємо особливості концептосфери й культури зіставляваних мов. Уважаємо, що разом із фразеологізованими, необхідно досліджувати й індивідуально-авторські порівняння, які виявляють специфіку мовотворчої діяльності народу та його окремих представників – митців слова, лінгвокреативних мовних особистостей;

7) з метою визначення адекватності відтворення етномовної семантики художнього порівняння в дослідженні виокремлюємо поняття культурно-специфічного смислу як сукупності культурних сем мовної одиниці в контексті, що специфічно проєднані у мовній картині світу, на усіх мовних рівнях та актуалізованих у конкретних смислах у мовленнєвій діяльності. Художнє порівняння вважаємо у дослідженні одиницею перекладу, культурно-специфічний смисл – одиницею перекладознавчого аналізу;

8) ураховуючи зазначені підходи до інтерпретації художнього порівняння, під час перекладознавчого аналізу художніх текстів та їхніх перекладів аналізуємо систему методів перекладу та перекладацьких трансформацій, що дозволяє виокремити способи перекладу художнього порівняння, які демонструють особливості мовної репрезентації порівняння в українському й англomовному текстах, та описати наслідки перекладацької діяльності. З огляду на міждисциплінарний підхід до дослідження порівняння, базою перекладознавчого аналізу стало застосування низки методів дослідження, використаних у комплексі.

РОЗДІЛ II

ПОРІВНЯННЯ У СТРУКТУРІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ: ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ

Зіставлення об'єктів довкілля передбачає складний симбіоз процесів – від когнітивних, культурологічних, концептуальних, до мовленнєвих, що дають можливість вербалізувати наслідки пізнання в художньому дискурсі певної лінгвокультурної спільноти. Вербалізація лінгвокультурних концептів відбувається на всіх рівнях мови. З огляду на суб'єкт та об'єкт концептуалізації, у ПК актуалізується широкий спектр культурних смислів, бо слово є носієм інформації – як універсальної, так і специфічної. Її відтворення в перекладі – завдання перекладача як своєрідного посередника між двома лінгвокультурними спільнотами.

2.1. Відтворення художнього порівняння як структурно-конотативної та лексичної реалії

Проведемо поділ між двома типами реалій, що поширені в системі порівнянь, які функціонують у художніх текстах. Один із них – лексичні реалії, що вербалізують об'єкти та поняття культури, побуту, способу життя, географічні та соціальні особливості певного народу, властиві обидвом мовам. Інші – це СКР, що відображають етномовні особливості мови-джерела на рівні граматичних та словотвірних форм, не маючи безпосередніх відповідників у цільовій мові [93, с. 157] й актуалізують КСС в художньому дискурсі.

У межах ПК української мови чітко виділяються конструкції, що містять граматичні форми, властиві винятково українській мові в плані українсько-англійського бінарного зіставлення, а тому складають групу СКР української мови. Це, як зауважувалося в попередньому розділі, ПК, виражені граматичними формами **орудного й родового відмінків іменника та прикладкою через дефіс**.

Розбіжності в способах вираження граматичних форм у порівнюваних мовах деколи досить суттєві з огляду на належність української та англійської мов до різних мовних типів. Незважаючи на це, перекладачі знаходять різні можливості для відтворення ПК з об'єктом в **орудному** відмінку англійською мовою.

Перед перекладачами постає відповідальне завдання – не перевантажувати переклад елементами етнолексики та незрозумілими структурно-конотативними етнемами [142, с. 6], однак все-таки адекватно відтворити специфіку оригіналу.

І. Левий наголошує, що основна проблема теорії та практики перекладу – правильність, адекватність відтворення, діалектика спільного й одиничного, а один із аспектів цієї загальної проблеми стосується національного та історичного колориту та способів його відтворення [155, с. 119–127]. Учений зазначає, що через взаємозалежність мови та мислення деякі мовні образні засоби безпосередньо відображають психічний склад нації, інші лише викликають (особливо в іноземців) уявлення про деякі риси національної психіки [155, с. 128].

Порівняння, виражене орудним відмінком іменника – одна з традиційних фольклорних форм, тому вона природно звучить у тексті, сприймається як органічне плетіння в тканині висловлювання. Його заміна розгорненою сполучниковою ПК у цільовій мові виявилася найчастотнішим способом репрезентації ПК.

У межах такої ПК інтонаційна пауза, на відміну від сполучникового порівняння, не розриває плавності вислову. Порівняймо конструкцію з орудним відмінком іменника в такому прикладі: „... *згадки линули на нього холодною водою і скували вільність рухів*” [388, т. 2, с. 167]: текст сприймаємо як єдине ціле, читаємо його по нисхідній з інтонаційним падінням на останньому слові, тоді як ця ж структура, розгорнена у сполучникове порівняння, *згадки линули на нього, як холодна вода*, була б розірвана паузою, інтонаційно – з низькими підйомом та падіннями. Так власне й сприймається сполучникова порівняльна конструкція в перекладі: “... *did memories pour over him like cold water and trammel his movements*” [424, р. 275]. Утрата морфологічної порівняльної форми під час

перекладу виправдана об'єктивними особливостями англійської мовної системи. Але перекладач удався до синтаксичної компенсації: висловлювання підсилене допоміжним дієсловом *did*. Як і в попередньому прикладі, у зразку „Гроном з ясного неба пролунала для Миколи ця звістка” [384, т. 7, с. 223] ФП в орудному відмінку іменника з інверсією компонентів (препозиція об'єкта в оригіналі) передане частковим еквівалентом на денотативному рівні розгорненою сполучниковою конструкцією “*The news was like a bolt from the blue to Mykola*” [418, р. 250] з лінійним перекомпонуванням об'єкта порівняння в постпозицію в перекладі. Семантичне навантаження синтаксичної структури оригіналу зазнало очевидної втрати у процесі перекладу, бо типова лінійна структура суб'єкт – об'єкт з огляду на теорію АЧ не відтворює психологічного навантаження, яким автор наділив об'єкт порівняння.

Інший спосіб передачі ПК в орудному відмінку іменника – дескриптивна перифраза зі збереженням денотативного макрокомпонента значення ПК та, на жаль, вилученням лексеми – об'єкта порівняння. Цей спосіб лише частково відтворює семантико-стилістичні особливості СКР, як-от у прикладах: „*Дев'ять таких бочок, повних вина, повипинали боки і розляглись пишно підковою понід стінами льоху*” [388, т. 1, с. 263] – “*There were nine such wine-filled barrels with bulging sides, forming an impressive line along the cellar*” [424, р. 129], „*Хвилею накопилось тепле почуття до брата, почуття майже батьківське*” [Гон, т. 7, с. 209] – “*A warm feeling came over Ivan, almost paternal*” [р. 236]. У процесі перекладу зникли автосемантичні словесні образи, що їх творить ПК, та специфічна експресивно-емоційна конотація фольклорного характеру зокрема. Крім того, синтаксичне навантаження другої ПК з об'єктом порівняння в препозиції, зважаючи на особливості функції АЧ, а саме виведення психологічного центру висловлювання на позицію реми, також утрачене в перекладі. Як наслідок – маємо спрощене, емоційно пасивне висловлювання. Певною компенсацією можна вважати синсемантичний образ, актуалізований консонансом [w], [f], [l] та [v]: створюється відчуття тепла й спокою. У прикладі „... *вився унизу кривульками глибокий та каламутний Прут...*” [388, т. 2, с. 108]

перекладач намагається компенсувати втрату морфологічної форми введенням у контекст лексеми *to snake* у формі дієприкметника теперішнього часу. Денотативну семантику цієї лексеми визначає денотативна сема *повзти, звиватися, як змія*, із відчутною негативною експресивно-емоційною конотацією, порівн.: “*They could see the deep and muddy Prut snaking along the valley*” [424, р. 212]. Якщо ця лексема й відтворює спосіб руху, все ж вона невиправдано створює негативну оцінність образу.

Менш чисельну групу ПК відтворено дескриптивною перифразою із збереженням лексеми – об’єкта. Такий спосіб відтворення ПК дає можливість удамо передати й денотативну, й конотативну семантику оригіналу, оскільки лексема – об’єкт порівняння, хоч і трансформована в іншу синтаксичну структуру, набуває відповідної вербальної експлікації. У прикладі „...найстрашніше пройшло вже крізь її серце вогнем...” [388, т. 2, с. 254] об’єкт порівняння виконує функцію обставини способу дії; у перекладі ця лексема, збережена у функції додатка, не є елементом словесного образу, актуалізованого ПК, хоча метафоричне перенесення збережено: “... *the most terrible thing had pierced through her heart with fire...*” [424, р. 304]. Подібно й у прикладі „Думки цілим роєм окрили його голову” [392, т. 2, с. 348] внаслідок граматичної трансформації об’єкт порівняння – обставину способу дії – передано предикативною формою, зі збереженням метафоричного перенесення: “*Thoughts were swarming in his head*” [430, р. 309].

Часто для відтворення семантико-стилістичних особливостей СКР використовують метод образно-граматичних трансформацій. Таке відтворення передбачає заміну автосемантичного словесного образу, вербалізованого ПК, на інші. Хоч у перекладі ПК зникає, але вона компенсується появою іншого словесного образу. У прикладах „... жаром горів над ранішнім сонцем червоний дашок гуцульського парасоля” [388, т. 3, с.183] – “... *a red Hutsul parasol glinted in the early morning star*” [424, р. 12], „Те слово іскрою пройшлося по її тілу” [388, т. 2, с. 28] – “*That word flashed through her entire body*” [424, р. 150], „... захід сонця жеврів кров’яно-красною зорею...” [392, т. 2, с. 248] – “... *there was that*

blood-red glow in the west” [430, p. 212] дієслівні метафори та епітетна конструкція передають і денотативну, й конотативну семантику оригіналу.

Удалим вважаємо відтворення ПК за допомогою епітета, зокрема інвертованого, як-от у прикладі „... Тяглися чорною стрічкою виноградники” [388, т. 2, с. 20] – “... *the dark braid of vineyards...*” [424, p. 142], „Тихо пливе блакитними річками льон” [388, т. 2, с. 303] – “*The blue streams of flax flow gently, however*” [424, p. 330]. Інвертований епітет посилює автосемантичний метафоричний образ у перекладі.

Подібну образну трансформацію зазнає ПК у прикладі „Синя хвиля скипала молоком біля їх ніг...” [388, т. 2, с. 145] – “*The blue waves seethed with milkwhite foam at the Tatars’ feet...*” [424, p. 252], де епітет *milkwhite*, в якому вербалізується кольороназва *білий*, поруч з метафоричним *seethed* взаємодоповнюються й тим самим ампліфікують образ у перекладі, що стає значно розгорнутішим, ніж в оригіналі.

У процесі передачі СКР цього типу спостерігаємо заміну словесних образів, створених ПК, словесними образами зі зміщеними акцентами: так відбувається концептуальна заміна образу. Уважаємо такий варіант із неточним відтворенням семантики оригіналу небажаною образною трансформацією.

У зразку „... вічна турбота ... блищала сріблом в чорних волоссях” [388, т. 3, с. 91], де порівняння, побудоване на метафоричному перенесенні з актуалізованим значенням „вічна турбота стала причиною появи сивини у волоссі” перекладач зрозумів дещо неправильно: “... *permanent trouble played in the silver of his dark hair*” [424, p. 61] й відтворив (у дослівному зворотному перекладі) із значенням „вічна турбота блищала у сріблі чорного волосся”, що не відповідає семантиці оригінального словесного образу. Подібні випадки простежуємо і в інших прикладах, порівн. „Чорні думи, горе серця, крутяться тут, висять хмарами, котяться туманом, і чуєш коло себе тихе ридання, немов над умерлим” [388, т. 3, с. 70]: перекладач неадекватно відтворив семантику СКР: “*Dark thoughts, heavy grief, drift about above, rolling in the mist, and a plaintive, direful wailing can be heard*” [424, p. 39], де порівняння, що в оригіналі підкреслює

спосіб дії і творить своєрідний за авторським задумом образ суму, що окутаний хмарами й туманом, – з натяком на невідворотність невідомості, зникає в перекладі: „чорні думки, велике горе котяться в тумані”. Крім того, в українському оригіналі *висять хмарами* (як хмари), *котяться туманом* (як туман) СКР – граматично активна конструкція, темо-рематичні зв’язки розгортаються від відомого до несподіваного: лексико-семантичне навантаження об’єкта порівняння – реми висловлювання – власне й сприяє актуалізації саме такого образу.

Перекладацький варіант у прикладі „*Чоловік встав перед нею незрозумілим питанням, яке конче треба було рішення*” [388, т. 3, с. 169] повністю змінює значення висловлювання: *встати / бути питанням (самоу)* і, як бачимо у перекладі, “... *raised before her an incomprehensible question that absolutely had to be answered*” [424, р. 354], *поставити питання*, що не відповідає семантиці оригіналу. В оригіналі сама людина своїм виглядом, поведінкою та діями втілює образ нагальної проблеми; абстрактний іменник *питання*, підсилений означенням *незрозуміле*, вербалізує його – проблему, яку треба негайно вирішувати.

Спосіб вираження порівняльних зв’язків **родовим відмінком** іменника вважаємо маргінальним випадком: об’єкт ПК виконує синтаксичну функцію означення до суб’єкта порівняння, підмета або додатка, прямого чи непрямого, в межах структури речення. Актуалізований родовим відмінком іменника в постпозиції, такий іменник – об’єкт ПК формально більше нагадує епітет: „*На блідому обличчі застиг вираз наляканого птаха*” [388, т.2, с. 238]; „...*зробила гримасу ласої кітки...*” [388, т. 3, с. 159]; „*Де тільки з’являлось його обличчя старої баби...*” [388, т. 3, с. 128]; „... *розкішна голова Алі, з обличчям Ганімеда, билась об гостре каміння і спливала кров’ю*” [388, т. 2, с. 163]. Як і в СКР з орудним порівняльним, відсутність сполучника сприяє інтонаційній плавності цієї синтаксичної побудови, нерозривності й цілісності сприйняття словесного образу. З огляду на психолінгвістичний аспект, нейтральний за побудовою темо-рематичний контекст дає можливість адресантові плавно перейти до усвідомлення образу, певним чином пофантазувати. Вербалізація експлікованої семантики,

основи порівняння, в таких конструкціях дещо зменшує напруження у процесі сприйняття образу (*вираз наляканого птаха, обличчя старої баби*), тоді як латентна основа активізує уяву (*обличчя Ганімеда*).

Зважаючи на можливість застосування лексико-граматичних трансформацій, такий спосіб репрезентації порівняльних зв'язків у процесі перекладу не викликає труднощів. Його відтворюють формою присвійного відмінка іменника ('s), конструкцією з *of*, замінюючи ПК інвертованим епітетом, формою актуалізації словесного образу, що зрідка, але все ж трапляється серед можливих формально-семантичних варіацій вираження епітетної конструкції: "... *her face set in the expression of a frightened bird*" [388, с. 287], "*Assumed the expression of an eager kitten...*" [424, с. 34], або традиційною епітетною конструкцією, трансформуючи українську ПК з об'єктом порівняння в постпозиції в епітетну з означенням у препозиції. Збереження функції об'єкта порівняння під час перекладу дозволяє говорити про адекватне відтворення: "*Ali's beautiful head with its Ganimede face beat against the sharp stones and was steeped in blood*" [424, р. 264].

ПК, виражену **прикладкою через дефіс**, відтворюють англійською мовою також кількома способами.

В англійській мові синтаксична структура прикладки відома здавна. Це зокрема форми, що використовувалися поруч з іменами історичних осіб та виокремлювали характерну рису чи особливість такої особи (*William the Conqueror*). Їхня семантична суть подібна: обидві форми зосереджують увагу на характерній рисі, якісно розгортають образ, наділяють суб'єкт характерними рисами об'єкта.

Один із способів передачі прикладки – метод дескриптивної перифрази: „*Ох, скільки в нас ще забирає енергії ця праця-метушня...*” [384, т. 7, с. 168] – "*Oh how much energy we still waste on such running around – noisy, tiring work*" [418, р. 191], коли відтворити вдається, головню, денотативну семантику автосемантичного образу, часто із повною втратою конотативного компонента. Подібно й у прикладі „*Вони (годинники – О. М.) байдуже рахують ваші терпіння*

їй довгими стрілами-пальцями наближають хвилину катастрофи” [388, т. 2, с. 172] – “*It registers your suffering in a detached way, and its long hands bring nearer the moment of disaster*” [424, р. 279]. Персоніфіковані стрілки годинника за допомогою прикладки ототожнені з людськими пальцями, що актуалізують потенційну конотативну сему, а це – основа для вербалізації відповідного образу – *біда, лихо*, що з кожною миттю все страшніше “нависає” над головним героєм твору: згадаймо трагічні сторінки з новели М. Коцюбинського „Цвіт яблуні”.

Образно-граматична трансформація, у наступних прикладах – епітетна конструкція, вдало відтворює лексико-семантичні та стилістичні особливості прикладки, хоча на рівні конотації епітетові не вистачає “сили” ототожнення, що властиво прикладці: „*Землянка була з присінок, схожих на рів, та хати-льохи*” [392, т. 2, с. 96] – “*Such a dugout consisted of a passage that looked more like a plain ditch, and a crypt-like room*” [430, р. 68], „... *не суворе, кінтяве й гуркотливе, а якесь місто-міраж...*” [384, т. 7, с. 134] – „... *not severe, sooty, black and rumbling, but a kind of mirage city...*” [418, р. 153].

У прикладі „*Йдуть* (заробітчани – О. М.) *та йдуть, чорні, похилені, мокрі, нещасні, немов каліки-журавлі, що відбились від свого ключа, немов осінній дощ*” [388, т. 3, с. 70] з метою підсилення образу *безнадія, лихо* письменник вдається до використання прикладки як вторинного об’єкта порівняння з подальшим його словесним розширенням. Така експресивно-емоційна компресія автосемантичного образу підсилена й синсемантично, а саме консонансом приголосного [в]. У процесі перекладу “... *the dark figures of people walking in search of pittance, drenched and dismal, like a wounded crane which has lost its flock, like the autumn rain*” [425, р. 40] його автор удається до образної трансформації й передає прикладку епітетною конструкцією зі збереженням денотативного значення образу. На жаль, як видається, невиправдано замінено граматичну форму множини об’єкта порівняння: тим самим зменшується сила експресії образу множинності й відповідно експресивне навантаження образу в оригіналі.

Інколи внаслідок помилкового сприйняття словесного образу, заснованого на використанні прикладки, в перекладі з’являється дещо незрозуміле

словосполучення, як-от у прикладі „... тільки груші-рукавиці самотньо ... висять” [384, с. 224] – “*Only the mitten pears hung lonely, needed by none*” [418, р. 251]. Незважаючи на правильний підхід перекладача до відтворення прикладки епітетною конструкцією, що за своєю синтаксичною суттю подібні, *mitten pears*, у дослівному перекладі *грушеві рукавиці* важко собі уявити. Мабуть, *mitten-like pears* або *pears like mittens* було би точнішим варіантом. Оскільки в прикладці ототожнюються суб’єкт і об’єкт порівняння, тобто подібність актуалізується доволі сильною структурою, основа порівняння відповідно виявляється латентною. Лише фантазія адресанта дозволяє зрозуміти, яка асоціація лягла в основу такого авторського зіставлення. У цьому разі йдеться, ймовірно, про розмір, вагу чи стиглість груш. Така образно-концептуальна версія можлива. У перекладі словосполучення виявилось невдалим, семантично алогічним, а тому й незрозумілим.

В авторській картотеці є приклад поелементного калькування прикладки в перекладеному тексті: „Ніч, як куйовда, стояла надворі; мела страшенна хуга; завірюха крутила; ... а в димарі, як голодний звір, ревла та вила відьма-буря, кидаючи у вікна кім’ями снігу – мов хто добивався у хату знадвору” [392, т. 2, с. 362] – “*Outside stood the black wall of night; a severe blizzard was raging and howling; ...The wind-witch roared and howled in the chimney like a hungry beast and threw lumps of snow at the windows, which sounded as though somebody were knocking at them, asking to be let in*” [430, р. 322]. Така граматична форма не характерна для англійської мови; складена лексема *wind-witch* не зафіксована й у лексикографічних джерелах, тому для носія мови вона незрозуміла, чужа. Перекладач все ж допустився помилки значно суттєвішої. У прикладці, хоч і не властивій англійській мовній системі, змістив акценти (*відьма-буря* стала *wind-witch*, *бурею-відьмою*) та не відтворив авторського темо-рематичного наголосу. Тому метод покомпонентного калькування структури-реалії не повністю відтворює її смисл.

За даними кількісного аналізу, СКР виражають тенденцію до надання переваги одним методам та рідшому використанню інших у процесі перекладу, що демонструємо в таблицях (див. табл. 2.1–2.3):

Таблиця 2.1

ПК з об'єктом в орудному відмінку

№	Методи відтворення	Загальний %
1.	Розгорнена сполучникова конструкція зі збереженням лексеми-об'єкта порівняння	51,5%
2.	Дескриптивна перифраза з вилученням лексеми-об'єкта порівняння	20,3%
3.	Образно-граматична трансформація	14%
4.	Дескриптивна перифраза	10,9%
5.	Неточне відтворення	3,1%

Таблиця 2.2

ПК з об'єктом у родовому відмінку

№	Методи відтворення	Загальний %
1.	Інвертований епітет	60%
2.	Епітет	20%
3.	Дескриптивна перифраза	20%

Таблиця 2.3

ПК з об'єктом-прикладкою через дефіс

№	Методи відтворення	Загальний %
1.	Дескриптивна перифраза	50%
2.	Образно-граматична трансформація	41,7%
3.	Калькування	8,3%

Перекладознавчий аналіз демонструє, що структурно-конотативні реалії мають різні способи реалізації в мові-сприймачі. Як зауважує І. Левий, якщо той чи інший смисловий або формальний художній елемент категорії особливого передає деякий загальний смисл і його неможливо зберегти в процесі перекладу, тоді його (тобто смисл) можна відтворити [155, с. 126]. Для СКР така субституція зумовлена об'єктивними причинами, але вибір способу її передачі все ж вимагає від перекладача особливої уваги та ретельності – не випадково саме цю структурну модель, а не іншу, використав автор у своєму творі.

Відтворення ПК у формі орудного відмінка іменника сполучниковим порівнянням в англійській мові зі збереженням об'єкта порівняння та відповідно образу є максимально наближеним до оригіналу та семантично вдалим способом перекладу цієї СКР, як і відтворення ПК у формі родового відмінка епітетною конструкцією зі збереженням денотативного макрокомпонента семантики образу. Найкраще відтворює семантико-стилістичне навантаження порівняння, вираженого прикладкою через дефіс, форма розгорненої порівняльної конструкції та образно-граматична трансформація із залученням епітетної конструкції.

Поверхнева граматична структура порівнянь із СКР актуалізує характерні для певної мови граматичні форми. Причини їхнього використання зумовлені особливостями авторського світобачення, світовідчуття й світорозуміння як когнітивного сприйняття довкілля, лаконічним лексико-граматичним способом подачі певного образу, властивістю цих форм акумулювати емоційно-експресивне навантаження автосемантичного образу. Способи передачі етномовного компонента та відповідно актуалізованого КСС у тексті залежать від їх важливості. Аналіз текстів оригіналу й перекладу доводить, що СКР як носії культурно-специфічного смислу відображають структурну специфіку зіставлюваних мов, а саме граматичних способів вираження мовних явищ. СКР виражають тенденцію до використання головно таких способів відтворення в процесі перекладу, які не призводять до втрати образного чи концептуального навантаження ПК.

2.2. Художнє порівняння з лексичною реалією у перекладознавчому висвітленні

Закріпленість за лексемою етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача, зумовлює застосування певного підходу до питання про способи відтворення цих лексичних одиниць. С. Влахов та С. Флорін наголошують, що переклад реалій – частина великої та важливої проблеми передачі національної та історичної своєрідності, додаючи при цьому,

що слово “переклад” – двічі умовне, бо реалію, як правило, неможливо перекласти, і передається вона, звичайно, не шляхом перекладу [44].

Вивчаючи це питання, П. Ньюмарк, услід за Дж. Кетфордом (shift, зміщення), Дж. Віне та Дж. Дарбелне (transposition, транспозиція), застосовує термін транспозиція й зауважує, що в цьому разі завжди існує вибір способів перекладу таких мовних явищ [364, р. 85].

І. Лєвий уважає реалію “хресними муками перекладача” (crucis translatorum) [155], тому, очевидно, перед перекладачами постає відповідальне завдання – залежно від типу тексту, не перевантажуючи переклад елементами етнолексики, усе ж відтворити специфіку оригіналу, передати особливості матеріального й духовного життя народу, його побуту, передати його культуру та історію.

Використовуючи концепцію болгарських дослідників С. Влахова та С. Флоріна, класифікуємо реалії за: 1) предметною, 2) місцевою та 3) часовою ознаками [44]. Зазначимо, що реалії найчастіше використовуються в ПК як елемент-об’єкт. Це логічно й не викликає здивування, оскільки колоритні етнічні елементи мови часто дають можливість письменникові створити яскравіший, емоційно насиченіший образ та виконують водночас декілька функцій як засіб творення образу: описову, декоративну, підсилювальну, емоційно-оцінювальну.

У межах предметного поділу розрізняють:

а) географічні реалії (топоніми). У прикладі *“But don’t you find that the Universe sometimes sends you very irrelevant messages?” “I don’t allow to,” Mr. Barbecue-Smith replied. “I canalize it. I bring it down through pipes to work the turbines of my conscious mind.” “Like Niagara,” Denis suggested. Some of Mr. Barbecue-Smith’s remarks sounded strangely like quotations – quotations from his own works, no doubt”* [419, р. 69] головний герой твору претензійно висловлюється про спосіб систематизації власних думок – *“I canalize it”*. Це наштовхує Деніса, іншого героя твору, на асоціацію з Ніагарою, всесвітньо відомим північно-американським водоспадом. Таке порівняння, що поєднує й зорову, і слухову картини (уявімо собі могутні канали та турбіни ревучого водоспаду), відповідно

додатково насичуючи контекст когнітивними образами, побудоване й на вираженні іронічного ставлення Деніса до висловлювань містера Барбік'ю-Сміта. Під час відтворення лексеми *Niagara*, в перекладача не виникає труднощів, бо ця транслітерована власна назва здавна відома українському читачеві: „*Але погодьтеся, що із Всесвіту часом надходять послання, які не мають ніякого відношення до справи. – Я не допускаю до цього. По трубах я підводжу їх до турбін мого свідомого мислення. – Як Ніагару, – підказав Деніс. Деякі з висловів містера Барбік'ю-Сміта напрочуд скидалися на цитати – без сумніву, цитати з його власних творів*” [419, с. 90];

б) етнографічні реалії на позначення побуту, праці, мистецтва та культури, етнічних об'єктів, міри та грошей складають переважну більшість предметних реалій.

Ім'я відомого американського танцюриста першої половини минулого століття залучив автор до зіставлення в ПК “*Tripping on grace notes like Fred Astaire, I went downstairs...*” [381, р. 48]. За допомогою порівняльного звороту, що актуалізує одночасно й основне, й переносне значення, автор досягає подвійної мети – порівнює рухи головного героя з рухами актора та дещо іронізує над ситуацією, оскільки з контексту твору відомо, що будинок, де жив хлопець, узимку не опалювався, хлопець постійно мерз, а тому, щоб зігрітися, мусів танцювати чечітку. У перекладі власну назву транскрибовано, на жаль, без пояснення, тому лінгвокультурний контекст може не актуалізуватися для українського читача: „*Вибиваючи ногами мелодійний ритм, як Фред Астер, я збіг униз...*” [435, с. 71].

Знання культурного контексту допомагає не тільки читачеві перекладного твору, а й оригінального, як-от у прикладі: “*Her lower lip was slightly heavy and slack, like the lower lip of the girl in the blue turban in the Hague*” [435, р. 63]. Очевидно, таким порівнянням автор підкреслює зацікавлення свого героя мистецтвом. М. Габлевич передає цю розгорнену реалію методом комбінованого перейменування – калькування з елементом контекстуального тлумачення: „*... нижня губа у неї важкувато відвисає, як у “Дівчини в голубому тюрбані” з*

Гаагського музею [381, с. 92], доповнюючи зворот лексемою *музей* для точнішого розуміння. У прикладі “*Mr. Scogan’s eye glittered like an eye of an Ancient Mariner*” [419, р. 178] О. Хакслі залучає до зіставлення елемент культури Великобританії, тому під час перекладу В. Вишневий вважає за потрібне розтлумачити українському читачеві значення цієї реалії, її передісторію за допомогою методу комбінованого перейменування: він також поелементно калькує реалію та пояснює її в поклику: „*Очі містера Скогана палали, як у Старого Моряка*” * “*Старий Моряк*” – твір англійського поета-романтика Семюеля Т. Колріджа (1772–1834). Коли старий моряк розповідав про страшне прокляття, яке впало на нього за вбивство альбатроса, – птаха, що приносить щастя, – очі його палали [400, с. 148].

Перекладаючи реалію *міхоноша у колядці*, М. Скрипник також удається до комбінованого перейменування – калькує лексему *міхоноша*, транслітерує лексему *колядка* та пояснює суть реалії в контексті самого твору: „*А Василь усе з ними ходить, та як той міхоноша у колядці – носить Марусин кошик та склада, що Олена купує*” [386, с. 61] – “*Vasyl followed in their wake as a moneybag carrier follows the Christmas carrol singers, the Koladi. He carried Marusia’s basket and put into it everything that Olena bought*” [426, р. 72].

У процесі перекладу використовують і метод уподібнення – збереження денотативного значення, але відмінна конотація локальності. У прикладі „*Купивши ґрунт, почув себе Грицько зараз іншим, немов на аришин виріс, на корх потовщав*” [392, т. 2, с. 93] історичні реалії *аршин*, *кірх* / *корх* передано звичними для англомовлянина лексемами на позначення мір довжини – *foot* та *inch*: “*Now that he owned land, Hritsko immediately felt a different man. It was as though he had suddenly become a foot taller and a couple of inches broader*” [430, р. 64]. Подібні лексичні заміни реалій вважаємо виправданими, бо в контексті йдеться не стільки про необхідність збереження етномовного компоненту та КСС одиниці на позначення міри, скільки про актуалізацію конотативного асоціативного контексту. Відповідно, ці лексеми вербалізують образ *марнославодство*: чоловік,

доробившись певних статків, відчув себе набагато впевненішим і важливішим, ніж коли був бідним сільським парубком.

У прикладі „*Чіпка покуштував галушку – гливка, як глей*” [392, т. 2, с. 180] влучно використано фразеологізований порівняльний зворот *гливка, як глей*. Влучно, бо в ПК використано такі лексичні одиниці, що на основі консонансу звуків [г] та [л] творять звукосимволічну фонестему з підкресленою негативною експресивно-емоційною конотацією. У перекладі автосемантичний образ зникає, а приблизний відповідник реалії, переданий методом уподібнення, *dumpling*, позбавлений образності, не передає акцентованої ПК в українському тексті вбогості смакових якостей страви на денотативному рівні: “*Chipka tried a dumpling only to find it was clammy...*” [430, р. 148]. Певною компенсацією втраченого словесного образу можна все ж уважати використання прислівника *only* перед інфінітивом *to find* у типовій для англійської мови синтаксичній функції обставини наслідку та синсемантичний образ, актуалізований фонестемами [pl], [nl] та [kl].

У прикладі „*Хіба не правда, що уха потухли?.. Йй же богу, поробилися, як вареники завбільшки...*” [392, т. 2, с. 230] реалію *вареник* також відтворено англійською лексемою *dumpling*: “*My ears have also swollen. They’re now as big as dumplings, my God!*” [430, р. 195]. Відмінність між *галушкою* – *різаний або рваний шматочок прісного тіста, зварений на воді або на молоці* [460, т. 2, с. 22] та *вареником* – *невеличкий варений виріб, зліплений з прісного тіста і начинений сиром, ягодами, капустою і т. ін.* [460, т. 1, с. 291] для українця, звичайно ж, суттєва, а от англійський читач її не відчує, оскільки обидві реалії О. Терещенко передав єдиним близьким для них відповідником *dumpling, a round lump of flour and fat mixed with water, cooked in boiling liquid and served with meat* [470, р. 317], який нівелює цю відмінність.

У прикладі „*Волосся червоне, очка маленькі, хитрі, як у якого татарина, сам великий, голова, як макітра, а губи мов подушки, такі повіддувані*” [399, т. 14, с. 255] автор твору використовує три ПК – пейоративні – для змалювання зовнішності хлопця з іронією та зневагою. Уведення в першу ПК займенника (*як*

у) якого додатково підкреслює зневажливе ставлення автора твору до свого персонажа. ФП *голова як макітра* українці використовують для підкреслення великого розміру голови. Часто цю лексему використовують метафорично: у значенні *голова*, щоб іронічно вказати на низькі розумові здібності людини (цю лексему можна почути у висловлюванні на зразок „Що у нього за макітра?“). Перекладач відтворює семантику українського словесного образу, використовуючи гіперонім *pot* (*каструля*): *with a head like a big pot*. Зіставлення з татариним відтворено дещо неточно – *some Tatars, якогось (але не всіх)*, не відповідає тій негативній конотації, що її український читач відчуває у ФП як у *якого татарина*, тобто *будь-якого* (неозначений займенник). Постпозиція основи порівняння в третій ПК акцентує увагу на розмірі губів, тоді як у перекладі традиційне розміщення елементів ПК позбавлене цього синтаксичного підсилення: “*His eyes were small and sly like some Tatars have, and he himself was huge in size, with a head like a big pot, and pouting lips like two cushions*” [414, p. 157].

Гіперонімічне перейменування застосовується й у прикладі „*Мій Мошко так на те скривився, немовби кварту оковитої випив*” [399, т. 18, с. 113] – “*At this my Moshko made such a wry face as though he had drunk a quart of his liquor*” [414, p. 225]. Денотативне значення специфічної української назви спиртного напою в ПК збережено, а от просторічну експресивно-емоційну сему лексеми *оковита* (від лат. *aqua vita*, *жива вода*, що в українському просторіччі має форму *оковита*) втрачено, тому словесний образ набуває статусу нейтрального.

Перекладач використав метод дескриптивної перифрази під час передачі побутових реалій на позначення одягу й напою в прикладі „*А ще найпуще, як один на одного разом зглянуть, так Марусю мов лихорадка так із-за плечей і озьме, і все б вона плакала, а Василь – мов у самій душній хаті, неначе хто його трьома кожухами вкрив і гарячим збитнем напува*” [386, с. 46] – “*And the worst of it was when they looked into each other’s eyes. Then Marusia shivered as if she had an ague and she felt like weeping. Vasyl was stifled – as though he were in a very hot room. It seemed to him that he had at least three sheepskins on his body and that someone was*

giving him piping hot water to drink, with honey and pepper" [426, p. 34]. Зазначені реалії в контексті СПРПП ампліфікують сильні емоційні переживання головного героя та вербалізують образ *психологічне напруження*.

У прикладі „*Свитку пропив, одержу всю – у одній сорочці, як харциза, як махамед який!..*” [392, т. 2, с. 196] синтаксичний повтор об’єктів зіставлення зі синонімною лексичною семантикою інтенсифікує словесний образ: ФП із розмовним *харциза – розбійник, грабіжник* [460, т. 11, с. 27] та реалією *махамед* із пейоративною експресивно-емоційною конотацією (адаптоване від власної назви *Мохаммед*, метафора історичного характеру на позначення поняття *іновірець, розбійник*) украй негативно характеризують персонажа. Під час перекладу реалію передано контекстуальним відповідниками – лексемами з дещо іншими й денотативним, і конотативним компонентами значення: *tramp, волоцюга*, та *heathen, язичник; дикун, варвар, неук*, яким властиві подібні до метафоричного образу *махамед* асоціативні риси, зі збереженням негативної оцінної конотації висловлювання: “*His coat, all his clothes have gone down the drain – he’s been going around with nothing but his shirt on like some tramp or heathen...*” [430, p. 162].

Трапляються випадки, коли в процесі перекладу реалію не відтворюють, як у прикладі „*Колосся, наче праники, аж похилилося під вагою зерна...*” [399, т. 14, с. 254] – “*The stalks bent under the weight of the grains...*” [414, p. 155], або описово передають лише денотативне значення автосемантичного образу: „*Секретар глянув, як п’ятака дав*” [392, т. 2, с. 183] – “*The clerk shot him a sharp glance...*” [430, p. 151]. Висловлювання в таких випадках утрачає національно-культурну, локальну інформацію, емоційно-експресивне навантаження; відповідно, КСС не відтворено в перекладі;

в) використання в текстах **суспільно-політичних реалій** веде до увиразнення суспільно-політичних особливостей життя народу. Антропоніми відтворюють зазвичай методом комбінованого перейменування – транслітерації / транскрипції та пояснення в покликах, як-от у прикладі “*Tiberius was as blameless a monarch as King George V*” [429, p. 25] – „*Тіберій – це такий же добродесний*

монарх, як наш король Георг V”* (Тіберій, римський імператор (14–37 н. е.), в моральному відношенні – чудовисько) [393, р. 24]. Не знаючи історичного контексту, читач ледь чи відчує саркастичний ефект, актуалізований у контексті реалією: обидва правителі вирізнялися низьким рівнем моральних принципів.

У прикладі „Багатюці городи потяглися в плавні, підсобка, як добрий хутір, з коровами (молоко щодня свіже), індіками, качками, садом, плантаціями виноградників...” [384, т. 7, с. 116] реалію *хутір* відтворено гіперонімом *farmstead*. Незважаючи на те, що денотативне значення лексем досить-таки відмінне, конотативний компонент семантики образу *заможність* збережено, а це в контексті головне: “*Very opulent gardens stretched into the marshes, and like a good farmstead it was stocked with cows (fresh milk every day), turkey, ducks, orchards, grape vineyards...*” [418, р. 134].

2. Класифікуючи реалії за **місцевою** ознакою, слід пам’ятати, що їх відносять до тієї чи іншої групи не строго за місцевою ознакою, а з урахуванням нерозривно зв’язаних та взаємозумовлених критеріїв: національної приналежності позначуваного реалією об’єкта – її референта і мов, залучених до перекладу. Мовний принцип дає змогу розглядати реалію 1) в площині однієї мови, тобто як свої (національні, локальні, мікролокальні: це, головно, слова даної мови) та чужі (інтернаціональні, регіональні: запозичення та кальки), і як 2) внутрішні (слова, що належать одній з пар мов і чужі іншій парі) та зовнішні (однаково чужі обидвом мовам) [44]. Тоді реалії, що наявні в українсько-англійському зіставленні, функціонують як екзотизми, як-от у прикладі “... *they saw their business manager shaken like an Astrakhan rug*” [428, р. 303]. В англійському тексті вжито реалію російської культури, а в українському перекладі методом уподібнення відтворено її суть власне для збереження конотації екзотичності, бо, очевидно, зважаючи на українсько-російські культурні взаємовідносинам вербалізований реалією у ПК образ *астраханський килим* не внесло б тієї нотки екзотичності, як *перський*: „... вони спостерігали, як їхнього поважного співробітника трусять, немов перський килим” [391, с. 247]. Незважаючи на втрату КСС у тексті мови-джерела, конотативний компонент значення видається

важливішим, аніж денотативний: обидва види килимів, – і астраханський, і перський, – недешеві предмети інтер'єру і вимагають, очевидно, ретельної чистки, Тому метод уподібнення, застосований у процесі відтворення цієї реалії, видається цілком доречним. І навпаки, у прикладі „*Розшумівся, мов самовар, що ось-ось має збігати*” [388, т. 3, с. 268], хоч реалію (з тенденцією до інтернаціоналізму) й транслітеровано, англomовний читач зрозуміє, про який предмет ідеться, бо власне ця лексема, що вербалізує поняття російської культури, побутова реалія росіян, унаслідок міжнародного спілкування стала широко відома у світі: “*He was as noisy as a samovar about to boil over*” [424, p. 395].

Методом уподібнення передано й діалектну реалію *бартка* у прикладі „*Вітер, гострий, як наточена бартка, бив йому в груді*” [388, т. 3, с. 190] – “*A wind as biting as a honed hatchet struck at his chest*” [423, p. 17]. М. Царинник використав лексему *hatchet*, аби хоча б частково відтворити конотативну локальну сему зазначеної реалії, бо вона може позначати й *топірець-томагавк*, індіанську реалію: в контексті конотація важливіша, ніж денотативне значення чи відтворення її власне етномовної специфіки.

Метод підбору денотативного контекстуального відповідника з повним вилученням ПК з реалією застосовує перекладач у прикладі „... *the class was wriggling like a bucketful of catawba worms*” [427, p. 29]. Конотацію автосемантичного образу відтворено успішно, але візуальний образ із яскравою локальною експресивно-емоційною конотацією та, відповідно, КСС, утрачено: “... *весь клас зареготав*” [390, с. 16].

3. Реалії, виділені в окрему групу за **часовою** ознакою, надають тексту специфічного, можливо, й архаїчного звучання. Це, головню, історичні реалії, що містять інформацію про зображувану епоху. У прикладах „*Я – одна з тих молодих людей, що, як гриби виростають біля ваших ком'ячейок*” [401, с. 244] та „... *взяли ту землю мої комнезаміцики як зубами*” [387, с. 170] реалії комуністичної епохи несуть суспільно-політичну інформацію, пов'язану з особливостями радянського способу життя. У першому прикладі часову реалію *ком'ячейки* відтворено розширеною покомпонентною калькою, “*I am one of those young people growing*

up like mushrooms around your Communist Party cells...” [421, p. 48]; в другому – описово, з невдалим калькуванням елементів ФП *взяли як зубами*, з незрозумілою англомовлянинові образністю: “*Those poor peasants of mine took that land with their teeth!*” [422, p. 159]. Дещо неадекватне описове відтворення ФП в цьому разі спричинило й певний зсув у значенні: денотативна семантика фразеологізму *взяти як зубами* передбачає актуалізацію семи *міцно вхопитися, не випустити з рук* та загалом вербалізацію образу *власність*, тоді як поелементне калькування в англійському перекладі української ФО *took that land with their teeth* позбавлене фразеологізованого значення на рівні другого смислового шару [94] та може сприйнятися читачем мови перекладу занадто прямолінійно.

Історична реалія *чумак* у прикладі „*В одежі буднів старий: в штанях брезентових, в ситцевій на кістлявих плечах сорочці, що синові здалася полотняною, старосвітською, як у чумаків...*” [384, т. 7, с. 122] зреалізовує описово-уточнювальну функцію та вербалізує образ *простота*. У перекладі реалія транслітерована та адаптована до граматичної системи англійської мови (т. зв. практична транслітерація – термін І. Корунця): “... *a cotton shirt on his bony shoulders – which seemed old-fashioned – made from linen. Like the ones chumaks used to wear*” [418, p. 141]. На жаль, транслітерація реалії без пояснення не відтворює її семантики, нівелює концептуальну експресивність, сприймається в цільовому тексті як екзотизм та не відтворює КСС у перекладі. Необізнаному з культурою українців англомовлянинові важко збагнути її суть, тому Ю. Ткач та І. Рудницький мали б пояснити її значення, застосувавши метод дескриптивної перифрази.

Згадані перекладачі вдало використали метод дескриптивної перифрази під час відтворення ПК з культурно-історичною реалією в прикладі „*Носишся ти, Миколо, з своїм собором, як з писаною торбою*” [384, т. 7, с. 11] – “*You fuss about with your cathedral like it was the only thing in life*” [418, p. 21], зберігши денотативну семантику ФП *носитися як з писаною торбою* та частково вербалізований ним образ. У цьому разі локальна конотативна сема, хоч і важлива для семантики ФП, втрачає свій КСС у перекладі, відходить до периферії

значення, поступаючись місцем денотативному компонентові значення – *ставитись до чого-небудь ніби до цінного, важливого* [460, т. 6, с. 359].

Дані кількісного аналізу представлено в таблиці (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Методи відтворення лексичної реалії у перекладі

№	Методи відтворення	Загальний %
1.	Контекстуальне уподібнення	31%
2.	Гіперонімічне перейменування	13,8%
3.	Калька	13,8%
4.	Комбіноване перейменування	13,8%
5.	Транслітерація	13,8%
6.	Дескриптивна перифраза	10,3%
7.	Втрата реалії	3,5%

Вибір методу відтворення зумовлений об'єктивними причинами, тому вимагає від перекладача обізнаності з культурними традиціями народу, уваги та ретельності – адже ж не випадково саме цей елемент, а не інший, використав автор у своєму творі. Проведене дослідження засвідчує, що в мові-реципієнті існує низка можливостей для відтворення складних лексичних нюансів оригінального тексту, що в перекладі актуалізують КСС. Поруч зі стилістичним аналізом, застосування методики АЧ дає змогу простежити особливості відтворення СКР та лексичних реалій, актуалізованих об'єктом порівняння, в тексті перекладу, бо темо-рематичні зв'язки елементів ПК сприяють творенню відповідного психологічного навантаження образів-концептів, вербалізованих порівнянням. “Хресні муки” перекладача винагороджуються насамперед вдячністю народу, для якого чужомовний текст стає частиною культурного доробку.

Перекладознавчий аналіз доводить, що лексеми-реалії, які входять до складу ПК, можуть по-різному відтворюватися лексичними засобами мови-реципієнта. Найуживанішими серед них виявляються такі методи: контекстуальне уподібнення, комбіноване та гіперонімічне перейменування; калькування, транслітерація, менш частотні – дескриптивна перифраза та втрата реалії в процесі перекладу. Контекстуальне уподібнення не вважаємо ефективним методом

відтворення концептуальної дихотомії *свій – чужий*. Його застосування не дає змоги відчутти екзотичність зображуваного образу, що його актуалізує ХП, на відмуну від калькування та комбінованого перейменування, які одночасно дають змогу реципієнтові тексту перекладу відчутти чужинність образу та збагнути його культурно-специфічну насиченість.

2.3. Актуалізація фонетичних стилістичних прийомів у художньому порівнянні та їхнє відтворення у перекладі

Часто словесний образ, що виникає внаслідок взаємодії елементів ПК, актуалізує образи синсемантичні [322, с. 65]. У тексті вони можуть стати образом-домінантою чи, навпаки, функціонувати як спосіб підсилення автосемантичних образів. У процесі перекладу виникає потреба еквівалентного відтворення художнього потенціалу й синсемантичних, й автосемантичних образів. Однак їхня лінгвокультурна та мовна специфіка інколи зумовлює труднощі під час підбору еквівалентів у перекладі. К. Райс переконана, що фоностилістичні засоби є важливими факторами в художньому тексті, але в процесі роботи вони становлять складну проблему, оскільки звукова структура мов дуже відмінна [244, с. 21].

ПК, засновані на актуалізації фонетичних стилістичних прийомів, виявляють й універсальну, й етнічну специфіку мовленнєвих способів вербалізації фрагментів довкілля в художньому тексті. Синсемантичні образи збагачують висловлювання, підкреслюють його яскравість, багатоголосся, об'ємність. Цьому сприяють фонетичні стилістичні засоби, до яких належать консонанс та асонанс.

Певна комбінація приголосних звуків вважається в мовознавстві універсальним фонетичним інтенсифікатором, або фонестемою – фонема або комплекс фонем, спільний для групи слів, що має спільний елемент значення або функцію [349; 365; 373]. На основі статистичного аналізу семантико-фонетичних зв'язків початкових консонантних звукосполучень В. Левицький доводить, що майже всі дво- чи трифонемні сполучення на початку кореня в англійській мові пов'язані з певним значенням чи певним колом значень [149]. На основі лексико-

семантичних (об'єктивного звуко символізму) та психолінгвістичних (суб'єктивного звуко символізму) досліджень фонетем науковці доходять висновку, що звукосполучення, до складу яких входить, до прикладу, звук [l], за винятком [gl], оцінюються як 'слабкі', 'приємні', 'маленькі', тоді як звукосполучення з [r] сприймаються переважно як 'неприємні', 'швидкі', 'жорстокі', 'великі' [163].

У прикладі „*А там, де сонце торкнулось верхечків дерев, листя спалахнуло злото-зеленим вогнем і стало прозорим, як скло. Здавалось, воно дзвеніло” [388, т. 2, с. 183] вжито дві ПК. Перша – розгорнена сполучникова, де листя порівнюється зі склом на основі комплексу якісних ознак порівнюваних предметів. Унаслідок певного поєднання лексем виникає декілька образів: словесний та паралельні йому зоровий, заснований на колірних асоціаціях – *з*лото-*з*елений *вог*онь, що візуалізує його, та слуховий, у якому консонанс звуків [с], [з] як фонетичний стилістичний прийом та фонестеми *сп*, *зл*, *ск* створюють ономапоетичний ефект, сприяють виникненню багатозвучного образу в уяві читача. У другій ПК, із лексичним показником порівняння *здавалося*, виділяється ознака, заснована на звукових асоціаціях, що виникли як наслідок яскравих образів у попередньому порівнянні та фонестем *зд*, *дз*. Ця ПК – завершальна нота в багатоголосій звуковій картині. Отже, ПК як словесний образ актуалізує синсемантичний завдяки використанню фонетичних стилістичних засобів.*

Цікавими є конструкції, коли автор використовує у творі ФП, підсилені синсемантичними образами. У прикладі „... *Йонас* ... *почувши той викрик і побачивши надскакуючого ворога, знітився і скудився, як слимак у своїй халабудаці” [399, т. 2, с. 124] та в перекладі “*When he heard that yell and saw the enemy leaping toward him, ...Yonas ... shrivelled up and doubled up like a snail retreating into its shell” [414, р.194] і автор, і перекладач, щоб підкреслити негативні риси головного героя, використовують лексему *слимак*, що і в українській, і в англійській мовах побудована на поєднанні звуків [с], [s] та [л], [l] – *слимак*, *snail* – із відчутною психологічною асоціацією з чимось неприємним, що актуалізовано в контексті відповідними буквосполученнями: в українській мові –**

у послідовному сполученні, в англійській – у поєднанні та своєрідному обрамленні лексеми.

У багатьох мовах таке буквособ'єднання вживається для створення образу чогось *слизького, вогкого, неприємного* [368, р. 45]. В обох мовах ФП із лексемою-об'єктом *слимак (snail)* мають своїм традиційним фразеологічним лексичним оточенням *лізти (повзти) повільно як (мов, немов) слимак* в українській та *slow as a snail* в англійській. *Слимак* (перен., розм.) – *безхарактерна, слабовільна, нікчемна людина* [460, т. 9, с. 353] (на відміну від *равлика*, що не є елементом фразеологізмів, не має негативної конотації, а, навпаки, асоціюється з чимось доволі приємним (на зразок дитячих віршиків-веселинок: *Равлик, равлик, вистав ріжки, дам тобі сиру на пиріжки*)). У перекладі маємо *snail*, лексему, позбавлену саме цієї конотації та асоціативної опозиції *слимак :: равлик*, бо для англійця *snail* асоціюється лише із повільністю [470, р. 1564], на відміну від асоціацій українця. Консонанс [с], [з], [ц] та відповідні фонестеми сприяють підсиленню негативної оцінки образу. Частково цей синсемантичний образ відтворено в перекладі консонансом шиплячих [ш], [с]. Авторське розширення-уточнення у своїй *халабудці* (зменш.-пестл. *убога оселя, хата; верх, напівкругле накриття на возі* [460, т. 11, с. 12]) також розмовно-просторічного стилю, але з позитивною оцінністю, створює ефект двозначності; підкреслює, що, мабуть, герой твору не байдужий авторові: автор співчуває йому. У перекладі зникає ця авторська емоція, перехід від негативу, який актуалізовано використанням лексеми *слимак*, до суб'єктивної позитивної оцінності автосемантичного образу. Англійська лексема *shell* не є відповідником ані української просторічної лексеми *халабуда*, ані видозміненої лексеми *халабудка*, що за допомогою демінутивного суфікса *-к* все ж набуває позитивної експресивно-емоційної конотації. Лексема *скулитися*, що часто функціонує в розмовно-просторічному стилі з негативною оцінною конотацією в значенні *щулитися, корчиться від болю, страху і т. ін.* [460, т. 9, с. 333], у цьому контексті вербалізує концепт *страх* – стан, у якому перебуває персонаж. *Doubled up* лише частково відтворює денотативне значення української лексеми *скулився* – *зігнувся від сміху чи болю* [470, р. 466] – і – навпаки, може

актуалізувати інший аспект денотативного значення – *зігнутися від сміху*. Крім того, конотативно ця лексема позбавлена візуального образу, вербалізованого ПК в українському тексті.

У прикладі “*First came the vacation and then the next term and then vacation again and then again and then another term and then again the vacation. It was like a train going in and out of tunnels and that was like the noise of the boys eating in the refectory when you opened and closed the flaps of the ears. Term, vacation; tunnel, out; noise, stop. How far away it was!*” [420, p. 11] виявляємо імпресіоністичний звуковий символізм: звуки викликають почуття, що асоціюються з певними абстрактним поняттями [149, с. 16-25]. Складний об’єкт ПК (у прикладі це речення) побудований за принципом почергової комбінації іменників *vacation, term*, обставин *then, again* та сполучника *and*. У реченні немає жодної коми: така пунктуація, а власне її відсутність, створює враження швидкого поступу. Англійські голосні [ei], [э:] та [e] якісно відмінні: перший – дифтонг переднього ряду середнього підйому, подовжує звучання слова, другий – напружений монофтонг змішаного ряду середнього підйому ніби обриває звучання не тільки лексеми, а й цілої синтагми. В опозиції один до одного ці звуки створюють своєрідну емоційну опозицію *розслаблення :: напруження*, що цілком відповідає протиставленню *vacation :: term* в англійському тексті. Монофтонг [e] лексем *then, again* слугує мовби плавним переходом від [ei] до [э:], від розслабленого стану до стану напруження. Повнозначні члени речення, лексеми *vacation, term* наголошені, лексеми ж *then, again* – ні, тому їхня почергова комбінація сприяє ритмічності висловлювання, своєрідному ритмічному інтонаційному підйому та падінню. Консонанс приголосних [k], [t], [n] сприяє виникненню асоціацій зі звуками, що супроводжують рух поїзда: синсемантичний звуковий та асоціативний образи підкріплено вербалізацією назви цього транспортного засобу в тексті, що підтверджує очікування читача. У цій комплексній побудові, як бачимо, є два порівняння, що вводяться в текст двома вказівними займенниками – *it, that*. Із контексту розуміємо, що *it* автор поєднує з лексемою *vacation* та, відповідно, рухом поїзда на відкритому просторі; *that* – із шумом та галасом у

їдальні, в закритому приміщенні. Таким комплексним зіставленням автор паралельно порівнює шум, спричинений рухом поїзда в тунель і з тунелю (погодьмося, специфічний звук), та тихий, мовби замкнутий звук, що виникає, коли затулити та одразу розтулити вуха. Останнє речення є своєрідним логічним ритмомелодійним та інтонаційним завершенням висловлювання й комплексного імпресіоністичного поєднання синсемантичних та автосемантичних образів: на найвищому тоні “підйом-падіння” маємо *term, vacation*; на нижчому тоні – *tunnel, out*; на найнижчому – *noise, stop*. Односкладова наголошена лексема *stop* закінчує висловлювання, обриваючи низку асоціативних образів. Інтонаційно це високе падіння.

Передати фонетичні засоби мови-джерела засобами цільової мови, особливо із збереженням усіх образів та конотацій, – завдання складне. Часто перекладачі застосовують метод компенсації як допоміжний засіб, коли повне відтворення усіх нюансів неможлива: *Спочатку настануть канікули, потім – наступний триместр, потім знову канікули, і ще один триместр, і знову канікули. Наче поїзд, що заходить у тунель і виходить із нього, ніби галас, який вчиняють хлопці в трапезній, якщо відтуляти й затуляти вуха. Триместр – канікули, тунель – з тунелю, тиша, галас. Як далеко ще до цього!*” [385, с. 75]. Звукова опозиція лексем *канікули* :: *триместр* – довгий наголошений [i] та короткий наголошений [e] загалом відповідає опозиції в англійському тексті по ряду та підйому язика ([ei] – [э:]). Фонестема *tr* у лексемі *триместр* – двох на початку та трьох приголосних у кінці, а також алітерація звука [з] в українському перекладі частково компенсує відмінність між голосними в опозиції *vacation* :: *term*. Окрім того, ця опозиція яскраво демонструє явище часткового okazional'nogo izomorfizmu: *vacation* :: *term* = *канікули* :: *триместр*, *розслаблення* :: *напруження* в обох мовах.

Вказівні займенники в англійському тексті перекладач замінив двома порівняльними сполучниками в українському – *наче, ніби*, що вдало відтворює межу між двома порівняннями (в англійському тексті маємо займенники *it, that*). Але *шум поїзда*, що в англійському тексті імітовано консонансом міжзубних [□], [□], передано лише ледь помітним консонансом щілинних [с] та [х] в перекладі. Та

лексема *galas* із яскравішими асоціативними конотаціями, ніж англійська лексема *noise*, *шум*, частково компенсує фонетичні втрати перекладу. Ритмомелодику оригіналу відтворено фрагментами віршових розмірів (анapestом, амфібрахієм, дактилем).

Отже, маємо досить складну з огляду на аплікацію мовних образних засобів будову й асоціативні зв'язки порівняльну структуру: подвійне порівняння, засноване на автосемантичному образі, підсиленому синсемантичним, актуалізованим консонансом, асонансом, ритмомелодикою та інтонацією. Переклад у зіставленні з оригіналом дещо змінив синсемантичний образ, адже побудований на консонансі та асонансі інших звуків. Але це досить удалий спосіб відтворення такого комплексного образу.

Дослідження лексикографічних джерел виявило, що ФП із залученням фонетичних стилістичних прийомів – досить рідкісне явище в обох мовах у зіставленні з ІАП. Емоційний вплив ФП на читача, як і ФО загалом, також дещо слабший. Їх уживання – радше звичка, традиційний, віками вироблений спосіб пояснення, уточнення явища чи предмета дійсності, ніж незвичний образ, підсилений відповідними асоціаціями – те, що спостерігається в ІАП. В українській мові порівняння, побудовані на повторі звуків, часто ґрунтуються на явищах консонансу, асонансу, ономапопеї та морфологічної тавтології, напр.: *оббілувати як білочку; як водою змило; допастися як Мартин до мила; звиватися в'юном; вискочити як Кузьма з конопель; крутитися як білка в колесі; гудіти як бугай у болоті; жити як горох при дорозі; як шилом юшки вхопити; гірше гірчої гірчиці; як у дзвони дзвонити; думки ходором заходили; як вітер звіяв; як водою вмило; як лиз злизав; як хап ухопив* та ін.; в англійській мові це здебільшого консонанс, що, очевидно, пов'язано із старогерманською традицією алітераційного вірша *Stabreim*: *blind as a bat; cold as a cucumber; dead as a doornail; fit as a fiddle; good as gold; larger than life; pleased as Punch; right as rain; slow as snail; thick as thieves; weak as water etc.* Римовані ПК трапляються взагалі дуже рідко: *as snug as a bug in a rug*.

Незважаючи на свою буденність, вони все ж оновлюються та по-новому вербалізуються в художньому тексті – тоді, коли влучно виділяють, підкреслюють певну рису персонажів твору. Порівняння – полілексемна конструкція, тому наявність чи відсутність основи ПК також можна вважати одним із способів як психологічної, синтаксичної, так і стилістичної активізації її функцій, зокрема в ПК, побудованій на морфологічній тавтології „*Такою тихою мовою та розумною радою Чіпка був як сповивачем сповитий”* [392, т. 2, с. 310], основа ПК відсутня, і читач інтуїтивно відтворює її подумки, перебираючи при цьому всі можливі варіанти, змушує активніше працювати уяву. ФП як *сповивачем сповитий* асоціюється насамперед із періодом раннього дитинства, коли в давнину мати, нагодувавши та втихомиривши дитину, туго сповивала її. У такому стані дитина була обмеженою в рухах. На основі прямої лексико-семантичної сполучуваності слів фразеологізм розвинув переносне фразеологізоване значення, *оволодівати ким-небудь, захоплювати, заповнювати (про почуття, певний стан)* [460, т. 9, с. 548], та вербалізує концепт *спокій (тіла й душі)*.

Із роману Панаса Мирного „Хіба ревуть воли, як ясла повні?” відомо, що Чіпка мав дуже запальну вдачу і лише бабуся могла його заспокоїти. Бабусині слова, добра порада, повага до її віку змушували Чіпку вгамуватися, відкинути гарячі, часом жорстокі думки. Звичайно, ненадовго. Консонанс щільного свистячого [с], що приглушується змичним губно-губним [п], [сп], та губно-губного [в] й актуалізація фонестеми *сп* у фразеологізмі створюють позитивну оцінність образу *спокій*, що його вербалізує ПК. Особливо цьому сприяє губно-губний приголосний [в], що асоціюється із дитячими звуками-словами. У процесі перекладу ФП замінено дескриптивною перифразою: “*Her calm, wise reasoning lulled Chipka into blissful tranquility*” [430, р. 237]. Та хоч лексеми високого стилю *blissful tranquility* не відповідають українській розмовно-просторічній конотації ФП, усе ж у поєднанні з дієсловом *lull, to make someone feel calm or as if they want to sleep* [470, р. 967]), що засноване на ономапопеї, імітації звуків колисанки (порівн. в українській мові *люля, ляля, льоля*), збережено позитивну оцінність образу. Відтворено й консонанс як допоміжний засіб у створенні позитивної

оцінки – за допомогою латерального сонанта [л], якому в українському тексті відповідає губно-зубний, наближений до губно-губного, приголосний [в]. У перекладі він повторюється п'ять разів, що, можливо, компенсує лексико-стилістичні втрати.

У прикладі „*Він вився, як в'юн, по горі*” [388, т. 3, с. 213] – “*He slithered like a snake over the mountains...*” [424, р. 33] основу порівняння – *вився* – у перекладі збережено – *slithered*. Однак денотативну семантику ФП відтворено в перекладі лише частково: *в'юн* – *надзвичайно рухлива риба з видовженим гнучким тілом, вживається в порівнянні: верткий, мов в'юн* [460, т. 1, с. 795]. ФП *витися* (*звиватися, крутитися*) *в'юном* може вживатися й у переносному значенні – *підлещуючись, підлабузнюючись, догоджати кому-небудь*, та в цьому прикладі фразеологізм ужито в прямому значенні [465, т. 1, с. 166], він актуалізує концепт *швидкий рух*.

Англійський скалькований вислів не відтворює семантики цього образу, актуалізованого в перекладі лексевою *slither – to slide somewhere over a surface, twisting or moving from side to side* [470, р. 1556] та залучає до зіставлення лексеми *snake* з досить прозорою негативною оцінною конотацією, як-от у ФП *a snake in the grass: someone who cannot be trusted* [470, р. 1564]. У переносному значенні семантична структура лексеми *в'юн* містить таку ж сему негативної оцінки – *дуже спритна й хитра людина, пролаза* [460, т. 1, с. 975], але аж ніяк не таку яскраво виражену, як у лексемі *snake – змія*. Отже, в англійському скалькованому вислові, де знову функціонує фонестема *sl*, наявна негативна оцінність та часткове відтворення денотативного значення об'єкта ПК, тоді як оригінальний український фразеологізм контекстуально, навпаки, виявляє позитивну оцінність. Крім того, консонанс губно-зубного [в] підсвідомо налаштовує читача на позитив, тоді як скалькований вислів не відтворює її, а де в чому, навпаки, консонансом [s] та [l] створює протилежний ефект. Заміна лексеми *slither* (*повзати, плазувати*) лексевою *wriggle, to twist from side to side with small quick movements* [470, р. 1910]; *to twist and turn in short abrupt movements like those of a worm* [473, р. 1136] навряд чи покращила б ситуацію. Перекладач, можливо, керувався

намаганням відтворити консонанс, але внаслідок цієї спроби у перекладі отримує інший образ, ніж в оригіналі.

Консонанс губно-губного [w] в англійському ФП у прикладі “*A wave of courage swayed through him, warm as wine” [419, p. 141] підсилена найближчим контекстом – лексемами *wave* та *sway*, що забезпечує позитивну оцінність актуалізованого образу *піднесення*. Хоча в українському перекладі образ частково замінено: в оригіналі *вино* асоціюється з *відчуттям тепла-впевненості, що розливається по тілу*, тоді як у перекладі – „*На нього накопилася хвиля хоробрості, п'янка, як вино*” [400, с. 129] – з наслідком впливу цього напою на свідомість людини – *п'янкність-впевненість*. Консонансом губно-губного центрального сонанта [w] в оригіналі, хоч і заміненою консонансом носового сонанта [ŋ] в перекладі – акцентований консонанс [w] та [ŋ] створює ефект піднесеності, радості, урочистості. Образ підкріплено синсемантичним образом, що також підсилює позитивну оцінність й оригіналу, й перекладу.*

Навпаки, у прикладі “*We can't let him die like a dog” [429, p. 103] негативна оцінність ФП, підсилена й консонансом [d], що суб'єктивно-психологічно нагадує стукіт сокири чи молотка, а в англійській літературній традиції має негативну символіку. В українському перекладі „*Не пропадати ж йому, як собаці*” [393, с. 105] ФП відтворене частковим еквівалентом зі збереженням й образності, й конотацій, за винятком консонансу.*

Стерті образи, вербалізовані ФП з консонансом, асонансом чи римою оживають, коли фразеологізм слугує базою для його подальшої авторської модифікації. У прикладі “*Sudden and silent as phantom Mrs. Bodiam appeared, gliding noiselessly across the room” [419, p. 88] – „*Місіс Бодихем з'явилася несподівано і мовчки, мов привид, і безшелесно попливла по кімнаті*” [400, с. 100] консонанс звуків [s], [n], [l] вдало відтворено консонансом [з], [с], [в], повтором (*мов-*)/*мов* та фонестемами *зи, пл, вл* у перекладі. Акустичний ефект посилено ономатопеїчними морфемами *-шелес-, -плив-*. Досить рідкісне розміщення експлікованої основи ПК у препозиції в англійському тексті виділяє психологічний центр висловлювання. Експлікована основа ПК в українському*

перекладі міститься в постпозиції, що є синтаксичним способом виділення логічного центру, а тому й адекватного відтворення оригіналу. З огляду на психолінгвістичну теорію АЧ, такий спосіб синтаксичної трансформації в перекладі також дуже вдало робить психологічні акценти. Інтонаційна структура матиме подібний контур в обох текстах: низхідний тон без підйомів, що створює атмосферу неспокою та неприємних передчуттів.

ФП з консонансом чи асонансом, що створюють гумористичний ефект, інколи на невеселому тлі оповіді оживляють картину: „*А в нього аж п'ять ротів, як вітряків, щось треба кинуть на жорна*” [388, т. 2, с. 308] – “*He had five mouths to feed, like windmills that demand food for the millstones*” [424, p. 336]. У тексті оригіналу порівняння, побудоване на залученні традиційних об'єктів побуту із селянського життя, вражає гіперболізованою іронічною метонімією образу *голод*, адже йдеться про дітей: це вже не просто діти, це роти, завжди жадні шматка хліба. Залучення до порівняння власне образу *вітряка* підсилює гнітюче враження напівголодного існування родини. Консонанс дрижачого сонанта [p] та його актуалізація фонестемою *tr* створює враження шуму та скрипу – крил вітряка чи каменів жорен, що перемелюють усе до останку. Під час перекладу ПК відтворено покомпонентною калькою на денотативному рівні з дещо зміненим порядком елементів. На жаль, це змінило й ямбовий ритм, що відчувається у висловлюванні. Консонанс [p] передано консонансом губно-зубного щілинного [f] (класична алітерація за зразком *Stabreim* – алітерація семантичної групи в рядку), що в цьому разі також асоціюється із шумом. Завдяки цьому переклад зберіг ту ж саму драматичну іронію оригіналу.

У ПК “*He'll tell me I'm as healthy as a dumb old horse ... and he's as wise as a dirty old owl*” [435, p. 91] – “*Що я здоровий, як старий беззубий кінь, а він такий мудрий, як старий щолудивий сич” [381, с. 129] спостерігаємо іронічну авторську модифікацію ФП з позитивною оцінністю – *as healthy as a horse* та *as wise as an owl*: авторське уведення до ФП семантично алогічних лексем *dumb* та *old* у першому порівнянні й *dirty* та *old* у другому з негативними експресивно-емоційними конотаціями. Лексичне протиставлення підсилено й фонетичною*

опозицією дзвінких приголосних, що асоціюються з позитивною оцінністю, та глухих, що посилюють негативну оцінність, актуалізованих фонестемами *здр, др* та *ст, сч*: *здоровий, мудрий – старий шолудивий сич*, а також парних дзвінких та глухих фонестем лексем *здоровий – старий*. Фразеологізм, модифікований автором, відтворено покомпонентною калькою на денотативному рівні зі збереженням іронії та негативної оцінності, як і синсемантичні образи. Відчутний ямбовий ритм оригіналу також вдало відтворений у перекладі.

Звукова експресія, звукосимволізм, ритм, інтонаційний фон – важливі елементи тексту. Збереження їх у перекладі є проблемою, для якої немає легкого розв'язання [368, р. 45]. ПК, побудовані на залученні фонетичних явищ консонансу, асонансу, ритму, ономапопеї, в яких актуалізуються асоціативні фонестеми, удадо підібрані та збагачені автором, інколи відіграють суттєву роль у контексті та актуалізують низку синсемантичних образів, супроводжуючи автосемантичні образи додатковими асоціаціями та враженнями.

Відтворюючи ХП, засновані на фонетико-стилістичних засобах, перекладачі виконують складне завдання, адже звукова етносемантика часто відмінна в зіставлюваних мовах. Її особливості, а в цьому на фонетичному рівні виявляється етномовна й лінгвокультурна специфіка народів, нерідко створюють суттєві перешкоди в процесі передачі КСС у цільовому тексті.

Перекладачі вдаються до низки способів її відтворення. Зважаючи на етномовну та лінгвокультурну специфіку зіставлюваних мов, часткова заміна синсемантичних образів має наслідком удале відтворення конотативної семантики фонетичних стилістичних засобів та, відповідно, КСС порівняння. Невиправдана звукова заміна призводить до зміщення конотації синсемантичних образів та, як наслідок, словесного образу. На жаль, спостерігаємо і втрату синсемантичного образу. При цьому в перекладі простежуємо використання компенсаторних засобів, зазвичай лексичного характеру.

2.4. Відтворення у перекладі лексико-семантичних стилістичних прийомів у межах художнього порівняння

ПК моделюються й на основі актуалізації низки стилістичних прийомів.

У ФП образність часто затерта. На відміну від них, ІАП – це несподівані, яскраві словесні образи, які створюють майстри слова одноразово. Вони спонукають реципієнта мислити, фантазувати, бачити, чути, відчувати.

Метафоричне перенесення найчастіше використовують у ПК. Зіставлення (початок, аналіз) та ототожнення (результат, синтез) – дві частини одного процесу. У порівнянні підкреслюється подібність, бо сама його синтаксична структура завдяки сполучникові або морфологічним засобам не дає змоги ототожнити предмети, тоді як у метафорі ця подібність задана передусім синтаксично. Ш. Баллі зазначає, що ми уподібнюємо абстрактні поняття до предметів чуттєвого світу, бо для нас це єдиний спосіб пізнати їх та ознайомити з ними інших: таким є походження метафори. Метафора – це не що інше, як порівняння, в якому розум під впливом тенденції наближати абстрактне поняття до конкретного предмета поєднує їх в одному слові [16, с. 221]. На залученні метафоричних зворотів та власне метафоричному зсуві між суб'єктом / об'єктом та основою порівняння ґрунтуються і ФП, й ІАП.

ІАП у прикладі „З-за гори впливає місяць, наче визволяється з чорної хмари, що затягла крайнебо” [388, т. 2, с. 34] цікава з огляду на подвійний характер зіставлення – дії, що є основою порівняння в метафорично переосмисленому стійкому словосполученні *місяць впливає*, індивідуально-авторському метафоризованому баченні *місяць визволяється*, а також є основою об'єкта порівняння *гора* поруч із символічним автосемантичним образом *чорна хмара*. У перекладі дещо зміщено акценти: методом покомпонентного калькування на денотативному рівні центр порівняння нівелюється, а імпліцитне порівняння *гора – чорна хмара* експлікується: “*The moon glided from behind a mountain which looked like a black cloud hanging low on the skyline*” [424, р. 156]. Поетичну українську лексему *крайнебо* передано нейтральною англійською *skyline*, позбавленою асоціативних фольклорних зв'язків, але ця втрата КСС

неминуча – це чи не єдино можливий спосіб відтворити її лексичними засобами англійської мови.

Сумними нотами звучить ФП у прикладі з новели В. Стефаніка „Камінний хрест”: „*I показав їй через вікно могилу. – Не хотіла-с іти на цю Канаду, то підемо світами і розвіємоси на старість, як той лист по полю*” [395, т. 1, с. 67]. Лиха доля змушувала українських селян на зламі ХІХ–ХХ ст. їхати в “світи” – далеку незвідану Канаду. Тому герой новели ототожнює еміграцію зі смертю, а Канаду – з могилою. Така метафоризована ПК, підсилена вживанням діалектних форм, указівного займенника *той*, збірного поняття *лист*, а не *листок* чи *листки*, справляє гнітюче враження на читача. У перекладі покомпонентним калькуванням на денотативному рівні відтворено українську метафору історичного характеру – імпліцитне порівняння *Канада – могила* та власне ФП із збіркою лексемою *лист*: англійське порівняння з лексемою *leaf* також має значення збірності. В обидвох мовах зазначена лексема має біблійну традицію: це символ смерті, старості, суму, втрати, часто вживаний у поезії (згадаймо „Зів’яле листя” І. Франка [399, т. 7, с. 119], “... *the willow’s sad tree, // As dead as her dead leaf those mute harps must be*” Дж. Г. Байрона [407, р. 84]). Незважаючи на це, скальковане словосполучення, в якому гостро відчувається втрата стилістично забарвленої граматичної форми множини, *go into the world*, – це лише слабенька імітація образу *безвихідь*, “закладеного” фразеологізмом *ніти світами*: “*And through the window he showed her a grave. “You did not want to go to this Canada? Then we’ll go into the world and be blown about in our old age, like a leaf over the fields*” [433, р. 150]. На жаль, не відтворено й діалектних особливостей тексту, тому КСС оригіналу залишається поза увагою читача перекладу.

У прикладі „... вони (ноги – О. М.) носять мене самі, мов заведений механізм, тільки голова моя, мов павук павутиння, снує мереживо думок” [388, т. 2, с. 170] з надзвичайною майстерністю поєднано звичне й незвичайне. Разом вони творять антитезу *неживе :: живе*: *ноги – заведений механізм* та *голова – павутиння думок*. У тексті репрезентовано несподіваний авторський образ – метафору-порівняння *мереживо думок*, що побудована на основі зсуву значення

компаративного елемента в межах конструкції – метафоричному перенесенні значення словосполучення *снувати павутиння – голова (думає), мов павук снує павутиння – мереживо думок*. Звукопис – консонанс [в], асонанс [у] – мовби заколискують свідомість. Перед нами постає “вимережений” синсемантичним візуальний образ. У перекладі семантику оригіналу відтворено методом покомпонентного калькування із збереженням конотацій оригіналу. Метафору-порівняння *мереживо думок* відтворено інвертованим епітетом *a lacework of thoughts*, алітерацію [в] – фонестемою *sp*, що частково компенсує втрату асонансу [у]: “*They carry me themselves, like a wound-up mechanism, and only my mind spins a lacework of thoughts as the spider spins its web*” [424, p. 278].

Порівняння абстрактного з конкретним традиційно вирізняється оригінальністю. У прикладі “... *he felt that the spirit of beauty had folded him round like a mantle...*” [420, p. 136] краса порівнюється з мантією; у прикладі “*The words curled back on themselves like offended feelers*” [435, p. 69] на основі персоніфікації слова із ображеними щупальцями. У зразку “*On his left he heard the children rustle like shingle in a threatening tide*” [435, p. 21] дитячий шепіт – із шумом гальки, підсилений слуховим образом. Неодмінна умова метафоричного зіставлення – рухливість компаративної структури, явище пересуву елементів [215, с. 84]. Переклад цих ІАП здійснено методом покомпонентного калькування зі збереженням семантичного зсуву та позитивних емоційно-експресивних конотацій: „... він лиш відчував, що дух краси огорнув його всього, мов мантією...” [385, с. 112], „Слова його загорталися на кінцях, як сполохані щупальця” [с. 100], „Ліворуч від нього перекочувався дитячий шепіт, наче галька під хвилями приплив” [381, с. 34].

Цікаві за семантикою маргінальні випадки, як-от, ПК, що межує з метафорою. У граматичних посібниках у межах синтаксичної структури речення порівняльний зворот типу „*Чом твоє серденько – колюче терня?*” [399, т. 2, с. 141] трактують по-різному: його вважають або підрядним присудковим реченням, або підрядним порівняльним [139, с. 200] з імпліцитним порівняльним сполучником *як*. Завдяки тире, що репрезентує дієслово-зв'язку *бути*, таку

структуру можна вважати маргінальним випадком з тяжінням до метафори, а не до порівняння, бо відсутність сполучного елемента є ознакою метафоричного ототожнення, а не порівняльного звороту. Яскраво виявляється ця тенденція й у конструкції, де порівняння засноване на запереченні, одному із семантично найсильніших способів вираження порівняння-ототожнення: відсутність порівняльного сполучника наближає ПК до метафори: „Нема людини – сама купа соломки по засніженім полі сунеться” [384, т. 7, с. 26]. Ю. Ткач та І. Рудницький відтворили цю семантико-синтаксичну особливість звороту, скалькувавши вислів, із збереженням негативних емоційно-експресивних конотацій: “... *not a person – just a mound of straw moving across the snowcovered fields*” [418, р. 38].

Засноване на метафоричному перенесенні, оживає ФП, яке дотепно розвинув автор; разом із цим – і стертий словесний образ у конструкції, де порівняльні відносини виражені морфологічно й де актуалізується КСС: „...бо взагалі писання чи то цифер, чи то букв було для мене твердим горіхом: усякі знаки з-під моїх рук виходили криві, гачковаті, розлізлі, так що звичайно подобали на старий пліт, у яким кожний кіл стримить у інший бік, а хворостини півперечні стримлять самі по собі, не можучи здибатися з колами” [399, т. 15, с. 69]. Фразеологізм *бути твердим горіхом* вербалізує концепт складне завдання, а подальше залучення до зіставлення розширеного ІАП образу *старого розлізлого плоту*, увиразнює та оживляє його: перед очима – веселий зоровий образ із відчутною гумористичною тональністю. Переклад цього порівняння, вираженого СКР, українською граматичною формою орудного відмінка, здійснено за допомогою часткового різноструктурного еквівалента із збереженням денотативного значення та гумористичних конотацій, але, власне ПК відтворено метафорою: “*Writing in general – be it letters or numbers, was a hard nut for me to crack; all symbols came out crooked, hooked and crawling from under my hand, so that they usually looked like an old fence in which each post sticks out in a different direction and the cross pickets stick out its own way, unable to achieve a juncture with the fence posts*” [414, р. 177]. Розмовно-просторічні особливості оригінального тексту, що

виявляються у використанні лексичних одиниць та актуалізують КСС, на жаль, не відтворені в перекладі.

ПК із залученням персоніфікації традиційно засновані на метафоричному перенесенні. Стерті метафори-персоніфікації, які розвинув автор, ніби оживають у зіставленні, наповнюються звуком та кольором, стають фізично відчутними, вербалізуючи таким чином чуттєві образи: „*Десь здалеку бриніла, як муха навесні, притишена пісня...*” [388, т. 2, с. 101]. У перекладі метафоричний вислів скальковано: “*Somewhere from afar, a muffled song buzzed as flies in the springtime*” [424, p. 204]. Конотативна фоносемантика англійської лексеми *to buzz* дещо не відповідає ніжному звучанню української лексеми *бриніти*, але частковий різнообразний відповідник *muffled* досить точно передає семантичні особливості лексеми *притишена*. На жаль, не збережено оригінальних темо-рематичних зв’язків, що надає ПК дещо нейтральнішого звучання. Незважаючи на це, можна стверджувати, що перекладена конструкція відповідає оригінальній, сповненій позитивної оцінності. У прикладі „*Його німецька думка билась, як муха об стінку*” [388, т. 2, с. 279], де об’єкт порівняння – та ж лексема *муха*, відчувається, навпаки, негативна емоційність, актуалізована лексемою *німецька*. У перекладі вислів також скальковано, але, на відміну від попереднього, адекватно відтворено й семантику, й конотативні асоціативні зв’язки: “*His feeble mind struggled like a fly beating against the window ...*” [424, p. 321].

Образ *безнадія* вербалізовано в прикладі „*Сірий ранок стояв похмурий, весь в зморшках, як дід, що все вже бачив і розгубив надії*” [388, т. 2, с. 252]: своєрідне авторське бачення абстрактного поруч із конкретним, тонке відчуття ситуації та вміння передати її поетичним словом не може не захопити читача. Емоція сконденсована в ПК, особливо в її продовженні, актуалізованому ремою в постпозиції. Семантема до дієслівної основи порівняння *стояв* компенсується експлікацією означень-епітетів до суб’єкта порівняння – *похмурий, весь в зморшках* та посилює відчуття безнадії та розпачу. У перекладі методом покомпонентного калькування адекватно передано цей образ та семантико-стилістичну тональність оригіналу; відповідно відтворено й оригінальне

когнітивне осмислення образу: “... *the gray market stood frowning, all in wrinkles like an old man who has seen everything and has lost all hope*” [425, p. 301], за винятком лексеми *ранок*, яку перекладач невмотивовано замінив лексемою *market*, очевидно, помилково.

Зіставлення конкретних предметів дійсності із залученням персоніфікації також створює незабутні автосемантичні та чуттєві образи, переповнені звуком, рухом, експресією: „*Він (рояль – О. М.) все ще тримався на ногах, тільки вив дико, як звір, стікаючи кров'ю*” [388, т. 3, с. 125]. ФП *вити як звір* оновлюється в майстерних руках автора. Неможливо не почути цих розпачливих звуків, не побачити нещасної зраненої істоти. У перекладі дещо пом'якшено гнітючу експресію словесного образу, збережено лише звуковий; зоровий образ, що виникає в оригінальному тексті на основі актуалізації словосполучення *стікаючи кров'ю*, зник, позбавляючи висловлювання прагматичного ефекту моделювання жаху: “... *but it was still on its legs, roaring like a mortally wounded animal*” [425, p. 99].

У прикладі „... *вона (червона цятка: вогонь – О. М.) росла, червоніла, пирскала, мов сердитий кіт...*” [388, т. 2, с. 102] словесний триобраз (метафора, персоніфікація, порівняння) й візуалізується, розсипаючись довкола *дрібними іскорками*, і звучить – *пирскає, мов кіт*. Калькуючи його, перекладач не зрозумів значення лексеми *пирскати* – *розлітатися дрібними часточками, розсипатися бризками* [460, т. 6, с. 357], а тому безпідставно передав її лексемою *jump*, що призвело до втрат і на денотативному, й на конотативному рівнях – звучання лексеми *пирскати*, особливо у ФП з об'єктом порівняння *котом*, та ще й *сердитим*, справляє особливе емоційне враження на читача: “... *it grew, reddened, jumped like an angry cat...*” [425, p. 205]. У персоніфікованому порівнянні „... *перо скрипіло, порскало, немов гнівалося чогось і бажало якнайшвидше з них (пальців – О. М.) видобутися*” [399, т. 2, с. 124] автор зіставляє ситуації, а не конкретні предмети, але підбір лексичних засобів, зокрема дієслова *порскати* – з силою *прискати, вилітати звідкись, розсипатися* [460, т. 7, с. 289], діалектним варіантом лексеми *пирскати*, а також фонетичний стилістичний прийом, на

основі фонестем *скр* та *прс*, консонансі звуків [п], [р] та [с] – *перо скрипіло, порскало*, візуалізує та озвучує об'єкт, що потенційно можна залучити до зіставлення. Чи ж не бачимо ми сердитого kota, з вигнутою колесом спиною, настовбурченою шерстю та хвостом? У перекладі ПК скальковано частково, перекладач увів у контекст лексему *disobedient*, а лексему *порскати* передав частковим відповідником *sputter*, з іншими, радше пейоративними експресивно-емоційними конотаціями: “... *the disobedient pen creaked and sputtered as though it was angry at them (fingers – O. M.) for some reason*” [414, p. 193]. Не відтворено й консонансу, тому й зоровий образ, *сердитого kota*, зникає у перекладі.

Образ *страх* актуалізовано в прикладі „... (острів – O. M.) *розтулив пащу широким отвором півкола і вишкіряє здорові зуби, наче сміється рядами білих домів*” [388, т. 3, с. 161]. Перекладач суттєво змістив акценти, замінивши суб'єкт порівняння на об'єкт та зіставлення ситуацій на зіставлення конкретних предметів, змалював й спростив образ, тому його семантика, розмах описуваних явищ залишилися невідтвореними: „*It has opened its maw in a wide semicircle, baring rows of strong white teeth, big as houses, in its laughter*” [424, p. 346].

Миттєвий рух зафіксував автор порівнянням на основі метафоричності та персоніфікації: “... *the stethoscope ... writhed and then subsided like a slain rubber serpent*” [435, p. 100]. Синсемантичний образ, заснований на алітерації [s], ампліфікує метафоризовану ПК. У перекладі збережено її ритмо-мелодійну динаміку: „... *стетоскоп ... сіннувся і завмер, наче вбита гумова змія*” [381, с. 142].

Метонімічне перенесення значення зіставляваних предметів за суміжністю створює особливий стилістичний ефект у межах ПК. У прикладі „... *чорний смокінг в білих штанах, як машина, старанно ріже криваве м'ясо...*” [388, т. 3, с. 163] метонімія змодельована на асоціації між людиною та предметом одягу, який вона носить – *чорний смокінг в білих штанах*, що є суб'єктом порівняння. У цьому контексті авторський автосемантичний образ уражає бездушністю; зіставлення з *машиною* ще раз свідчить про черствість цієї, так би мовити, людини. Об'єкт порівняння, що актуалізує функцію реми, знаходиться в

препозиції до основи й також несе додаткове психологічне та, відповідно, синтаксико-стилістичне навантаження. Бойовий ямбовий ритм та консонанс приголосного [p], типового маршового звуку, у словосполученні *старанно ріже криваве м'ясо* підсилює психологічне напруження фонетико-стилістичними засобами. У перекладі образ скальковано зі збереженням ритміки оригіналу, але розміщення об'єкта ПК в постпозиції до основи дещо змінює темо-рематичні акценти: „... *the black dinner-jacket over white trousers painstakingly carves the rare roast like a machine...*” [425, p. 348].

Поєднання двох контрастних за значенням слів утворює новий смисл, створюється несподіваний експресивний ефект. Особливість порівняння, заснованого на **оксимороні**, полягає в порушенні логіко-компаративних зв'язків між основою та суб'єктом ПК, суперечності між ознакою-процесом та субстанцією-суб'єктом порівняння, що логічно не здатна до її вияву [215, с. 67]. Такі структури вважають конструкціями з неповною мотивованістю. Принцип семантичної несумісності часто використовують з метою особливого підсилення ознаки. В українських художніх текстах оксиморон нерідко використовується у ФП та часто вживається в розмовно-побутовому мовленні: „*Незабаром усі, як побиті, послули*” [392, т. 2, с. 275]. У цьому разі оксиморон виявляє свої семантичні особливості на денотативному рівні, тоді як на рівні концептуальному вербалізується асоціація *сон – смерть*. У процесі перекладу українського ФП використано частковий різнообразний та різноструктурний еквівалент із слабшою експресивно-емоційною конотацією, вербалізується інший образ – *міцний сон*: “*Before long, they were all sleeping like logs*” [430, p. 239]. Подібно оксиморон виконує функцію підсилення образу, заснованого на порівнянні з *мертвими* в прикладі „*А ми нічого, стоїмо, мов неживі*” [399, т. 16, с. 175]. У перекладі “*We stood like stumps on the verandah*” [414, p. 142] словесний образ частково скальковано з повною втратою оксиморону – його замінено оказіональним зворотом *like stumps* з відмінними асоціативними та експресивно-емоційними зв'язками. У прикладі „... *чули, аж сюди до нас крики доходили ... Так, немов мерці з домовини...*” [392, т. 2, с. 263] використано ФП оксиморонного характеру

(кричали здалека / приглушено / загробними голосами), немов мерці з домовини. Парцеляція об'єкта ПК в окремому реченні з огляду на психологічні зв'язки теми-реми підсилює словесний образ: оповідач робить паузу й немовби підшукує об'єкт для зіставлення – його нескладно вербалізувати порівнянням з мертвими, бо все, що пов'язано з концептом *смерть*, викликає в пересічній людини душевний біль і страх. Парцельована конструкція, алогічність зіставлення на основі оксиморону, адже мертві, відомо, й німі, – увесь цей комплекс мовних засобів передає нелюдські пекельні муки катованих та відповідно вербалізує концепт *смерть*. У перекладі образ відтворено на денотативному рівні із залученням додаткових уточнювальних лексем, що експлікують імпліцитну основу оригіналу *стогнати* зі збереженням негативних емоційно-експресивних конотацій та відтворенням оригінального концепту. На жаль, темо-рематичні психологічні зв'язки, актуалізовані парцельованою конструкцією в українському тексті, не збережено. Лексему *мерці*, що належить до розмовно-просторічного стилю й актуалізує КСС в оригіналі, в перекладі відтворено стилістично нейтральним словосполученням *dead people*: “*We heard it all ...Those shouts carried all the way here. That sounded like dead people groaning in their graves...*” [430, p. 226].

У прикладі “... *an automobile like an immense metal baby was washed and changed by Hummel's swarthy men*” [435, p. 12] індивідуально-авторський зворот *like an immense metal baby*, що має оксиморонно-гіперболічний характер, скальковано зі збереженням конотативних зв'язків. Завдяки лексемі *велетенське*, а не *велике*, підкреслено власне гіперболізований характер порівняння: „... *темношкірі помічники Гаммела лагодили й мили автомобіль, наче якесь велетенське металеве немовля*” [381, с. 22]. Вдало відтворено й образ, актуалізований оксимороном, – *обережність*: хоч і біля велетенського, та все ж немовляти, необхідно виявляти особливу увагу.

Надмірне перебільшення характерних властивостей чи ознак певного предмета, явища або дії [452, с. 161] може актуалізуватися й структурними варіантами ПК, що межують між власне порівнянням та метафоричним

ототожненням. У прикладі „*А тут – тихо та сумно, як у болоті; сонно, німо, як серед мертвого царства; а дома – гірше, ніж у пеклі*” [392, т. 2, с. 350] відбувається своєрідне нанизування ПК із використанням у край негативних вербалізованих абстрактних понять, що традиційно вербалізують й концепт зло: *болото* (міфічне зосередження зла на Землі), *мертве царство*, *пекло*. Конструкція з основою порівняння, вираженою прислівником у вищому ступені *гірше, ніж у пеклі*, в цьому разі підкреслює найвищий ступінь психологічного пригнічення головного героя твору Панаса Мирного. Спостерігається й тенденція до гіперболічного посилення ознаки – від зіставлення з предметом об’єктивної дійсності (ФП *тихо та сумно, як у болоті*) до залучення в зіставленні міфічного, казкового образу (ФП *сонно, німо, як серед мертвого царства; гірше, ніж у пеклі*): *болото* → *мертве царство* → *пекло*. У перекладі словесний образ дещо модифіковано: перекладач уводить у контекст речення лексему *life* для уточнення суб’єкта порівняння, а до перекладу трьох ПК залучено відповідно скалькований вислів, частковий різнообразний еквівалент та повний еквівалент із збереженням пейоративних експресивно-емоційних конотацій: “*Now his life had become as still and sad as a bog, as somnolent and silent as a cemetery ... And his home was worse than hell!*” [430, р. 311]. Концептуально у перекладі відтворено оригінальний образ.

Одним із граматичних варіантів цього типу порівняння є варіант латентного сполучника *ніж*. У порівнянні „*Стало йому те старшинування гірше полиню...*” [392, т. 2, с. 158] цього ж структурного типу автор, беручи за основу ФП *гіркий, як полин* (у переносному значенні – *у великій мірі, нестерпний* [465, т. 1, с. 172]), модифікує його заміною лексеми *гіркий* на лексему *погано (гірше)* та діалектною формою *полинь*. Перекладач відтворив семантичні особливості оригіналу частковим різноструктурним еквівалентом, зберігши образність оригіналу *as bitter as wormwood (as bitter as aloes / gall / wormwood* – ФП англійської мови [449, с. 86]), але оминув кількісний характер цього порівняння, чим знівельював гіперболічність образу: “*The rank for him was as bitter as wormwood*” [430, р. 126]. Гіперболізація образу в прикладі „*А перед світом приплився Чінка додому, ледве*

на ногах стоячи – п'яний-п'яний, п'яніший землі” [392, т. 2, с. 191] виявляється яскраво: невмотивованість цього ФП з огляду на логічну лексичну семантичну валентність, подвоєння основи ФП та винесення її у вищий ступінь у третьому повторі, тричі повторена фонестема основи порівняння на основі звукопису [п'яа], лексичний вибір дієслова *приплився* з негативною експресивно-емоційною конотацією створює сильний пейоративний ефект. У перекладі “*Shortly before daylight, Chipka finally dragged himself home, dead drunk and barely able to walk*” [430, р. 157] ФП передано різнообразним та різноструктурним автосемантичним образом-концептом – сталою епітетною конструкцією з тими ж пейоративними конотаціями. Частково відтворено й звукопис консонансом [д]. Усе ж, унаслідок утрати лексичного потроєння основи порівняння негативна експресія образу в перекладі слабша, ніж в оригіналі.

Відчутніша гіперболізація та формальне наближення до метафори помітна в прикладі „*Як це ми зустрілись тут?.. Просто містика якась!*” [384, т. 7, с. 232]. Прислівник *просто*, який денотативно можна було б замінити модальною часткою *ніби* / *як*, та суб'єкт порівняння, абстрактно-міфічне поняття в парцельованому реченні підсилюють метафоричність зіставлення, гіперболізують його. У перекладі цю хитку межу між зіставленням та ототожненням утрачено, а тому втрачено й певний сумнів, двозначність, невизначеність, що їх передбачає порівняння, на відміну від метафори: “*How did we meet here? It's a miracle!*” [418, р. 260].

Порівняння межує з метафоричним ототожненням й у конструкції на зразок „*У вашого Миколи очі – ну просто небо!*” [384, т. 7, с. 223], де гіперболізація також актуалізується прислівником *просто*: як і в попередньому прикладі, цей прислівник створює хоч незначний, та все ж певний лексичний бар'єр для повного ототожнення, а частка *ну* посилює експресію. Відтворено його прямолінійніше – перекладачі віддали перевагу ПК й перед метафорою, й перехідною структурою, уточнюючи мікроконтекст конкретною основою зіставлення – дієсловом *to shine*: “*... his eyes shone like the sky*” [418, с. 251]. Навряд чи читач виділив би саме цю особливість очей персонажа – небо асоціюється передусім з кольором – синім,

голубим, блакитним, тому експлікація одного з можливих лексичних асоціативних варіантів основи порівняння в перекладі може призвести або до надмірної конкретизації, або до однобокого сприйняття образу.

Якщо в попередніх зразках парцельована конструкція та тире наближали їх до порівняння, то в прикладі „*Єлька ця просто скарб, дикий, рідкісний витвір природи*” [384, т. 7, с. 107] спостерігаємо ототожнення зіставляваних предметів з наближенням до метафори. Гіперболічність образу досягається й лексико-синтаксичними засобами – об’єкт імпліцитного порівняння підсилено абстрактними поняттями *скарб, витвір природи*, а другий об’єкт ще й експресивними в контексті означеннями *дикий* та *рідкісний*. Переклад здійснено методом покомпонентного калькування, але словосполучення *витвір природи* відтворено дещо невдало – *product of nature* звучить надто “приземлено”. Для збереження семантичних особливостей висловлювання *витвір природи* з позитивною експресивно-емоційною конотацією можна було б передати його словосполученням *a nature’s masterpiece / creature*. Не збережено й підсилювального елемента – лексеми *просто*, тому втрачено й гіперболізацію образу: “*This Yelka was a real treasure, a rare, wild product of nature*” [418, p. 125].

Гумористичне зображення подій помітно оживляє текст. Ось як з усмішкою зображує В. Теккерей зовнішність однієї зі своїх героїнь, яка хизується своїм багатством: “*She had earrings like chandeliers; you might have lighten’em up, by Jove – and a yellow satin train that stretched after her like the tail of a comet*” [434, p. 186]. Автор навмисно акцентує увагу на відсутності смаку в дівчини, з гумором добираючи об’єкти для зіставлення – *свічники, хвіст комети*. О. Сенюк і на денотативному, і на конотативному рівнях адекватно відтворила цей образ, *несмак*, увівши, можливо, недоречно, у першій конструкції лексему на позначення розміру сережок як головну ознаку, що її взято до уваги в зіставленні. Розмовно-просторічний стійкий вираз *by Jove* передано рівновартним розмовним відповідником *йй-богу*: „*Сережки в неї були такі завбільшки, як свічники, йй-богу, їх можна було б засвітити, а жовтий атласний шлейф тягся за нею, наче хвіст комети*” [397, т. 1, с. 230]. У порівнянні, що також стосується тієї ж міс Суорц,

“... and honest Swartz in her favourite amber-coloured satin, with turquoise bracelets, countless rings, flowers, feathers, and all sorts of tags and gimcracks, about as elegantly decorated as a she chimney-sweep on May-day” [434, p. 192] перекладач пом’якшує різко негативну авторську характеристику героїні вже тим, що передає її прізвище в дещо іншому, приємнішому звучанні – *Суорц*, а не *Шварц*, як мало б бути в транскрибованому варіанті, або *Чорна* – в перекладі. Оскільки власні назви твору В. Теккерея містять додаткове семантичне навантаження, в цьому разі втрачено елемент КСС. Крім того, перекладач додає до прізвища героїні лексему на позначення її матримоніального статусу – *міс*, що відсутня в тексті оригіналу: письменник, очевидно, таким чином актуалізує своє дещо зневажливе ставлення до дівчини. Не можна не відчувати, що гумор у цій ситуації межує з іронією, – автор уже не просто усміхається, він посміхається глумливою та неприємною для міс Суорц посмішкою. Залучаючи до зіставлення специфічний об’єкт, *she chimney-sweep on May-day*, особливо дотепний з огляду на контекст ситуації, – в *сажотруса обличчя завжди чорне від сажі*, автор творить об’ємний образ із антонімічними внутрішніми зв’язками й так вербалізує своєрідний образ-карикатуру: „... і наївну міс Суорц в атласній сукні її улюбленого буриштинового кольору, в бірюзових браслетах, незчисленних каблучках, квітках, перах та інших блискучих оздобах, таку саму елегантну, як сажотрус святкового дня” [397, т. 1, с. 236].

Гумористично-іронічними штрихами зображений персонаж із роману Панаса Мирного: „... зітхнув на всю хату, як добрий віл ревнув...” [392, т. 2, с. 323]. Консонанс [р] озвучує словесний образ, підкріплює його синсемантичним. У перекладі методом калькування передано його денотативне значення, але вербальна експлікація образу *великий*, на відміну від короткої ямбічної ПК в оригіналі, применшує його експресивність: “... he gave a noisy yawn that sounded so much like the bellowing of a good-sized ox...” [430, p. 286].

Коли до гумористичного змалювання залучено діалектну лексику із негативною оцінковістю, словесний образ набуває негативного забарвлення та, як наслідок, саркастичності: „*Чмакає, як штири свини. Боже, боже, таку маєш*

гьамбу нехаранутну, як у старі конини” [395, т. 1, с. 33]. М. Скрипник удалося передати пейоративну оцінність персонажа з новели В. Стефаніка „Побожна”, окрім, можливо, лексеми *конина*, в якій яскраво актуалізуються денотативні семи *старість*, *нікчемність*. КСС, що в тексті оригіналу актуалізовано діалектними фонетичними особливостями пейоративної лексики, залученої до характеристики, об’єкта порівняння зокрема, передати не вдалося: „*He smacks like four swine. My God, Christ! You’ve got such a disgusting snout, like an old horse*” [433, р. 186]. Використання в межах висловлювання непоєднаних за стилем використання лексем *Бог*, поруч із лексемами заниженого розмовно-просторічного стилю, справляє особливо гнітюче враження та вербалізує концепт *зневага* як спосіб поведінки й розмови дружини з чоловіком.

Глузливо-критичне ставлення письменника до зображуваного, коли вихідний словесний образ набуває в контексті протилежного значення – дієвий спосіб вираження негативного ставлення до зображуваних подій, явищ, предметів. Розвинені автором ФП у прикладі “*He’ll tell me I’m as healthy as a dumb old horse ... and he’s as wise as a dirty old owl*” [435, р. 91] на основі залучення пейоративно-маркованої лексики виявляються дієвим способом конденсації іронії. Кепкуючи над своїм персонажем, автор використовує оксиморон, де семантична несумісність поєднаних понять насичує емоцією автосемантичні та синсемантичні образи, що вербалізують концепти *старість* та *тупість*. Семантично несумісні лексеми *healthy – old, wise – dirty* актуалізують іронічність зіставлення. М. Габлевич відтворює англійські ФП частковими різнообразними еквівалентами, бо для українського читача вони звучать природніше, ніж звучали б скальковані *глухий кінь* та *брудна сова*: „*Що я здоровий, як старий беззубий кінь, а він такий мудрий, як старий шолудивий сич*” [381, с. 129]. При цьому КСС, актуалізований лексично в оригіналі, виявляється частково втраченим у перекладі.

У прикладі “*... as the sun like a dirty old light bulb flickered up there in the sky*” [435, р. 36] песимістичний настрій героя твору віддзеркалюється в його сприйнятті довкілля. Нетрадиційна для англійського синтаксису структурна

позиція об'єкта порівняння, що творить психологічний центр образу, його рему, яка в препозиції до суб'єкта актуалізує особливе синтактико-стилістичне навантаження, відтворене в перекладі синтаксичною побудовою із нейтральним психологічним та стилістичним навантаженням: „... (сонце – *О. М.*) *що ледь-ледь блимало в небі, як ота стара, закіптюжена лампочка*” [381, с. 55]. Уведення вказівного займенника *ота* посилює психологічне почуття пригніченості.

Їдка, викривальна, дошкульна насмішка, сповнена ненависті та презирства, що не має прихованого дна, як іронія, а виражається завжди прямо [452, с. 624], властива **сарказму**. Цей стилістичний прийом актуалізовано у прикладах „... *і обидва маленькі, мишаві, вовтузяться з тими лантухами перед собором, мов жуки, мов шашелі перед величчю його*” [384, т. 7, с. 39], „*А воно, юшкоїдське поріддя, перед ним мишає, скапелюшене, просто як пігмей*” [384, 143]. *О. Гончар* неприховано висловлює своє зневажливе ставлення до паразитів на тілі суспільства, в якому гостро відчувається гнів, ненависть та гірка посмішка. Насичення контексту словесними мікрообразами, заснованими на пейоративній лексиці та відбір відповідних об'єктів для зіставлення веде до створення негативних експресивно-емоційних конотацій та вербалізує концепт *зневага*. Яскраві ІАП перекладачі відтворюють методом покомпонентної кальки: “... *both small and mangy, shuffle about with their sacks in front of the cathedral like beetles, mere wood-borers before its grandeur*” [418, p. 52], “... *but she unlike him was meager, unsteady on her feet, like a real pygmy*” [418, p. 164].

Гнітючим сарказмом переповнені новели *В. Стефаніка*: „*Образи на стінах почорніли, а святі дивлютси на пусту хату, як голодні пси*” [395, т. 1, с. 203]. Несподіване, а навіть анафемне зіставлення святих на образах із голодними собаками вражає. Оксиморонний характер цього ІАП, переповнений болем, вербалізує концепт *голод*. У перекладі відтворено й семантику, й конотативні асоціації цього образу: “*The icons have dimmed, and the saints look at the empty rooms like hungry dogs*” [433, p. 158].

Гострий сарказм змодельовано й у тексті роману *Дж. Джойса*: “*They (the Jesuits – О. М.) live well, I tell you. You saw their tables at Clongows. Fed up, by God,*

like gamecocks” [420, p. 54]. На відміну від англомовлянина, поняття *бойовий півень* українському читачеві не передає всього спектру асоціацій та КСС, пов’язаного із цією реалією англійського життя, – добре вгодований, сильний, готовий до бою птах: англійці розважалися, влаштовуючи бої серед півнів. Перекладач відтворює цей образ частковим різнообразним еквівалентом *каплун*: українцеві стає зрозумілим його негативна оцінність; на жаль, КСС втрачено в перекладі: „*Їм живеться добре, можеш мені повірити. Ти ж бачив, як вони* (сзуїти – О. М.) *їдять у Клонгоузі. Слово честі, вгодовані, мов каплуни*” [385, с. 95].

Проведений аналіз довів, що в ПК застосовуються стилістичні засоби, які увиразнюють словесний образ, актуалізований ПК, – метафора, метонімія, персоніфікація, гіпербола, гумор, іронія, сарказм. Намір письменника визначає лексико-семантичну орієнтацію та експресивно-емоційну насиченість ПК, вербалізує своєрідне авторське бачення концептів та їх вербалізацію художнім порівнянням. У процесі перекладу застосовуються різноманітні способи відтворення таких ПК: ФП відтворюють повним або частковим еквівалентом, калькуванням чи описово. Часто метод калькування виявляється кращим способом передачі особливостей оригіналу за умови прозорості відтворюваного образу (мотивації) та помірного виявлення КСС. ІАП відтворюють у перекладі переважно методом калькування. Вибір методу перекладу продиктовано мотивованістю словесного образу, його потенційно адекватним сприйняттям у цільовій мові чи навпаки. Конвергентні та дивергентні концептуальні особливості об’єктів зіставлення зазвичай пов’язані з лінгвокультурними та лінгвоконцептуальними особливостями сприйняття народами доквілля. Тому перекладач виявляється певним чином провідником в інше світосприйняття, світобачення та відповідно мовну картину світу.

Висновки до розділу 2

Враховуючи етномовні особливості зіставлюваних мов, актуалізацію в художньому дискурсі культурно-специфічного смислу на основі структурно-конотативних, лексичних реалій, фонетичних та лексико-семантичних стилістичних засобів, актуалізованих у ХП, та застосовуючи методику зіставного, стилістичного аналізів й актуального членування речення, після проведеного перекладознавчого дослідження доходимо висновків, що:

1) структурно-конотативні реалії виконують низку мовленнєвих функцій у тексті мови-джерела –актуалізація пізнаного певними граматичними формами, тобто словотвірну й структурувальну. Таку функціональну орієнтацію структурно-конотативних реалій вважаємо об'єктивною, викликаною належністю української та англійської мов до різних структурних типів;

2) вибір способів передачі культурно-специфічного смислу, актуалізованого структурно-конотативними реаліями, та перекладацьких трансформацій зумовлений зазначеною об'єктивною причиною. У перекладі спостерігаємо відтворення порівняльних конструкцій із об'єктом порівняння-структурно-конотативною реалією в орудному відмінку розгорненою сполучниковою конструкцією зі збереженням об'єкта порівняння, дескриптивною перифразою з вилученням лексеми на позначення об'єкта порівняння, образно-граматичною трансформацією, дескриптивною перифразою та випадки неточного відтворення образу;

3) відтворення порівнянь із об'єктом порівняння-структурно-конотативною реалією в родовому відмінку здійснюється головно на основі образних трансформацій – інвертованим епітетом чи епітетною конструкцією та дескриптивною перифразою;

4) відтворення порівнянь із об'єктом порівняння-структурно-конотативною реалією, вираженою прикладкою через дефіс, забезпечується дескриптивною перифразою, образно-граматичними трансформаціями та калькуванням;

5) лексичні реалії, актуалізуючи в художньому дискурсі культурно-специфічний смисл, пов'язані із концептуалізацією та номінацією об'єктів довкілля, а, вплетені в структуру художнього порівняння, виконують низку

мовних та мовленнєвих функцій, серед яких мовні, а саме: вербалізація пізнання (ідентифікуюча, градуовальна, корелювання), номінативна, концептуальна, естетична, культурологічна, асоціативна; мовленнєві (характеризувальна, модалізувальна, стилетвірна, інформативна);

б) серед методів відтворення лексичних реалій у межах порівняльних конструкцій спостерігаємо контекстуальне уподібнення, транслітерацію, калькування, комбіноване та гіперонімічне перейменування; менш частотні – дескриптивна перифраза та втрата реалії в процесі перекладу. Уподібнення не вважаємо ефективним методом відтворення концептуальної дихотомії свій – чужий, оскільки застосування цього методу не дає змогу відчутти екзотичність зображуваного образу;

7) актуалізація фонетичних стилістичних прийомів збагачує художнє порівняння синсемантичними образами та виконує асоціативну функцію, психологічно сприяючи повнішому усвідомленню зіставлення;

8) відтворення художнього порівняння, заснованого на актуалізації фонетичних стилістичних прийомів, виявляється чи не найскладнішим завданням для перекладача, що зумовлено відмінними у двох зіставляваних мовних системах способах вираження звукової експресії, звукосимволізму, ритму, інтонаційного фону. Етномовна та лінгвокультурна специфіка зіставляваних мов визначає вибір способів перекладу, а саме: часткова заміна синсемантичних образів, невиправдана заміна та втрата синсемантичного образу. При цьому в перекладі спостерігаємо використання компенсаторних засобів, головно лексичного характеру;

9) лексико-семантичні стилістичні засоби наповнюють художнє порівняння глибшим змістом, вербалізують когнітивні, концептуальні, лінгвокультурні особливості носіїв певної етноспільноти та виконують при цьому концептуальну, естетичну, асоціативну, характеризувальну функції. Асоціативна функція видається особливо важливою: застосування в межах порівняння лексико-семантичних стилістичних засобів, а також звукопису, кольороназв, реалій

(структурно-конотативних та лексичних) має наслідком появу складніших словесних образів;

10) у процесі перекладу фразеологізованих порівнянь, ускладнених лексико-семантичними стилістичними прийомами, перекладачі вдаються до використання часткових (рідше – повних) еквівалентів, що зумовлено вмотивованістю образу, його потенційно адекватним сприйняттям у цільовій мові. Метод калькування зазвичай дає можливість відчутти “чужинність” порівняння, бо концептуальні особливості об’єктів зіставлення зазвичай пов’язані з лінгвокультурними та лінгвоконцептуальними особливостями світосприйняття та позначення дійсності. Такий перекладацький підхід дозволяє чи не найповніше актуалізувати культурно-специфічний смисл у перекладі. Описовий метод, на жаль, актуалізує лише денотативний смисл словесного образу, нівелює конотативне навантаження оригінального образу, таким чином нейтралізує культурно-специфічний смисл. Індивідуально-авторські порівняння відтворюють переважно методом калькування;

11) залучення методу актуального членування в проекції на інтерпретацію порівняльних конструкцій для їх точнішого перекладу вважаємо новим ефективним методом як самого перекладу, так і його перекладознавчого аналізу, бо він дає змогу глибше зрозуміти логіку думки мовної особистості;

12) методи та прийоми перекладознавчого аналізу художнього порівняння базуються на компонентному, структурно-граматичному, лінгвостилістичному, контекстуально-ситуативному та концептуальному, що комплексно проілюстровано в цьому розділі.

РОЗДІЛ III

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ВМІСТ ХУДОЖНЬОГО ПОРІВНЯННЯ: ПЕРЕКЛАД ОБРАЗІВ ТА СИМВОЛІВ

Лінгвокультурний вміст художнього порівняння, заснований на використанні кольороназв та назв рослин і тварин, відкриває широкі можливості

для ознайомлення цільового читача з особливостями світобачення інших народів, вдалій міжмовній комунікації. Широкий спектр лексем на позначення кольоро-, фауно- та флороназв у досліджених художніх порівняннях актуалізують й універсальне, й властиве певному народові світобачення, світорозуміння та світосприйняття. Своєрідність мовних ресурсів виокремлених кольоро-, фауно- та флороназв дає багатий матеріал для розкриття національного менталітету. З їхньою допомогою відбувається своєрідне вміщення світу в образ та символ.

Обожнення й олюднення тваринного й рослинного світів – суттєва ознака первісно-міфологічної концептуалізації дійсності, відображення якої міститься в Біблії та прецедентних текстах та пояснює ізоморфізм прототипових атрибутів українських та англійських фауно- й флороназв на рівні ядра семантичної структури. Аноморфізм прототипів на периферії значення зумовлений пізнішими національно-культурними нашаруваннями в кожній окремо взятій мовній картині світу.

Чуттєвий образ певного предмета може асоціюватися з образом іншого предмета, внаслідок чого людина, її риси й дії осмислюються у площині образу чи символу, вербалізованих фауно- та флороназвами. Нове значення виникає на основі зіставлення, нове узагальнене поняття виникає в колективній свідомості мовців. Національно-культурний компонент виявляється інколи вирішальним в осмисленні поняттєвого комплексу, породженому етнокультурною специфікою сприйняття поняття, яке він уміщає. Фауно- та флороназва набуває ознак символу, має свою специфіку, суть якої зводиться до того, що процес перейменування об'єкта відбувається шляхом його переосмислення крізь призму почуттів, емоцій, образних уявлень та оцінок. Фауно- та флороназви як засіб та результат пізнання природи виконують чи не найважливіші функції в антропоцентричній площині людина – природа.

3.1. Особливості перекладу образності та символіки художніх порівнянь з кольороназвами

Семантична структура та розгорнена синтаксична будова ПК забезпечують їй широку лексичну валентність. У ХП актуалізуються численні колірні асоціації, що збагачують словесні образи зоровими та вербалізують відповідні образи й концепти. Словесні образи з КН – прагматично місткі словесні форми, що поєднують предметно-логічну зорову картину зі складним комплексом асоціативних зв'язків символічного навантаження, що відтворюють оригінальне авторське світобачення [105, с. 7]. Колірні асоціації „тісно пов'язані з етномовним компонентом значення, оскільки підставою для актуалізації цієї асоціативної сутності є національно-культурна значущість асоціата, або його поняттєвість для носіїв цієї мови, його символічна усвідомленість, що надає йому властивостей квазістереотипу” [93, с. 106], а в структурі ФО кольороназви виконують й символічну роль, практично ніколи не позначаючи реальний колір [151, с.6].

У художньому тексті КН актуалізує й денотативні, й конотативні семи, моделюючи відповідні смисли. Актуалізовані денотативними семами смисли зазвичай виконують означальну функцію, тоді як конотативні – вербалізують низку концептів та символів, прийнятих лінгвокультурною спільнотою. На думку дослідників, важливо з'ясувати, які саме компоненти семантичної структури КН актуалізуються в художньому мовленні, та виявити, які семи колірних лексем у межах ПК на рівні першого смислового шару актуалізуються в процесі моделювання образу: денотативні (візуальні) чи конотативні, зокрема й асоціативні, а також, чи простежується колірна ознака в другому смисловому пласті словесного образу [94, с. 7]. Цей семантичний комплекс відіграє вирішальну роль у формуванні цілісного значення ПК, актуалізуючи словесний образ чи символ та вербалізує відповідні концепти.

Класифікація ПК з КН із залученням семантичного та концептуального аналізів дає змогу систематизувати широкий спектр колірних образів та символів.

Отже, виокремлюємо ПК, у яких:

I. *КН експлікує в контексті ядерні семи суб'єкта / об'єкта порівняння та сприяє вербалізації відповідного образу й концепту.* У ПК цього типу денотативна сема КН суб'єкта підсилює денотативну колірну сему об'єкта / суб'єкта

зіставлення. Найчастіше такі КН вжито в прямому значенні: вони репрезентують яскравий зоровий образ. Мінливу ніжну барву бачимо у метафорі-порівнянні: „Срібна сивина (полину – О. М.) ніжно світилась, немов вдень” [388, т. 3, с. 160]. КН в ІАП актуалізують прихований концептуальний семантичний потенціал об’єктів довкілля: нудні руді гори Америки оживають у персоніфікованому зіставленні з жінкою: “... *they used to talk about the Mesabi Range as if she were a beautiful orange-haired lady lying up there by the lakes*” [435, р. 36]. Концепт *лють*, вербалізований ФП в авторському розширенні на основі актуалізації концептуальної метафори (*світити очима*), підсилено КН *зелений*: „... *“матушка” тим часом ускочила з наймичкою в школу, побила горшки і, світячи зеленими, як у роздратованої кицьки, очима, захлиуючись потоком лайки, кинулась із кулаками на “зухвалу вчительку”...*” [388, т. 2, с. 62]. В іншому прикладі не можна не зауважити, як активно використовує автор твору емоційну лексику, описуючи дівчинку, яка із задоволенням ласує солодощами. Такого ефекту досягнуто й завдяки використанню у відповідній лексемі зменшувально-пестливого суфікса *-к*: „*Вона з такою насолодою лизала конфітури, що чорні очка блищали у неї, як у звірка, а настобурчені вуха червоніли, як свіжо нам’яті*” [388, т. 2, с. 75]. Міфологічний універсальний образ *русалки* вербалізовано в контексті актуалізованим денотативним значенням КН *зелений*; подвійна експлікація семантики ПК посилюється візуалізацією на основі зорового образу: „*Маленька, кругленька, швидка й жвава, одягнена в зелене убрання, між високим зеленим житом, – вона здавалася русалкою*” [392, т. 2, с. 37]. Абстрактні поняття, залучені до зіставлення, актуалізують міфічні та фізіологічні образи: „*Вона прискочила до його, страшна, як дика кішка, ..., бліда, як мара*” [388, т. 3, с. 61], „*Вона стояла біла, як біль і справді налякана*” [388, т. 3, с. 49]. Такі зіставлення часто логічно й семантично немотивовані, побудовані на актуалізації міфологічних назв: очевидно, в мовній свідомості лінгвокультурної спільноти за ними закріпилися певні смисли, що дозволяють вербалізацію подібного зіставлення. У прикладі “*I-clad he (молодий паламар у церкві Абсолом – О. М.) was full small and properly, // All in a kirtel of a light waget – // Full fair and*

thicke been the pointes set – // And thereupon he had a gay surpris, // As white as is the blossome upon the ris” [408, p. 111] КН *white*, що експлікована семантемою ПК на основі зіставлення з *blooom* / *цвітом*, вербалізує емоційний концепт *молодість*, незважаючи на те, що хлопець служить у церкві, а речі, що його оточують, засвідчують його безтурботну молоду вдачу.

Поряд з ІАП майстри слова використовують і ФП із залученням КН, що вербалізує низку образів на основі об'єкту порівняння. Це натурфакти, характерні для досліджуваної лінгвокультури; вони актуалізують специфічні КСС, хоча в межах певної лінгвоспільноти їхня образність вважається затертою: „... *тільки одні очі – чорні, як терен, – блищали якимсь божевільним світом*” [392, т. 2, с. 176]; реалії вербалізують й символічні смисли: „*По обидва боки сплошним муром витяглись у струнку височенні палаци: і білі – як сніг, і зелені – як рута, і блакитні як китайка*” [392, т. 2, с. 87].

У прикладі “*Half an hour after this second arrival on the Zurichsee, Warren had broken down, his fine shoulders shaking with awful sobs inside his easy-fitting coat, his eyes redder than the very sun on Lake Geneva, and they had the awful story*” [412, p. 158] в контекст ІАП введено власну назву *Женевське озеро* (в романі Ф. С. Фітцджеральда цей топонім можна вважати текстовим концептом). Вона містить незрозумілий для українського мовця етнокультурний смисл, але завдяки КН *red* вербалізується денотація контекстуального образу *сонце (над Женевським озером)*, виразність якого підсиленого граматичним значенням компаративної форми прикметника.

У зразку “*The starry welkin cover thou anon // With drooping fog, as black as Acheron ...*” [432, p. 293] ПК ускладнена компонентом – власною назвою грецького міфічного походження. Денотативне значення реалії підсилено актуалізованою в контексті КН *black*, сприймається як дещо відоме та зрозуміле й українцям, й англomовлянам завдяки актуалізації смислу, що ґрунтується на інформації, прихованій у вертикальному контексті. Тому КСС має в цьому разі універсальний характер.

Своєрідним з огляду на контекстуальне переосмислення значення КН та метафоризацію порівняння видаються ті ПК, в яких конкретно зіставляється з абстрактним або навпаки, як-от у прикладах: „*Важко відрізнити мотив одної пісні від другої, з дідових уст, мелодія їхня стерлась, почорніла, як контури старовинної ікони*” [380, т. 2, с. 613], „*Сірий ранок стояв похмурий, весь в зморшках, як дід, що вже бачив і розгубив надії*” [388, т. 2, с. 252]. КН у цьому разі вербалізують концепт *старість*: „... *далечінь тріпа чорним крилом, наче кажан*” [388, т. 3, с. 104]. У прикладі „*Чорні руїни гнітили, як нечисте сумління*” [388, т. 3, с. 134] омовлені концепти *страх* та *пригнічення*. У кожному з наведених прикладів ПК заснована на метафоричному перенесенні, що помітно оживляє словесні образи. Крім денотативних, актуалізуються й конотативні семи КН, що поза контекстом відходять на периферію: мелодія *почорніла* – *забулася*; *сірий ранок* – *одноманітний, безнадійний*; *чорне крило* – *загроза, непевність*; *чорні руїни* – *гнітюче враження*.

Порівняння може базуватися й на зіставленні хоч і конкретних, але семантично віддалених предметів. У цьому разі актуалізуються асоціативні зв'язки лексем, залучених до творення образу: „*Крива, похилена хатинка, з чорною стріхою і білими стінами, стояла поміж закинутих, із забитими вікнами осель..., і здавалась чимсь живим і теплим серед холодних мерців*” [388, т. 3, с. 48]. Морфема -инк- оживляє *хату з білими стінами під чорною стріхою*, актуалізуючи образно-концептуальну опозицію *живий :: мертвий*. Подібно й у прикладі „*А серед сих чорних хмар, як білий невинний голуб, здіймалась у височінь огрядна постать натхненного проповідника...*” [388, т. 2, с. 79]: КН сприяє однозначності сприйняття вербалізованого концептуального протиставлення *гріховність :: невинність*.

II. КН експлікує в контексті периферійні семи суб'єкта / об'єкта порівняння та сприяє вербалізації символу й концепту. У цьому разі ПК засновані на актуалізації а) лексико-семантичних стилістичних прийомів (метафора, епітет та ін.) та б) периферійних значень КН в контексті зіставлення. Переважно КН актуалізують символічні семи, які й сприяють концептуалізації символів на основі

залучення відповідних лексичних засобів: *чорні думи (горе), чорна хмара (біда), чорний ворон (небезпека, смерть), чорна галич (небезпека, смерть), синій птах щастя (щастя, ідеал), руса коса (краса), зарум'янитися (сором'язливість), почервоніти (сором)* та ін. Зазвичай це ФО, тому в процесі їхнього відтворення необхідно усвідомлювати особливості цієї метафоричності та (часто) символічності, що й моделює КСС певної лінгвокультурної спільноти.

У прикладі „*Чорні думи, горе серця крутяться тут, над головою, висять хмарами, котяться туманом, і чуєш коло себе тихе ридання, немов над умерлим*” [388, т. 3, с. 70] актуалізується периферійна сема КН *чорний*: *нахмурений, занепокоєний, сумний* [460, т. 11, с. 353], як і у прикладі „... *сумні думки, як чорна галич, окривають старечі голови*” [392, т. 2, с. 307]. Актуалізоване переносне значення КН *чорний* підкріплює лексема *галич*, що виражає значення збірності. Ця лексема традиційно вживається в порівняннях як символ *небезпеки* [460, т. 2, с. 20]: у цьому разі вона омовлює концепт *сум*. У прикладі „... *подруженьки убрали твою русу косу, як до вінця*” [386, т. 1, с. 105] усталений епітет *руса* в контексті порівняння втрачає архісему кольору, однак актуалізує периферійну символічну сему та вербалізує концепти *краса, молодість*.

Денотативна сема КН переосмислюється у формі дієприслівника *рум'яніючись*: концептуальна метафора з позитивною експресивно-емоційною конотацією, підсилена лексемою *рожа*, об'єктом порівняння, яка одночасно символізує *красу*, вербалізує концепт *сором'язливість* у прикладі „... *говорила вона, рум'яніючись, як рожка, до Максима*” [399, т. 16, с. 15]. Подібно й у прикладі з ІАП “*Her face had flushed with excitement. Her cheeks were the cheeks of a great ripe peach*” [419, р. 129]: лексема *flushed*, хоча й актуалізує в контексті денотативну сему *почервоніти від притоку крові до обличчя* [470, р. 617], уточнена лексично – *with excitement*. На основі латентної колірної ознаки завдяки залученню до зіставлення лексеми на позначення фрукта, *peach / персик*, ПК вербалізує концепт *сором'язливість*, як і в попередньому прикладі. Але якщо експлікація колірної семи в контекстуальному смислі дієслівної основи в першій

ПК констатує цей образ однозначно, то латентність основи порівняння в другій ПК змушує реципієнта активізувати уяву й експлікувати її самостійно.

Проаналізуймо ПК, в яких об'єкт порівняння в межах контексту активізує концептуальну метафору та вербалізує концепт *лихо*, як-от у прикладі „*Як кров, червонів захід сонця ...*” [392, т. 2, с. 218]. Розміщення об'єкта порівняння в препозиції, його рематична функція експресивно насичують словесний образ. У прикладі “*When her hands were not hard from endless housework, they were swollen and red like boiled beef, that of the washing*” [428, р. 52] *червоні* від щоденної тяжкої праці руки жінки порівнюються з *вареним м'ясом*. Пейоративна експресивно-емоційна конотація, викликана потребою моделювання відповідного образу, що актуалізований об'єктом зіставлення, вербалізують концепт *важка праця*.

У ПК, де до зіставлення залучено образ *калини*, одна із сем (*червоний колір*) виконує описову або декоративну функцію, а в українській етнокulturі цей образ символізує *красу*. У прикладі „*Як ішла (заміж – О. М.) – як калина була та гладка, як піч, а тепер – як з хреста знята*” [392, т. 2, с. 300] лексема *калина* актуалізує саме символічну сему. Символічність у цьому разі підсилена ще одним ФП, біблійного походження, з антонімічною семантикою та пейоративними конотаціями: *як з хреста знятий – дуже блідий, змучений, з хворобливим виглядом* [465, т. 1, с. 343]. У прикладі ФП вербалізують концептуальну дихотомію *здоров'я :: хвороба*.

Цікавим з огляду на еволюцію символічного значення є образ *птаха щастя*, який традиційно супроводжується кольоропозначенням *синій*. Поети-романтики початку ХІХ століття користувалися цією кольороназвою для змалювання бажання, але невловимого. Це казковий символ *щастя, ідеалу* (за назвою п'єси М. Метерлінка) [460, т. 8, с. 378].

У новелі М. Коцюбинського „Сон” образ *птаха щастя* перетворюється в наскрізний текстовий концепт *незбагненого, недосяжного щастя*, що пронизує увесь твір: „... *тепер море як синій птах щастя: занурило голову в блакитний туман і розпустило павиний хвіст під самі скелі, де кожне очко горить синьо-зеленим вогнем*” [388, т. 3, с. 161]. Сталий епітет *синій* у поєднанні з лексемою

море в українській етнокультурі має, крім декоративного, ще й закріплене фразеологічне значення – *далекий, невідомий край*: „*Хмаро ... Гей хмаро!.. Візьми і мене / В край той з тобою за синєє море*” [460, т. 9, с. 182]. Імпліцитність кольоропозначення в суб’єкті зіставлення (українська символічна традиція) та експліцитність в об’єкті (європейська символічна традиція) переплітаються й моделюють особливий словесний образ. Автор розвиває його, залучаючи до зіставлення й іншу кольорову гаму – *зелений колір*. Так з’являється динамічний зоровий образ.

Зелені очі – символічний образ *хвороби, байдужості, смерті* [455]. Його вдало використано у персоніфікованому зіставленні абстрактного з конкретним: „... він чув, як з глибини його істоти вставали нікчемність, фальш, компроміси, й світили до нього зеленими очима, як гадюки...” [388, т. 2, с. 164]. Калькування в перекладі КН в цьому разі невиправдане, оскільки КСС, актуалізований у тексті оригіналу, – виключно українська лінгвокультурна традиція: в англійській традиції він уже кілька століть асоціюється з В. Шекспіром та його *зеленооким чудовиськом / green-eyed monster*, що вербалізує інший концепт – *ревнощі* [470, р. 710]: “... he felt worthlessness, falsity, and compromise surge from the very depth of his being and glare at him with green eyes, writhing like wipers...” [424, р. 272]. Концептуально словесний образ із кольороназвою *green* вербалізовано в перекладі невдало.

III. КН експлікується в контексті ядровими / периферійними семами суб’єкта / об’єкта порівняння та сприяє вербалізації відповідного образу й концепту. Своєрідність таких ПК полягає саме у формальній відсутності КН. Прихована колірна ознака асоціюється з предметами, залученими до порівняння: в когнітивному аспекті об’єкти докільця актуалізують у свідомості кольори, пов’язані з ними. Колір, разом із формою та розміром, моделює певний чуттєвий образ, яким оперує свідомість читача. Саме ці властивості образотворчого процесу “спрацьовують” під час творення художнього тексту, його прочитання та інтерпретації. Розумовий процес пригадування кольору, разом із називанням об’єкта, дає змогу письменникам описувати багаті на колір сцени та ситуації, не

вживаючи кольоропозначень, зберігаючи їх для тих випадків, коли треба наголосити, “надати” кольорові особливого символічного змісту, зокрема й експресивної тональності [379, р. 167]. Більшість ПК цього типу побудована на метафоричному перенесенні.

Семантична ознака кольору об’єкта порівняння збігається зі семантичним конкретизатором суб’єкта (або навпаки), візуалізуючи латентну основу порівняння, напр., *білий* у контексті „*Синя хвиля скипала молоком біля їх ніг*” [388, т. 2, с. 145]. У прикладі „*А вогонь то здіймався, то падав, неначе дихали груди, розкидався снопом, розливався туманом, і цвіли хмарки на небі, немов троянди*” [388, т. 3, с. 107] лексема *троянди* актуалізує денотативну сему кольору (*червоний*) названої квітки. На основі антонімічного зіставлення *білий* (експліцитно) – *чорний* (імпліцитно, що актуалізується лексемою-об’єктом зіставлення *циганча*) у прикладі „*Красуня, нічого сказати, але де ж там белій-белій? Як циганча!*” [384, т. 7, с. 240] подається інформація про *темний колір шкіри* дівчини, а пародійне наслідування фонетичних особливостей мови персонажа, підсилене синтаксичною постпозицією об’єкта порівняння, що виконує функцію реми, в окремому реченні додає зіставленню гумористичної тональності.

Подальший контекст підтримує імпліковані денотативні семи червоного та чорного кольорів *маку* (типовий символ української культури), що актуалізує периферійну сему та вербалізує концепт *краса*: „*Козацтво – як мак ... Жупан червоний, вус чорний, довгий, при боці шаблюка*” [388, т. 2, с. 96]. На відміну від попереднього прикладу, в контексті „*... дороги, зарослі маком, що розтікались, немов криваві ріки, поміж зеленим хлібом ...*” [388, т. 2, с. 251] імплікація червоного кольору актуалізує іншу периферійну сему цієї символічної лексеми та вербалізує концепт *біда (лихо)*. Колір очей героя твору – *червоний* від люті – експлікується семантикою об’єкта порівняння – *hot coals*: “*Old Osborne was in the room, with a face livid with rage and eyes like hot coals*” [434, р. 193]. В іншому прикладі „*Хоче щось сказати – і слова не промовить, хоче від нього вирватися, так неначе прикована до Василевої шиї; хоче заплющитись – так очі проти її волі*

так і зазирають у Василеві очі, що, як вугілля на вогні палають...” [386, т. 1, с. 63] колір очей героя твору також червоний, але контекст дає читачеві усвідомлення того, що не від люті, а від приємних емоційних переживань. Тому в цьому разі вербалізується концепт *кохання*. Лексема *cheese* / сир експлікує в контексті денотативну сему – *жовтий* колір: вона функціонує як латентна основа порівняння у прикладі “*But the major, with his complexion like a Stilton cheese, and his eyes like a prawn’s, went rowing about, perfectly indifferent to master Bithertone’s amusement...*” [410, р. 114] Для того, щоб зрозуміти цю асоціацію, читач повинен знати, що лексема-реалія *Stilton cheese* має значення *a rich cow’s milk cheese made in Leicestershire, England [fr. Stilton, where it was first sold]* [477, р. 974].

Для підтвердження результатів дослідження ПК з КН було застосовано елементи методу кількісного аналізу. З проаналізованих 213 зразків, ПК першого типу складають переважну більшість – 82%, другого – 8%, третього – 10%.

Відтворення ПК з КН в перекладі залежить від закріпленості порівняння в мові та мовленні. ФП мають мовну традицію, лінгвоконцептуальну та лінгвокультурну своєрідність, тому відтворення їхніх етнокультурних та, відповідно, семантико-стилістичних особливостей рідко можливе за допомогою повних або часткових фразеологічних еквівалентів, порівн.: „*Вона прискочила до його, страшна, як дика кішка, ..., бліда, як мара*” [388, т. 3, с. 61] – “*She jumped at him like a wildcat, ... and she was pale as a ghost*” [424, р. 30], „*Уляна зардіється, як макова квітка*” [392, т. 2, с. 126] – “*That would always make her blush like a rose* [430, р. 96]. Найчастіше перекладачі вдаються до методу покомпонентного калькування або описового, бо відтворення денотації та конотації ФП з КН супроводжується певними змінами, що зумовлене ступенем прозорості мотивації значення, а також невідповідності етномовних конотативних компонентів колірної лексеми в мові оригіналу та перекладу.

ІАП – це, головнo, словесні образи, що функціонують у художньому дискурсі рідко й відображають суто авторське бачення світу, його спосіб мислення та сприйняття дійсності. Часто вони незвичні, несподівані: їх відтворюють методом покомпонентного калькування або описово: „*The grey block*

of Trinity on his left, set heavily in the city's ignorance like a full stone in a cumbrous ring, pulled his mind downward" [420, p. 138] – „Сіре громаддя коледжу Трініті ліворуч, важко погрузле в неутві міста, мов тьмянний камінь в грубій оправі, давило на свідомість” [385, с. 114].

У процесі відтворення словесного образу методом покомпонентного калькування найчастіше спостерігаються: 1) структурно-граматичні, лексичні та образні зміни, 2) додавання лексичних компонентів, 3) вилучення КН, 4) заміна КН, 5) компенсація експресивності неколірними лексемами.

1. Поєднання структурно-граматичних, лексичних та образних трансформацій інколи спричинені належністю мов до різних структурних типів, як-от відтворення ПК з об'єктом в орудному відмінку за допомогою:

а) розгорненої сполучникової конструкції із збереженням КН та вербалізованого ПК концепту: „Вівці сивим туманом котились по під ногами” [388, т. 3, с. 199] – “*The sheep rolled underfoot like a gray haze...*” [423, p. 23], „I разом вставала перед нею чорною хмарою синова зневага, давила, як обценьками, материне серце” [392, т. 2, с. 262] – “*But at the same time, the humiliation she had suffered loomed, like a black cloud, before her eyes and gripped her heart as in a vice...*” [430, p. 225];

б) епітета / інвертованого епітета: „... захід сонця жеврів кров'яно-красною зорею...” [392, т. 2, с. 248] – “... *there was that blood-red glow in the west...*” [430, p. 212], „... Тяглися чорною стрічкою виноградники” [388, т. 2, с. 20] – “... *the dark braid of vineyards...*” [424, p. 142].

Невиправдану лексико-граматичну заміну спостерігаємо в прикладі “*A frankelain was in his compaignye. // White was his beard as is the dayesye; // Of his complexion was he sanguin*” [408, p. 17], де основу порівняння, виражену кольороназвою *white* / біла, відтворено в перекладі лексемою *посивіла*: *В компанії із ними був Франклін. // Посивілу, мов жмут стокроток, він // Мав бороду, а на щоках – рум'янци* [402, с. 119]. Така лексична заміна КН зовсім недоречна: Франклін – “волаюча” власна назва, лексема на позначення багатого особи незнатного походження. Зображений у контексті оригіналу веселий заможний

дідусь Франклін із білою, як маргаритки, бородою вербалізує концепт *щасливої старості*, тоді як у перекладі образ досить незрозумілий: Франклін (власна назва, позбавлена метафоричності) не актуалізує конотативної семи власної назви оригіналу, а *посивіла, мов жмут стокроток* борода й обличчя з *рум'яними щоками* вербалізує (у кращому випадку) концепт *здорова старість*.

Розмірений ритм, мелодійність, яскраві словесні та чуттєві образи виявляємо в прикладі „*По обидва боки сплошним муром витяглись у струнку височенні палаци: і білі – як сніг, і зелені – як рута, і блакитні – як китайка*” [392, т. 2, с. 87]. У всіх трьох ПК основи порівняння експліковано, а суб'єкти порівняння підсилені рематичною постпозицією. Усі три ФП відтворено в перекладі епітетними конструкціями: “*On either sides of it stretched an uninterrupted straight wall of incredibly high buildings that were snow-white, mint-green and the color of blue silk*” [430, p. 58]. Денотативну семантику оригіналу збережено завдяки заміні флороназви, але символічність об'єкта порівняння втрачено: зелена *рута* символізує в українській культурній традиції *пробудження весни* [442, с. 515], а в англійській лексема *mint* не має символічних конотацій. Блакитна *китайка*, овіяна козацькою символікою, як шовкова тканина, приємна на дотик, слугує символом *привабливості* [442, с. 285]. У перекладі лексему *китайка* вилучено, відтворено лише денотативні семи, що актуалізують назву кольору та ознаки тканини. Відповідно, КСС, засновані на символічності цих лексем, також утрачено.

2. Часто в процесі відтворення ПК спостерігаємо граматичні трансформації, як-от у прикладі “... *his eyes redder than the very sun on Lake Geneva, and they had the awful story*” [412, p. 158], де КН виконує функцію предикатива. У перекладі її замінено повнозначним дієсловом, що призвело до перетворення порівняння, яке вказує на ступінь вияву ознаки (*очі червоніші*), на констатацію зміни стану (*почервоніли*): „... *очі почервоніли, як Женевське озеро під призахідним сонцем*” [398, с. 276].

Деколи в межах граматичних трансформацій спостерігаємо невдалі зміщення акцентів, що їх актуалізує КН, та втрату експресивності образів: „*Сонце*

сідало червоно. Вікна горіли, як печі” [388, т. 3, с. 54] – “*The red sun was setting. The windows were ablaze like fireplaces...*” [425, р. 23]. Темо-ремаіичні зв’язки, побудовані на використанні коротких простих речень, інтонаційний ритм в поєднанні з метафоричним використанням КН та власне ПК, в якій суб’єкт порівняння (*печі*) актуалізують периферійну сему кольору, активізують чуттєий образ та в комплексі вербалізують концепт *неспокій*. У перекладі КН втрачає метафоричність, бо в словосполученні *червоне сонце* вона не отримує відповідного семантико-стилістичного переосмислення й виконує лише описову функцію.

3. Заміна словесного образу, заснованого на порівнянні, семантично подібним, як-от епітет, словесним образом із вербалізацією того самого концепту, спостерігаємо в зразку „*Хліб той – чорніший землі, з остюками*” [392, т. 2, с. 150]. ПК з КН – основою порівняння у функції предиката – замінено епітетною конструкцією з тією ж синтаксичною функцією: “*The bread was earth-black, and full of awns*” [430, р. 119]. У прикладі “*She looked like some large, comfortable, unjointed toy, a sort of Teddy bear – but a Teddy bear with an angel’s head, pink cheeks and hair like a bell of gold*” [419, р. 166] ПК відтворено інвертованим епітетом із збереженням концепту оригіналу: „... вона була схожа на велику плюшеву ляльку, щось на зразок ведмедика – ведмедика з головою ангела й золотим дзвіночком волосся” [400, с. 141]. Позитивна оцінність зіставлення підсилена в перекладі демінуіивним суфіксом лексеми *дзвіночок*.

4. Додавання лексичних компонентів – один із часто вживаних способів відтворення ПК з КН. Ампліфікації викликані потребою точніше та зрозуміліше відтворити задум письменника, індивідуальну концептуалізацію образів довкілля, як-от: „*Гарячий людський віддих, змішаний з димом ладану та чадом свічок, сірим туманом висів над головами...*” [388, т. 2, с. 31] – “*Hot human breath mixed with the incense fumes and the smoke from the candles was hanging overhead in a thick grey cloud*” [425, р. 154]. Деколи ампліфікація є лише способом відтворення семантики, зумовленої специфічним граматичним явищем мови-джерела, напр., демінуіивний суфікс (порівн. контекст: „... а по якійсь хвилі знов засрібляється

(птахи – *О. М.*), *схожі на біленьке листячко, розвіяне вітром у тій буро-червоній хмарі*” [3384, т. 7, с. 25]) передано лексичним компенсаторним засобом: “... *but then sparkle again a moment later like small white leaves, scattered by the wind in the brown-red cloud*” [418, р. 37]). У прикладі „*Понад дахами де-не-де виднілися червоні, тонкі та високі комини нафтарень, мов криваві пасмуги, сягаючи до неба*” [399, т. 15, с. 308] епітет *криваві*, що актуалізує в контексті конотативну сему – темно-червоний колір – з яскраво вираженою негативною оцінністю передано КН *scarlet*, що в наведеному контексті адекватно відтворює концепт *зло* (в біблійній традиції лексема *scarlet* асоціюється із *гріховністю* – це, власне, колір *гріха*): “*Here and there above the buildings rose thin, tall, red chimneys of the oil works, like scarlet ribbons raised to the sky*” [414, р. 167].

5. Трапляються випадки *вилучення КН* в перекладі. У контексті „... *далечінь тріпа чорним крилом, наче кажан*” [388, т. 3, с. 104] КН експлікована периферійною семою об'єкта порівняння *кажан*, але втрата її символічного смислу, а відповідно й концепту *лихо*, частково позбавляє переклад відповідного ступеня вияву експресії концепту: “... *the darkness in the distance beat its wings like a bat*” [424, р. 76]. У прикладі „*Увесь височенький зелений берег з садками, церквами одбивався в воді, як в дзеркалі, а над горами синіло, мов густа синька, пишне південне гаряче небо*” [394, т. 1, с. 219] перекладач не відтворює порівняння, що підсилене синсемантичним образом з консонансом [с] й тавтологією, але компенсує автосемантичний образ, успішно відтворюючи звукопис оригіналу на основі метафоризації образу: “*The whole high green bank, churches, orchards and all, was mirrored in the river, and the deep-blue, hot southern sky spread majestically over the mountaintops*” [431, р. 91].

Інколи в контексті КН виконує експресивну функцію, репрезентує позитивно забарвлені емоційні конотації та етнокультурні смисли, як-от у прикладі „*Над шляхом біліла його хатинка, немов йшла кудись з села і сіла спочити*” [388, т. 3, с. 46]. Утрата КН в процесі перекладу позбавляє висловлювання виразного етнокультурного навантаження та, відповідно, КСС: у цьому традиційно українському персоніфікованому образі, побудованому на

зіставленні *хатинки з людиною у білій сорочці*, англomовний читач не побачить саме *білої* хатини над шляхом: “*His hut stood above the road as if it had been walking somewhere out of the village and stopped for a rest*” [424, p. 15].

6. Компенсація експресивності неколірними лексемами. Такий спосіб перекладу порівнянь відтворює семантичні та стилістичні особливості оригіналу по-різному, залежно від того, яку функцію виконує КН в межах ПК. Якщо йдеться про переклад ФП, то їхнє відтворення за допомогою повного / часткового еквівалентів не завжди призводить до концептуальних заміни. Відтворення семантики української кольороназви *чорний* англійською *dark* рівноцінне оригіналу [LDCE, p. 395]: „*Підпара стояв на хатнім порозі, чорний, як тінь...*” [388, т. 3, с. 112] – “*Pidpara stood on the threshold of the house, dark as a shadow...*” [425, p. 84]. ПК “*Dumb as pure white lead...*” [435, p. 32] відтворено частковим фразеологічним еквівалентом на денотативному рівні зі збереженням негативних експресивно-емоційних конотацій оригіналу: „*Дурна, як нетесана довбня*” [381, с. 50]. Калькування ФП з КН застосовано в прикладі „*Мов лихоманка стрепенула Василя: поблід, як полотно...*” [386, т. 1, с. 49], незважаючи на наявність повного фразеологічного відповідника в цільовій мові, *white as sheet* відтворює лише денотацію, але позбавляє цільовий текст образності: “*Vasyl was shaking as with ague. Losing his high color, he...*” [426, p. 41]. У прикладі „*Іван ходив по хаті хмурий, як осіння темна ніч...*” [392, т. 2, с. 141] заміна КН неколірною лексемою – досить удалим відповідником щодо відтворення конотації дещо пом’якшує негативну експресію: “*Ivan paced the room as gloomy as a night in the fall*” [430, p. 111].

На жаль, інколи в перекладі відчутно втрати. Якщо до зіставлення залучено національні символи, як-от у прикладі „... *червоний, як калина, вид ...*” [392, т. 2, с. 290], то відтворення лише денотативної семантики оригіналу описовим методом у процесі перекладу призводить до втрати КСС: “... *flaming face...*” [430, p. 253] – це досить далекий відгомін того, що закладено символічним образом *калини* в українському тексті.

Гіперболізація образу дівчини, заснована на використанні низки КН, розвивається в експресивний ланцюжок, підсилена зіставленням з *удовицею*. З огляду на психолінгвістичну теорію АЧ, препозиція основи ПК актуалізує рему та експресивніше вербалізує концепт *хвороба*: „... за два дні *Гафійка* підвелась. *Худа, жовта, аж чорна, як удовиця, сумна і мовчазна*” [388, т. 3, с. 64]. Перекладач відтворює цей складний образ методом калькування, але досить поверхнево. Унаслідок своєрідного нанизування елементів темо-рематичне психологічне навантаження позбавлене експресії оригіналу: “... *in two days she got up out of bed. She was thin, her skin a dark yellow, and her bearing sad and silent, as if she were a widower*” [425, р. 34]. Крім того, лексема *widower* – *вдівець*, а не *вдова*. Це, очевидно, перекладацький недогляд.

Не завжди описовий метод, що має на меті передати денотативне / конотативне значення словесного образу, точно відтворено у перекладі. У прикладі „... як *синя горошина, темно світить накопівий гніт ...*” [392, т. 2, с. 269] утрачено мікрообраз *синьої горошини*, де КН акумулює концентрацію емоційності словесного образу, тому переклад “... *the long-unstuffed wick barely burning...*” [430, р. 234] позбавлений цієї особливості. У прикладі „*Плавав на морі Везувій, наче велика блакитна медуза*” [388, т. 3, с. 165] – “... *Vesuvius floating on its midst like an enormous jellyfish*” [424, р. 350] втрата КН менш помітна, бо її функція головно орнаментальна. Подібно й у прикладі „*Жовті курчата розкотились по грядках, як горох*” [388, т. 3, с. 52], де КН лише дублює семантику лексеми *курчата*, хоча на рівні експресії візуальне сприйняття картини дещо спрощується: вербальна експлікація колірної семи в тексті оригіналу (*жовтий* колір символізує *барвистість, радість, задоволення*) увиразнює кольорову гаму образу: „... *the chicks scattered all over the yard like beads*” [424, р. 200].

3.2. Образність та символіка художніх порівняння з фауноназвами та її відтворення у перекладі

Зооморфізм та флороморфізм вважають основним принципом вербалізації смислів як у свідомості кожного народу загалом, так і в індивідуально-авторському сприйнятті світу. Принцип зооцентризму послідовно відображається у фразеологічній системі – людину описують, використовуючи переносні значення назв тварин: у центрі світу опиняється тварина як еталон оцінки людини; виникають уявлення про тваринний світ – зооієрархію [154, с. 313]. Подібно й флороназви виконують функцію зосередження уваги довкола об'єктів природи, яким, як і зоонімам, приписують певні асоціативні ознаки, проводячи паралелі з людиною. ПК, до яких входять назви тварин і рослин, – найчастотніші, що зафіксованих вибіркою з лексикографічних та художніх джерел. Це зрозуміло, бо людина сама є часткою природи й споконвіку перебуває в тісному контакті з довкіллям, тваринами зокрема. [35, с. 74].

Традиційно виокремлюють систему порівнянь, одиниці якої містять образи зі сфери фауни і флори, які, безперечно, складають набір найчастотніших лексичних компонентів ПК. Ці елементи, хоч і не завжди належать до країнознавчо маркованих одиниць, однак у сукупності визначають національну своєрідність усієї фразеологічної системи кожної мови [3, с. 49]. Вони дають змогу зробити висновок про ізоморфізм / аломорфізм асоціацій, їхню оцінність, а також тенденції концептуалізації ПК, що побудовані на актуалізації фауно- та флороназви в межах ПК, зокрема в процесі українсько-англійського зіставлення. Учені вважають, що компаративна фразеологія дає виразні свідчення широкої варіативності інтерпретації словесних образів [3, с. 54].

Системою символічних образів наповнена й Біблія. Сталі біблійні порівняння з фауно- та флороназвами є, як відомо, основою загальноєвропейської традиції, для якої властива досить чітка аксіологічна дихотомія. Тварини і птахи часто згадуються в Святому Письмі, передусім у притчах, псалмах і посланнях пророків, слугуючи прикладом для людей, свідченням сили творця, уособленням політичних чи демонічних сил. Рослини найчастіше символізують людину [383, Псалом 143:12; Псалом 91:13; Ісаїя 61:3], а також усе створене людиною, що йде не від Бога і впаде перед його судом [383, Ісаїя 17:10, Матвій 15:13]. Загалом

гебрейсько-арамейський Старий Завіт використовує 180 слів, а грецький Новий Завіт – 50 слів для називання 70 типів тварин [469, р.132-133].

Тваринний та рослинний світ Біблії представлено як архетипні категорії з бінарною структурою ідеального й неідеального досвіду у “Словнику біблійної образності” [469]. До архетипних фауноназв ідеального досвіду відносять домашніх тварин, передусім отару овець або стадо худоби; співочих і нехижих птахів; тварин і птахів, відомих своєю силою (напр. *лев*, *кінь* та *орел*); риб (зокрема, з рибами порівнюються люди, яких “ловці людей” наворачтають до Бога). Архетипні зооніми неідеального досвіду – це хижі тварини (напр. *вовк*, *тигр*); *сова* і *яструб*; змія; коза; старозавітні нечисті тварини. Архетипи-флороназви ідеального досвіду – це *зелена трава*, *троянда*, *виноградник*, *плодоносне дерево*, *лілія*, *лікувальні трави*, *зернові*, *вічнозелені рослини* (які символізують безсмертя). Пролежна шалька на аксіологічній шкалі представлена *бур'яном*, *тереном* або *чортюполохом*, *вербою* (яка символізує смерть), *зів'ялими* або *вирваними з корінням рослинами* [469, р.41-46]. Однак попри домінуючу аксіологічну дихотомію, біблійні фауно- і флороназви наділені багатозначністю (зокрема й в аспекті оцінності), яка є невід'ємною властивістю символу: напр., *лев* – це переважно негативний образ, проте він може символізувати владу в руках добра. Аксіологічна бінарність біблійних фауно- і флороназв і в межах системи (негативні і позитивні символічні тварини і рослини), і в межах окремо взятого символу знаходить своє відображення в національних ПК.

У зіставлюваних мовах існують відмінності як у складі лексем, що використовуються з цією метою, так і в сталих асоціативних атрибутах у межах однієї мови, що передають ті чи інші лексеми: *сліпий як крїт – blind as a bat*; *весела як пташка – lively as a cricket*; *працьовита як бджола – as busy as a bee / beaver*; *здоровий як бик – as strong as a horse / bear* та ін.

На думку дослідників, ядерна частина символіки компонента ФО в різних культурах не збігається, хоча може перетинатися [152]. Контрастивний аналіз дає змогу з'ясувати конвергентні та дивергентні риси образів і символів

зіставлюваних мов в межах ПК, а перекладознавчий – способи відтворення ПК цільовою мовою.

Мовленнєва діяльність як одна з форм духовного освоєння дійсності спрямована на суб'єктивне чи об'єктивне відображення дійсності в конкретних мовних знаках, що є певними поняттями або асоціативно-художнім (часом ірреальним) уявленням про світ. Мовне уявлення про дійсність – лише частина нашого знання про загальну складну картину світу, що відобразилася в свідомості людей. Художній образ та символ – це й певне лінгвокультурне узагальнення, й форма, що є виявом індивідуального розуміння довкілля.

Зібраний матеріал дозволяє провести аналіз універсальних та національно-специфічних атрибутів, що пов'язані з концептуалізацією уявлень про відповідні об'єкти фауни та флори у свідомості носіїв української та англійської мов.

Вивчаючи проблему символіки фольклорного образу в українській мові, дослідники зазначають, що господарство українців здавна було багатогалузевим, мало стійкі традиції, а шанування звірів почалося ще в глибоку давнину: тварини, особливо сильні, ставали покровителями людини, захисниками її роду та племені, або тотемами. Крім того, приручаючи диких тварин, людина виробила систему звичаїв, пов'язаних з їхнім утриманням [35, с. 78-79].

Образ *собака* та його варіанти *пес, песик, хорт / хірт, щеня, цуценя, Сірко; dog, doggie, cur, hound* творить довкола себе широке асоціативне поле.

Як і багато інших назв тварин, цей зоонім має вивірене тисячоліттями, прийняте соціумом й актуалізоване в мові символічне значення та вербалізує низку концептів, бо позначає тварину, яка з давніх-давен супроводжує людину в повсякденному житті. Із часів наскельних рисунків, давньої Греції й до сьогодення *собака* була постійним супутником людини. Проте аналіз словникової вибірки виявив таку тенденцію: незважаючи на прийняте в суспільстві позитивне ставлення до *собаки* передусім як до друга людини, фразеологічний зріз демонструє коло асоціативних зв'язків, що актуалізують негативну оцінність цього образу в обох мовах. Негативні асоціації, пов'язані із псом, закорінені ще у Святому Письмі, де ця тварина була втіленням *нечистоти* і *мерзенності*,

блудодійства і лженауки [252, с. 920]. Один із найпоширеніших старозавітніх і новозавітніх сталих виразів – *пес, який повертається до своєї блювотини*; напр.. „Як вертається пес до своєї блювотини, так глупоту свою повторює глупа” [383, Книга Приповістей Соломонових 26:11].

В українській мові лексикографічна вибірка виявляє асоціативне коло ПК із залученням образу *собака*, що актуалізують такі поведінкові моделі: *радіти мов собака, який зірвався з цепу / як вірний собака (дуже віддано, запобігливо) / як побитий собака (усвідомлюючи свою провину, винувато) / як (голодний / злий) собака / життя (погане) як собаці (Сіркові) на перелазі / (дуже поганий) як з собачого (телячого) хвоста сито / дивитися (витріщитися) (дуже жадібно) як собака на висівки / здохнути / відібрати / пропасти / набігатися / поживитися / змерзнути / тремтіти як собака (пес) у пилипівку / дивитися / бігти (мчатися) (на посвист) (охоче, з великим бажанням) / бігти (мчатися) (дуже швидко, нестримно) як собака (пес, звір) (спущений) з прив'язі (ланцюга, припону) / сидіти (у незручному, непевному становищі) як собака в човні / пускатися (швидко, остаточно) як собака з ожереду / (ірон.) гуляти як собака на прив'язі / (ірон.) любити як собака палицю, редьку, цибулю / бути як собака (пес) на сіні (сам не користується й іншим не дає) / боятися / погано / (ірон.) потрібний (зовсім не потрібний) як собаці другий хвіст (п'ята нога) (п'яте колесо до воза, як лисому гребінь, як чорту лапоть, як торішні бульки, як зайцеві бубон) / пропасти як собака на ярмарку / триматися (дуже міцно) як собака за обгризену кістку / боятися як скаженого собаки (дуже) / (дуже короткий) як собаки обгризли / загоїтися (дуже швидко) як на собаці [460, 465, 440] в англійській: *be like dog and shadow / blush like a black dog / come like a dog at a whistle / courteous as a dog in a kitchen / die / dressed up / done as a dog's dinner / fight like cat and dog / follow like a dog (a shadow / St. Antony's (Tantony) pig) / treat sb / use sb / work like a dog (black (nigger) / stink like a dog (horse / slave / Trojan) / crooked as a dog's hind leg (corkscrew/ eel's teeth / a Tammany politician) / gaunt like a grey-hound / lazy as Ludlam's dog that leaned his head against the wall to bark / sick as a dog / like a dog with two tails [468, 471, 472, 437, 449].**

З-поміж 60 українських та 33 англійських зазначених фразеологізмів лише по два актуалізують поведінкову модель та вербалізують емоційний концепт *відданість*: *бігти (на посвист) як собака, як вірний собака*; *follow like a dog, come like a dog at a whistle* та 3 позитивно марковані (*радіти як собака, загоїтися як на собаці, be like dog and shadow*). Усього 3 фразеологізми виявилися частковими еквівалентами в українсько-англійській опозиції: *здохнути як собака – die like a dog*, *бігти (на посвист) як собака – come like a dog at a whistle*, *вірний як собака / пес – follow like a dog*.

Для певної ознаки часто існує низка прототипових референтів. В. Русанівський зазначає, що „обсяг семантики в мові не зменшується, а постійно зростає разом із розширенням знань про світ. При цьому семи і семемі не лишаються прив'язаними назавжди до того самого носія, а постійно перерозподіляються між різними носіями” [258, с. 53]. Таку тенденцію виявляє низка ФП: *(дуже поганий) як з собачого / телячого хвоста сито, потрібний (зовсім не потрібний) як собаці другий хвіст / п'ята нога / п'яте колесо до воза / як лисому гребінь / як чорту лапоть / як торішні бульки / як зайцеві бубон; follow like a dog / a shadow / St. Antony's / Tanton pig, work like a dog / black / nigger, stink like a dog / horse / slave / Trojan, crooked as a dog's hind leg / corkscrew / eel's teeth / a Tammany politician*. Українські ФП, як бачимо, у своїх синонімних варіантах залучають до зіставлення об'єкти, що позначають предмети зазвичай побутового характеру, а в англійських ФП до зіставлення залучені переважно об'єкти на позначення релігійного, історичного та політичного характеру.

У процесі дослідження виявилось, що англійські ФП частіше засновані на семантичній алогічності поєднуваних у зіставленні лексем та гумористичній тональності: *blush like a black dog, courteous as a dog in a kitchen, dressed up / done as a dog's dinner, / lazy as Ludlam's dog that leaned his head against the wall to bark*. Українські ж частіше, поруч із об'єктом, актуалізують і ситуацію, в якій *собака* може відчувати певні незручності: *життя (погане) як собаці (Сіркові) на перелазі, тремтіти як собака (пес) у пилипівку, сидіти (у незручному, непевному становищі) як собака в човні та ін.* Причому частіше, ніж в англійському, в

українському фразеологічному зрізі виявляється іронічна тональність, що межує із саркастичною, коли йдеться про собаку: (ірон.) гуляти як собака на прив'язі / (ірон.) любити як собака палицю, редьку, цибулю / (ірон.) потрібний (зовсім не потрібний) як собаці другий хвіст (п'ята нога). Проаналізовані зразки виявляють оптимістичний гумор англомовлянина і, навпаки, песимістичну іронію українця.

Традиційне місце собаки на подвір'ї, при буді та на ланцюгу, тому зіставлення на основі побутового життя людини має наслідком творення низки метафоричних образів у прикладах „Човен бився на хвилі і рвався з китвиці, як пес із ланцюга” [388, т. 2, с. 145] – “*The boat rocked on the waves and strained at the anchor like a dog at its chain ...*” [424, р. 252]; помітний він і у зразку „Як з цепу зірвався Максим – так помчався додому” [392, т. 2, с. 136], але перекладач не відтворив порівняння, заснованого на метафорі, в перекладі: “*Maxim broke away and ran home*” [430, р. 106], хоча концепт швидко відтворено описово.

Образ собака використано для інтенсифікації концепту лють у прикладі „Крик скаженіє, гарчить, як прибії моря, як лютий пес” [388, т. 2, с. 204], причому з використанням поруч іншого корелята, морський прибії. Основи порівняння, скаженіє та гарчить, виділено як ядрові семи природного явища морський прибії (на основі метафоричного перенесення) та зооніма собака як поведінкову модель. Словесний образ загалом побудований на метафоричному перенесенні: референт крик персоніфіковано та наділено ознаками живої істоти.

У зразку „Насилу Чіпка намацав сінешні двері. Загарчали вони, як собаки, не відчиняючись” [392, т. 2, с. 275] концепт лють підсилено граматичною формою множини корелята. При перекладі підсилення не відтворено, зате компенсовано уведенням лексеми *groaned*, окрім *growled*, та модального *would*, семантика якого в контексті набуває рис персоніфікації: “*It took him some time to find the outer door. It groaned and growled like a dog but would not open*” [430, р. 240]. Подібно, образ собака уособлює лють в англійському тексті: “*His temper was like a red dog and he always had it close at hand*” [413, р.15].

Певні фантастичні та забобонні уявлення про собаку актуалізовано в прикладі „...коли вона відьма, то не витримає, заскигнить, загавкає, мов пес”

[388, т. 2, с. 29]: поведінкова модель *скиглити, гавкати* – одна з денотативних сем образу *собака* – вербалізує концепт *фантастична істота*. Методом калькування елементів словесного образу цей концепт адекватно відтворено у перекладі “...*she would begin howling and whining like a dog*” [424, р. 151].

Позитивна оцінність образу *собака*, заснована на прототиповому атрибуті *вірний*, переосмислюється в контексті прикладу „*Лейба на пальчиках тихо слідував за паном, як вірний собака за стрільцем*” [392, т. 2, с. 109] та набуває протилежного, іронічного забарвлення. Концептуально відбувається якісна трансформація семантики образу, в якій суб’єкт порівняння *Лейба* в зіставленні з об’єктом *собака* на фоні макроконтексту твору виявляє не стільки *вірність*, скільки *страх* та *рабське благоговіння*. Ця риса виявляється концептуальною в його поведінці. У перекладі простежуємо використання методу часткового еквівалента в процесі відтворення словесного образу та його певну ампліфікацію лексичними засобами: “*Lejba the Jew tiptoed closely behind him, like a haunting dog following at the heels of its master*” [430, р. 80]

ФП з елементом іронії „*Се („Земля і воля!” – О. М.) їм, як перець собаці*” [388, т. 3, с. 114] вербалізує емоційний концепт *несприйняття ситуації*. У процесі перекладу ФП відтворено методом калькування: “*It’s like pepper to a dog*” [425, р. 87]. Таку ПК не виявлено в англійській ідіоматиці, але видається, що завдяки прозорій семантиці поєднаних лексем та зрозумілій поведінковій моделі англومовлянин зрозуміє подібне зіставлення.

Тенденція до моделювання оцінки у ПК із образом *собака* часто прослідковується в художніх текстах. У прикладі „... *здохне, як пес під плотом?*” [388, т. 3, с. 75] - “... *die like a dog in the gutter*” [424, р. 44] перекладач використовує різнообразний частковий еквівалент (пор. *під плотом* – *in the gutter*), негативне емоційне сприйняття висловлювання не змінюється, як і у зразку „*Спасибі, люди добрі зглянулись, а то б прийшлося тинятися, як собаці під тином – Христа ради руку простягати*” [392, т. 2, с. 72] – “*Fortunately good people took pity on me, otherwise I would’ve had to wander around like a stray dog and go from door to door begging*” [430, р. 45], де для поведінкової моделі *побиратися*,

вербалізованої ПК *тинятися як собаці під тином* англійці типово використовують ФП *wander around like a stray dog*; чи у прикладі „Його вигнано, як пса, і він, як пес, скорився, вийшов, безпомічний, безсловесний, полохливий” [388, т. 2, с. 160], де низка неприємних асоціацій виривається назовні, підсилена синтаксично потроєною характеристикою лексемами *безпомічний, безсловесний, полохливий*, які вербалізують концепт *нікчемність*. Крім того, розмовне *пес*, синонімічний варіант лексеми *собака*, не викликає жодної позитивної емоції. У перекладі збережено цю негативну оцінку в процесі відтворення й поведінкової моделі, й вербалізації емоційного концепту: “*He had been driven out like a dog, and like a dog had submitted and gone out, helpless, mute and meek*” [424, p. 268].

Синонімний варіант лексеми *собака, хорт / хірт*, та *dog, hound* використано в наступних прикладах: „...а за нею, мов хорти за звіриною, гналась дівчора” [388, т. 2, с. 28] – “... while the children raced behind her like hounds chasing some beast” [424, p. 150], „... такий приходиш захеканий, мов пес гінчий” [399, т. 15, с. 82] – “*Look how you come panting like a bloodhound*” [414, p. 184], “... *Kreis and Hamilton waiting to pounce on him like a pair of hounds as soon as he finished*” [428, p. 324] – „... чекали слушної миті, щоб накинутися на нього, як розлючені хорти” [391, с. 264] для того, щоб читач безпомилково асоціював зображуваних персонажів із *люття, жадобою крові*: прототиповим уявленням про *хорта / hound*, власне, і є зазначені атрибути, оскільки це *мисливські собаки*.

У процесі відбору матеріалу образ *кіт (кішка, кошеня)* виявився одним із найчастіше вживаних в обох мовах полівалентним засобом характеристики людини в ПК. Лексикографічні джерела фіксують низку ФП, у яких зіставлення здійснюється на основі різних прототипових асоціативних зв'язків, із використанням елементів національного контексту: *(любити) як кіт таба́ку, (допастися) як кіт до сала, (жити – без злагоди, ворогуючи) як кіт (кішка) з собакою, (кидатися – жадібно, пристрасно) як кіт на мишу (до миші), (мало) як кіт наплакав, (поглядати, позирати – ласо, пристрасно) як кіт на сало* [465, т. 1, с. 378; 460, т. 4, с. 171]; *бридит ся як кіт салом; вирвав ся як кіт з мішка; відсадив го як кота від сала; вліз як кіт межі ворони; внадив сі як кіт до сала; грає сі з*

ним як кіт з мишов; заснав сі як кіт; захрип як кіт у марци; знитив сі як кіт на миш; ласить ся як кіт до сала; мече собов як кіт з роціном; підсів як кіт на миш; розібрав си як кіт на решеті; там того як кіт наплакав [440, т. 2, с. 348]. В англійській фразеосистемі зафіксовано: *like a cat on hot bricks* (BE) / *on a hot tin roof* (AE), *like the cat that got the cream* (BE), *like the cat that ate the canary* [470, р. 231], *(agree) like cats and dogs*, *(to fight) like Kilkenny cats*, *(to grin) like a Cheshire cat* [449, с. 282].

Цей образ часто використовують майстри слова і в ІАП, вносячи свої структурно-граматичні та лексичні модифікації. Зазвичай, основою зіставлення в ПК стають прототипові атрибути цього образу: у них відображено особливості багатовікового співіснування людини й *кота*.

У прикладі „Йон ... тихо, мов кіт, посунув до призьби” [388, т. 1, с. 262] автор використовує для зіставлення одну з найуживаніших прототипових ознак тварини – манеру ходити *тихо*. Розміщення лексичного уточнення (експлікованої семантики зіставлення) в препозиції до дієслівної основи сприяє логічному виборі саме цієї лексеми-зооніма з-поміж багатьох інших, бо *тиха хода* – закріплена традицією характерна ознака, яка в першу чергу асоціюється з *котом*. З огляду на АЧ, ФП *тихо мов кіт* з об’єктом-ремою в постпозиції підсилює логіку відбору образу. І навпаки: *тихо, мов кіт* валентними зв’язками поєднується із лексемою *пішов, підкрадався*. У тексті ж маємо авторську модифікацію – заміну традиційної дієслівної основи порівняння *пішов* лексемою *посунав* з відчутною негативною оцінкою: легка й тиха хода *кота* та важка хода героя оповідання М. Коцюбинського створюють певну алогічну когезію та конотативний дисонанс, що виливається у специфічне сприйняття автосемантичного образу. У перекладі “*Yon ... softly, like a cat, started for the pryzba ...*” [424, р. 127] ПК відтворено калькою на денотативному рівні, бо настрої персонажа, напруженість ситуації передано не досить точно: емоційне забарвлення лексеми *посунав* залишилося поза увагою перекладача.

Ознаку *легкість* із лексичною модифікацією дієслівної основи актуалізовано й у зразку „(Мемет – О. М.) ...скочив униз, легко й зручно, мов кіт”

[388, т. 2, с. 153]. У процесі перекладу ПК відтворено методом калькування із збереженням позитивної експресивно-емоційної та розмовно-просторічної конотацій: “... *jumped down, as nimbly and lightly as a cat*” [424, р. 261], хоча в англійській мові для характеристики *легкого* та *швидкого руху* залучається зоонім *mountain goat: as nimble as a mountain goat*. У контексті оповідання М. Коцюбинського „На камені” перекладач міг би використати цей частковий різнообразний еквівалент.

Не залишилася поза народною увагою інша прототипова ознака образу *кіт* – *жадібність*. У прикладі „*Чіпка не видержав. Як кіт на мишу, – так він кинувся на неї; міцно-міцно здавив її цупкими руками, вліпивши в щоку такий поцілунок, що аж виляски роздалися, наче хто ударив долонею з усієї мочі*” [392, т. 2, с. 82] ФП актуалізує прототипову поведінкову модель образу. Ознака *пристрасно* є вторинною, що розвинулася із ознаки *жадібно*, яку цікаво обіграв письменник: і попереднє просте речення, і наступне складнопідрядне, розширене ще однією ПК, і відповідний підбір лексичних засобів, особливо низка дієслів (*не видержав, кинувся, здавив, вліпивши, ударив*), яскраво передають емоційний стан героя. Сильну емоцію втілено у влучному порівнянні, в якому образ у конкретному контексті вербалізує емоційний концепт *палкий*. Інтенсивність ознаки підсилена структурними особливостями ПК – препозицією об’єкта порівняння стосовно решти елементів, лексичними – вказівним словом *так*, що вводить підрядне речення порівняльне, імплікацією лексичного уточнення до дієслівної основи, а також відчутним ямбічним ритмом. У перекладі “*The temptation now was too strong for him. Like a cat springing at a mouse, he fell upon her hugging her firmly with his strong arms and smacking such a loud kiss on her cheek that it sounded like a slap*” [430, р. 55] ПК відтворено калькою, розширеною дієсловом *to spring*, що актуалізує *несподіваний, швидкий, блискавичний рух*.

У прикладі „*Ой, так, приголомшила бідного хлопця, як котка загорілого*” [392, т. 2, с. 257] ФП *приголомшити як котка загорілого* вживається в розмовному мовленні. У перекладі “*They’ve driven the poor boy dizzy, like a cat with sunstroke*” [430, р. 159] ФП відтворено калькуванням із дещо зміненою образністю та

гумором: перекладачеві вдалося передати семантику звороту, бо результат отруєння димом чи газом (*загорілий кім*) та сонячного удару (*like a cat with sunstroke*) має приблизно однакові наслідки.

У прикладі „... *висьорбали юшку і, мов голодні коти, вилизали навіть миску*” [388, т. 3, с. 61] у межах ПК спостерігаємо певний перерозподіл елементів. Дієслівна основа порівняння *висьорбали* не має лексичного уточнення, що вказувало б на *блискавичність* виконання дії, та однозначно вербалізувала концепт *швидко, дочиста*. Зате об’єкт порівняння вжитий з обмежувальним елементом – *голодні коти*, що компенсує відсутність лексичного уточнення до основи порівняння й підводить читача до правильного розуміння асоціативних зв’язків у межах ПК. У процесі перекладу застосовано метод покомпонентного калькування на денотативному рівні: “... *gobbling up the soup and licking the bowls like hungry cats*” [425, р. 30]. Об’єкт порівняння, що знаходиться в препозиції до інших елементів ПК в оригіналі, постає в нейтральній темо-рематичній постпозиції в перекладі. Синтаксичне перелаштування елементів нейтралізує психологічний ефект АЧ, а тому частково пом’якшує емоційну напругу висловлювання.

Лексеми *кішка, кицька* використовуються в ПК, де зіставлення базується здебільшого на таких асоціативних зв’язках, як *злість, роздратованість, колір очей* (КН *жовтий* імплікує ознаку *злість*): „*Вона прискочила до його, страшна, як дика кицька, ..., бліда, як мара*” [388, т. 3, с. 61], „*Випрямилась* (генеральша – О. М.) – *висока, суха, мура, аж зелена, а очі – як у її любимчиків – жовті-жовті*” [388, т. 2, с. 125]. В англійській мові ознака *злість, злопам’ятність* [473, р. 154] ізоморфна з українською та використовується в порівняннях й асоціюється з лексемою *cat*, але, на відміну від української *кішки*, позбавлена ознаки жіночого роду. Зважаючи на прототиповість ознаки, ПК відтворено повним еквівалентом у першому випадку та калькою у другому: “*She jumped at him like a wildcat, ... and she was pale as a ghost*” [424, р. 30], “*She had straightened up and seemed very thin and very tall, her face ashen with a greenish hue, and her eyes, as yellow as those of her pets ...*” [424, р. 95].

Широкий спектр оказіональних сем образу *кіт*, що актуалізують символічні конотації, його багаті валентні компаративні зв'язки стають диференційними ознаками в певному контексті, втілюючись в ІАП. Усім відома ознака родини котячих – *чуйно спати та миттєво прокидатися* – залучена до зіставлення в ПК “*Though he slept soundly, he awoke instantly, like a cat ...*” [428, р. 152]. Її сприймають природно, а словесний образ активізує зоровий – *насторожений кіт, з нашорошеними вухами, що розглядається довкола*. У перекладі „*Хоч він спав міцно, однак прокинувся вмить, наче кіт ...*” [391, с. 127] автосемантичний образ відтворено методом калькування. У прикладі “*Her glad little cry rang in the ears, and he felt her clinging to him like a cat*” [428, р. 53] ПК ґрунтується на залученні до зіставлення периферійної семи образу – властивості *кота / кішки / кошеняти*, на відміну від багатьох інших свійських тварин, *тулится* до свого господаря. Перекладач відтворив цей словесний образ методом калькування, пом’якшивши та вербалізувавши однозначність його сприйняття введенням у контекст лексеми *кошеня*, з позитивною експресивно-емоційною конотацією, а не лексеми *кішка, кішечка* або *кицька*, мабуть, щоб уникнути двозначності корелята *кішка*: метафоричне вживання цієї лексеми може актуалізувати її периферійні семи *підступність, хитрість*: „*У вухах бринить її радісний вигук, і вона тулиться до нього, мов кошеня*” [391, с. 49].

Цікавим із погляду порівнюваних об’єктів – абстрактного з конкретним – є ПК із яскраво вираженою розмовно-просторічною конотацією у прикладі „*Тріпалась в ньому цікавість, як кіт на мотузці*” [388, т. 2, с. 268]. Хоч ця ПК не зафіксована лексикографічними джерелами, її часто вживають у розмовному мовленні (згадаймо народну казку „Пан Коцький”), деколи в лексичному варіанті *як вош на мотузці*, з яскравою гумористично-пейоративною експресивно-емоційною конотацією. Образ *кіт* та ПК загалом вербалізують емоційний концепт *безвихідь* – неможливість людини вирватися зі складної ситуації. Зіставлення засноване на метафоричному перенесенні (*розум тріпається, як тріпається кіт на мотузці*) та сприяє підсиленню негативного, іронічно-саркастичного ставлення автора до подій (макроконтекст ПК – оповідання М. Коцюбинського „Persona

grata”). У перекладі “*His mind convulsed in spasms of curiosity just like that cat on the string*” [424, р. 308] автосемантичний образ відтворено калькою на денотативному рівні. Основу порівняння, дієслово *trīnalasʹ*, з властивою їй розмовно-просторічною конотацією, влучно передано описово – *convulsed in spasms*. Порівняльний зворот розширено лексемами *just, that* – *just like that cat on the string*, що підсилює зіставлення.

Лінивий, прототиповий атрибут образу *кіт*, актуалізовано в ПК „... *кислий дух поту й розчини, як кіт лінивий на печі, міцно заліг в пекарні*” [388, т. 3, с. 98]. До контексту залучено реалію життя українського селянства – *ніч*. Поєднання абстрактного поняття з конкретним об’єктом (*запах поту й розчини з лінивим котом на печі*), метафоризація ознаки та персоніфікація суб’єкта зіставлення (*запах заліг, як залягає лінивий кіт на печі*), темо-рематичний акцент, – препозиція об’єкта щодо основи утворюють своєрідний експресивно-емоційний комплекс, викликаючи в уяві читача низку чуттєвих образів – і тактильне відчуття, і яскраву зорову картину. У перекладі, “... *the heavy and sour smell of sweat and leaven had settled down over the kitchen like a lazy cat in a warm spot*” [424, р. 69] застосовано метод кальки на денотативному рівні із заміною реалії *ніч* удалою дескриптивною перифразою на конотативному рівні *a warm spot* та лексеми *пекарня* частковим відповідником *kitchen*.

Цікавою за індивідуально-авторським баченням світу є ПК “... *the road like a cat flattening its ears went into a straightaway ...*” [435, р. 63]. Зіставлення *дороги з кішкою*, неістоти з істотою, засноване на персоніфікації та метафоричному переосмисленні значення суб’єкта ПК. Дієслівна основа зіставлення не має лексичного уточнення, і лише подальше розгортання словесного образу в ремі створює зоровий образ – *обережної тваринки, яка неквапливо, рознюхуючи й обстежуючи довкілля, нечутно, виходить у невідомість*. Розгорнений словесний образ на основі актуалізації прототипового атрибута образу *кіт* вербалізує психологічний концепт *обережність*, а завдяки майстерності письменника він оживає в уяві. У перекладі порівняння відтворено методом калькування: „... *дорога, наче кішка, прищуливши вуха, виходила на пряму ...*” [381, с. 92].

Біблійна символіка **бика** і **вола** позначена вищезаданою аксіологічною бінарністю. Як зазначає “Словник біблійної образності”, ці тварини можуть уособлювати як *владу* і *могутність*, так і *брутальну силу* [469, с. 2089]. В поетичних і пророчих книгах Старого Завіту порівняння з *волом* створює образ занепаду людської слави чи звернення з Господнього шляху; див.: „*він раптом за нею пішов, немов віл до зарізу проваджений*” [383, Книга Приповідстей Соломонових: 7:22]. Однак покірний *віл* як виконавець волі Творця протиставляється непокірному Ізраїлю [383, Ісая 11:7, 65:25].

Образ **віл** в українській етнокulturі асоціюється з працею: *без вола хата гола* [440, т. 1, с. 328], символізовано важку *працю, покору, терпіння* [442, с. 95]: *працювати як (чорний) віл (у ярмі)* [465, т. 1, с. 129], а також *повільність, невибагливість, побожність* [442, с. 95]: *як волами їхати – дуже повільно* [465, т. 1, с. 143]. У прототипних уявленнях англомовлян подібними атрибутами наділені зооніми *horse, beaver, dog: to work like a horse / beaver* [449, с. 19] *dog / slave / Trojan* [472, р. 26, 468, р. 90]. Така розбіжність прототипів у мовній картині світу українців та англомовлян може призвести до непорозумінь у процесі відтворення семантики й концептуальних особливостей образів, у яких згадані зооніми залучені до зіставлення. У перекладах простежуємо зазвичай калькування образу *віл*. З огляду на збереження етномовності та КСС такий метод можна вважати вдалим, тоді як з огляду адекватності, адаптованості до іншомовної культури – не завжди, що демонструють такі приклади: „*Легко йому за всяку всячину братись, – робить він, як віл, без втоми...*” [392, т. 2, с. 90] – “*Such a man would take up anything and work as tirelessly as an ox*” [430, р. 62], „... *жиємо, як ті воли в ярмі*” [399, т. 16, с. 177] – “... *we live like oxen in the yoke*” [414, р. 144], „... *піщани, як ті воли, робили на неї по чотири дні в тиждень...*” [392, т. 2, с. 119] – “... *the latter worked for like oxen four days a week ...*” [430, р. 90].

На відміну від вола, **бик** – символ *творення*, отже, уособлення *чоловіка*, символ *сили, хоробрості, мужності: здоровий, сильний як бик*. Разом із тим, символізує й *упертість* [442, с. 35]. Джерело таких асоціацій знаходимо вже у Старому Завіті. Для прикладу, у Передсмертній Пісні Мойсея могутність племен

Ізраїля порівнюється з первородним *биком* [383, Повторення Закону 33:17], а у Псалмі 68:30 сильний Єгипет названо чередою *волів* серед телят інших народів [383, Псалма 68:30]. В англійській етнокультурі *бик* асоціюється з *люттям*, *агресивністю* (можливо, пояснюється обізнаністю англійців з культурними традиціями їхніх близьких сусідів, іспанців, та їхньою відомою Коридою): *like a red rag to a bull* [472, p. 42; 468, p. 276], *roar like a bull* [449, p. 895]; *незграбністю*: *like a bull in a China shop* [472, p. 42; 468, p. 41]. Прототиповість цього образу в українсько-англійській опозиції *бик* :: *bull* дещо відмінна: негативна оцінність образу інтенсивніша в англійській етнокультурі.

У прикладі „... *день як бик, і вже он курить щось шляхом...*“ [388, т. 2, с. 98] ядерні атрибути цього образу – *великий* – актуалізованого ПК, відтворено методом дескриптивної перифрази із збереженням концептуального навантаження образу: “*The day is well on, and something’s already raising dust on the road*” [424, p. 201]. Актуалізація сем *сила*, *лють* вербалізується в англійському контексті “*Then they fell upon each other, like young bulls, in all the glory of youth ...*” [428, p. 149] та еквівалентно відтворена в процесі перекладу, порівн.: „*І, стиснувши кулаки, вони кинулись один на одного, наче молоді бички, з усім запалом юності*” [391, с. 124]. Зменшувальний суфікс *-ичк-*, актуалізований у перекладі, підкреслює, що авторське сприйняття героїв твору позитивне, тому образ *bull* зазнає авторської модифікації: *young bulls* / *бички* – юні, нерозважні, необережні, лють їхня зумовлена ситуацією, тимчасова.

Незважаючи на збереження денотативного значення лексеми *bull* в перекладі, зорові образи все ж різні: властиве англомоовлянам сприйняття цього образу через призму Кориди та українцям, які створюють в уяві образ цих молодих грайливих тварин. Розбіжність підтверджена в прикладах розгортання образу ремою: *like young bulls, in all the glory of youth* та *наче молоді бички, з усім запалом юності*.

Використання методу еквівалентного перекладу в зразках, де з гумором обігрується якісний атрибут – *звук чоловічих голосів* схожий на *рев бугаїв*: „... *оце прокинеться, зареве, як бугай, на всю хату, та й знов притихне, куняє...*”

[392, т. 2, с. 236] – “*He would wake up, down a drink, bellow like a bull and grow quiet again, going back to sleep*” [430, р. 201] чи лише сила голосу – “... *having four heads (Eros – O. M.), sometimes roared like a bull or lion, sometimes hissed like a serpent, or bleated like a ram...*” [435, р. 78] – „... маючи чотири голови, іноді ревів, як бугай чи лев, іноді сичав, як змія, або ж бекав, наче баран...” [381, с. 111].

Атрибут образу *бик*, заснований на прототиповому асоціативному зв'язку, актуалізується в англійському ФП *like a bull in a China shop* та вербалізує концепт *незграбність*: так поводить ся й людина в делікатному оточенні, ламаючи і знищуючи все довкола: “*You have strength*”, *he could hear her saying, “but it is untutored strength”*. “*Like a bull in a China shop*”, *he suggested and won a smile*” [428, р. 140]. У перекладі концепт *незграбність*, хоч і відтворено з відповідною конотацією, але він заснований на використанні зовсім іншого образу, вербалізованого лексемою-об’єктом *слон*: таке порівняння, хоч і поширене в середовищі українців, але не є елементом української етнокультурної символіки, в ньому відчувається чужинність: *незграбність* асоціюється з рухами *ведмедя*, українського прототипа: „– *У вас є сила, – почув він її голос, – але ця сила якась некерована. – Одним словом, схожий на слона у посудній крамниці, – пожартував він і був нагороджений усмішкою*” [391, с. 117]. У процесі перекладу втрачено не лише КСС, а й актуалізовано екзотизм.

Тур, дикий *бик*, символ *сили* та *хоробрості*; тварина, розповсюджена по всій Європі, зокрема й в Україні (до XIX ст.), предок домашнього вола й символ *незалежності* [442, с. 609].

Порівняння у прикладі „*Миرون ... вхопив за перо і поволік по папері, мов тура за роги*” [399, т.15, с.89] засновано на метафорі та персоніфікації. Залучений до зіставлення образ, *сильний та впертий тур*, вербалізує психологічний концепт *складна проблема*: письмо для хлопчини було неймовірно складним завданням; зусилля, які він прикладав, аби справитися з ним, могли порівнятися лише з боротьбою з кимось *великим та сильним*. Не дивно, що об’єктом порівняння обрано *тура*: це міцна дика тварина, поруч із якою добрий домашній *віл* видався б іграшкою для хлопчика. У перекладі цей корелят замінено лексемою *buffalo*

(африканська тварина, подібна до бика [470, р. 192]), назвою тварини, здавна поширеною в Європі й Америці (те саме, що й *bison*, але з дещо іншим денотативним значенням); *buffalo* – контекстуальний відповідник українського *тур*. Транспозиція конотації, заснована на лексичній трансформації, не спотворює оригіналу та не приводить до концептуальної заміни прототипового атрибута, і, хоч не відтворює етнокультурного компонента образу, спрощує англomовлянинові сприйняття тексту. У процесі відтворення словесного образу збережено ту ж гумористичну тональність тексту: “*Myron ... seized his pen ... and dragged it along the paper as though he were dragging a buffalo by the horns*” [414, р. 195].

Прототиповим хижаком у Біблії є **вовк**, про що свідчать численні посилання на нього як на неймовірно жорстокого звіра. Саме тому Ісус Христос і богонатхненні автори Біблії висловлюють свою відразу до лихих людей і вчинків, порівнюючи їх з вовками. Вовками називають нечесних урядовців [383, Єзекііль 22:27, Захарія 3:3], лжепророків та лжевчителів [383, Матвій 7:15, Дії 12:29], егоїстичних релігійних лідерів [383, Іван 10:12]. Своїх учнів Ісус посилає у світ, “як овець між вовки” [383, Матвій 10:16]. Водночас, мирне співіснування овець і вовків – яскравий образ, який описує апокаліптичний мир у Царстві Божому [383, Ісая 11:6].

Образ *вовка* як символ *хижацтва*, *невгамовного голоду* вважається в українській етнокультурі породженням злої сили, тому символізує *невдячність*, *злість*, *жорстокість*, *ненажерливість*, *корисливість*, *егоїзм*, *небезпеку*, а також *досвідченість* (*старий вовк*) [442, с. 103]: *був би добрий за вовка до ягнят*; *видер як вовкови з горла*; *з вовком жити, вовком бути (по вовчому вити)*; *зіркає очима, як вовк*; *змок як вовк, і змерз як пес*; *ліпшіє як молодий вовк*; *не буде з вовка баран*; *не затрубит так пес, як вовк*; *ні вовк, ні пес*; *хто вродився вовком, тому бараном не бути* [440, т. 1, с. 348]; *кинутися, як (голодні) вовки на віцю, дивитися вовком, завити вовком, хоч вовком вий / труби* [465, т. 1, с. 139], *розбиратися, розуміти, кумекати як вовк у / (як цап) / на зорях, голодний як вовк* [465, т. 1, с. 938]. У народній творчості цей образ символізує *швидкість*, як і образ *сокіл* [442, с. 103]. В англomовній культурі *wolf* також асоціюється з *дикістю*, *жорстокістю*, *злістю*,

небезпекою: *eat like a wolf* [449, с. 322], *(as) greedy as a wolf* [449, с. 470] *(as) hungry as a (hawk / hunter) / wolf* [449, с. 576], *dark as a wolf's mouth – pitch dark* [476, р. 1146]. Незважаючи на ізоморфізм асоціацій, відтворення цього образу не викликає труднощів у процесі перекладу. У прикладах „*Усі поприсідали на току та, як хижі вовки, очима світили*” [392, т. 2, с. 214], „– *Брешей!.. – зиркнув, як той вовк, Чіпка*” [392, т. 2, с. 53] означення *хижі* (експлікована семантика ПК) та конотація дієслівної основи порівняння *зиркнув* вербалізують прототипове уявлення про вовка – *хижість, злість*. Перекладач відтворив ПК епітетною конструкцією, застосувавши відповідні граматичні трансформації із збереженням символічності: “*Three of them now squatted down in the stackyard? Their eyes glaring wolfishly*” [430, р. 179], “*It's a lie!*” *his eyes would sparkle wolfishly*” [430, р. 27].

Методом калькування відтворено ПК та вербалізовано концепт *лють* у зразку „*По ночах гуде свисток та горять вікна, як вовчі очі...*” [388, т. 3, с. 122]. Тут поведінка людей зіставляється за якісним та поведінковим атрибутами – *хижістю* та *злістю* образу вовка: “*At night the whistle would sound and the windows burn like wolves' eyes...*” [425, р. 95]. *Страх за життя*, що в небезпечній ситуації межує з *люття*, вербалізовано в контексті „*Як вовк, поводив він навкруги очима*” [388, т. 2, с. 156]: переслідувачі загнали юнака високо в гори, намагаючись догнати і вбити, бо він спокусив дружину поважаного татарина, образивши його честь і гідність. Змальовуючи Алі, письменник виявляє позитивне ставлення до героя, милується його красою, відвагою, хоробрістю, а залучений до порівняння загалом негативний образ *вовка* акцентує увагу на актуалізованих у контексті несподівано позитивних рисах. Спостерігаємо образно-граматичну трансформацію – ПК відтворено епітетом, що точно передає експресивно-емоційні конотації цього образу: “*He darted wolf-like glances about him...*” [424, р. 264]. Експресія виражена й у зразку „*Палкий, як порох, сміливий, як голодний вовк, – він усіх над усіх верховодив*” [392, т. 2, с. 137]. Хоча в систему англійської фразеології входить ідіома на позначення концепту *відвага*, *as bold as a lion*, перекладач зберіг етноспецифіку оригіналу та відтворив КСС, актуалізований цим

образом: порівняння відтворено методом калькування: “*As fiery as powder and bold like a hungry wolf, he won every fight and ran every show*” [430, p. 107].

Баран, віця і ягня – це, як відомо, яскраві біблійні символи, чисті тварини, які приносилися в жертву і саме тому асоціюються з *жертвоністю*. *Віця* часто символізує людину, яка потребує підтримки, турботи і захисту, а інакше може легко “заблукати”. *Віця* – предмет Божественного милосердя і любові Ісуса, який опікується людьми як добрий Пастир [252, с. 648]. *Ягня* ж символізує самого Ісуса Христа, чия велика пожертва викупила гріхи людства. *Баран*, зокрема в українській лінгвокультурній традиції, – символ чоловічого першопочатку, творчої енергії, родючості, а також невинності, особливо в зіставленні з вовком [442, с. 26].

Саме конотація *жертвоністі* відтворена в прикладі „... *зазираючи йому у вічі, та так пильно, ніби баранчик, що його хочуть різати*” [386, с. 64]. Її підсилено зменшувальним суфіксом *-чик*, що семантично відповідає лексемі *ягня*. Простежуємо ампліфікацію біблійної символіки. У перекладі ПК відтворено біблійно-маркованим англійським лексичним гіпонімом *lamb*, а не прямим відповідником *ram*: “... *looking into his eyes as imploringly as a lamb about to be slaughtered...*” [426, p. 80], оскільки в англійців *баран із золотим руном* символізує шерсть [476, p. 902], а отже, *добробут* британської нації; колись в Дартморі (Національний парк у Девоні, південно-західному графстві Англії) у травні влаштовували свято The Ram Feast, під час якого доганяли, а потім запікали барана й за шматочок м’яса організовували бійку – вважалося, що той, хто його отримає, буде щасливим [476, p. 902].

І в українців, і в англомовлян *баран* є уособленням *глупоти й упертості*, нерозумної, нетямущої людини [442, с. 26], і, власне, цю особливість зафіксували ФП: *вдячний як баран; поводить сі як печений баран; співає як баран підрізаний* [440, т. 1, с. 52]; *як баран в аптеці* – погано розбиратися, розумітися [465, с. 17], *як баран (козел...) на нові ворота (дивитися, витріщитися, втелющитися)* [465, с. 17]. Незважаючи на позитивне сприйняття цієї тварини, в англійському ФП

актуалізується й негативна конотативна заданість, заснована на алогічності поєднаних лексем: *as right as a ram's horn* – зовсім неправильно [437, с. 813].

ІАП, як правило, акцентують увагу на негативній оцінності в сприйнятті прототипових уявлень про цю тварину – і фізичних, і поведінкових, як-от: „Його гладке обличчя і голена борода лисніли, як у облупленого барана...” [388, т. 2, с. 149], “... *the girl and the boy had fallen to bumping heads, like a pair of doped rams*” [435, р. 93]. Це в перекладі відтворено методом калькування: “*His rotund face and shaved head like that of a moulting ram, ... roved with an uneasy glimmer*” [424, р. 257], „Хлопець з дівчиною тепер буцалися лобами, як двійко очманілих баранів” [381, с. 133]. У прикладі „Скакав по каміннях, як дикий баран...” [388, т. 3, с. 223] образ цієї тварини репрезентовано позитивно. Тому, очевидно, перекладач, намагаючись передати позитивну конотацію образу, відтворив його словосполученням *mountain sheep* – збірним іменником на позначення овець (ewe) і баранів (ram). Крім того, зазначений збірний іменник вербалізує концепт *легкість руху*, бо образ *mountain sheep* актуалізує латентну семантему зіставлення, вторинну ознаку дієслівної основи: “*Leaping from rock to rock, like a mountain sheep...*” [424, р. 40].

Образ *вівці* і в українській, і в англійській етнокультурах – символ *невинності, покірності*, витоки якого знаходимо в Біблії. У переносному значенні назву цієї тварини вживають як характеристику *покірної, слухняної, безборонної, лякливої, боязливої* людини [442, с. 90; 476, р. 989], про що свідчать ФП з назвою цієї тварини: *блудит як вівці без пастуха; дурна як вівця; крутиться як дурна вівця; обсушив го як вівцю; укажи ся вівцею, а вовки готові; ходить як блудная (замотиличена) вівця* [440, т. 1, с. 280]; *знати як облуплену овечку* [465, с. 577] – *дуже добре, до найменших дрібниць*. Біблійна символіка *вівці* актуалізується й у прототипових уявленнях англійців та виявляє подібні атрибути *покірності та жертвовності*, що спостерігаємо у ФП *like / as a lamb (sheep – less common) to the slaughter* [468, р. 174], *(as) gentle / mild as a lamb* [449, р. 615], *as a sheep among the shearers, follow like sheep* [Кунин, р. 949], *like a flock of sheep* [470, р. 1511], *like a lamb to the slaughter* [470, р. 1511].

У прикладі „... і різник веде її (Фатьму – О. М.) звідти над море, як овечку, щоб заколоти” [388, т. 2, с. 156] образ *по-рабськи покірної та беззахисної жінки* відтворено методом повного еквівалента: “... *and the butcher is taking her over the sea, like a lamb, to cut her throat*” [424, р. 264]: в обидвох мовах цей автосемантичний образ актуалізує біблійну символіку. У прикладі „Громада збилася в купу, як овечки під дощ в лиху годину” [392, т. 2, с. 242] – “*The serf bunched together like a flock of sheep in the rain or cold weather*” [430, р. 206] перекладач лексично ампліфікував образ *переляканих людей*, замінивши нейтральну за конотацією лексему *громада* історично забарвленою *serf*, – *кріпак, невільник*, але, на жаль, неточно відтворив денотативне значення усталеної епітетної конструкції *лиха година* – *період з обставинами, подіями, пригодами, що завдають кому-небудь страждання, викликають горе, нещастя і т. д.* [465, т. 1, с. 177], невдало відтворивши його описово, що навіть частково не актуалізує семантику українського автосемантичного образу.

Відтворення словесного образу повним еквівалентом із збереженням експресивно-емоційної конотації спостерігаємо в прикладі „Повиходили з хат; збились у купу, як отара під дощ, коло церкви...” [392, т. 2, с. 109] – “*Leaving their homes, they clustered together near the church, like a flock of sheep in the rain...*” [430, р. 80].

Перекладач не відтворив авторської модифікації образу *сіра отара* на основі актуалізації КН *сірий*: *сіра отара* – *група лякливих, боязких, безборонних людей*. У прикладі „Челядь вже біля брами збилась в воротах, як сіра отара, яку женуть вранці на пащу” [388, т. 3, с. 97] відбувається актуалізація периферійної семи *боязкий, безборонний*, КН метафоризує цей словесний образ та вербалізує відповідний контекстуальний концепт *беззахисність*. Конотації КН у перекладі не відтворено, тому концептуально відбулася заміна: *a flock of sheep* вербалізує концепт *велика кількість*: “... *the hired hand were already crowding through the gates like a flock of sheep being drawn to the meadow*” [425, р. 69].

Методом часткового еквівалента передано ФП у зразку „Як схарпуджена отара, кинулись вони врозтіч ... хто куди!” [392, т. 2, с. 109] – “*They scattered to all*

sides like scared sheep” [430, p. 80]: лексема *схарпануджена*, розмовно-просторічного стилю, у перекладі *scared / перелякана*, актуалізує латентну ознаку дієслівної основи порівняння. Темо-рематичні зв'язки ПК з ремою в препозиції, “навантаження” об'єкта порівняння як психологічного центру ПК у перекладі, на жаль, не відтворено.

У прикладі „*Ми його знаємо, як облуплену овечку ... Він у нас у банці – по уха застряв! В довгу – як в шовку!*” [392, т. 2, с. 340] перекладач використав частковий еквівалент зі зміненою образністю та експресією – *like the palm of my hand*, – що в повній еквівалентній формі існує і в українській мові: *(знати) як свою долоню*. У цьому прикладі простежуємо вибірковість процесу концептуалізації, визначення прототипових референтів за певною ознакою та відповідно фразеологізації – ізоморфність ядрових ознак прототипу по-різному актуалізує валентні зв'язки. Незважаючи на повний збіг фразеологічного значення, ці ФП різні за експресивно-емоційною конотацією вербалізованого концепту: “*I know him like the palm of my hand. He's in big trouble with our bank here – up to his neck in debt! I've got him like that!*” [430, p. 303]. Крім того, актуалізований ФП словесний образ *знати як облуплену овечку* увиразнює й ФП в такому виразі: *в довгу як в шовку*. Це емоційне дублювання реми, що актуалізує експресивну функцію.

У Біблії акцентується сила і жорстокість *ведмедя*, саме тому він уособлює лютого «звіроподібного» правителя [383, Об'явлення 13:2]. Образ *ведмедя* в українському фольклорі наділено різноманітною народною символікою: *сила, незграбність, невдоволення, відлюдкуватість, ненажерливість*, а з-поміж хижаків, як і вовк, він посідає центральне місце [442, с. 67]. Ці атрибути відображені у фразеологічному багатстві мови: *бурчить, як медвідь; жиє, як медвідь у таврі; звиває ся як медвідь у танці; міцний, як медвідь; погладив го як медвідь лабов; покірний як медвідь; спас ся як медвідь; ссав би с лабу як медвідь* [440, т. 2, с. 519]; *міцний, як ведмідь; сила, як у бурмила; здоров, як ведмідь, а дурний, як пень; ізвивається, як ведмідь у танці; бурчить, як ведмідь; живе, як ведмідь у барлозі* [442, с. 67]. В англomовній традиції виділяються та асоціюються

з поведінкою людини інші прототипові особливості ведмедя, негативно марковані, зокрема *сердитість*, *роздратованість*, *невихованість*, *лють*, *ледачість*, частково ізоморфні з англійськими: *be like a bear with a sore head* [470, p. 115], *the bear and the tea-kettle, a bear sucking its paws* [476, p. 108]. Незважаючи на це, в етнокультурному соціумі англійська знать використовувала зображення *ведмедя* (також *лева*) як символ *сили* на своїх геральдичних знаках [476, p. 108].

Унаслідок збігу прототипових уявлень про *ведмедя* в українській та англійській мовних картинах світу, метод калькування ФП та ІАП адекватно відтворює і денотативне, і конотативне значення цієї назви, як-от у прикладі „*Плечистий, підсадкуватий, з грубими обрисами лиця і грубим чорним волоссям, він і сам подобав на одного з тих тухольських ведмедів, яких їхав воювати*” [399, т. 16, с. 11], в якому зіставлення базується на фізичних атрибутах: “*Broad-shouldered, somewhat squat, with heavy features and coarse black hair, he himself resembled one of those Tukhlya bears which he was haunting*” [416, p. 75]. З ведмежою поведінкою порівнюють *силу* й *незграбність* одного з героїв: „*А кацап – я тобі скажу – все одно, що ведмідь... Як піймав мене у лабети, як придавив – то в мене й дух у п’яти поліз!*” [392, т. 2, с. 273]. У процесі перекладу методом калькування в поєднанні з описовим адекватно відтворено цей атрибут: “*That Russian fellow was like bear, I tell you! When he grabbed me and squeezed me, my heart sank to my boots!*” [430, p.238]. ФП *повертатися як ведмідь на цепу* актуалізує одне із ядерних значень цього образу, *незграбно рухатися*, маючи за основу історико-культурну реалію – ведмедів водили на ланцюгу циркові актори, відтворено методом покомпонентного калькування в перекладі: „*Повертається Чіпка на всі боки в крузі, як ведмідь на цепу, а хлопці регочуться та за чуприну смичуть ...*” [392, т. 2, с. 54] – “*Chipka would turn round and round, like a bear on a chain, and the boys would die with laughter and pull his hear over and over ...*” [430, p. 28].

Для зображення психологічного стану людини, яка відчуває страх і переляк, цей образ використано як втілення *сили* і *люті* у прикладі “*He is as horribly conceited of him; and pants and looks pale, as if a bear were at his heels*” [432, p. 661].

Методом покомпонентного калькування словесний образ відтворено у цільовому тексті: „*А цей страшенно високої думки про Андреа, зблід і труситься, ніби за ним женеться ведмідь*” [405, т. 4, с. 226]. Цей метод застосовано й у процесі перекладу ПК, де контекст вербалізує концепт *великий* на основі якісного атрибуту: „*Трепов! Оверко! Пава! Біжать. Як троє білих ведмедів*” [388, т. 2, с. 304] – “*Trepov! Overko! Pava! ... They come running. Like three white bears*” [424, р. 332]. У прикладі „*Підемо на луги-базавлуги комарів, як ведмедів, годувати!*” [384, т. 7, с. 234], де спостерігаємо актуалізацію гумористичної гіперболізації – розміри комашки збільшено до розмірів ведмедя. Під час відтворення цього образу перекладач експлікував ознаку порівняння *великий* з метою візуалізації атрибутивної ознаки: “*To the meadows and the great plains to feed the mosquitos, big as bears*” [418, р. 262].

Осел (віслиук) – надзвичайно багатозначний біблійний символ. Насамперед він уособлює *тупість* і *впертість*; також втілює демона *лінивства*, а *червоний осел* асоціюється із самим сатаною [469, с. 463]. З іншого боку, *осел* – тварина терпляча і покірна, символ *праці* (хоч і *підневільної*), тому в ієрархії біблійних символів стоїть досить високо.

В українській мовній картині світу *осел* символізує схожі риси *упертості*, *недоумства* і *важкої праці*. До того ж, *осел (віслиук)* – символ *нерозумності*, *впертості*; часто вживається і як лайливе слово; символізує *відсутність гідності* [442, с. 100]. В англійській лінгвокультурі лексема *donkey* з'явилася порівняно недавно (перша писемна фіксація датується 1782 р.) і вважається зменшувальною похідною формою від *dun* – кінь мишачої масті через колір шерсті. Як і в українській асоціативній площині, є твариною *впертою*: ФП *to ride the black donkey*, бути *впертим*, акцентує увагу саме на конотації лексеми *donkey*, а КН *black* у поєднанні з *donkey* використовується метафорично, щоб підсилити негативну оцінність зіставлення [476, р. 355]. Незважаючи на це, у ФП, де виділяється саме атрибут *впертість*, англійці залучають лексему *mule* (гібрид осла / donkey і коня): *obstinate / stubborn as a mule* [449, с. 777].

У прикладі „*Він був темний і упертий, як віслик, і за це його всі поважали*” [388, т. 2, с. 149] залучено зоонім *віслик* як варіант лексеми *осел* з яскраво вираженою негативною експресивно-емоційною оцінковістю. Спостерігаємо контекстуальну зміну оцінності символу: від негативної (прототипової) до позитивної (контекстуальної): громада вважає неграмотність (*темний*) та впертість (*віслик*) свого односельця його заслугою. Очевидно, *упертість* вони сприймають як вияв особливої *мудрості*. Письменник іронізує над своїми героями. В англійському перекладі спостерігаємо використання ФП, часткового еквівалента до українського (з тією ж негативною прототиповою експресивно-емоційною оцінковістю): “*He was an obscurant and stubborn as a mule, and therefore everyone respected him*” [424, p. 256].

Лев – один із ключових зооморфних символів Біблії, свідченням чого є дванадцять слів на позначення цієї тварини лише у Старому Завіті. Цьому символу властива аксіологічна бінарність. Як позитивний символ, він асоціюється із абсолютною владою могутніх правителів і навіть Господа в іпостасі караючого Бога громів Саваофа (“*Господь гримить з висоти, з святого житла подає свій голос. Він рикає страхітливо проти своєї пастви*” [383, Єремія 25:30]. З іншого боку, *лев* асоціюється з дияволом та його служителями (таке значення, зокрема, закріплено в Першому Посланні Петра 5:8 та Псалмі 34:17). Образ *лев* у релігійній традиції – символ *воскресіння*: побутує древній переказ-легенда про левицю, яка привела мертве левеня, а батько-лев оживив його на третій день своїм подихом [442, с. 330; 476, р. 672]; у світовій – *цар звірів*. В українській народній афористиці поруч із зазначеним *лев* часто є об’єктом іронічної метафори: *дома – лев, а на війні – тхір; ставився, як лев, а згинув, як муха; був левиком, а став песиком* [442, с. 330], тоді як в англійській *лев* наділений виключно позитивними атрибутами: *(as) bold as a lion* [449, с. 115], *fight like a lion* [449, с. 380], *March comes in like a lion and goes out like a lamb* [449, с. 694], на геральдичних знаках символізує Англію [476, р. 672].

У прикладі „*Як кине́ться Максим на ворогів... Так хіба лев кидається на охотника!*” [392, т. 2, с. 160] образ *лева* залучено до порівняння, в якому,

незважаючи на імпліцитність ознаки (семантеми *відважно*), завдяки прототиповим атрибутам цієї фауноназви вербалізується концепт *хоробрість*. Крім того, синтаксична позиція корелята в парцельованому реченні підсилює основу зіставлення рематично та стилістично. Поелементним калькуванням адекватно відтворено ПК, бо в мовних картинах світу українців та англійців цей символ, *лев*, чия позитивна експресивно-емоційна конотація підтримана відповідними лексичними засобами, викликає однакові асоціації.

Для вербалізації емоційного концепту *лють*, *жорстокість*, *відвага* використовується образ *тигр*. Частіше це простежується в англомовних текстах: *fierce as a tiger* [449, с. 380], *work like a tiger* [437, с. 1025]. Для україномовного етнокультурного оточення цей образ, очевидно, дещо екзотичний, тому не прототиповий: і з релігійних джерел, і з прецедентних текстів українцеві краще відомий *лев*. Використання методу калькування в процесі перекладу ПК із назвою цієї тварини вносить у текст саме екзотичну, а тому й інтенсивнішу експресивно-емоційну конотацію, як-от у прикладах “*The time and my intents are savage-wild, // More fierce and more inexorable far // Than empty tigers or the roaring sea*” [432, р. 275]. У перекладі спостерігаємо заміну граматичної форми множини формою однини, сильнішою за своєю емоційністю: „... *Бо зараз // І ніч і замір мій і дикі, й люті. // Вони лютіші, ніж голодний тигр, // Вони грізніші, ніж ніж бурхливе море*” [405, т. 2, с. 404], або ж у зразку “*The emotions common to most of us simply did not exist in him, and it was as absurd to blame him for not feeling them as for blaming the tiger because he is fierce and cruel*” [429, р. 122], де прототипові атрибути цієї тварини – *лють*, *кровожерливість* – покладено в основу зіставлення в ІАП. У перекладі методом калькування відтворено концептуальну символіку образу: „*Почуття, притаманні більшості людей, були йому чужі, і докоряти йому за це було б нерозумно, як одчитувати тигра за його лють і безжальність*” [393, с. 124]. У прикладі “*It was a broken bone, everybody heard it and knew; and Cheese-Face knew, rushing like a tiger in the other’s extremity and raining blow on blow*” [428, р. 150], як і в попередньому (з імпліцитною семантемою порівняння, яку нескладно експлікувати) саме *безжальність* цієї тварини як її прототиповий

атрибути покладено в основу зіставлення. Переклад, здійснений методом калькування, підсилено винесенням реми в препозицію: „Зламалася кістка. Усі почули цей хрускіт і зрозуміли, що трапилося. Зрозумів і Масна Піка. Як тигр, кинувся він на супротивника, і на ушкоджену руку посипались удари” [391, с. 126].

У Старому Завіті вгодована **корова** уособлює багатих людей і нації [383, Амос 4:1, Буття 46:20], а сон фараона про худих корів Йосип розкодує як провісництво про голодні роки [383, Буття 46:26]. Подібно, *корова* – символ добробуту й багатства в українській етнокультурі, годувальниця в селянській сім’ї. *Корову* як запоруку достатку, члена родини оберігали від злого ока: *корова то друга мама для бідного чоловіка, корова то полоть ненадпочатий, коровиці – мамуньці, папйирки би їй сі сьвійитили* [440, т. 2, с. 388]. Це й символ жінки, здоров’я традиційний образ у ПК: *здорова (огрядна) як корова*; молодій бажали: *будь здорова, як корова, а плодюча, як земля* [442, с.306]. У цьому символізмі прослідковуються прототипові елементи древньої грецької (*вололоока Гера, Зевс в образі бика*), індійської (*священна корова*) релігійних традицій. В англійському селянському побуті *корова* не має таких позитивних асоціацій, бо традиційно головною свійською твариною в цій лінгвокультурі була *вівця*: на ній тримався селянський побут і добробут. Тому образ *корова* в англійців, на відміну від українців, використовується у ФП з негативними конотаціями, якими вербалізовано такі психо-емоційні концепти, як: *лихо, недоля: as good luck as had the cow that struck herself with her own horn – дуже не повезло* [449, р. 244], *ненависть: as much love as there is between the old cow and the haystack* [437, с. 41], *злість: to have a cow – бути дуже сердитим або враженим* [470, р. 363], *нескінченність: till the cows come home – дуже довго або ніколи* [470, р. 363].

Зважаючи на відмінну прототипову атрибутику цього образу, в процесі перекладу методом калькування його українську етнолінгвокультурну позитивну оцінку не завжди правильно сприйме реципієнт. У прикладі „*Кози – вони наші корівки, робітничка худібка, за що ж на неї така напасть?*” [384, т. 7, с. 57] спостерігаємо актуалізацію власне символічної семантики образу: *корова* – символ добробуту в селянському побуті, *коза* – тварина, якій властива подібна

символічність, її з тією ж метою розводили в місті. *Коза* невелика, не потребує особливого догляду, але дає цінний продукт – молоко. ІАП дуже чітко акцентує увагу саме на цьому атрибуті образу. Зважаючи на аломорфізм прототипів, у перекладі методом калькування відтворено не символічну, а лише денотативну семантику образу оригіналу: “*Goats are our cows, the working man’s cattle, why such a calamity on them?*” [418, p. 72].

Прототипове уявлення про *корову* містить атрибут *здоров’я*. Тому, купуючи худобу на ярмарку, українські селяни зазвичай ретельно оглядали її, щоб, бува, не було якого ганчу. На основі цієї поведінкової моделі та залучення до зіставлення образу *корова* в прикладі „... *оглядали видиму половину Параскіци, тильно й сумлінно, мов корову на ярмарку*” [388, т. 2, с. 38] засобом ФП змальовано поведінкову модель, що виявляє *забобонність* селян, які шукали відьомських знаків на тілі дівчини (макроконтекст оповідання: селяни були переконані, що дівчина – відьма). *Ретельність* їхніх дій утілено в зіставленні – й гумористичному, й пейоративному, й сумному водночас. У перекладі словесний образ відтворено методом покомпонентного калькування: “...*they would look over the bared half of Paraskitsa’s body, diligently and thoroughly, as though they were examining a cow at the market ...*” [424, p. 160].

У Старому Завіті *кріт* – нечиста тварина [383, Левіт 11:29], що прослідковуємо в образі *крота* в етнокультурі українців: він – уособлення темних сил (за повір’ям, якщо кріт нагортає землю до хати – хтось помре); символ *сліпоти* не лише *фізичної*, а й *духовної*, символізує також підступного *інтригана* (*риє під мене як той кріт*) [442, с. 316]. В англійській культурі лексемі *mole* не властивий жоден із зазначених атрибутів, але в метафоричному переосмисленні *mole* використовується на позначення *зрадника*: того, хто таємно передає важливу для організації інформацію [470, p. 1060].

Прототиповий референт, з яким асоціюється *сліпота* в англійців – *кажан*. Ця особливість й визначає метод перекладу словесного образу – використання часткового еквівалента із заміною денотативної образності та збереженням конотативної, як-от у прикладі “*And I have been as blind as a bat*” [428, p. 191] – „А

я був сліпий як той крїт” [391, с. 158]. Незважаючи на залучення до зіставлення на основі атрибутивної ознаки *сліпий* найменувань різних прототипових тварин – *bat / крїт*, – обидва образи метафорично використовуються в зіставленні для актуалізації і прототипового атрибуту, *поганого зору*, й ширше – вербалізують поведінковий концепт *погана орієнтація* людини в довкіллі, невміння правильно оцінити ситуацію, з подібними конотативними асоціативними зв’язками.

Гіперонім *птаха* та його видові варіанти мають низку символічних значень, бо з давніх-давен птахи супроводжували людину в повсякденному житті. Згідно із “Словником біблійної образності”, біблійні порівняння, об’єктом яких є птахи, переважно ґрунтуються на їхніх характерних ознаках. За цими ознаками птахи групуються у типи, що набувають функцій метафор [469, с. 351]. Загалом, дуже складно визначити про який вид птахів ідеться у тому чи іншому біблійному мікротексті, а навіть чи ідеться власне про птаха. В гебрійській мові відповідний гіперонім відсутній, натомість вживаються описові назви: “той, що літає”, “той, що щебече”, “той, що свистить”, при цьому виникає суттєва багатозначність. Зокрема, референтом “того, що свистить” може бути як нечистий птах, так і ящірка.

Символічні значення біблійних птахів ґрунтуються на антропоморфних інтерпретаціях їхньої поведінки. Зокрема, виділяють наступні ключові символи: 1) *жертва*: людина, яка перебуває у небезпеці, порівнюється із птахом, на якого полюють; напр. Давид скаржиться, що Саул переслідує його, “як куріпку в горах” [383, 1 Книга Самуїлова 27:20]; 2) *втеча і безпека* (передусім через метонім *крила*). Насамперед, цей символ характерний для псалмової поетики; напр. „Коли б я мав крила, немов та голубка, то я полетів би й спочив” [383, Псалом 55:7] – порівн. „Чому мені, Боже, ти крилець не дав? Я б землю покинув і в небо злітав”; 3) *краса*; напр. „його очі – (...) чорні, як ворон. Його очі – немов голубки над джерелами водними” [383, Пісня над Піснями 6:11-12; 469, с. 351-356; 252, с. 801-802].

Прототипові уявлення про птахів склалися історично. Л. Моїсеєва зауважує, що всі метафоричні найменування птахів є образними й лаконічними,

вони передають уявлення про предмет і часто виражають його оцінку [178, с. 141]. В українській та англійській лінгвокультурних традиціях, прецедентних текстах існують легенди, перекази та повір'я про птахів. *Птах, пташка* асоціюються в народному мисленні із *волею, безтурботністю, красою, співом*, що відображено у фразеології. Використання ФП та ІАП з назвами птахів у художніх текстах актуалізує й біблійні асоціації [469].

Деяких птахів, особливо великих і сильних, як *орел, сокіл*, сприймають як символ *сили і могутності*. У Біблії *орел* уособлює саме ці риси як антропоморфні, а також як *захист і опіку* Господа над своїм народом. Водночас, *орел* є негативним символом *вавилонських і єгипетських імперій*, а також *пихи* [252, с. 60]. Образ *сокіл* символізує *хоробрість і швидкість, гострий зір*; *орел* – *силу і мужність*, тому його здавна використовують для характеристики молодого, сильного, сміливого парубка, козака, чоловіка [442, с. 420]. Про *силу, гордість і незалежність орла* говорять такі народні вислови: *орел не вилітає мухи ловити; орел не пристає з воробцями* [440, т. 2, с. 644]. Як *довгожителі*, ці птахи нібито здатні до омолодження [442, с. 421]. Він відомий і англійській лінгвокультурі як символ *сили духу, стійкості*; його використовували на геральдичних знаках англійської знаті [476, р. 379].

У прикладі „*Та се ж твій Петрусь! Орел, а не козак!*” [389, т. 2, с. 8] порівняння *козака з орлом* у фольклорній формі заперечення актуалізує символіку цього образу на основі атрибуту *краса, мужність*. Виділення смислів *відвага й краса* з-посеред прототипових атрибутів *орла* прослідковуємо й у прикладі „*Од його вродливого лиця, блідого й гордого, біла відвага молодого орла*” [388, т. 2, с. 156], що відтворено методом повного еквівалента: “*His handsome face, pale and proud, shone with the fearlessness of a young eagle*” [424, р. 264].

У прикладі „*Як треба рятувати Україну, байдуже мені і літа, й рани. Обновиться, яко орля, юність моя*” [389, т.2, с.112] в ІАП актуалізовано міфологічний символізм образу – *здатність до омолодження*, що підсилено й позитивною оцінкою пестливої форми цієї лексеми – *орля, молодий орел*.

В англомовних текстах образ *орла* також актуалізує подібні прототипові атрибути: це *сила, сміливість, гострий зір, воля. Свобода* для орла – джерело життя: “*For he was beautiful as day // (When day was beautiful to me // As to young eagles being free)...*” [407, р. 458] – „*Він гарний був, як день ясний, // (А день в той час був гарний нам, // Як воля молодим орлам)...*” [382, с. 16]. ІАП виокремлює атрибут *незалежність* у прикладі “*... nor did he dream that such persons were as lonely eagles sailing solitary in the azure sky far above the earth...*” [428, р. 254]. У перекладі спостерігаємо невідповідну заміну образу *lonely eagles* на *горді орли*, що, можливо, зумовлено українською фольклорною традицією. На жаль, відбувається втрата КСС, що актуалізується зазначеним атрибутом: „*... не знав він, ... що ці мислителі, мов горді орли, самотньо ширяють у небесній блакиті, високо над землею...*” [391, с. 208]. Як бачимо, в обох мовах спостерігається ізоморфізм прототипових атрибутів цього образу.

На відміну від *орла*, образ *яструб* символізує *хижацтво*, вживається як сталий епітет у сполученні зі словами *зір, погляд, ніс, крила* [442, с. 666]. У політичних антонімічних метафорах терміноіди *голуб / dove* (політик, який підтримує мирний план) протиставлено *яструбові / hawk* (прихильник війни).

Саме символічне значення актуалізується в художніх текстах обох мов: „*... Він став, мов вкопаний, поблід, мов труп, // І очі, мов два яструби шпаркії, // Послав туди, в далеку даль горючу*” [399, т. 1, с. 273], де актуалізується смисл *швидко*. У перекладі використано еквівалентний образ, що актуалізує прототиповий атрибут *швидкий погляд*: “*...Thunderstruck, he stood there, like a corpse, // And thither like two eager hawks, let fly, // His eyes into the far far burning distance*” [415, р. 4]. На жаль, сталий епітет у нестягненій формі й традиційній для українського народнопоетичного означення постпозицій, *яструби шпаркії*, що актуалізує КСС граматичною формою, відтворено лише частковим еквівалентом *eager hawks*.

Специфічний атрибут *хижий пронизливий крик* цього птаха актуалізовано в контексті “*His throat ached with a desire to cry aloud, the cry of a hawk or an eagle on high, to cry piercingly of his deliverance to the winds*” [420, р. 130] інвертованим

епітетом; у перекладі застосовано граматичну трансформацію та використано префіксальну форму з *no-* (яку вважаємо маргінальними способами моделювання порівняння): „Горло його боліло – так хотілося крикнути голосно, згукнути з високості *по-яструбиному, по-орлиному, пронизливим криком* повідати орлам про своє визволення” [385, с. 108]. Контекст у прикладі “*Was it a quaint device opening a page of some medieval book of prophecies and symbols, a hawk-like man flying sunward above the sea ...?*” [420, р. 130] актуалізує символічне значення цієї лексеми, екзотичне для обох етнолінгвокультур (*яструб* був одним із символів Ра, або Гора, бога Сонця у єгиптян). Маргінальну форму порівняння (з порівняльною морфемою *-like* у постпозиції до іменника) передано розгорненою ПК з дієсловом в українській мові; калькування словесного образу як перекладацький прийом повністю відтворює семантику вислову: „*Чи це чудернацька гравюра на першій сторінці середньовічної книги, сповненої пророцтва і символіки, чи схожий на яструба чоловік, що летить понад морем до сонця...?*” [385, с. 108].

У Біблії *голуб (горлиця)* – жертвний птах, фактично єдиний чистий птах, якого можна було приносити в жертву. *Голуб* символізує *простоту і скромність* [383, Матвій 10:16] і *втілення Святого Духа* [383, Матвій 3:16; Лука 3:22 та ін.]. Як пестливе ім'я, *голубка (горлиця)* багаторазово згадується в Пісні над Піснями [252, с. 201]. Образ *голуб* у багатьох народів світу – символ щирого, ніжного, вічного *кохання*. Ця назва є традиційним об'єктом у народнопоетичних порівняннях: як *голубів пара* [440, т. 1, с. 580]. В англійській мові *dove* – традиційна рима до слова *love* (поряд з *move* і *above*). За біблійною традицією, *голуб* – Божа птиця, жертвний птах, символ *Святого Духа* [442, с. 142]. Ця конотативна сема, ампліфікована лексемою *невинний*, актуалізується в прикладі „*А серед сих чорних хмар, як білий невинний голуб, здіймалась у височінь огрядна постать натхненного проповідника...*” [383, т. 2, с. 79]: символічність образу підсилена означеннями, а символічна сема КН *білий* дублює концепт *жертвність, невинність*.

Фігурками *голубів* оздоблюють коровай, прикрашають авто до шлюбу. Зважаючи на такі етнокультурні традиції, прослідковуємо вербалізацію концепту

кохання й в українській фразеосистемі: ФП *жити як голуб з голубкою*. У художніх текстах часто трапляються ПК, де актуалізується саме цей смисл: „*А вони справді – як ті голуби: де одно, там і друге*” [392, т. 2, с. 308] – “*Indeed, they were as inseparable as a pair of doves*” [430, p. 271], „*Все в парі та й у парі, немов голуб’ята*” [388, т. 3, с. 53] – “*Always together like a pair of doves*” [424, p. 22], „*Так би і летіла до Василя, як та голубка до голуба*” [386, с. 59] – “*...she would like to fly to Vasyl as a dove to her mate*” [426, p. 68], „*Марічка обзивалась на гру фляри, як самичка до дикого голуба – співанками*” [388, т. 3, с. 186] – “*Marichka responded to the flute like a wood pigeon hen to a cock by singing songs*” [423, p. 14]. У перекладі спостерігаємо еквівалентне відтворення автосемантичних образів і символів.

У прикладі „*Три дочки – як голубочки*” [392, т. 2, с. 118] образ *голубки* вербалізує *дівочу красу*, а також *чистоту, ніжність, невинність*. У перекладі спостерігаємо дескриптивну перифразу: образ не відтворено лексичним відповідником, та все ж відчутно спробу перекладача передати конотацію стилістичною інверсією: “*There were those three lovely daughters of hers*” [430, p. 89].

В англійській мові, за лексикографічною вибіркою, актуалізуюються подібні атрибути цього образу. Зокрема, *harmless / mild as a dove / a lamb / May / milk* експліковано основою порівняння *mild* у зразку “*And he was aware that Ruth looked, too, with quick eyes that were timid and mild as a dove’s...*” [428, p. 117]. У перекладі лексема *dove* звучить ніжніше, оскільки використано форму *голубка*, позначену позитивною оцінністю та характерну для українських прецедентних текстів: „*Він бачив, що й Рут скинула на Ліззі швидкий погляд, м’який і лагідний, як у голубки*” [391, с. 99].

У прикладі „*На червонім обличчі Андрія молочні вуси сиділи, як два голуби*” [388, т. 3, с. 112] актуалізується імпліцитна сема кольороу. ФП *сивий як голуб* [388, т. 1, с. 580] модифіковано авторською персоніфікацією суб’єкта порівняння. Семантика ПК актуалізується в КН *молочні* та вербалізує якісний атрибут образу

голуб. У перекладі використано метод калькування: “*Andriy’s milky-white moustache stood out like two pigeons against his flushed face*” [425, p. 85].

Образ **горлиця**, як і **голубка**, символізує подружню вірність. У народі **горлицю** вважають віщим птахом та символом тужливої сумної жінки, що, власне, й визначає особливість символізму [442, с. 145]. У ФП **битися як горлиця** актуалізується символічна сема *туга, жаль, материнські переживання*, порівн.: „Уразили такі гадючі слова материне серце. Як підстрелена горлиця тіпається-б’ється, тихо туркоче й стогне, так мати затіпалась на печі в куточку...” [392, т. 2, с. 196]. У перекладі “*Those venomous words deeply hurt the mother’s heart. Like a wounded turtledove that trashes and coos softly and moans in pain, Motrya trembled in her corner on the stove...*” [430, p. 163] цей образ відтворено зі збереженням прототипової ознаки назви та символічності [470, p. 1790].

Образ **ворон** чи **ворона**, за Біблією – нечистий птах, а також **галка** можуть *накаркати біду*. Із глибокої давнини їх уважають лиховісними птахами, вісниками смерті, що послідовно відображено в українському фольклорі, де зазвичай актуалізовано прототипові уявлення про них – *пожадливість, захланність, невдячність* [442, с. 115], *хрипкий* голос та *чорний* колір оперіння: ФП *чорний як ворона / воронове крило*, а також із гумористичною конотацією *така, нівроку їй, біла як ворона; яка ворона в воду, така й з води* [440, т. 1, с. 384] актуалізують прототиповий атрибут цього птаха – *чорний колір*: за народним повір’ям *ворона* чорна тому, що створена дияволом [442, с. 116]. В англійській лінгвокультурі знаходимо подібні асоціативні тлумачення: *flies straight as a raven, horse as a raven, black as a crow / raven / as a raven’s wing* [476, p. 905]. Для ознаки *чорний* існує низка прототипових референтів і в українській, і в англійській фразеосистемі: *чорний як дьоготь / земля / чорт / ніч; black as a sloe / coal / ebony / ink / jet / soot / the ace of spades*. Деякі з них виявляють універсальність концептуального осмислення доквілля.

Незважаючи на зазначену негативну оцінність, *чорне волосся, карі очі* – прототипові ознаки краси в середовищі українців: ядрова денотативна сема значення образу *галка* – *чорний колір оперіння* – актуалізується в контексті „

... який з його красень! Широкоплечий; волос, як галка, чорний, а очі ... карі, ясні та блискучі!” [392, т. 2, с. 274]. У цьому разі скалькований образ навряд чи асоціюватиметься з красою в середовищі англомовлян, бо в англомовній етнолінгвокультурі прототипом краси вважається *світле* волосся та *світлі* очі: “He’s relly a handsome lad – broad shoulders, hair raven black, and eyes brown, clear and sparkling!” [430, p.238]. Тому КСС при перекладі втрачено.

Символічне значення образу *ворон, лихо*, актуалізується ПК у контексті „У його думці, перед його очима носився чорним вороном батько” [392, т. 2, с. 76], де порівняння, виражене орудним відмінком іменника, акумулює емоцію, не дає їй розтягнутися в часі, акцентує увагу на символічності образу. У перекладі запропоновано форму розгорненого сполучникового порівняння, адекватно передано символізм української лексеми *ворон* англійською *raven*, що викликає подібні прототипові асоціації в англомовного читача (згадаймо відомий поетичний твір Е. А. По “Raven”, де образ *крука* є символом *лиха*): “His father, like a black raven, hovered before his vision” [430, p.49]. Усталений епітет *чорний* поруч із лексемою *ворон* увиразнює ПК. Крім того, зауважимо, що рема знаходиться в препозиції до основи. Подібно в прикладах „... сумні думки, як чорна галич, окривають старечі голови...” [392, т. 2, с. 307] та „Кругом Україну облягло панство, позалазило в саме серце – і, як те гайвороння, иматувало її полу мертвий труп” [392, т. 2, с. 100] вербалізовано концепт *лихо*. У перекладі, на жаль, відчутна концептуальна заміна: *лиховісну галич* відтворено *чварливою, незгідливою crow / вороною*: в англійській етнокультурі *crow* символізує *чвари, незгоду, суперечки* [476, p. 302], на відміну від української, де і *ворон*, і *ворона* символізують *зло*, тому висловлювання, позбавлене саме цих етнокультурних символічних конотацій, змінює концептуальну налаштованість автосемантичного образу та відповідно КСС у перекладі: “... dark thoughts, like so many black crows, swarmed in their old heads” [430, p. 271], “The new masters fell upon Ukraine from all sides, aiming at her heart and pecking away, like crows, at her half-dead body” [430, p. 72].

Методом часткового еквівалента відтворено словесний образ у прикладі „ ... вона часто викрикувала щось лихе різким, як у ворони, голосом...” [388, т. 2, с. 126] – “... she often cursed loudly in a harsh crow-like voice” [424, p. 231], у якому вербалізовано прототиповий атрибут ворони – *різкий, хрипкий голос*.

Образ *горобець* має негативну оцінність. Легенда оповідає, що коли Ісус мучився на хресті, то воїни ходили й розглядали, хто на Голгофі ще живий. Коли підійшли до Хреста, то горобці відразу зацвірінькали: „Жив-жив! Жив-жив!” Цим горобці показали, що Ісус ще живий, і йому поперебивали голінки... А голуб воркотав: „Умер!” Через це *голуби* в людській пошані, а *горобці* мусять шукати собі поживи на смітниках, над ними часто знущаються, особливо діти [442, с. 146]. У фразеології ПК з лексемою *горобець* виділяють прототипові атрибути цього образу: *мало сили, веселе, безтурботне щебетання, сварка, бійка*, що актуалізується в художньому дискурсі: „... по лавках сиділи рядами, як горобці на плоті, веселі й гомінкі румуни” [388, т. 2. С. 137] – “... on benches by the gates, merry and talkative Rumanians sat in rows like sparrows on a fence” [424, p. 243], „... Маруся була веселенька, як весіння зоренька, як горобчик, а тепер точнісінько, як у воду опущена” [386, с. 95] – “... Marusia was gay as a star in clear air of spring. She was chattering like a sparrow, witty, making jokes like a darting swallow; but now she is like one submerged in the depths of waters” [426, p. 162], „Вони (діти – О. М.) сварились і бились, наче горобці” [388, т. 3, с. 130] – “The children quarreled and fought like sparrows” [424, p. 104], „... діти, що скакали під плотом, як горобці” [388, т. 3, с. 111] – “... children, jumping along the fence like sparrows” [424, p. 84]. Але *горобець* – прототипова українська пташка, на Британських островах вона не поширена, на відміну від англійської *robin*, *малинівки*. Тому ймовірно, що низка прототипових атрибутів *горобця*, зокрема й символічності, не відповідатиме англійській традиції.

Здавна серед українців поважають *бузька* чи *бусла (чорногуза, лелеку)* як символ *праці* та *прив’язаності*. Українці переконані, що займати *бусла* не можна, а то він хату спалить, а де він покладе своє кубло, тій хаті завжди буде *щастити*; *бузьок* обирає собі хату спокійну та побожну, бо *бусел* – птах *побожний* (за

легендами народів світу). *Лелека* завжди береже свою оселю, на якій він сидить; дітям оповідають про те, що *бузьки приносять немовлят* [442, с. 58]. В англійській лінгвокультурній традиції також існує кілька лексем на позначення цього птаха, *stork, crane, heron*, з подібними асоціаціями [476, р. 1036]. Прототипові атрибути цього образу коріняться в християнській традиції: *лелека* – символ *святості, пильності, турботливості про потомство*.

У художніх текстах по-різному актуалізуються асоціативні зв'язки прототипових атрибутів цього птаха. Найчастіше вони пов'язані із зовнішніми біологічними ознаками: *чорно-білий колір опірння*: „*Заклав руки в кишені, штани на ньому чорні, а куртка біла, – і знов зацибав по луці, як чорногуз*” [388, т. 3, с. 102] – “*He put his hands into his pockets – his pants were black and his jacket was white – and stalled on along the meadow like a stork*” [424, р. 79], *особливості ходу*: „*Пан походжає, як чорногуз*” [388, т. 3, с. 102] – “*The lord was strutting about like a stork*” [424, р. 79], *особливості постави*: “*Aunt Alexandra was standing stiff as a stork*” [427, р. 165] – „*Тітка Олександра випросталась і завмерла, як чорногуз*” [390, р. 126], *форма ніг*: “*Her long slender bare legs were delicate as a crane’s and pure save where an emerald trail of seaweed had fashioned itself as a sign upon a flesh*” [420, р. 131] – „*Ноги її – довгі, оголені, стрункі й витончені, мов у журавля й непорочно-білі, тільки в одному місці виднілася ясно-зелена ознака – пасмо водорості, що прилипло до тіла*” [385, с. 109].

У прикладі з ІАП „*Йдуть* (заробітчани – О. М.) *та йдуть, чорні, похилені, нещасні, немов каліки-журавлі, що відбились від свого ключа, немов осінній дощ*” [388, т.3, с.70] зіставлення із цим птахом вербалізує концепт сум, лексично підсилений КН *чорний*, рематично – прикладкою та синсемантичним образом на основі алітерації [с]. У перекладі цей концепт дещо змінено: “... *the dark figures of people walking in search of pittance, drenched and dismal, like a wounded crane which has lost its flock, like the autumn rain*” [425, р. 40]. КН вилучено, прикладка через дефіс, *каліки-журавлі*, зазнала лексико-граматичної трансформації – формою означення *wounded crane*, що пом'якшує експресивність образу оригіналу:

wounded crane / поранений журавель та каліка-журавель й емоційно, й концептуально відмінні.

Образ *чайка* в українській етнокультурі наділений глибокою символічністю. Вона символізує *засмучену* жінку, яка стала чайкою після смерті свого чоловіка. У пісні, авторство якої приписують І. Мазепі („Ой, горе тій чайці”), чайка стає символом *матері-України*, що вивела дітей при битій дорозі і побивається за ними, – можливо, від незахищеності птаха, що жалібно скиглить, шукаючи притулку й власного гнізда [442, с. 633]. В англійській традиції *lapwing*, частіше *peewit*, – ономотопеїчна назва й асоціюється із особливостями її звуків. За легендами, ця пташка – провісниця *новин* (Соломон та Шеба). Тому в процесі відтворення цього українського образу його прототипові атрибути та символічність, актуалізовані КСС у контексті, зазвичай втрачаються.

У прикладі „*Мов чайка, // Що скиглить над дітьми понад багном // Літаючи, о троцу б'є грудьми, // То знов до сонця, вивернесь із лету, // І все кричить, і б'ється, і комсить, – // Отак і Каїнова дума-скрута // В тім безконечнику металась, билась // Без виходу*” [399, 1, 285] на основі паралелізму, традиційного народнопоетичного порівняльного прийому, І. Франко порівнює психологічний стан героя, його душевні муки з жалібною поведінкою *чайки* за атрибутом *безнадія*, що актуалізований контекстуально. Напруженість ситуації підсилена й використанням прикладки при суб'єкті порівняння – *дума-скрута*, чия семантика перегукується із символічною семантикою образу *чайка*. У перекладі “... *and like a lapwing, // Wailing above its young, winging above // The marshes, with care beating in its breast, // Then once more soaring sunwards in its flight, // Sadly lamenting, flapping, circling ever – // In such a way Cain's thoughts did twist and turn // In an unending spiral, twisting, flapping // With no way out*” [415, p.15], незважаючи на збереження денотативного значення, втрачено символіку цього образу та, відповідно, не відтворено КСС, бо *lapwing* не викликає в уяві англومовлянина відповідних етнокультурних конотацій.

Сова, або *сич*, *пугач*, коли кричить, то це, кажуть, на *бід*у; вони віщують *лихо* та *нещастя*, часом навіть *смерть*. У Біблії нечистий птах *сова* (*сич*)

символізує загадкового нічного демона *ліліт* [383, Ісая 34:14], а крик *сови* асоціюється з тугою і скорботою (як і *ластівка* та *журавель*) [469, р. 355-356]. Саме такі смисли символу актуалізуються в контексті поеми Т. Шевченка „Сова”, де соціум відштовхує і дражнить “совою” збожеволілу від горя жінку, яка „(...) уночі розхристана // І простоволоса // Селом ходить – то співає, // То страшно голосить” [403, т. 1, с. 177].

В українсько-англійському зіставленні знаходимо такі прототипові атрибути цієї назви: *надутися як сова, ходити насуплено як сова, голова болить як у сови, витрішкувати очі як у сови* [460, 465] *blind as an owl, as grave as a judge / owl* (ірон. з серйозним виглядом) [472, 468]. Порівняння *розумний як сова* не зафіксоване українськими лексикографічними джерелами, але часто використовується в мовленні внаслідок запозичення, очевидно, з грецької, де *сову* вважали символом *мудрості* [442, с. 559]. В англійській мові позитивним вважають порівняння *wise as an owl*, в якому вербалізовано якісний атрибут *мудрий*, де виявляється символічність. Однак у прикладах із художніх текстів натрапляємо на ПК, у яких частіше актуалізуються ті семантичні компоненти образу *сова*, що передають негативні конотації: „*Як сова, згорбившись-скарлючившись, ходить вона кругом чорної...*” [392, т. 2, с. 228]. Контекст актуалізує периферійну ознаку: *сова* – символ *заклопотаної* жінки. У перекладі словесний образ скальковано, збережено й імпліцитність основи порівняння: “*Hunched and humped like an owl, she wondered around the lock-up...*” [430, р. 192].

Методом калькування з частковою заміною денотату відтворено прототиповий атрибут образу *сич* ФП у прикладі „*Хай же він не сунеться, мов сич на гіллі...*” [388, т. 2, с. 98] – “*Let him not look as downcast as an owl on a branch*” [424, р. 21]. Одна з денотативних сем лексеми *сич* – граматична ознака чоловічого роду, що вербалізує граматичний концепт *роду*. В англійській мові родова ознака відсутня, тому заміна лексеми *сич* на *owl* призводить до втрати негативної оцінки та КСС. Хоча назва *сич*, як і англійська *owl*, має й інші символічні смисли – *провісник смерті, нещастя* – у цьому контексті вони не

важливі. Актуалізований атрибут образу – *супитися* – адекватно відтворено у перекладі.

Образ *соловей* символізує *весну, досконалість співу* [442, с. 561]. І в українській, і в англійській етнолінгвокультурній традиції *соловейко* асоціюється зі співом: *співати як соловей / соловейком* [465, с. 842], *sing like a nightingale* [449, р. 972]. В англійській мові для актуалізації цієї ознаки існує й інший референт, *жайворонок*: *sing like a lark* [449, р. 972]. У релігійній традиції *жайвір* – символ *веселоців*: він співає пісні біля воріт Раю; а завдяки своїй нескінченній енергії він – символ *надії, щастя й доброї долі*.

Хоч *соловей* – прототипова співоча пташка й українців, й англійців, видова заміна цієї назви на *lark* з подібними прототиповими атрибутами не призведе в перекладі до спотворення оригіналу: “*For she (Amelia Sedle – O. M.) could not only sing like a lark, or a Mrs. Billington, and dance like Hillisberg or Parisot; ... and spell as a Dixonary itself...*” [434, v. 1, р. 4]. Спів дівчини порівнюється не лише зі співом *жайворонка*, а й підсилюється зіставленням за якісною ознакою зі співом *місіс Біллінгтон* (очевидно, тогочасною співачкою із особливо яскравим голосом). Таке подвійне зіставлення вагоме з огляду на одночасне використання й ФП, й предметно-логічного порівняння з реалією-власною назвою, що підсилює актуалізовану контекстом прототипову ознаку *чудовий спів*. Транспозиція на конотативному рівні лексеми *lark* лексемою *соловейко*, зважаючи на зазначену особливість прототиповості, адекватно передає семантику оригіналу: „*Емілія не тільки співала, як соловейко чи місіс Біллінгтон, танцювала, як Галлісберг чи Парізо ... й знала правопис не гірше за самий словник...*” [397, с. 27].

В ІАП „*Він говорив про речі, повні жаху для мене, так просто і спокійно, як жайворонки кидав на поле пісню...*” [388, т. 2, с. 308] до зіставлення залучено образ *жайворонки*, де видова відмінність мотивована ситуативно, – *пісня енергійної пташки серед спокою полів; соловейко* вміщає, поруч із ядерною семою *гарний спів*, ще й периферійну – *пісні кохання у вечірній час* (типова асоціація англійського середньовіччя). Тому цей образ у зазначеному прикладі вербалізує не стільки смисл *гарний спів*, скільки концептуальну особливість, *енергійність*, але

заснований на несподіваному, семантично алогічному зіставленні. Тому контекстуально у порівнянні вербалізується емоційний концепт *жах*. У перекладі ПК відтворено методом повного еквівалента зі збереженням негативної оцінки актуалізованого смислу: “*He spoke of things that filled me with horror so simply and calmly, like the lark pouring down songs on the field...*” [424, p. 336].

Ластівка – образ “чистої” пташки, провісниці весни, символ *пробудження, відродження*: *ластівка весну приносить* [440, т. 2, с. 451]; *де ластівочка покладе собі кубельце, там буде добро* [442, с. 328]. Прототипова позитивна оцінка, властива цьому образу, що асоціюється з її *поведінкою, ставленням до неї людини*, часто використовують письменники: „*Вона ж не переставала щебетати перед ним, як та ластівочка*” [392, т. 2, с. 296]. Незважаючи на втрату ПК, позитивна оцінка образу вдало відтворена описово, завдяки введенню в контекст перекладу дієслова *twitter*, денотативна семантика якого (*щебетати*) близька до констатації, що міститься в структурі лексичного значення назви *ластівка*: “... *while she twittered on and on*” [430, p. 259]. Хоча, в англійській мові *ластівка* як поетична птаха традиційно персоніфікується через символічний чоловічий рід. Напр., у казці О. Вайлда “*The Happy Prince*” *Ластівка / Swallow* (he) відмовляється відлітати в теплі краї через кохання до примхливої красуні *Очерету / Reed* (she).

Інший прототиповий атрибут, а саме *форма хвоста ластівки*, є основою порівняння в зразку „... *довгі, гострі передки черевичків стирчали в обидва боки, як хвіст у ластівки*” [388, т. 2, с. 274], де позитивно маркована суфіксальна пестлива форма лексеми *черевички* емоційно підсилює та візуалізує зіставлення. Позитивну оцінку образу, на жаль, у перекладі не відтворено: “... *the long, sharp toes of her boots stuck out like a swallow tail*” [424, p. 315].

Символом *тужливої, заклопотаної, люблячої жінки-матері* в українській етнокультурній традиції є й **перепілка** [442, с. 440]: „*Дівчина, як перепілка, знялась – і помчалась впродовж ниви*” [392, т. 2, с. 37]. У перекладі “*Like a scared quail, the girl darted away*” [430, p.12] скалькований образ може дещо спантеличити англомовлянина, бо в англійській етнокультурі назва цієї пташки

колись асоціювалась із *нестримною в коханні жінкою*; так називали куртизанок [476, р. 891]. Відмінність символіки може призвести до спотвореного сприйняття символу та КСС.

Матеріал дослідження (428 зразків) дає змогу зробити висновки щодо способів відтворення ПК із об'єктом-фауноназвою в перекладі. Кількісні дані відображено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Методи відтворення ПК із об'єктом-фауноназвою в перекладі

№	Методи відтворення	Загальний %
1	Калькування образу	54%
2	Частковий еквівалент	21,8%
3	Повний еквівалент	13,7%
4	Дескриптивна перифраза	6,5%
5	Транспозиція на конотативному рівні	4%

3.3. Особливості використання та перекладу художніх порівнянь із флороназвами

Назви рослин як компоненти ПК складають одну з чисельних тематичних груп серед ФП та ІАП. Дж. Лакоф стверджує, що одним із найтипівіших зразків структурної метафори є варіант “люди як рослини” [354, с. 62-63]. Низку рослинних символів складають назви, що мають біблійну традицію (є рефлексією на біблійні образи, серед них гіпероніми *квітка, дерево, лист*), і національну, позначену етнокультурною специфікою. Образи рослин проходять через усю Біблію, функціонуючи як у буквальному, так і у символічному сенсах. Згідно із Словником Біблійних Образів, рослини символізують *життя у його повноті; минуцність* життя; і врешті *занепад і смерть* (“зів’ялі квіти”, “висохла трава”) [DBI, с. 2191].

Образ *квітка* важливий для мовної свідомості українців. *Квіти* символізують *дітей, дівчат*; у Т. Шевченка *квітка* – символ *беззахисності* [442, с. 280]. Назви квітів використовувались як символи язичницьких богів,

асоціювалися з іменами християнських святих, стали символами країн, а також елементами загальносвітової, універсальної символіки. Позитивна конотація, що супроводжує цей гіперонім, і в українській, і в англійській лінгвокультурах асоціюється з *красою, барвистістю, ніжністю, тендітністю, силою і жагою до життя*, а також його *швидкоплинністю*. У прикладі „*Дівчата – не розсада, щоб їх ховати геть од світу*” [392, т. 2, с. 89] використано порівняння у формі заперечення: письменник підкреслює, що *красу* не варто приховувати. У перекладі цей образ відтворено методом калькування: “*The young girls were not greenhouse seedlings to be protected from life*” [430? р. 89]. Вербалізований ПК індивідуальний концепт *краса*, можливо, відмінний від типових уявлень, спостерігаємо в зразку “*He likened her to a pale gold flower upon a slender stem*” [428, р.21]; у перекладі „*Він порівнював її з блідо-золотою квіткою на тоненькому стебельці*” [391, р. 25] спостерігаємо підсилення вербалізованого концепту *тендітність* за допомогою актуалізації граматичної форми зі зменшувальними суфіксами *-еньк* та *-ельц*.

Психологічний стан, коли дюдина переповнена позитивними емоціями, порівнюється з *яскравістю* та *барвистістю* квітів: “*I can remember how I stood waiting for you in the garden – holding all my self in my arms like a basket of flowers*” [412, р. 52]. Метафоричність зіставлення вдало відтворено в перекладі: „*Пам’ятаєте, як я чекала вас тоді в парку? Стояла і тримала саму себе в руках, як кошик квітів*” [398, с. 165]. Навіть *красу чоловіка* несподівано змальовано засобом зіставлення з *квітами у вінку*, що в українській етнокультурній традиції, особливо відчутній завдяки використанню реалії *вінок*, вербалізує концепт *краса*: „... *був високий, огрядний собі пан, кругловидий, русявий; голова в кучерях, як у золотому вінку; очі ясні, веселі, як зорі; і він чи ступить, чи заговорить, то справді по-гетьманськи*” [389, т. 2, с. 41]. Строкатий одяг татарських жінок, який автор порівнює з *квітами*, візуалізує зоровий образ та вербалізує концепт *барвистість*: „... *татарки... виглядали звідти, як купки квіток на грядках*” [388, т. 2, с. 145]. Калькування ІАП відтворює яскраву гаму авторського

світосприйняття в перекладі: “... *the Tatar women appeared on the flat roofs of the houses, like clusters of flowers in beds...*” [424, p. 252].

Сила природи, що виявляється в прототиповому атрибуті *швидкий ріст* рослин, актуалізується в прикладі “*She detected unguessed fineness in him that seemed to bud, day by day, like flowers in congenial soil*” [428, p. 84], що адекватно відтворено в перекладі: „*Несподівано вона відкривала в ньому здібності і задатки, що день у день розпускалися, як розпускається квітка на родючому ґрунті*” [391, p. 73]. Навпаки, *хвороба, старість і смерть*, що мають за основу прототипові уявлення про *сухі квіти*, як-от у прикладі „*Зав’яла ти, як садовий цвіток, засохла, як билінка*” [386, с. 103], відтворено в перекладі методом калькування з використанням ФП, розширеного автором: „... *you have withered like a flower in the orchard, you have pined away like a ruined stock in the field*” [426, p. 185]. Підсилення концепту *смерть* актуалізується використанням паралельних ПК. Асоціативний ланцюжок *квітка – засохла квітка – смерть*, що вербалізує концепт *минуцність життя*, втілено в контексті “*Stephen’s heart began slowly to fold and fade with fear like a withering flower*” [420, p. 82], у якому гнітючість образу підсилено синсемантичним образом на основі консонансу [f] та [w].

Традиційним символом *краси й кохання* в українській та англійській етнокультурах є образ *троянда*. Українська народна назва – *повна рожса* – символізує дівочу *красу й молодість* [442, с. 608; 476, p. 934]. У прикладі „*Висока, прямесенька, як стрілочка, чорнявенька, очиці – як тернові ягідки, брівоньки – як на шнурочку, личком червона, як панська рожса, що у саду цвіте, ... а губоньки – як цвіточки розцвітають, і меж ними – зубоньки – наче жарнівки, як одна, на ниточці нанизані*” [386, с. 43] автор із любов’ю описує *красу дівчини*, використовуючи традиційні українські фольклорні образи, підсилюючи за допомогою зменшувальних суфіксів *-к-, -очк-, -чк-, -оньк-, -очи-,* що створює позитивну оцінність. Крім того, автор модифікує ФП *червона як рожса* епітетом *панська* та продовжує підрядним реченням *що у саду цвіте*, імплікуючи цим сему *доглянута, розкішна*. У перекладі цей етномовний словесний образ відтворено різними методами: “*Tall, straight, like an arrow, her eyes black as sloes. Her*

charming eyebrows are as fine lace; her face highcoloured, pink as a choice rose blooming in a nobleman's garden. ... her lips like an opening flower, disclosing teeth like a chaplet of pearls" [426, p. 24]: для англомовлянина жіноча краса не асоціюється ні з червоним личком, ні з чорними очима. Це суто український еталон краси. Отже, цільовий читач, можливо, дізнається дещо більше про українську красу, тому вважаємо, що тут КСС доречно відтворено в перекладі калькуванням. Крім того, незважаючи на те, що ФП *straight as an arrow* [472, p. 10; 468, p. 402] існує в англійській фразеосистемі, все ж концептуально воно вербалізує *прямоту, відвертість* як риси характеру, а не фізичну характеристику *краси* людського тіла: *straight arrow – someone who is honest and never does anything excited or unusual* [470, p. 1638]. Відтворення ФП *зубоньки, наче жарнівки, як одна, на ниточці нанизані* зазнало образної заміни та відтворено частковим різнообразним еквівалентом *teeth like a chaplet of pearls*, бо порівняння зубів з перлами властиве англійській етнокультурі, тому КСС цього образу залишився невідтвореним.

У зразку „... говорила вона, рум'яніючись, як рожка, до Максима” [399, т. 16, с. 15] ФП відтворене частковим еквівалентом (згадаймо поетичні рядки Р. Бернса "My love is a red, red rose"): „... she spoke to Maxim, turning as red as a rose” [415, p. 79] із збереженням символічного навантаження *троянда / rose*: розмовно-просторічна конотація лексеми *рожа* відтворена нейтральною *rose*.

Образ *зів'яла троянда* символізує *минущу красу*. Його вербалізація у прикладі “For women are like roses, whose fair flower // Being once displayed, doth fall that very hour” [432, p. 651] із латентною ознакою, прототиповим символічним атрибутом цього образу, адекватно відтворено в перекладі: „... бо всі жінки – // Троянди, що, розцвівши, одцвітають” [405, т. 4, с. 200].

І в українській, і в англійській лінгвокультурах глибоко символічним є образ *листок, відірваний від дерева*, – символ *розлуки, смерті* [422, с. 335], універсальний концепт, заснований на біблійному символізмі. Біблійні смисли концепта активно актуалізуються в українському художньому мовленні; напр., цикл І. Франка „Зів'яле листя”. У прикладах „*Пішли літа марне з світа, як лист*

по Дунаю...” [388, т. 3, с. 52] з авторською модифікацією *по Дунаю*, „Адже був би я самісінький на світі, як лист, відірваний від дерева” [399, т. 18, с. 108] також з авторською ампліфікацією образу *відірваний від дерева*, що підсилює ефект від вербалізації концептів *смерть* та *розлука*. Особливо відчутна ця символічна сема образу *лист* у прикладі „... і показав їй через вікно могилу. – Не хотіла-с іти на цю Канаду, то підемо світами на старість, як лист по полю” [395, т. 1, с. 67], в якому засобом ФП описано сумні думки про *смерть*, що переповнюють людину у важкі хвилини життя. У перекладі методом повного еквівалента (адже цей біблійний образ добре відомий англомовлянам), а також калькуванням авторських модифікацій відтворено ці ПК зі збереженням концептуального навантаження: “The years passed by uselessly like leaves floating down the Danube” [425, р. 20], “I would have been left all alone in the world, like a leaf torn from the tree” [414, р. 218], “And through the window he showed her a grave. “You didn’t want to go to this Canada, then we’ll go into the world and be blown about in our old age, like a leaf over the fields” [433, р. 150]. В останньому прикладі топонім *Канада* – звична для англомовлянина географічна назва, а для українців позначена вкрай негативною оцінністю в культурно-історичному аспекті (період першої еміграційної хвилі, що охопив частини західної України на межі ХІХ – ХХ ст., пов’язаний із важким життям на межі виживання, жалем і болем знедолених селян, які лишали домівку і подавалися світ за очі в Канаду у пошуках кращої долі) стане для нього поняттєвою історико-культурною лакуною. Неувага до відтворення символічної конотації цієї лексеми, що в цьому контексті стає ядровою, не відтворює тієї етнокультурної інформації, яка закладена в її значенні та актуалізує власне КСС.

Образ *осиковий лист* символізує сум і тугу. Цей біблійний символ спільний як для української, так і для англомовної ментальності: *тремтить* він тому, що це дерево прийняло Іуду і на ньому він нібито повісився, через це осика вважається *нечистою* і *проклятою*, вічно *дрижить* від вітру і *тріпоче* (звідси народна назва – *трепета*) [442, с. 422]; а ще від *сорому* й *жаху*, бо хрест, на якому розіп’яли Ісуса, був зроблений з осики. В англійській фразеосистемі в

метафоричному значенні *aspen leaf* позначає балакучу людину, насамперед жінку [476, р. 67].

У поданих нижче прикладах актуалізується власне біблійний символізм цієї лексеми: „... *я тремтів, мов трепетів лист*” [399, т. 15, с. 79], а лексема *трепетовий*, розмовного-просторічного стилю, народна назва *осикового*, підсилюється й фоностилістичним ефектом на основі консонансу [т]. Переклад, у якому запропоновано еквівалентний образ, що вербалізує поняттєвий концепт *страх*, в якому частково виявляється КСС, усе ж не відтворює конотації оригіналу: “... *I was shivering like an aspen leaf*” [414, р. 180].

У прикладі „*І затрусилась, мов осиковий листочок*” [386, с. 76] *страх* дівчини підсилено граматично зменшувальним суфіксом *-очок*. У перекладі невмотивовано використано лексему *poplar, тополя*, що нівелює символіку образу оригіналу: “... *quivered like a poplar leaf...*” [426, р. 114].

У зразку „*Василь – блідний-блідний, як тая настоящая смерть, волосся йому розкуйовджене, очі, мов у мертвого, дивляться і не бачать нічого, руки неначе судороги покорчили, а сам, як лист труситься...*” [386, с. 11] актуалізовано протипове уявлення про *осику – страх*. ПК передає важкий психологічний стан персонажа, а підрядне порівняльне речення *як лист труситься* із об’єктом у препозиції та імплікацією прототипового предметного референта, *осиновий лист*, підкреслює ефект *страху*. Низка інших ФП, у яких лексичний матеріал підсилено використанням морфологічних засобів етномовного характеру (подовжена народнопоетична форма прикметника, суфікс *-н-* прикметника *блідий*). У перекладі “*Vasyl, pale as death, with disheveled hair, his eyes like those of a corpse, staring and seeing nothing, his hands stiffened at his sides, his body shaking like a leaf*” [426, р. 207] етномовність т, відповідно, актуалізація КСС морфологічних засобами не збережені, тоді як методом еквіваленту, кальки та описово М. Скрипник точно відтворила емоційність оригіналу.

У Біблії плодоносне *дерево* уособлює людину, яка живе за Законом Божим, а неплідне – нечестивців [252, с. 236]. Напр., Апостол Юда порівнює грішників з „осінніми деревами безплідними, двічі померлими, викоріненими” [383, Юда

1:12]. В уяві народів універсальний образ *дерево* – жива істота. В українських прецедентних текстах, зокрема в народних колядках, де йдеться про початок світу, обов’язково поряд із водою (морем) згадується й *дерево* (*явір, клен*) як символ *центру світу, світової осі* [442, с. 175]. У скандинавській міфології, відомій англомовлянам, існує легенда про світове дерево, що коренями та віттям поєднує небо, землю й пекло [476, р. 1155]. І в українській, і в англійській культурній традиції життя й ознаки дерева спроектовуються на життя людини, що в ХП, особливо ІАП, виявляються з особливою яскравістю. У прикладі „*Рустем вкинув у душу її нове зерно, що зросло там, як дерево, зацвіло тугою, вродило думи й нові бажання*” [388, т. 2, с. 215] письменник коротким порівняльним штрихом, метафорично змальовує вагому частину життя людини. Таким чином, у контексті, актуалізованому цим образом, вербалізовано універсальний понятійний концепт *життя*.

У перекладі не відчувається дисонансу між оригінальним та перекладеним текстом, якщо йдеться про *дерево* та його прототипові атрибути, як-от у зразку, де молода дівчина порівнюється із деревцем, що починає *розквітати*: „*Коло неї Гафійка. Наче молода щена в панському саду*” [388, т. 3, с. 46]. Психологічне навантаження містить також рема, що в парцельованому реченні залучає зіставлені з об’єктом порівняння (*щена*) з подальшим розгортанням образу; інтонаційно виділена паузою рематична частина розгорненого порівняння змушує читача чіткіше візуалізувати його. Незважаючи на заміну образу, краса дівчини в баченні англомовлянина асоціюється радше з *квіткою*, ніж з *деревом*: перекладачеві вдалося відтворити понятійний концепт та його позитивну оцінність: “*Hafyuka was next to her. She is like a flower from the lord’s garden*” [424, р. 15].

Концепт *безцільність* вербалізовано на основі зіставлення з *гнилим деревом*, нікому не потрібним: „*Всякої бесіди було багато, але вона розліталась в найріжніші сторони, як надгнилі дерева в старім лісі*” [395, т. 1, с. 70] – “*There was all sorts of talk, but it flew into various directions like rotten wood in an old forest*”

[433, p. 153], де образ, хоч частково й замінено (*дерево* – *wood*, *деревина*), та оригінальне прототипове уявлення все ж збережено.

ФП, засновані на залученні до зіставлення образу *дерево*, можуть отримати майже еквівалентний відповідник в англійській мові, тому під час їхнього відтворення цільовою мовою часто використовують частковий різнообразний еквівалент: „... *i відразу поснули, як дерево*” [399, т. 16, с. 174] (модифікований автором варіант ФП *п'яний як дерево* [440, т. 2, с. 754]) – „... *and immediately fell asleep like a log*” [414, p. 141]. Описовий метод перекладу з адекватним відтворенням денотативного значення оригіналу має наслідком відтворення лише денотата образу: „... *губи злиплись, язик мов дерев'яний...*” [386, с. 47] – “... *her lips seemed glued together, her tongue was like a wooden thing...*” [426, p. 36].

Квітуче дерево або окрема *гілка з плодами* чи *квітами* також уважаються символами *життя*, що зазначено в Біблії. У прикладі „... *що таке наше життя? Як блиск на небі, як черешневий цвіт ...*” [388, т. 3, с. 226] образ ніжного *черешневого цвіту* в індивідуальному баченні автора стає акцентовано символічним, концептуально вербалізує *швидкоплинність* людського життя. У перекладі спостерігаємо образну трансформацію. ПК замінено метафорою: зникає асоціативний елемент швидкоплинності, що його актуалізує ПК, та з'являється повне ототожнення, яке можна сприйняти за неприємну аксіому *лише так*: “*What is life? A flash in the sky, a cherry blossom*” [424, p. 42].

У Святому Письмі *дуб*, одна із найчастотніших флороназв, слугує втіленням величі і сили, яка однак нічого не варта перед Богом [252, с. 258]. Образ *дуб* символізує *чоловіка*, часто *батька*, а також *силу*, *здоров'я*, *могутність* [442, с. 203]. Незважаючи на те, що англомовні лексикографічні джерела не фіксують ФП *strong as an oak*, на відміну від українських, – *міцний як дуб, щоб здорове росло як дубовий кілок* [442, с. 204], усе ж цей образ має в англійській етнокультурі подібні асоціації: *дуб* в давні часи вважали *священним деревом*, деревом бога грому, бо найчастіше в дуб влучала блискавка; серед друїдів це дерево було у великій пошані [476, p. 792]. При перекладі актуалізація прототипового атрибута цього образу не викликає непорозуміння, як-от у прикладі

„ ... бо Тугар Вовк був мужчина, як дуб” [399, т. 16, с. 11] – “... for Tuhar Vovk was a man like an oak” [416, p. 74], „Зостався Мирін сам собі, як палець. Як дуб серед осичок в лісі, так він серед піщанської громади” [392, т. 2, с. 101] – “Now he was left all alone. Among the local peasantry he stood apart like a lonely oak in an aspen grove” [430, p.73], де вербалізований концепт *сила* протиставлено *слабкості*.

Символом *краси* як дівчини, так і хлопця на західних територіях України є образ *смерека* – дерево, типове для карпатського регіону, *стрункість* і *міцність* якого стали основою зіставлення в низці порівнянь, як-от у прикладі „Тепер Іван був уже легінь, стрункий і міцний, як смерічка ...” [388, т. 3, с. 185]. В англomовній традиції гіперонім *fir tree* / *ялина* позбавлена подібних конотацій. Єдино ізоморфною видається символічність *fir tree*, з позитивною оцінністю, в контексті періоду новорічних святкування та Різдва в обох культурах. Тому в перекладі “Ivan was now a young man, as tall and robust as a fir tree” [423, p. 14] метод гіперонімного перейменування автосемантичного образу частково відтворює символічність образу *смерека*.

Поширеність цього дерева в зазначеному регіоні України сприяло тому, що в свідомості українців воно сприймається як *даність*. Ця ознака стала основою для ІАП – дівчина співає, творячи нові пісні так само *природно*, як і природним є довкілля, що оточує її й дає життя цьому дереву: „... вони (співанки – О. М.) ... родились у її грудях, як сходять квіти самосійні по сіножатях, як смереки ростуть по горах” [388, т. 3, с. 187]. У перекладі ІАП прототипові ознаки й позитива оцінність цього образу дещо втрачені: “They were born in her breast the way wild flowers spring up in a hayfield or fir grow on mountain slopes” 423, [p. 14].

Образ *ясен* в українському фольклорі символізує стрункого *козака*, *хлопця*, *парубка* [442, с.665]. В англomовній традиції цей образ має дещо інші конотації: *Ash Tree*, за скандинавською легендою – світове дерево [476, p. 1155], тому символічність цих образів відмінна.

У прикладі „Спина так і гнеться, неначе молодий ясенок, а з виду як намальований: очі йому як зірочки ...” [386, с. 52] саме за цією прототиповою ознакою використано назву дерева; словотворчим засобом, зменшувальним

суфіксом *-ок* та низкою інших ПК із позитивною оцінкою автор ампліфікує своє тепле ставлення до персонажа. У перекладі автосемантичний образ скальковано: *“He sways like a young ash tree; his red cheeks, like an apple, might have been painted; his eyes are like two stars ...”* [426, p. 48]. Калькування словесних образів, заснованих на використанні образів з відмінними прототиповими атрибутами та символікою може призвести до концептуальної підміни образів.

На відміну від англійської, надзвичайно багатою в українській етнолінгвокультурі є символіка **маку**: мак – символ *пишноти, розкоші; червоний цвіт маку – символ дівочої чистоти, молодості, краси; гарного вбрання*; макове зерня символізує все *незначне, дрібне: пише як маком сіє; вилетіло як мак, учинилося як шпак; щоби було як мак, а люде зроблять як сак* [440, т. 2, с. 500]; *недозрілий мак дурманить голову, тому став символом глупоти* [442, с. 350]. У процесі відтворення цього глибоко символічного образу української етнокультури перекладачі вдаються до різних методів із метою його адекватного відтворення цільовою мовою. У прикладах *„Уляна зардіється, як макова квітка”* [392, т. 2, с. 126] та *„... (Галя – О. М.) сиділа коло Чіпки, як макова квітка”* [392, т. 2, с. 304], де цей символ актуалізує ознаку *дівоча сором'язливість, краса*, використано англійське ФП, частковий різнообразний еквівалент із збереженням конотативної семантики образу: *“That would always make her blush like a rose”* [430, p. 96], *“... (Halyna – O. M.) was sitting next to Chipka as pretty as a picture”* [430, p. 267].

Мак в англійців не є прототиповим, як серед українців, символом *сором'язливості*, тому калькування автосемантичного образу в прикладі *„Від цього зразу почервонієш, як мак”* [386, с. 89] може спантеличити англومовлянина: *“You will blush from this stuff like a poppy”* [426, p.150]. У перекладі втрачено символічність, яка актуалізує КСС.

Відтворення лише денотативної частини значення образу в прикладі *„Козацтво – як мак ... Жупан червоний, вус чорний, довгий, при боці шаблюка”* [388, т. 2, с. 96] без огляду на етномовний символічний компонент образу може призвести до відчутного спотворення скалькованого образу. У цьому випадку

актуалізована в контексті периферійна символічна сема *краса* може також суттєво змінити сприйняття образу цільовим читачем: “*Cossaks – like fields of poppy ... Their jackets red, their mustaches black and long, and sabres at their sides*” [424, p. 199]. Для британців *мак* є символічним образом *солдатів*, які загинули під час двох світових воєн, особливо першої, бо ці квіти росли на полях Франції, де загинуло багато вояків. Люди ж купують *червоні паперові макові квітки* та носять на грудях в День Пам’яті (11 листопада) на знак пошани до загиблих [471, p. 1074]. Подібна концептуальна підміна символіки та КСС не може бути виправдана в жодному разі.

Із метою актуалізації етномовного компонента в перекладі спостерігаємо калькування образу з елементами модифікацій, тобто актуалізації тієї частини семантики образу, що стає ядровою в контексті, як-от у зразку „*Він мав дітей, як маку, і ані клантика поля*” [388, т. 3, с. 83], побудованому на іронічному ефекті зевгми – “*He had as many children as poppies, but not a bit of land*” [424, p. 53], де актуалізовано прототиповий атрибут *багато*; або „*Сказано: зерно, як мачина ... Хоч би насіння вернулося*” [392, т. 2, с. 311]: в перекладі експліковано лексичне уточнення до основи зіставлення, *малий*, лексемами *small* та *seeds*: “*I tell you: the grains are as small as poppy seeds. I hope I’ll break even getting back what I sowed*” [430, p. 274]. У прикладі „*У просторім душинім класі нормальної школи отців василіян у Дрогобичі тихо, хоч мак сій*” [399, т. 15, с. 85] ФП *тихо, хоч мак сій* [440, т. 2, с. 500] вербалізує концепт *тиша*: щоб сіяти мак, українці чекали лагідного безвітряного дня. Перекладач відтворив порівняння методом калькування автосемантичного образу, лексично ампліфікуючи його з метою кращого сприйняття англомовлянином: “*In the spacious Second Grade classroom of the elementary school run by the Basilian Fathers in Drohobich it was so quiet you could sow poppy seeds*” [414, p. 189].

Образ *горох* символізує *незахищеність*, коли кажуть *жити як (той) горох при дорозі* [465, т. 1, с. 191], чи про *сльози – котяться як горох* [442, с. 148], *марні спроби подіяти, вплинути на когось: хоч горохом об стінку* [465, т. 1, с. 191]. Про людину з поганою шкірою обличчя кажуть *як чорт сім кіп гороху змолотив* [465,

т. 1, с. 955]. В англійській фразеосистемі лексема *pea* використовується у ФП *like two peas in a pod* [470, р.1210] із значенням *дуже подібні*, тоді як в українській мові в цьому значенні використовується інший референт: *подібні, як дві краплі води* [465, т. 1, с. 96]. *Горох* – традиційна їжа українця, лексичний елемент паремій на зразок *Горох, капуста – хата не пуста*; *beans* в англійській культурі також є продуктом харчування, часто заміником м'яса, особливо серед вегетаріанців, тому, очевидно, існує вираз *like beans* [449, с. 79], що означає *сильно, дуже, стрімко, з усієї сили*.

Зважаючи на зазначений аломорфізм, калькування лексеми *горох* на основі української прототипової ознаки *марні спроби* у процесі перекладу може призвести до неадекватного сприйняття образу, як-от у прикладі „... з тобою говорити, то однако горохом о стіну кидати ...” [399, т. 18, с. 109]. Емоційний концепт навряд чи відчувається зважаючи на відсутність подібної ознаки в англійській етнокультурі: “*Talking to you is like throwing peas against the wall ...*” [414, р. 20]. Подібно й у прикладі „*Покотились з очей сльози – як горох, закапали аж на долівку ...*” [392, т. 2, с. 170] зіставлення актуалізується на основі прототипової ознаки *рясні*, що в перекладі не відтворено: “*Tears rolled like peas, from her eyes, falling on the earthen floor ...*” [430, р. 139]. Можливо, експлікація латентної ознаки оригіналу дала б можливість адекватно відтворити етномовні особливості українських фразеологізмів та КСС у перекладі.

Заміна оригінального словесного образу частковим різнообразний еквівалентом *like a brick wall, like beads* простежуємо у зразках „*Та я ж йому не словами, - я йому сльозами виливаю ... гіркими докорами очі вибиваю ... Та що з того? Сказано: як об стіну горохом!..*” [392, т. 2, с. 196] – “*I didn't use just words – I made him see my tears, I threw my whole bitterness right into his face ... A lot of good it did to me, too. He's like a brick wall!..*” [430, р.162], де вербалізовано той самий концепт – *марні зусилля* матері вплинути на поведінку сина. У прикладі „*Жовті курчата розкотились по грядках, як горох*” [388, т. 3, с. 52] – “*... the chicks scattered all over the yard like beads*” [424, р. 20] *горох* актуалізує прототипову ознаку *велика кількість, малий розмір*, яку вдало передано англійською мовою.

Українська народна символіка образу **горіх** пов'язана передусім із його плодами – вони символізують *добрий урожай, багатство й плодючість*; про важку справу або сильну духом людину кажуть *міцний горішок*; пустий горіх символізує *нікчемність, безвартісність* [442, с. 145]. Англійська етнотрадиція також має подібні асоціації: вираз *a hard nut to crack* означає *складне питання, проблему, яку важко розв'язати*, особливо це відчутно в паремії *He who would eat the nut must first crack its shell* [476, р. 791]. У прикладі „... бо взагалі писання чи то цифер, чи то букв було для мене твердим горіхом ...” [399, т. 15, с. 76] ФП з об'єктом-СКР у формі орудного відмінка іменника вербалізує концепт *складне завдання*, тут – каліграфію, яку повинен досягнути малий сільський хлопець. У перекладі методом часткового еквівалента, з тим самим символом і тими ж конотаціями, відтворено цей фразеологізм: “... *writing in general – be it letters or numbers, was a hard nut for me to crack ...*” [414, р. 177].

Аломорфізм образу *горіх*, де прихована його українська етномовна специфіка, виявляється в тому, що його використовують у ФП на основі прототипового атрибуту *міцність* та *білий колір* у поєднанні з суб'єктом зіставлення *зуби*; в англійській мові ця ознака відсутня. Еквівалентним за денотативним й конотативним компонентами значенням є образ *перли*. Тому в прикладі „... *розкрила рота, де білили гарні, мов розлузані горіхи, зуби ...*” [387, с. 177] несподіваний для англомовлянина скалькований словесний образ не відтворить конотативної семантики оригінального, в якому актуалізована українська етномовна специфіка: “... *opened her mouth, revealing her nice white teeth, like shelled nuts ...*” [422, р. 166].

Як і *мак*, символічною лакуною в англійській етнокультурі є образ **калина**: з огляду на *червоні ягоди* *калина* символізує передусім *сонце, вогонь, красу й радість, здоров'я*; *калина* – символ *здорової повносилої жінки* („*Молода, як ягода, червона, як калина, солодка, як малина*”), а також символ її *духовного життя*: її *дівочість, краса та кохання, заміжжя, радість і горе, родинні почуття*; разом із тим *червона калина* – символ *крові*, зокрема пролитої на війні; *калину* садять на

могилі; рослина стала також національним символом *українського роду*, самої *України* з її непростю історичною долею [442, с. 270].

Символічність назви цієї рослини в українській етнокультурі створює труднощі в процесі перекладу. Відтворення лише денотативних сем цього образу, зокрема кольору, або заміна цього символу англійською лексемою *cranberry* позбавляє цільовий текст, як і його читача, етномовного елемента символіки. У прикладі „*Почервоніла, як калина ...*” [386, с. 50], незважаючи на актуалізацію семи образу *червоний колір* відчувається глибока символіка *краси*, втілена в ньому, тоді як у перекладі “*She flushed the color of a cranberry ...*” [426, p. 144] підміна об’єкта ПК веде до втрати етномовного символічного навантаження та КСС. У зразку „*Як ішла заміж – як калина була та гладка, як піч, а тепер – як з хреста знята*” [392, т. 2, с. 300] описовий переклад перетворюється на далекий відгомін оригіналу, позбавлений образності й символічної глибини, а ПК *as big as a barrel*, у якому лексема *barrel* позначена конотацією *широка*, змінює концептуальні акценти: із *красуні* дівчина перетворюється на *товстунку*: “*When the girl was getting married, she looked fit and fine and was as big as a barrel. Now she is thin and looks awful*” [430, p. 264].

Проаналізований матеріал (116 зразків) дає змогу зробити висновки щодо способів відтворення ПК із об’єктом-флороназвою. Кількісні дані відображено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Методи відтворення ПК з об’єктом-флороназвою в перекладі

№	Методи перекладу	Загальний %
1.	Калькування образу	54%
2.	Частковий еквівалент	18%
3.	Повний еквівалент	14%
4.	Дескриптивна перифраза	6%
5.	Транспозиція на конотативному рівні	4%
6.	Вилучення образу	4%

Висновки до розділу 3

Проведений аналіз будується головню на дослідженні об'єкта порівняння, бо в ньому актуалізується переносне значення, особливості фразеологізації та символізму, повною мірою виявляється етномовність на всіх рівнях мовної системи. У виділених ПК відображається концептуалізація світу – універсальна й етнокультурна. Концепт як „згусток культури” не членується, тому використовуємо поняття етномовний компонент на рівні мови та культурно-специфічний смисл на рівні мовлення для позначення того, що виявляє культурне забарвлення в образі / символі та актуалізується у мовленні. Дослідження проведено із застосуванням комплексного підходу, що базується на використанні структурно-семантичного, концептуального, зіставного, контекстуального та перекладознавчого аналізів.

Проведений аналіз дає змогу дійти таких висновків:

1) порівняльні конструкції з кольороназвою складають вагому частку порівнянь. У межах таких порівнянь виділено три групи, що відображають семантичні особливості колірних лексем та їхні функції, прагматику в межах порівняльної конструкції. Розрізняємо конструкції, в яких: 1) кольороназва експлікує в контексті ядерні семи суб'єкта / об'єкта порівняння та сприяє вербалізації відповідного образу, 2) кольороназва експлікує в контексті периферійні семи суб'єкта / об'єкта порівняння та сприяє вербалізації символу та 3) кольороназва експлікується в контексті ядровими / периферійними семами суб'єкта / об'єкта порівняння та сприяє вербалізації відповідного образу;

2) відтворення порівнянь з кольороназвою здійснюється різними способами: повним / частковим еквівалентом (фразеологізовані порівняння), калькуванням, описовим відтворенням (фразеологізовані та індивідуально-авторські порівняння);

3) відтворення денотативної та конотативної семантики порівнянь з кольороназвою може супроводжуватися перекладацькими трансформаціями, зумовленими ступенем прозорості мотивації значення та відповідності денотативних і конотативних компонентів кольороназви у цільовій мові. Кольороназви вербалізують й символи. Частково символіка кольорів збігається в зіставляваних мовах не в останню чергу завдяки наявності спільної для

лінгвокультур християнської традиції. Територіальна віддаленість українців від англомовлян сприяла створенню відмінних мовних систем та індивідуальних етнічних образів та символів. Під час відтворення культурно-специфічних смислів порівнянь із кольороназвою методом покомпонентного калькування та описово найчастіше спостерігаємо структурно-лексичні та образні трансформації, внесення додаткових лексичних компонентів, вилучення кольору, заміну колірної лексеми, компенсацію експресивності неколірними лексемами;

4) аналіз об'єктів порівняння засвідчив, що порівняльні конструкції із залученням фауно- та флороназв і в українській, і в англійській лінгвокультурах засновані і на ізоморфних, і на аломорфних асоціативних зв'язках, що існують між денотативним значенням лексем та їхніми конотативними зв'язками й актуалізуються у фразеологізованих та індивідуально-авторських порівняннях. Причиною повних та часткових збігів у концептуалізації дійсності, її мовній репрезентації та перекладі повним / частковим еквівалентом вважаємо подібне в українській та англійській мові сприйняття й членування світу, засноване на спільних уявленнях, що відображено в Біблії та прецедентних текстах; відмінностей – в особливостях сприйняття дійсності та свого усвідомлення в ній певною лінгвоспільнотою. Широке коло прототипових атрибутів фауно- та флороназв урізноманітнюють вербалізацію низки концептів. Периферійні семи залучених до порівняння образів та символів інколи відіграють визначальну роль у процесі зіставлення й стають ядровими в контексті, що супроводжується вербалізацією абстрактних, емоційних концептів, часто позначених етномовними особливостями;

5) відтворення порівнянь з об'єктом-фауноназвою (428 зразків) здійснюється методом калькування образу, часткового еквівалента, повного еквівалента, дескриптивної перифрази, транспозиції на конотативному рівні;

6) відтворення порівнянь з об'єктом-флороназвою (116 зразків) здійснюється методом калькування образу, часткового еквівалента, повного еквівалента, дескриптивної перифрази, транспозиції на конотативному рівні, вилученням образу;

7) у процесі перекладу порівняння із залученням національно-культурних образів та символів виявляється етномовна семантика назв залучених до зіставлення об'єктів. Тому доцільними для застосування вважаємо метод калькування та описовий, мета яких – адекватне відтворення етнокультурного навантаження образу та символу, зумовленого історичним, національним та культурним досвідом народу. При цьому важливо зберегти культурно-специфічні смисли зазначених образів та символів;

8) міжмовний лінгвокультурологічний аналіз дає змогу з'ясувати особливості вербалізації культурно-специфічних образів та концептів, які фіксують інформацію, упродовж віків накопичену народом у процесі взаємодії з довкіллям, засобом художнього порівняння та здійснити його перекладознавче дослідження.

ВИСНОВКИ

У дисертації розглянуто вихідні теоретичні позиції дослідження порівняння в межах міждисциплінарного підходу – з логіко-філософського, структурно-семантичного, лінгвостилістичного, прагмалінгвістичного, психолінгвістичного, лінгвоконцептуального, лінгвокультурологічного та контрастивного ракурсів для його глибокого розуміння та всебічного перекладознавчого аналізу.

У дисертації випрацьовано концепцію дослідницької методології та методики на основі інтегрального підходу до досліджуваного явища та подано зразки перекладознавчого аналізу художнього порівняння.

Порівняння – один із основних прийомів пізнання зовнішнього світу й духовних цінностей; процес, у якому відмінності й подібності нерозривно поєднані. Цей метод пізнання людина сприймає природно, оскільки порівняння – органічний компонент практичної діяльності людей.

Зважаючи на трактування порівняння як розумового зближення реальних фактів, що супроводжується певними відчуттями (тотожності чи відмінності), в художньому порівнянні відбувається зближення об'єктів, що належать до різних класів, що налаштоване на пошук ідеального об'єкта, в якому певна ознака виявляється найяскравіше. У процесі ототожнення об'єктів їхня належність до різних класів дає можливість розширити горизонти сприйняття. Художнє порівняння тоді наслідок: з одного боку, це вияв нескінченності процесу пізнання, з іншого, – свіжість погляду на об'єкти довкілля у його мовному та мовленнєвому втіленні.

Логічний аспект трактування порівняння акцентує увагу на органічному зв'язку порівняння з людським буттям. У процесі встановлення подібності / відмінності (порівнювання) до формалізації / вербалізації її мовними засобами у художньому порівнянні відбувається активна когнітивна діяльність людини.

Художнє порівняння розглянуто у системно-структурній парадигмі лінгвістики. Встановлено структурно-семантичні моделі порівняльних конструкцій зіставлюваних мов та описано особливості його відтворення цільовою мовою. Структурно-семантичний аналіз порівняння на матеріалі

зіставлюваних мов дав змогу виокремити моделі основних і допоміжних мовних засобів вираження порівняльної конструкції, серед яких основні – це вільні словосполучення, індивідуально-авторські порівняння, та сталі сполучення слів, фразеологізовані порівняння, в межах простого та складнопідрядного речення з підрядним порівняльним; допоміжні – морфемні та морфологічні. Морфологічні засоби моделювання порівняння – орудний та родовий відмінки іменника – є структурно-конотативними реаліями української мови.

Структурний аналіз семантичних моделей порівняльних конструкцій на основі логіко-граматичного підходу дав змогу послідовно врахувати комплекс дослідницьких поглядів: за типом основи порівняльні конструкції поділяємо на ад'єктивні та дієслівні.

У дослідженні акцентовано на стилістичних особливостях художнього порівняння в межах традиційної лінгвістичної парадигми. Художнє порівняння вважаємо стилістичною фігурою, заснованою на семантичній подібності та позиційній суміжності суб'єкта та об'єкта, для якої характерним є наявність лексеми або морфеми, що виражає ідею подібності, та ознаки зіставлення, основи порівняння.

Виокремлено функції художнього порівняння в текстах української та англійської мов. Призначення мовної одиниці стосовно мовної системи – виражати категоріальне значення, тому художнє порівняння в цьому аспекті вербалізує пізнання, таким чином виконуючи номінативну функцію (в межах якої виділяємо ідентифікувальну, градууювальну, корелювання); концептуалізації (репрезентує ідіоетнічну специфіку мовної картини світу шляхом кореляції зображуваного предмета з іншими, близькими до певного мовного соціуму предметами чи образами); естетичну, оскільки в мові відображаються різноманітні естетичні цінності й втілюються у символіці, міфології, обрядах, традиціях; культурологічну: у художньому порівнянні відображений код культури, що у поєднанні з номінативним членуванням відображається у смисловому синтезі; асоціативну, що сприяє формуванню цілісного образу, відповідних пресупозиційних зв'язках. Мовленнєві функції художнього порівняння

передбачають мету його використання в конкретному висловлюванні. Серед них виокремлюємо характеризувальну, модалізувальну, словотвірну, стилетвірну, структурувальну. Мовленнєві функції художнього порівняння розглянуто й у комунікативному аспекті, що відображає функції порівняння в конкретному висловлюванні та в конкретній мовленнєвій ситуації, де повідомлення виявляється об'єктом комунікативної діяльності мовця. Серед них – ілюстративна функція, що забезпечує сприйняття непередметного світу як предметного, та інформативна.

У дисертації вперше спроектовано психолінгвістичну теорію актуального членування речення на речення, ускладнені художнім порівнянням, з актуалізацією темо-рематичного аналізу в проекції на суб'єкт і об'єкт порівняльної конструкції в українсько-англійському зіставленні. Уважаємо новим підхід до інтерпретації порівняння крізь призму теорії актуального членування. Застосовуючи теорію актуального членування до двох основних моделей порівняння, вводимо термін актуальне членування порівняльної конструкції та виокремлюємо низку моделей актуалізації теми й реми в межах простого та складнопідрядного речення з підрядним порівняльним, а саме: тема (суб'єкт порівняльної конструкції) – рема (об'єкт порівняльної конструкції) й тема (об'єкт порівняльної конструкції) – рема (суб'єкт порівняльної конструкції) в межах простого та складнопідрядного речення з підрядним порівняльним.

У дослідженні схарактеризовано сутність художнього порівняння як категорії перекладознавства зважаючи на особливості, зумовлені етнічним світосприйняттям мовців у межах відповідних мовних картин світу та окреслено перекладний потенціал художнього порівняння з урахуванням усіх рівнів мовної системи.

Складний симбіоз процесів у свідомості мовної особистості, що відбувається у процесі зіставлення об'єктів зовнішнього світу (когнітивних, культурологічних, концептуальних, мовленнєвих) дає можливість вербалізувати наслідки пізнання в художньому мовленні певної лінгвокультурної спільноти. Вербалізація лінгвокультурних концептів відбувається на всіх рівнях мови. З огляду на суб'єкт та об'єкт концептуалізації, у порівняльній конструкції

втілюється широкий спектр культурних смислів. Відтворення етномаркованого художнього порівняння у перекладі – завдання перекладача як своєрідного посередника між двома лінгвокультурними спільнотами. Мета перекладознавчого аналізу – з'ясувати відповідність чи невідповідність цього відтворення з урахуванням переваг та недоліків перекладу. Запропонована методика перекладознавчого аналізу базується на системі методів стилістичного аналізу, актуального членування та лінгвокультурологічного й лінгвоконцептуального аналізів, а також методика перекладознавчого аналізу структурно-конотативної, лексичної реалій та фразеологічної одиниці. У дисертації послуговуємося терміном культурно-специфічного смислу етномовного компонента, що зреалізовується в процесі міжкультурної комунікації як основної одиниці перекладознавчого аналізу. Ланцюжок *етнос – культура – мова* слугує основою випрацювання концепції етномовного компонента художнього порівняння та способів перекладознавчого аналізу актуалізованого в ньому культурно-специфічного смислу. Вважаємо такий підхід новаторським й ефективним, оскільки його застосування дає змогу досягнути особливості об'єкта дослідження й дати йому належну перекладознавчу оцінку.

Структурно-конотативні реалії відображають етномовні особливості вихідної мови, що виявляються в її граматичних та словотвірних формах й актуалізують культурно-специфічний смисл в художньому дискурсі. Ґрунтуємо перекладознавчий аналіз на матеріалі порівняльних конструкцій української мови як вихідної у дослідженні й виділяємо конструкції, що містять граматичні форми, властиві винятково українській мові в плані українсько-англійського зіставлення. Це порівняльні конструкції з об'єктом порівняння, вираженим граматичними формами орудного й родового відмінків іменника та прикладкою через дефіс.

Розбіжності у способах вираження граматичних форм у порівнюваних мовах деколи досить суттєві з огляду на належність української та англійської мов до різних мовних типів. Незважаючи на це, перекладачі знаходять різні можливості для відтворення порівняльних конструкцій з об'єктом в орудному відмінку (розгорненою сполучниковою конструкцією із збереженням об'єкта

порівняння, дескриптивною перифразою з вилученням лексеми на позначення об'єкта порівняння, образно-граматичною трансформацією, дескриптивною перифразою, інколи відтворення неточне); з об'єктом в родовому відмінку (інвертованим епітетом, епітетною конструкцією, дескриптивною перифразою) та з об'єктом-прикладкою через дефіс (дескриптивною перифразою, образно-граматичною трансформацією, калькуванням) англійською мовою.

Закріпленість за лексемою-реалією етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача, зумовлює застосування певного підходу до питання про способи відтворення цих лексичних одиниць. Класифікуємо реалії за предметною, місцевою та часовою ознаками. Прослідковуючи способи перекладу художнього порівняння з лексичною реалією, виявляємо, що найуживаніші серед них такі: контекстуальне уподібнення, транслітерація, калькування, комбіноване та гіперонімічне перейменування; менш частотні – дескриптивна перифраза та втрата реалії в процесі перекладу. Уподібнення не вважаємо ефективним методом відтворення концептуальної дихотомії свій – чужий, оскільки його застосування не дає змогу відчутти етномаркованість зображуваного образу.

В дисертації обґрунтовано, що художні порівняння, засновані на актуалізації фонетичних стилістичних прийомів, є етномарковані. У них виявляються універсальні й етнічні особливості мовленнєвих способів вербалізації фрагментів довкілля в художньому тексті. Синсемантичні образи збагачують словесні, підкреслюють їхню яскравість, багатоголосся, об'ємність. Цьому сприяють фонетичні стилістичні засоби, до яких належать консонанс та асонанс. У дослідженні використано термін фонестема, оскільки певна комбінація приголосних звуків, що вважається в мовознавстві універсальним фонетичним інтенсифікатором, пов'язана з певним значенням чи певним колом значень та виявляє культурно-специфічні фонетичні особливості, слугує формалізуючим етномовним експресивним компонентом в межах порівняння в українсько-англійському зіставленні.

Відтворюючи синсемантичні образи, перекладачі виконують складне завдання, адже звукова етносемантика часто відмінна в зіставлюваних мовах, нерідко створює суттєві перешкоди в процесі передачі культурно-специфічного смислу в цільовому тексті. Зважаючи на етномовну та лінгвокультурну специфіку зіставлюваних мов, конотативну семантику фонетичних стилістичних засобів вдається відтворити внаслідок часткової заміни синсемантичних образів. Невиправдана звукова заміна призводить до зміщення конотації синсемантичних образів. На жаль, спостерігаємо й утрату синсемантичного образу. Інколи в перекладі простежуємо використання компенсаторних засобів лексичного характеру.

Моделі художнього порівняння на основі актуалізації низки стилістичних прийомів (метафори, епітета, метонімії, оксиморону, гумору, сарказму) спонукають мислити, фантазувати, бачити, чути, відчувати. Тоді як фразеологізовані порівняння мають тенденцію до низького вияву образності, індивідуально-авторські новотвори – це несподівані яскраві словесні образи. Намір письменника визначає лексико-семантичну орієнтацію та експресивно-емоційну насиченість словесного образу, вербалізує своєрідне авторське бачення дійсності та її вербалізацію художнім порівнянням.

У процесі перекладу застосовується низка способів відтворення порівнянь, ускладнених лексико-стилістичними засобами. Фразеологізовані порівняння відтворюють повним або частковим еквівалентом, калькуванням чи описово. Слід наголосити, що метод калькування виявляється найбільш ефективним способом передачі особливостей культурно-специфічного смислу, актуалізованого порівнянням, ускладненим лексико-стилістичними засобами. Індивідуально-авторські порівняння відтворюють у перекладі переважно методом калькування. Вибір методу перекладу визначається мотивованістю словесного образу, його відображенням у національних мовних картинах світу, потенційно адекватним сприйняттям у цільовій мові з огляду на лінгвокультурні та лінгвоконцептуальні особливості зіставлюваних мов.

У дисертації проінтерпретовано перекладний потенціал художнього порівняння з кольоро-, фауно- і флороназвами як найчастотнішими компонентами моделей творення з огляду на символічність їхнього значення в межах лінгвокультурології.

У художньому порівнянні актуалізуються численні колірні асоціації, що збагачують його чуттєвими (зоровими) образами та вербалізують відповідні образи й концепти. Словесні образи з кольороназвами поєднують предметно-логічну зорову картину зі складним комплексом асоціативних зв'язків символічного навантаження. Кольороназви в межах художнього порівняння як об'єкту дослідження мотивовано тим, що в художньому тексті кольороназва експлікує денотативні й / або конотативні семи, актуалізуючи відповідні смисли, серед яких конотативні виявляються етномісткими, бо вербалізують низку концептів та символів, прийнятих певною лінгвокультурною спільнотою.

У результаті компонентного та структурно-семантичного аналізів виокремлено порівняльні конструкції, у яких: 1) кольороназва експлікує в контексті ядерні семи суб'єкта / об'єкта порівняння та сприяє вербалізації відповідного образу й концепту, 2) кольороназва експлікує в контексті периферійні семи суб'єкта / об'єкта порівняння та сприяє вербалізації символу й концепту, 3) кольороназва експлікується в контексті ядровими / периферійними семами суб'єкта / об'єкта порівняння та сприяє вербалізації відповідного образу й концепту.

Прослідковано способи відтворення художніх порівнянь з кольороназвою у перекладі, вибір яких залежить від закріпленості за кольороназвою денотативного та конотативного значень універсального і / чи культурно-специфічного характеру та ступеня вияву нею культурно-специфічного смислу в художньому тексті. Фразеологізовані порівняння часто мають свою мовну традицію, засновану на лінгвоконцептуальній та лінгвокультурній своєрідності, тому відтворення їхніх етнокультурних особливостей рідко можливе за допомогою повних або часткових фразеологічних еквівалентів. Індивідуально-авторські порівняння виявляють подібну тенденцію. Найчастіше перекладачі в обох випадках вдаються до методу

покомпонентного калькування або описового, що пояснюємо намаганням відтворити культурно-специфічний смисл художнього порівняння, ускладненого кольоропозначенням. Процес відтворення супроводжується певними перекладацькими трансформаціями, зумовленими ступенем прозорості мотивації значення, а також невідповідністю етномовних конотативних компонентів колірної лексеми в мові оригіналу та перекладу. У процесі відтворення художнього порівняння з кольороназвою спостерігаються: 1) структурно-граматичні, лексичні та образні зміни, 2) додавання лексичних компонентів, 3) вилучення кольороназви, 4) заміна кольороназви, 5) компенсація експресивності неколірними лексемами.

Зооморфізм та флороморфізм вважають основним принципом вербалізації смислів як у свідомості кожного народу загалом, так і в індивідуально-авторському сприйнятті світу. Принцип зоо- та флороцентризму послідовно відображається у фразеологічній системі, прецедентних текстах. Якісні характеристики та поведінкові моделі рослин та тварин стають асоціативною базою атрибутивних ознак, за якими проводять паралелі з людиною. Художні порівняння, до яких входять назви тварин і рослин, виявляють високу частотність у мові та використання у мовленні, що зафіксованих вибіркою з лексикографічних та художніх джерел.

Зіставлення художніх порівнянь із фауно- та флороназвами в українській та англійській лінгвокультурах дає змогу зробити висновок про ізоморфізм / аломорфізм асоціацій, їхню оцінність, а також тенденції концептуалізації в художньому порівнянні. Оскільки системою символічних образів наповнена й Біблія, сталі біблійні порівняння з фауно- та флороназвами стали основою загальноєвропейської традиції, української й англійської зокрема.

Зібраний матеріал, що охоплює 10 найпоширеніших в межах двох лінгвокультур назв тварин та 10 назв рослин дозволив провести аналіз універсальних та національно-специфічних атрибутів, що пов'язані з концептуалізацією уявлень про відповідні об'єкти фауни та флори у свідомості носіїв української та англійської мов.

Система прототипових атрибутів урізноманітнює концептуальні наслідки вербалізації. Використання фауно- та флороназв як прототипових образів та символів у художньому порівнянні ускладнює фразеологізовані та індивідуально-авторські конструкції національно-культурними смислами, що доведено в дослідженні завдяки використанню зіставного та перекладознавчого аналізів.

Обґрунтовано, що причиною повних та часткових збігів у концептуалізації дійсності із залучення зоо- та флороморфізмів, мовній репрезентації та відповідно перекладі вважаємо подібне в українській та англійській мовах сприйняття й членування світу, засноване на спільних уявленнях, мотивованих Біблією та прецедентними текстами. Відмінності пов'язані з лінгвокультурними особливостями світобачення, світосприйняття та світорозуміння, концептуалізації, мовній репрезентації та культурно-специфічними смислами, що актуалізуються в дискурсі та, відповідно, перекладі. Це пояснює виявлені в дослідженні надбання й утрати перекладу.

Перспективу дослідження вбачаємо в необхідності укладання українсько-англійського та англо-українського словника порівняльних конструкцій як універсальних, так і національних, загальномовних й індивідуально-авторських.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Спеціальна література

1. Абашина В.Н. Вопросы коммуникативно-прагматического описания сложного предложения в русском языке: аспект актуального членения / В.Н. Абашина. – Львов : Изд. центр ЛНУ им. И. Франко, 2006. – 344 с.
2. Аверинцев С.С. Символ / С.С. Аверинцев // София-Логос. Словарь. – 2-е изд, испр. – К. : Дух і Літера, 2001. – С. 155–161.
3. Ажнюк Б.М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні / Б.М. Ажнюк // АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні / відп. ред. Ю.О. Жлуктенко. – К. : Наук. думка, 1989. – 136 с.
4. Александрова С.Я. Структурно-семантические характеристики сравнительных конструкций (на материале английского языка XVI–XVII вв.) : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / С.Я. Александрова. – М., 1981. – 17 с.
5. Аристотель. Категории / Аристотель. – М. : Соцэкгиз, 1939. – 84 с.
6. Аристотель. Метафизика / Аристотель. – Ростов-на-Дону : «Феникс», 1999. – 608 с.
7. Арістотель. Поетика / Арістотель ; пер. Бориса Тена. – К. : Мистецтво, 1967. – 136 с.
8. Арнольд И.В. Потенциальные и скрытые семы и их актуализация в английском художественном тексте / И.В. Арнольд // Иностранные языки в школе. – 1979. – № 5. – С. 10–14.
9. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка / И.В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 301 с.
10. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–32.
11. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 895 с.
12. Ахманова О.С. Очерки по общей и русской лексикологии / О.С. Ахманова. – М. : Учпедгиз, 1957. – 295 с.

13. Ахманова О.С. Экстралингвистический и внутрилингвистический факторы в функционировании и использовании языка / О.С. Ахманова, В.З. Панфилов // Вопросы языкознания. – 1963. – № 4. – С. 45–57.
14. Бабкин А.М. Идиоматика (фразеология) в языке и словаре / А.М. Бабкин // Современная русская лексикография. – Л. : Наука, 1979. – С. 4–19.
15. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А.П. Бабушкин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1996. – 178 с.
16. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли ; пер. К.А. Долинина. – М. : Изд-во иностр. лит., 1961. – 394 с.
17. Бартон В.И. Развитие сравнения в процессе познания / В.И. Бартон // Философские исследования. – Минск : Изд-во БГУ, 1970. – С. 22–33.
18. Бартон В.И. Сравнение как средство познания / В.И. Бартон. – Минск : Изд-во БГУ, 1978. – 127 с.
19. Бартон В.И. Элементарное сравнение как единство качественного отождествления и количественного различения / В.И. Бартон // Философские исследования. – Минск : Изд-во БГУ, 1970. – С. 34–38.
20. Бархударов Л.С. Язык и перевод / Л.С. Бархударов. – М. : Междунар. отношения, 1975. – 240 с.
21. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.
22. Бацевич Ф. Лінгвалізація світу: гуманітарні переваги та онтологічні загрози / Ф. Бацевич // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць. – Черкаси : Брама – Україна, 2006. – Вип. 3. – С. 7–16.
23. Бацевич Ф.С. Національно-культурний аспект семантики одиниць мови і деякі проблеми теорії мовленнєвої діяльності / Ф.С. Бацевич // Мова і культура нації : тези доп. регіон. наук.-практ. конф. – Львів : Вид-во Львів. держ. ун-ту, 1990. – С. 62–63.
24. Бережна О.В. Мовна картина світу художнього тексту як відображення концептуальної картини світу автора / О.В. Бережна // Наукова спадщина

професора Ю.О.Жлуктенка та сучасне мовознавство : зб. наук. праць. – К. : 2000. – С. 12–17.

25. Белова А.Д. Вербальне відображення концептосфери етносу: сучасний стан вивчення проблеми // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К. : В-во Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка., 2001. – № 5. – С. 15–22.

26. Биренбаум Я.Г. Придаточные с союзом like / Я.Г. Биренбаум // Вопросы структуры английского языка в синхронии и диахронии. – Л. : Из-во Ленингр. ун-та, 1973. – Вып. 3. – С. 225–231.

27. Біленко Т.І. Мова (слово) в контексті культури / Т.І. Біленко // Гуманізм і людина в контексті культури : матер. людинознавчих читань. – Дрогобич, 1995. – Вип. 1. – С. 36–52.

28. Білодід І.К. Про критерії якості перекладу / І.К. Білодід // Теорія і практика перекладу. – К. : Вища шк., 1979. – Вип. 1. – С. 3–4.

29. Білодід О.І. Мова – дзеркало культури / О.І. Білодід, С.Б. Кримський // Мовознавство. – 1987. – № 4. – С. 28–33.

30. Блинова О.И. Явление мотивации слов / О.И. Блинова. – Томск : Из-во Томского ун-та, 1984. – 191 с.

31. Бройтман С.Н. Из статей, написанных для словаря «Поэтика» [Электронный ресурс] / С.Н. Бройтман // Новый филологический вестник. – 2006. – № 2. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/iz-statey-napisannyh-dlya-slovarya-poetika>.

32. Брутян Г.А. Язык и картина мира / Г.А. Брутян // Философские науки. – 1973. – № 1. – С. 108–111.

33. Брутян Г.Я. Лингвистическое моделирование действительности и его роль в познании / Г.Я. Брутян // Вопросы философии. – 1972. – № 10. – С. 87–96.

34. Брутян Л.Г. Роль языковых компонентов в возникновении картины мира в сознании людей / Л.Г. Брутян // Молодой научный работник: научн. исслед. обществ. науки. – Ереван : Изд-во Ереванск. ун-та, 1973. – Вып. 1.

35. Василько З. Символіка фольклорного образу / З. Василько. – Львів : «ДПА Друк», 2004. – 392 с.

36. Верба Г.Г. Стійкі порівняння та метафори як стереотипи сприйняття (українсько-іспанські паралелі) / Г.Г. Верба // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К. : Видавн.-поліграф. центр «Київ. ун-т», 2003. – С. 65–70.
37. Верещагин Е.М. Лингвострановедческая теория слова / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М. : Рус. яз., 1980. – 320 с.
38. Верещагин Е.М. Национально-культурная семантика русских фразеологизмов / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров // Словари и лингвострановедение / под ред. Е.М. Верещагина. – М. : Русский язык, 1982. – С. 89–98.
39. Веселовский А.А. Историческая поэтика / А.А. Веселовский. – Л. : ГИХЛ, 1940. – 648 с.
40. Виноградов В.В. Русский язык (грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов. – М. : Учпедгиз, 1947. – 783 с.
41. Виноградов В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы / В.С. Виноградов. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1978. – 172 с.
42. Вине Ж.-П. Технические способы перевода / Ж.-П. Вине, Ж. Дарбельне // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М. : «Международные отношения», 1978. – С. 157-167.
43. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : Підручник / І.Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
44. Влахов С. Непереводимое в переводе : монография / С. Влахов, С. Флорин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высш. шк., 1986. – 416 с.
45. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике / под. ред. В.Н. Комиссарова. – М. : Междунар. отношения, 1978. – 229 с.
46. Воркачев С.Г. «Две доли» – две концепции счастья / С.Г. Воркачев // Языковая личность: проблемы креативной семантики. К 70-летию проф. И.В. Сентенберг : сб. научн. тр. / ВГПУ. – Волгоград : Перемена, 2000. – С. 52–61.

47. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С.Г. Воркачев // НДВШ Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64–72.
48. Вороновская И.В. Функционально-стилистические особенности образных компаративных конструкций как проблема транслятологии (на материале текста поэмы И. Франко «Мойсей» и ее переводов на русский язык) / И.В. Вороновская, С. Глейбман // Мова і соціальні процеси. Вісник Львів. ун-ту. Серія філологічна. – 1997. – Вип. 26. – С. 80–84.
49. Гак В.Г. К проблеме соотношения языка и действительности / В.Г. Гак // Вопр. языкознания. – 1972. – № 5. – С. 12–22.
50. Гак В.Г. Метафора: универсальное и специфическое / В.Г. Гак // Метафора в языке и тексте. – М. : Наука, 1988. – С. 11–26.
51. Гак В.Г. Сопоставительная лексикология (на материале французского и русского языков) / В.Г. Гак. – М. : Междунар. отношения, 1977. – 264 с.
52. Гандзюк С.П. Синтактико-семантическая природа именного сказуемого в современном немецком языке : автореф. дис. на соиск. степени. канд. филол. наук. 10.02.04 «Германские языки» / С.П. Гандзюк. – К., 1975. – 17 с.
53. Гарбовский Н.К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во Московского университета, 2007. – 544 с
54. Гачев Г.Д. Национальные образы мира: общие вопросы. Русский, болгарский, киргизский, грузинский, армянский / Г.Д. Гачев. – М. : Сов. писатель, 1988. – 448 с.
55. Гачечиладзе Г.Р. Введение в теорию художественного перевода / Г.Р. Гачечиладзе. – Тбилиси : Изд-во Тбил. ун-та, 1970. – 358 с.
56. Гегель Г. Наука логики / Г. Гегель. – М. : Мысль, 1998. – 1072 с.
57. Гетман И.М. Язык и картина мира. Язык и культура / И.М. Гетман // Вторая международная конференция : тезисы. – К., 1993. – Ч. 1. – С. 3–4.
58. Головач У.В. Етномовний компонент поетичного тексту давньогрецької трагедії як перекладознавча проблема (на матеріалі давньогрецьких трагедій та

їхніх перекладів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / У.В. Головач. – К., 2003. – 20 с.

59. Голоюх Л.В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної української історичної прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л.В. Голоюх. – К., 1996. – 20 с.

60. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія / І.О. Голубовська. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Логос, 2004. – 284 с.

61. Городецька О.В. Національно-марковані концепти в британській картині світу ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.В. Городецька. – К., 2003. – 21 с.

62. Горпинич В.О. Порівняльні конструкції в драматичних та недраматичних творах О. Довженка / В.О. Горпинич // Розвиток і оновлення видів і жанрів та мовно-стилістичних засобів художнього зображення в радянській літературі. – Одеса, 1968. – С. 19-23.

63. Грабовецька О.С. Епітетна конструкція в художньому перекладі (на матеріалі української та англійської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / О.С. Грабовецька. – К., 2003. – 22 с.

64. Григорьев В.П. О некоторых проблемах лингвистической поэтики / В.П. Григорьев // Теория поэтической речи и поэтическая лексикография. – Шадринск, 1971. – С. 3–12.

65. Григорьев В.П. Очерки истории языка русской поэзии ХХ века: основные задачи, проблемы, перспективы / В.П. Григорьев // Язык русской поэзии ХХ века. – М., 1989. – С. 4–12.

66. Григорьев В.П. Поэтика слова / В.П. Григорьев. – М. : Наука, 1979. – 343 с.

67. Гудавичюс А. Глубинный уровень отражения культуры в лексической семантике / А. Гудавичюс // Исследования по семантике (сопоставительно-типологический аспект) : межвуз. науч. сб. Башк. Ун-т. – Уфа, 1993. – С. 16–23.

68. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / В. Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 452 с.
69. Гутман Е.А., Черемисина М.И. Названия животных в составе сравнений (на материале русского и французского языков) / Е.А. Гутман, М.И. Черемисина // Вопросы языка и литературы. – Новосибирск : Из-во Новосиб. ун-та, 1970. – Вып. 4. – Ч. 4. – С. 253–267.
70. Гюлюмянц К.М. О характере лексической сочетаемости устойчивых сравнений / К.М. Гюлюмянц // Проблемы устойчивости и вариантности фразеологических единиц. – Тула, 1968. – С. 228–229.
71. Данилюк Н.О. Мовна картина світу в українській народній пісні / Н.О. Данилюк // Проблеми зіставної семантики. – К. : Вид-во держ. лінгв. ун-ту, 1995. – С. 206–207.
72. Дейк ван Т.А. Вопросы прагматики текста / Т.А. ван Дейк // Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистика текста. – М. : Прогресс, 1978. – Вып. VIII. – С. 259–336.
73. Демецька В.В. Репродуктивний переклад vs адаптивний переклад / В.В. Демецька // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. – 2010. – Т. 18, вип. 16. – С. 97-103.
74. Демецька В.В. Теорія адаптації в перекладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / В.В. Демецька. – К., 2007. – 34 с.
75. Демидова Г.И. Сопоставительное значение сравнительных конструкций / Г.И. Демидова ; под ред. В.И. Кодухова // Языковые значения : сб. науч. тр. – Л. : Ленингр. ордена труд. красн. знамени гос. пед. ин-т им. А.И. Герцена, 1976. – С. 135–143.
76. Дзера О.В. Індивідуально-авторське трактування біблійних мотивів як перекладознавча проблема (на матеріалі українських перекладів творів Дж.Г.Байрона) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / О.В. Дзера. – К., 1999. – 21 с.

77. Дмитрюк Н.В. Национально-культурная специфика вербальных ассоциаций : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19. «Теория языка» / Н.В. Дмитрюк. – М., 1985. – 22 с.
78. Добровольский Д.О. Национально-культурная специфика во фразеологии / Д.О. Добровольский // Вопросы языкознания. – 1997. – № 6. – С. 37–48.
79. Довженко Г.Я. Неповні підрядні речення і другорядні члени речення, виражені порівняннями / Г.Я. Довженко // УМЛШ. – 1973. – № 6. – С. 31–35.
80. Домбровський В. Українська стилістика й ритміка. Українська поезика. – Перемишль, 1923 і 1924 / В. Домбровський // Український вільний університет. Філософічний факультет. Українське літературознавство. Фотопередрук зі статтею Є. Пшеничного та післясловом О. Горбача. – Мюнхен, 1993. – Вип. 4. – 157 с.
81. Дудченко М.М. До питання відтворення образних порівнянь у художньому перекладі / М.М. Дудченко, М.І. Чернюк // Теорія і практика перекладу. – К. : Вища шк., 1981. – Вип. 5. – С. 51–55.
82. Еремина В.И. Поэтический строй русской народной лирики / В.И. Еремина. – Л. : Наука, 1978. – 182 с.
83. Жайворонок В.В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук / В.В. Жайворонок // Мовознавство. – 2004. – № 5/6. – С. 23–35.
84. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень / В.В. Жайворонок // Мовознавство. – 2001. – № 5. – С. 48–53.
85. Жлуктенко Ю.О. Проблеми адекватності перекладу / Ю.О. Жлуктенко // Теорія і практика перекладу. – К. : Вища шк., 1981. – Вип. 6. – С. 85–91.
86. Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов / В.П. Жуков. – М. : Просвещение, 1978. – 160 с.
87. Заборна М. Порівняльні конструкції в системі складнопідрядного речення української мови / М. Заборна. – Тернопіль : Підручники & посібники, 2001. – 28 с.

88. Заруднева Е.А. Компаративные конструкции в лингвокогнитивном аспекте (на материале русского и английского языков) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 [Электронный ресурс] / Заруднева Елена Алексеева. – Ставрополь, 2007. – 144 с. – Режим доступа : <http://www.km.ru/referats/V328F04A41414C6AA57BF00F632B2BA4#>.

89. Зорівчак Р.П. Авторські фразеологічні новаторства як перекладознавча проблема (на матеріалі англomовних перекладів творів Тараса Шевченка) / Р.П. Зорівчак // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К. : Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Ф-т іноземної філології, 2001. – Вип. 5. – С. 68–72.

90. Зорівчак Р.П. Відтворення семантико-стилістичних функцій фразеологічних порівнянь у поетичному перекладі (на матеріалі англomовних перекладів поетичних творів Тараса Шевченка) / Р.П. Зорівчак // Теорія і практика перекладу. – К., 1980. – Вип. 3. – С. 45–55.

91. Зорівчак Р.П. Іван Франко як перекладознавець / Р.П. Зорівчак // Теорія і практика перекладу. – К., 1981. – Вип. 5. – С. 3-16.

92. Зорівчак Р.П. Принципи підходу до фразеологічної одиниці в перекладознавчих дослідженнях / Р.П. Зорівчак // Теорія і практика перекладу. – 1979. – Вип. 1. – С. 108–122.

93. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози) / Р.П. Зорівчак. – Львів : Вид-во Львів. держ. ун-ту, 1989. – 215 с.

94. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою) / Р.П. Зорівчак. – Львів : Вид-во Львів. держ. ун-ту, 1983. – 173 с.

95. Іваненко В.Л. Слово КОНЦЕПТ у романських, германських та слов'янських мовах (з історії лексикографічної фіксації) / В.Л. Іваненко // Мовні та концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К. : Вид-во Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, 2002. – № 7. – С. 189–198.

96. Івасюк О.Я. Відтворення ритмомелодійних особливостей оригіналу як засіб репрезентації його змісту (на матеріалі перекладів сучасної англomовної поезії українською мовою) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.19 «Теорія мови» / О.Я. Івасюк. – К., 1994. – 24 с.
97. Івасюк О.Я. Відтворення ритмомелодійної домінанти в українських поезіях Полін Джонсон (Текагюнвейк) / О.Я. Івасюк // Зап. Наук. т-ва ім. Шевченка. – Львів, 2000. – Т. ССXXXIX. – С. 354–366. – (Праці філологічної секції).
98. Каде О. Проблемы перевода в свете теории коммуникации / Отто Каде // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М. : Междунар. отношения, 1978. – С. 69–90.
99. Кальчу Т.В. Семантична та логічна структура концепту «sin» як основа текстотворюючої функції в романі А. Камю «The Fall» / Т.В. Кальчу // Мовні та концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К. : Вид-во Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, 2002. – № 7. – С. 220–224.
100. Капралова С.Т. Сравнения в произведениях Ф.М. Достоевского / С.Т. Капралова // Лингвистические дисциплины на факультете русского языка и литературы. – М., 1973. – С. 186–189.
101. Карабан В.И. Воссоздание метафоры при переводе поэзии с русского языка на английский / В.И. Карабан // Теорія і практика перекладу : респ. міжвід. наук. зб. – К. : Вища шк., 1980. – Вип. 3. – С. 122–127.
102. Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография / Ю.Н. Караулов. – М. : Наука, 1976. – 356 с.
103. Кацнельсон С.Д. Содержание слова, значение и обозначение. – М. ; Л. : Наука, 1965. – 112 с.
104. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови / А.П. Коваль. – К. : Вид-во при Київ. ун-ті ; Видавн. об'єднання «Вища школа», 1987. – 352 с.

105. Ковальська І.В. Колористика як перекладознавча проблема : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / І.В. Ковальська. – К., 2001. – 17 с.
106. Козачук Г.О. Пунктуація у реченні з ЯК / Г.О. Козачук // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 9. – С. 42–47.
107. Колесов В.В. Концепт культури: образ – понятие – символ / В.В. Колесов // Вестн. С.-Петербур. ун-та. Сер. ист. и язык. – 1992. – Вып 3. – № 16. – С. 30–39.
108. Коломієць Л.В. Мова перекладу як реалізація методологічної моделі тексту перекладу: на матеріалі українських перекладів історичної хроніки В.Шекспіра “Генріх IV” / Л.В. Коломієць // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К. : В-во Київ. ун-ту, 2003. – С. 99-103.
109. Коломієць Л.В. Мовно-стильові виміри творчого методу перекладача: на матеріалі українських перекладів Шекспірових сонетів / Л.В.Коломієць // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – Київ: Логос. – 2000. – С. 192-202.
110. Колшанский Г.В. Контекстная семантика / Г.В. Колшанский. – М. : Наука, 1980. – 149 с.
111. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке / Г.В. Колшанский. – М. : Наука, 1990. – 108 с.
112. Колшанский Г.В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Г.В. Колшанский. – М. : Наука, 1975. – 231 с.
113. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода / В.Н. Комиссаров. – М. : Междунар. отношения, 1980. – 168 с.
114. Комиссаров В.Н. Слово о переводе / В.Н. Комиссаров. – М. : Международ. отношения, 1973. – 215 с.
115. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение : курс лекций / В.Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2000. – 192 с.
116. Комиссаров В.Н. Теория перевода / В.Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.

117. Комиссаров В.Н. Теория перевода: (лингвистические аспекты) / В.Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 192 с.
118. Комлев Н.Г. Компоненты содержательной структуры слова / Н.Г. Комлев. – М. : Из-во Моск. гос. ун-та, 1969. – 192 с.
119. Кононенко В.І. Концепт і символ : лінгвокультурологічний аспект / В.І. Кононенко // Мова. Людина. Світ: до 70-річчя проф. М. Кочергана : [зб. наук. ст.]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 157–162.
120. Коптілов В.В. Актуальні питання українського художнього перекладу / В.В. Коптілов. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1971. – 130 с.
121. Коптілов В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. / В. Коптілов. – К.: Юніверс, 2003. – 280 с.
122. Корольков В.И. К теории фигур / В.И. Корольков // Сб. научн. трудов. – М. : МГПИИЯ им. Мориса Тореза, 1973. – Вып. 78. – С. 60–93.
123. Космеда Т.А. Ego і Alter Ego Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу : монографія / Т.А.Космеда. – Дрогобич : Коло, 2012. – 372 с.
124. Космеда Т.А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки / Т.А. Космеда. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2000. – 350 с.
125. Космеда Т.А. Система репрезентованих аксіологічно маркованих смислів: образ-концепт «вода» (на матеріалі словника "Галицько-руські приповідки") / Т.А. Космеда // Одеський лінгвістичний вісник. – 2013. – Вип. 2. – С. 59–72.
126. Костомаров М.І. Слов'янська міфологія / М.І. Костомаров. – К. : «Либідь», 1994. – 384 с.
127. Костомаров Н.И. Об историческом значении народной поэзии / Н.И. Костомаров. – Х, 1843. – 216 с.
128. Коцюба З.Г. Рефлексія побутової свідомості в різномовному проverbsькому просторі (від універсального до національного) : монографія / З. Г. Коцюба. – Львів : ДП “Видавничий дім “Укрпол”, 2010. – 472 с.

129. Кубрякова Е.С. Когнитивные аспекты в исследовании семантики слова / Е.С. Кубрякова // Семантика языковых единиц : доклады VI Междунар. конф. – М. : СпортАкадемПресс, 1998. – Т. 1. – С. 47–50.
130. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности / Е.С. Кубрякова. – М. : Наука, 1986. – 157 с.
131. Кубрякова Е.С. Об одном фрагменте концептуального анализа слова ПАМЯТЬ / Е.С. Кубрякова // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М. : Наука, 1991. – С. 85–90.
132. Кубрякова Е.С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира / Е.С. Кубрякова // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М., 1988. – С. 141–173.
133. Кундзіч О.Л. Слово і образ: літературно-критичні статті / О.Л. Кундзіч. – К. : Рад. письменник, 1966. – 331 с.
134. Кундзіч О. Творчі проблеми перекладу / О. Кундзіч. – К. : Дніпро, 1973. – 264 с.
135. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка / А.В. Кунин. – М. : Высш. шк., 1986. – 336 с.
136. Кунин А.В. Устойчивые глагольные сравнения в русском и английском языках (опыт сопоставительного анализа) / А.В. Кунин // Русский язык за рубежом. – 1971. – № 1. – С. 74–78.
137. Курс сучасної української літературної мови. Т. 2 : Синтаксис / за ред. акад. Л.А. Булаховського. – К. : Рад. школа, 1951. – 462 с.
138. Курс сучасної української літературної мови. Ч. II : Синтаксис / за ред. Б.М. Кулика. – К. : Держ. учб.-пед. вид-во «Рад. школа», 1961. – 287 с.
139. Кухаренко В.А. Интерпретация текста / В.А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
140. Кучеренко І.К. Порівняльні конструкції мови в світлі грамматики / І.К. Кучеренко. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1959. – 106 с.
141. Кушина Н.І. Відтворення етномовного компонента українських народних казок в англійських перекладах : автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Н.І. Кушина. – К., 1998. – 17 с.

142. Латышев Л.К. Курс перевода (эквивалентность перевода и способы ее достижения) / Л.К. Латышев. – М. : Междунар. отнош., 1981. – 247 с.

143. Левин Ю.И. Русская метафора: синтез, семантика, трансформации. Т. 4 : Труды по знаковым системам / Ю.И. Левин // Уч. зап. Тарт. гос. ун-та. – Тарту, 1969. – Вып. 236, – С. 290–305.

144. Левин Ю.И. Структура русской метафоры. Т. 2 : Труды по знаковым системам / Ю.И. Левин // Уч. зап. Тарт. гос. ун-та. – Тарту, 1965. – Вып. 181. – С. 293–299.

145. Левина А.А. Обстоятельственные придаточные предложения, вводимые союзами *as if* и *as though* : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филолог. наук : спец 10.02.04 «Германские языки» / А.А. Левина. – М., 1964. – 17 с.

146. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. – М. : Наука, 1985. – 536 с.

147. Левицкая Т. Почему нужны грамматические трансформации при переводе / Т. Левицкая, А. Фитерман // Тетради переводчика. – М. : Международные отношения, 1971. – С. 57.

148. Левицкий В.В. Начальные сочетания фонем в английском языке / В.В. Левицкий // Сочетаемость языковых единиц в германских и романских языках. – К., 1983. – С. 8–17.

149. Левицкий В.В. Звуковий символізм: основні поняття, ідеї, результати / В.В. Левицкий // Мовознавство. – 1993. – № 1. – С. 16–25.

150. Левченко О.П. Кольороназва *голубий*: лінгвокультурологічний аспект / О.П. Левченко // Лінгвістика. – 2013. – № 2 (29). – С. 5–12.

151. Левченко О.П. Національно-культурна специфіка фразеологічних символів (на матеріалі творів Г. Квітки-Основ'яненка) / О.П. Левченко // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць. – Х. : ХНПУ, 2003. – Вип. 11. – Ч. 1. – С. 80–87.

152. Левченко О.П. Символы у фразеологических системах украинской та російської мов: лінгво-культурологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» ; 10.02.02. «Російська мова» / О.П. Левченко. – К. : 2007. – 30 с.
153. Левченко О.П. Фразеологічна репрезентація світу / О.П. Левченко // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К., 2002. – № 7. – С. 307–315.
154. Левый И. Искусство перевода / пер. с чешс. и предисл. Вл. Россельса. – М. : Прогресс, 1974. – 396 с.
155. Лихачев Д.С. Историческая поэтика русской литературы. Смех как мировоззрение и другие работы / Д.С. Лихачев. – СПб. : Алетейя, 2001. – 566 с.
156. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка / Д.С. Лихачев // Изв. РАН. Сер. Лит. И яз. – М., 1993. – № 1. – С. 3–9.
157. Лобкова Е.В. Образ-концепт "любовь" в русской языковой картине мира тема : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» [Электронный ресурс] / Е.В. Лобкова. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/obraz-kontsept-lyubov-v-russkoi-yazykovoi-kartine-mira>.
158. Лосев А.Ф. Знак. Символ. Миф / А.Ф. Лосев. – М. : Издательство Московского университета, 1982. – 443 с.
159. Лосев А.Ф. Проблемы символа и реалистическое искусство / А.Ф. Лосев. – М. : Искусство, 1995. – 320 с.
160. Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура / А.Ф. Лосев. – М. : Политиздат, 1991. – 525 с.
161. Лотман М.Ю. К основаниям моделирующей поэтики / М.Ю. Лотман // Труды по русской и славянской филологии. Литературоведение. – Тарту, 1966. – № 11. – С. 36–50. – (Новая серия).
162. Львова Н.Л. Звукосимволические свойства начальных звукосочетаний согласных в современном английском языке : автореф дис. на соиск. учен.

степени канд. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н.Л. Львова. – 2005. – 23 с.

163. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : ИТДГК Гнозис, 2003. – 280 с.

164. Манакін В. Мова як енергетичний феномен / В.М. Манакін // Світогляд. – 2008. – № 2. – С. 48–51.

165. Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология / В.Н. Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.

166. Маслова В.А. Homo lingualis в культуре : монография / В.А. Маслова. – Гнозис, 2007. – 320 с.

167. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика : уч. пособ. / В.А. Маслова. – Минск : ТетраСистемз, 2004. – 256 с.

168. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения / В. Матезиус // Пражский лингвистический кружок : сб. статей. – М. : Прогресс, 1967. – С. 239–245.

169. Матезиус В. Язык и стиль / В. Матезиус // Пражский лингвистический кружок. – М. : Прогресс, 1967. – С. 444–523.

170. Мацько Л.І. Стилїстика української мови: Підручник / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; За ред. Л.І. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.

171. Медведєв Ф.П. Система сполучників в українській мові / Ф.П. Медведєв. – Х., 1962. – 96 с.

172. Мезенин С.М. Компоненты образных средств языка / С.М. Мезенин // Синтаксические исследования по английскому языку. Уч. зап. – М., 1971. –Т. 416. – С. 64–75.

173. Метафора в языке и тексте / отв. ред. В.Н. Телия. – М. : Наука, 1988. – 175 с.

174. Микулина Л. Национально-культурная специфика и перевод / Л. Микулина // Мастерство перевода, 1979. – М. : Сов. Писатель, 1981. – Сб. 12. – С. 79–99.

175. Мізін К.І. Людина в дзеркалі компаративної фразеології : монографія / К. Мізін. – Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2011. – 448 с.
176. Мізін К.І. Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь / К. Мізін // Мовознавство. – 09/2012. – № 5. – С. 89–92.
177. Моисеева Л.Ф. Метафорические образования наименований птиц в русском языке в сопоставлении с украинским / Л.Ф. Моисеева // Русск. язык в его связях с украинским и другими славянскими языками : тез. докл. и сообщений. – Симферополь, 1973. – С. 141–144.
178. Мокиенко В.М. О тематико-идеографической классификации фразеологизмов / В.М. Мокиенко // Словари и лингвострановедение. – М. : 1982. – С. 108–121.
179. Мокиенко В.М. Образы русской речи: историко-этимологический и этнолингвистический очерки фразеологии / В.М. Мокиенко. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 277 с.
180. Мокиенко В.М. Славянская фразеология / В.М. Мокиенко. – М. : Высш. шк., 1980. – 207 с.
181. Мокренко В. Украинская фразеология (resp. паремиология) и русская картина мира / В. Мокренко // Słowo. Tekst. Czas IV. Mater. Międzynar. konfer. nauk. – Szczecin, 2000. – С. 25–33.
182. Молчко О.О. Відтворення порівняльних конструкцій з концептом «страх» (на матеріалі українських художніх текстів та їхніх англійських перекладів) / О.О. Молчко // Філологічні студії 1–2 : наук. часопис. – Луцьк, 2007. – № 39–40 – С. 175–183.
183. Молчко О.О. Етномовний компонент у порівняльній конструкції: особливості вираження (українсько-англійське зіставлення) / О.О. Молчко // Мовні і концептуальні картини світу (до 90-річчя від дня народження Ю.О. Жлуктенка) : зб. наук. праць. – К. : Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка, 2006. – Вип. 17. – С. 263–269.
184. Молчко О.О. Категорія порівняння крізь призму психолінгвістичної теорії актуального членування: проекція на дискурсивну практику перекладача /

О.О. Молчко // Психолінгвістика : [зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»]. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О.М., 2014. – Вип. 15. – С. 240–254.

185. Молчко О.О. Концептуальні особливості порівняння (на матеріалі зооніма «собака» в українсько-англійському зіставленні) / О.О. Молчко // Григорій Кочур у контексті української культури другої половини ХХ віку : матер. Всеукр. наук. конф. (Львів, 14–15 жовт. 2005 року). – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – С. 255–261.

186. Молчко О.О. Основа порівняльної конструкції: підходи до трактування / О.О. Молчко // Іноземна філологія. Укр. наук. зб. – 2014. – Вип. 127 (Частина 2). – С. 253-257.

187. Молчко О.О. Порівняльна конструкція як структурно-конотативна реалія: проблеми перекладу (на матеріалі українських та англійських художніх текстів) / О.О. Молчко // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К., 2004. – Вип. 15. – С. 72–77.

188. Молчко О.О. Порівняльні конструкції з зоонімами як перекладознавча проблема / О.О. Молчко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – 2001. – Вип. 115 : Германська філологія. – С. 158–165.

189. Молчко О.О. Порівняльні конструкції з кольороназвою в українській та англійській мовах / О.О. Молчко // Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови. – 2003. – Вип. 11. – С. 336–349.

190. Молчко О.О. Порівняльні конструкції з реалією в українській та англійській мовах (перекладознавчий аспект) / О.О. Молчко // Вісник Львів. ун-ту. Серія: Іноземні мови. – 2006. – Вип.13. – С. 190–197.

191. Молчко О.О. Порівняння в українському художньому тексті та варіанти його відтворення англійською мовою / О.О. Молчко // Іноземна філологія. Укр. наук. зб. – 2012. – Вип. 124. – С. 161–169.

192. Молчко О.О. Порівняння як асоціативний тип фрейма: спроба перекладознавчого аналізу / О.О. Молчко // Іноземна філологія. Укр. наук. зб. – 2014. – Вип. 127 (Частина 1). – С. 151–157.

193. Молчко О.О. Семантика і структура поетичного порівняння (спроба контрастивного аналізу на матеріалі української та англійської мов) / О.О. Молчко // Іноземна філологія. Укр. наук. зб. – 2001. – Вип. 112 – С. 293–297.

194. Молчко О.О. Семантика і прагматика порівняння: його мовні і мовленнєві функції в лінгвокреативній комунікативній діяльності / О.О. Молчко // *Studia Ukrainica Posnaniensia*. – Poznan : Instytut Filologii Rosyjskiej UAM, 2013. – Z. I. – С. 139–143.

195. Молчко О.О. Символізм назв птахів як корелятив порівняльної конструкції: проблеми перекладу / О.О. Молчко // Теорія і практика перекладу. Наукові записки факультету романо-германської філології. Серія: Філологічні науки. – Дрогобич : Редак.-видав. відділ ДДПУ ім. І.Франка, 2008. – Т. I. – С. 95–112.

196. Молчко О.О. Стилiстичні засоби творення образності iндивiдуально-авторських та фразеологiзованих порiвнянь: способи вiдтворення у перекладi / О.О. Молчко // Од слова путь верстаючи й до слова ... : зб. на пошану Роксолани Петрiвни Зорiвчак / ред. кол. : О.І.Чередниченко (голова) та iн. – Львiв : Видавн. центр ЛНУ iм. Iвана Франка, 2008. – С. 191–208.

197. Молчко О.О. Фонетичні засоби творення образності iндивiдуально-авторських та фразеологiзованих порiвнянь: способи вiдтворення у перекладi / О.О. Молчко // Іноземна філологія : укр. наук. зб. – 2005. – Вип. 115. – С. 174–180.

198. Мороховский А.Н. Стилистика английского языка / А.Н. Мороховский. – К. : Вища шк., 1991. – 272 с.

199. М'яснянкiна Л.І. Порiвняння в iдiостилi М.О.Шолохова: функцiонально-семантичний i прагматичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фiлол. наук: 10.02.02 «Росiйська мова» / Л.І. М'яснянкiна; Харк. держ. пед. ун-т iм. Г.С.Сковороди. — Х., 2002. — 17 с.

200. Наставшева Н.Г. Лингвостилистическая природа компаративных средств в современной английской художественной речи : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Общее языкознание, социалингвистика, психоллингвистика» / Н. Г. Наставшева. – К., 1979. – 24 с.
201. Наумова Т.Н. Трактовка сущности слова в концепции А.А. Потебни / Т.Н. Наумова // Психоллингвистические проблемы семантики : сб. науч. трудов. – Калинин : Изд-во Калинин. гос. ун-та, 1990. – С. 5–11.
202. Национальная специфика языка и ее отображение в нормативном словаре : сб. науч. статей / ред. Ю.Н. Караулов. – М. : Наука, 1988. – 176 с.
203. Некрасова Е.А. Сравнения / Е.А. Некрасова // Языковые процессы современной русской художественной литературы. Поэзия. – М. : Наука, 1977. – С. 240–294.
204. Никитин М.В. Лексическое значение слова / М.В. Никитин. – М. : Высш. шк., 1983. – 127 с.
205. Никитина Л.Б. Языковой образ-концепт: о природе сложного термина / Л.Б. Никитина // Вестник Челябинского гос. ун-та. Филология. Искусствоведение. – 2011. – № 24 (239). – Вып. 57. – С. 97–99.
206. Никитина С.Е. О концептуальном анализе в народной культуре / С.Е. Никитина // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М. : Наука, 1991. – С. 117–123.
207. Новикова М.А. Прекрасен наш союз. Литература – переводчик – жизнь: литературно-критические очерки / М.А. Новикова. – К. : Рад. письменник, 1986. – 224 с.
208. Новикова М.А. Символика в художественном тексте. Символика пространства (на материале «Вечеров на хуторе близ Диканьки» Н.В. Гоголя и их английских переводов) : учеб. пособ. / М.А. Новикова, И.Н. Шама. – Запорожье : СП «Верже», 1996. – 172 с.
209. Нойберт А. Прагматические аспекты перевода / А. Нойберт // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике : сб статей. – М. : «Международные отношения», 1978. – 229 с.

210. Огольцев В.М. О фразеологизации устойчивых сравнений / В.М. Огольцев // Вопросы семантики фразеологических единиц (на материале русского языка). Ч. 1. Тезисы докладов и сообщения. – Новгород : 1971. – С. 66–79.

211. Огольцев В.М. Семантизация культурного компонента языковой единицы в учебном словаре устойчивых сравнений / В.М. Огольцев // Словари и лингвострановедение. – М., 1982. – С. 122–131.

212. Огольцев В.М. Способы выражения компаративных отношений и компонентный состав устойчивого сравнения / В.М. Огольцев // Вопросы семантики фразеологических единиц (на материале русского языка). Ч. 1. Тезисы докладов и сообщения. – Новгород, 1971. – С. 204–216.

213. Огольцев В.М. Структурные типы компаративных фразеологизмов / В.М. Огольцев // Вопросы семантики фразеологических единиц (на материале русского языка). Ч. 1. Тезисы докладов и сообщения. – Новгород, 1971. – С. 319–322.

214. Огольцев В.М. Устойчивые сравнения в системе русской фразеологии / В.М. Огольцев. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1978. – 159 с.

215. Ожегов О.И. О структуре фразеологии / С.И. Ожегов // Лексикология. Лексикография. Культура речи. – М. : Высш. шк., 1974. – 352 с.

216. Онищенко Н.А. Конотативно-культурна специфіка фразеологізмів / Н.А. Онищенко // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К. : Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка, 2001. – С. 323–326.

217. Опарина Е.О. Фразеология и коллективная культурная идентичность / Е.О. Опарина, И.И. Сандомирская // Profiliowanie w języku I w tekście. – Lublin, 1998. – С. 373–379.

218. Панасенко Н.И. Концепт обряда в семантике фитонимов / Н.И. Панасенко // Язык и культура. Вторая международная конференция. Тезисы. – 1993. – Ч. 1. – С. 82–83.

219. Панько Т.І. Культурологічний і етнолінгвістичний підхід до вивчення мови / Т.І. Панько // Мова і культура нації : тези регіон. наук. практ. конф. – Львів, 1990. – С.3–4.
220. Пастушенко Л.П. Английские фразеологические единицы в составе фразео-тематического поля (на материале фразео-тематического поля маринизмов) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л.П. Пастушенко. – К., 1982. – 18 с.
221. Пауль Г. Принципы истории языка / Г. Пауль. – М. : Изд-во иностранной лит-ры, 1960. – 339 с.
222. Пелевина Н.Ф. Стилистический анализ художественного текста / Н.Ф. Пелевина. – Л. : Просвещение, 1980. – 272 с.
223. Пелих Г.Ф. Порівняння як один із засобів характеристики образів у творах О. Корнійчука / Г.Ф. Пелих // Розвиток і оновлення видів і жанрів та мовно-стилістичних засобів художнього зображення в радянській літературі. – Одеса, 1968. – С. 39-45.
224. Петряков Л.Д. Дискурсия как метод гуманитарного знания : монография / Л.Д. Петряков. – М. : ФЛИНТА: Наука, 2013. – 304 с.
225. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении / А.М. Пешковский. – М. : Учпедгиз, 1956. – 511 с.
226. Пищальникова В.А. Интеграция лингвистических дисциплин как объективная необходимость развития современного языковедения / В.А. Пищальникова // Языковое бытие человека и этноса: психолингвистический и когнитивный аспекты. Вып. 6. – М., Барнаул : 2003. – С. 3–16.
227. Пищальникова В.А. Введение в психопоэтику / В.А. Пищальникова, Сорокин Ю.А.. – Барнаул : Изд-во Алт. гос. ун-та, 1993. – 211 с.
228. Поліна Г.В. Відображення концепту «Бог» в англійській мовній свідомості / Г.В. Поліна // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К. : Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка, 2001. – С. 365–372.
229. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник / О.Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1992. – 248 с.

230. Попович А. Проблемы художественного перевода / А. Попович ; пер. со словац. И.А.Бернштейн и И.С.Чернявской. – М. : Высш. шк., 1980. – 199 с.
231. Попович О.С. До питання про єдність мови і культури / О.С. Попович // Язык и культура. Вторая международная конференция : тезисы. – К., 1993. – Ч. 1. – С. 17–18.
232. Порівняльні дослідження з граматики англійської, української, російської мов / відп. ред. Ю.О. Жлуктенко. – К. : Наук. думка, 1981. – 353 с.
233. Порівняння в поезії М. Бажана // Культура української мови. Довідник. – К. : Либідь, 1990. – 304 с.
234. Постовалова В.И. Картина мира в жизнедеятельности человека / В.И. Постовалова // Роль человеческого фактора в языке: язык и картина мира / ред. кол. Б.А. Серебрянников, Е.С. Кубрякова, В.И. Постовалова и др. ; отв. ред. Б.А. Серебрянников. – М. : Наука, 1988. – С. 8–69.
235. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике / А.А. Потебня. – М. : Учпедгиз, 1958. – Ч. 1–2. – 536 с.
236. Потебня А.А. Из записок по теории словесности / А.А. Потебня. – Х. : Паровая тип. М. Зильберберг и сыновья, 1905. – 647 с.
237. Потебня А.А. Мысль и язык / А.А. Потебня. – К. : СИНТО, 1993. – 192 с.
238. Потебня А.А. О некоторых символах в славянской народной поэзии / А.А. Потебня. – Х, 1914. – 245 с.
239. Потебня О.О. Эстетика і поетика слова : зб. : пер. з рос. / О.О. Потебня; упоряд., вступ. ст., приміт. І.В. Іваньо, А.І. Колодної. – К. : Мистецтво, 1985. – 302 с.
240. Почепцов О.Г. Языковая ментальность: способ представления мира / О.Г. Почепцов // Вопросы языкознания. – 1990. – № 4. – С. 110–122.
241. Радчук В.Д. Гармония и точность перевода / В.Д. Радчук // Теорія і практика перекладу : респ. міжвід. наук. зб. – К. : Вища шк., 1980. – Вип. 3. – С. 10–19.

242. Радчук В.Д. Перевод как отражение и эстетическая задача / В.Д. Радчук // Теория и практика перевода : респ. межвед. научн. сб. – К. : Выща шк., 1986. – Вып. 13. – С. 40–50.

243. Райс К. Классификация текстов и методы перевода / К. Райс // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике : сб статей. – М. : «Международные отношения», 1978. – 229 с.

244. Райхштейн А.Д. Лингвострановедческий аспект устойчивых словесных комплексов / А.Д. Райхштейн // Словари и лингвострановедение. – М. : Русский язык, 1987. – С. 143–153.

245. Райхштейн А.Д. Национально-культурная значимость слов и словесных комплексов в художественном тексте / А.Д. Райхштейн // Лингвострановедение и текст : сб. статей. – М. : Русский язык, 1987. – С. 40–54.

246. Рахилина Е.В. Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость / Е.В. Рахилина. – М. : Русские словари, 2000. – 416 с.

247. Рецкер Я.И. Задачи сопоставительного анализа переводов / Я.И. Рецкер. // Теория и практика перевода: докл. и содокл. [на I конф. по теории и критике худож. пер. ЛГУ, Ленинград, июнь (1-6) 1962 г.] / отв. ред. Б.А. Ларин. – Л. : Изд-во Ленингр. гос. ун-та, 1962. – С. 42–52.

248. Рецкер Я.И. О закономерных соответствиях при переводе на родной язык / Я.И. Рецкер // Вопросы теории и методики учебного перевода. – М., 1950. – С. 156–178.

249. Рецкер Я.И. Посobie по переводу с английского языка на русский / Я.И. Рецкер. – М. : Просвещение, 1982. – 159 с.

250. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика / Я.И. Рецкер. – М. : Междунар. отношения, 1974. – 216 с.

251. Ринекер Ф. Библийская энциклопедия Брокгауза / Ф. Ринекер, Г. Майер. – Paderborn : Christliche Verlagsbuchhandlung Paderborn, 1999. – 1088 с.

252. Ройзензон Л.И. Заметки по русской компаративной фразеологии / Л.И. Ройзензон // Труды Самаркандского гос. ун-та, 1971. – Вып. 217. – С. 13–14.

253. Ройзензон Л.И. Теоретические проблемы компаративной фразеологии и лексикографии / Л.И. Ройзензон, З.А. Шугурова // Вопросы фразеологии и сопоставления фразеологических словарей. – Баку, 1968. – С. 12–21.
254. Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / Б.А. Серебренников, Е.С. Кубрякова, В.И. Постовалова, В.Н.Телия и др. – М. : Наука, 1988. – 215 с.
255. Романовская Н.Н. К вопросу о статусе фразеологических единиц английского языка, содержащих прилагательное, обозначающее цвет / Н.Н. Романовская // Вестник Харьковского политехн. ин-та. – 1979. – № 153. – Вып. 1. – С. 64–66.
256. Русанівський В. Наша мова калинова / В. Русанівський. – К. : Т-во «Україна», 1984. – 80 с.
257. Русанівський В.М. Структура лексичної і граматичної семантики / В.М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1988. – 232 с.
258. Русская грамматика : в 2 т. Т. 2: Синтаксис. – М. : Наука, 1980. – 810 с.
259. Русский язык. Энциклопедия / гл. ред. Ф.П. Филин. – М. : Советская энциклопедия, 1979. – 327 с.
260. Сасіна В.П. Безполучникові порівняння в російській та англійській мовах / В.П. Сасіна // Нариси з контрастивної лінгвістики : зб. наук. праць. – К. : Наук. думка, 1979. – С. 146–152.
261. Сасіна В.П. До питання про поліфункціональний характер морфемі –like / В.П. Сасіна // Мовознавство. – 1977. – № 3. – С. 67–68.
262. Селиванова Е.А. Когнитивная ономазиология : монография / Е.А. Селиванова. – К. : Изд-во Укр. фитосоциологического центра, 2000. – 248 с.
263. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е.А.Селиванова. – К. : ЦУЛ, Фитосоцицентр, 2002. – 336 с.
264. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвітики (аналітичний огляд) / О.О. Селіванова. – К. : Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.
265. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.

266. Сепир Э. Градуирование / Сепир Э. // Новое в зарубежной лингвистики. Вып. XVI (Лингвистическая прагматика). – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 43–78.
267. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Эдвард Сепир ; [пер. с англ. Перцова Е. Н. ; общ. ред. Е. А. Кибрик]. – М. : «Прогресс», 1993. – 656 с.
268. Серебrenиков Б.А. К проблеме типов лексической и грамматической абстракции / Б.А. Серебrenиков / Вопросы грамматического строя. – М. : Из-во АН СССР, 1955. – С. 54–73.
269. Скороходько С.А. Жанровое и национальное своеобразие в переводе реалий (на материале волшебной сказки) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : 10.02.19 «Теория языка» / С.А. Скороходько. – Одесса : Одес. гос. ун-т., 1991. – 16 с.
270. Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови / Л.Г. Скрипник. – К. : Наук. думка, 1973. – 274 с.
271. Слинько І.І. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання / І.І. Слинько, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянська. – К.: Вища шк., 1994. – 577 с.
272. Слухай Н.В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномену / Н.В. Слухай // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. пр.]. – К. : КНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2002. – С. 462–470.
273. Современная американская лингвистика: фундаментальные направления / под ред. А.А. Кибрика, И.М. Кобозевой, И.А. Секериной. – М. : УЗСС, 2002. – 480 с.
274. Соколовская Ж.П. «Картина мира» в значениях слов. «Семантические фантазии» или «катехизис семантики»? / Ж.П. Соколовская. – Симферополь : Таврия, 1993. – 231 с.
275. Солодухо Є.М. Проблеми інтернаціоналізації фразеології / Є.М. Солодухо. – Казань, 1982. – 166 с.
276. Степанов Ю.С. Смена «культурных парадигм» и ее внутренние механизмы. Философия языка: в границах и вне границ / Ю.С. Степанов,

С.Г. Проскурин.. – Х. : Око, 1993. – Т. 1. – С. 13–36. – (Международная серия монографий).

277. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи / И.А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. – 171 с.

278. Стернин И.Я. О выявлении национально-культурной семантики слова / И.Я. Стернин // Национальное и интернациональное в развитии языков : межвуз. сб. науч. трудов. – Иваново, 1984. – С. 3–10.

279. Судоплатова М.Н. Устойчивые компаративные сочетания и компаративная фразеология / М.Н. Судоплатова // Современная русская лексикография. – М. : Изд-во АН СССР, 1977. – С. 48–61.

280. Сукаленко Н.И. Отражение обыденного сознания в образной языковой картине мира / Н.И. Сукаленко ; под общ. ред. В.В. Акуленко. – К. : Наук. Думка, 1992. – 164 с.

281. Сухорольська С. Методи лінгвістичних досліджень : навч. посіб. / Сухорольська С., Федоренко О. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 344 с.

282. Сучасна українська літературна мова / за ред. О.Т. Волох, М.Т. Чемерисов, Є.І. Чернов. – К. : Вища шк., 1976. – 376 с.

283. Сучасна українська літературна мова : у 5 кн. / за ред. акад. І.К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1969–1975. – Т. 1–5.

284. Таран О.С. З історії лінгвістичного вивчення символу / О.С. Таран // Зб. наук. праць: лінгвістичні дослідження. – Х., 2000. – С. 130–135.

285. Текст как явление культуры / Г.А. Антипов, О.А. Донських, И.Ю. Марковина, Ю.А. Сорокин. – Новосибирск : Наука, 1989. – 196 с.

286. Теля В.Н. Женщина в языковой картине мира русских, белорусов, поляков, англичан / В.Н. Теля, В.А. Маслова, В.И. Шаховский // Беларуска-руска-польскае супастаўляльнае мовазнаўства : Матэр. другой між нар. навук. канф. 5-6 лютаго 1992 г. – Віцебск, 1993. – С. 131–134.

287. Теля В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В.Н.Теля. – М. : Наука, 1986. – 143 с.

288. Телия В.Н. Культурологический компонент фразеологии (к проблеме культурно-национального миропонимания) / В.Н. Телия // Язык и культура. Вторая международная конференция. Тезисы. – К. : Библиотека журнала Collegium, 1993. – Ч. 1. – С. 69–70.

289. Телия В.Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В.Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. – М. : Наука, 1998. – С. 173–204.

290. Телия В.Н. Номинативный состав языка как объект лингвокультурологии : в 2 т. / В.Н. Телия // Национально-культурный компонент в тексте и в языке : тез. докл. Междунар. науч. конф. 5-7 окт. Ч.1. – Минск : Университетское, 1994. – С.13–15.

291. Телия В.Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В.Н. Телия. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 288 с.

292. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер ; пер. с фр. И.М. Богуславского и др. ; вступ. ст. и общ. ред. д.ф.н. В.Г.Гака. – М. : Прогресс, 1988. – 656 с.

293. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / С.Г. Тер-Минасова. – М. : Слово / Slovo, 2000. – 264 с.

294. Толстой Н.И. О предмете этнолингвистики и ее роли в изучении языка и этноса / Н.И. Толстой // Ареальное исследование в языкознании и этнографии (язык и этнос). – Л. : Наука, 1983. – С. 181–190.

295. Томахин Г.Д. Лингвистические аспекты лингвострановедения / Г.Д. Томахин // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1986. – № 6. – С. 113–118.

296. Томахин Г.Д. Понятие лингвострановедения. Его лингвистические и лингводидактические основы / Г.Д. Томахин // Иностранные языки в школе, 1980. – № 3. – С. 77–81.

297. Томашевский Б.В. Стилистика и стихосложение : курс лекций / Б.В. Томашевский. – Л. : Учпедгиз, Ленингр. отд., 1959. – 536 с.

298. Топер П.М. Перевод в системе сравнительного литературоведения / П.М.Топер. – М. : Наследие, 2000. – 254 с.
299. Троицкий М.М. Наука о духе. Общие свойства и законы человеческого Духа / М.М. Троицкий. – М., 1882. – Т. 2. – 320 с.
300. Тулина Т.А. О способах эксплицитного и имплицитного выражения сравнения в русском языке / Т.А. Тулина // Научные доклады высшей школы. Филологические науки, 1973. – № 1. – С. 51–62.
301. Турабаева Р.А. Прагматические вопросы перевода с английского языка на узбекский (на материале простой речевой метафоры) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец 10.02.02 «Русский язык» ; 10.02.04 «Германские языки». – Ташкент, 1980. – 21 с.
302. Уемов А.И. Вещи, свойства и отношения / А.И. Уемов. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1963. – 184 с.
303. Уорф Б.Л. Лингвистика и логика / Б.Л. Уорф // Новое в лингвистике. – М., 1960. – Вып. 1. – С. 183–198.
304. Уорф Б.Л. Отношение норм поведения и мышления к языку / Б.Л. Уорф // Новое в лингвистике. – М. : Изд-во иностр. л-ры, 1960. – Вып. 1. – С. 135–168.
305. Федоров А.В. Основы общей теории перевода: лингвистические проблемы / А.В. Федоров. – 4-е изд., доп. и перераб. – М. : Высш. шк., 1983. – 304 с.
306. Федоров А.И. Образная речь / А.И. Федоров. – Новосибирск : Из-во «Наука», Сибирское отделение, 1985. – 119 с.
307. Федоров А.И. Семантическая основа образных средств языка / А.И. Федоров. – Новосибирск : Наука. Сибирское отделение, 1969. – 92 с.
308. Фелдмане Д.Н. О функциях сравнения в различных функциональных стилях речи / Д.Н. Фелдмане // Проблемы лингвистики и зарубежной литературы. – Рига : Из-во Латв. гос. ун-та, 1968. – С. 83–105.

309. Фелдмане Д.Н. Сравнение как лингвостилистическое средство / Д.Н. Фелдмане // Проблемы лингвистики и зарубежной литературы. – Рига : Из-во Латв. гос. ун-та, 1968. – С. 61–83.
310. Фесенко Т.А. Концептуальный перевод в рамках ментального и культурного пространства / Т.А. Фесенко // Філологічні студії. – № 1 (25). – Луцьк, 2004. – С. 221–230.
311. Фесенко Т.А. Специфика национального культурного пространства в зеркале перевода / Т.А. Фесенко. – Тамбов : ТГУ, 2002. – 228 с.
312. Фірсова Ю.А. Когнітивний підхід до вивчення фразеологізмів з топонімічним компонентом / Ю.А. Фірсова // Семантика, синтактика, прагматика мовленнєвої діяльності. – Львів : Літопис, 1999. – С. 96–100.
313. Флорин С. Муки переводческие / С. Флорин. – М. : Высш. шк., 1983. – 184 с.
314. Фортунатов Ф.Ф. Сравнительная морфология индоевропейских языков : в 2 т. / Ф.Ф. Фортунатов // Избр. тр. – М. : Учпедгиз, 1956. – Т. 1. – 450 с.
315. Фрумкина Р.М. Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога / Р.М. Фрумкина // Научно-техническая информация. – М. : Наука, 1976. – С. 353–378.
316. Харченко В.К. Сравнение через отрицание / В.К. Харченко // Лексикологические основы стилистики : сб. науч. трудов. – Л, 1973. – С. 146–147 с.
317. Чала Ю.П. Відтворення культурно-маркованих знаків Вікторіанської доби в українських перекладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Ю.П. Чала. – К., 2006 . – 20 с.
318. Цюра С.В. Структурно-семантические и функциональные особенности образных сравнений (на материале произведений С. Моэма «Луна и грош», «Театр», «Дождь» и др. рассказов) / С.В. Цюра // Черкаський ун-т. Вісник. Сер. Філологічні науки. – 1997. – Вип. 3. – С. 56–63.

319. Чередниченко І.К. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І.К. Чередниченко. – К. : Рад. шк., 1962. – 495 с.
320. Чередниченко О.І. Фразеологія мови як джерело фонових знань / О.І. Чередниченко // Мовознавство. – 1984. – № 5. – С. 17–21.
321. Чередниченко А.И. Лингвистические проблемы воссоздания образа в поэтическом переводе : тексты лекций / А.И. Чередниченко, П.А. Бех. – К. : КГУ, 1980. – 67 с.
322. Черемисина М.И. Некоторые вопросы синтаксиса / М.И. Черемисина. – Новосибирск : Из-во Новосиб. ун-та, 1971. – 181 с.
323. Черкасова Е.Т. О метафорическом употреблении слов (по материалам произведений Л. Леонова и М. Шолохова) / Е.Т. Черкасова // Исследования по языку советских писателей. – М. : Из-во АН СССР, 1959. – С. 5–19.
324. Черняховская Л.А. Контекст и его роль в переводе / Л.А. Черняховская // Вопросы теории и методики преподавания перевода : сб. науч. трудов. – М., 1988. – Вып. 319 – С. 35–48.
325. Чумак Л.О. О новых подходах в интерпретации синтаксических единиц: предложение в аспекте лингвокультурологии / Л. О. Чумак // Вісник Львів. ун-ту. Серія філологічна. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – Вип. 28. – С. 276–281.
326. Шапиро М.А. Структура сравнений (на материале из романа М.Шолохова «Тихий Дон») / М.А. Шапиро // Уч. зап. Тирасп. пед. ин-та. – Кишинев : Гос. Из-во Молдавии, 1958. – Вып.5. – С. 3–22.
327. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка / А.А. Шахматов. – Л. : Изд-во Наркомпроса РСФСР, 1941. – 620 с.
328. Шахматов А.А. Учение о частях речи / А. Шахматов // Из трудов А.А. Шахматова по современному русскому языку. – М. : Учпедгиз, 1952. – С. 29–241.
329. Шведова Н.Ю. Один из возможных путей построения функциональной грамматики русского языка / Н.Ю. Шведова // Проблемы функциональной грамматики. – М. : Наука, 1985. – С. 30–37.

330. Швейцер А.Д. Некоторые аспекты проблемы «язык и культура» в освещении зарубежных лингвистов и социолингвистов / А.Д. Швейцер // Национальный язык и национальная культура. – М. : Наука, 1978. – С. 143–160.

331. Шелякин М.А. О единстве функционального и системного описания грамматических форм в функциональной грамматике / М.А. Шелякин. – М. : Наука, 1985. – 198 с.

332. Шенько И.В. К вопросу об отношениях между компаративными тропами (сравнением и метафорой) / И.В. Шенько // Стилистика романо-германских языков. Материалы семинара Ленингр. гос. пед. ин-та им. А.И.Герцена. Уч. зап. – Л. : Из-во ЛГПИ, 1972. – Т. 491. – С. 151–165.

333. Шенько И.В. О семантико-синтаксической структуре образного сравнения / И.В. Шенько // Вопросы романо-германского языкознания и методики преподавания иностранных языков. – Л. : Из-во ЛГПИ, 1970. – 154–160 с.

334. Шенько И.В. Синтактико-смысловые и функциональные разновидности предметно-логических сравнений / И.В. Шенько // Язык и стиль английского художественного текста. – Л. : Из-во ЛГПИ, 1977. – С. 152–158.

335. Широкова Н.А. Типы синтаксических конструкций с сравнительным союзом в составе простого предложения / Н.А. Широкова. – Казань : Из-во Казан. ун-та, 1960. – 155 с.

336. Широкова Н.А. Типы сложноподчиненных предложений, выражающих отношения сравнения в современном русском языке / Н.А. Широкова. – Казань : Из-во Казан. ун-та, 1963. – 54 с.

337. Шмелев А.Д. Парадоксы идентификации / А.Д. Шмелев // Тождество и подобие, сравнение и идентификация. – М. : Наука, 1990. – С. 33–51.

338. Шульдешова Т.В. Синонимия субстантивных групп с конъюнкторами *as* и *like* в современном английском языке / Т.В. Шульдешова // Проблемы синтаксиса английского языка. Ученые записки. – М. : Москов. Ордена трудового Красного знамени гос. пед. ин-т им. В.И. Ленина. – Вып. 422. – 1970. – С. 196–209.

339. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / К.Ф. Шульжук. – К. : Академія, 2004. – 408 с.

340. Ярцева В.Н. Типология языков и проблема универсалий / В.Н. Ярцева // Вопросы языкознания. – 1976. – № 2. – С. 6–16.
341. Asad T. The concept of cultural translation in British social anthropology / T. Asad // Readings in general translation theory. – София : Софийский унив. Климент Охридски, 1986. – P. 156–164.
342. Bloomfield L. Language / L. Bloomfield. – New York ; Chicago ; San Francisco ; Toronto : Holt, Rinehart and Winston, 1965. – 564 p.
343. Boas F. Race, language and culture / F. Boas. – New York : The Free Press, 1986. – 647 p.
344. Fisiak J. Some introductory notes concerning contrastive linguistics // Contrastive linguistics and language teacher / ed. by J. Fisiak. – Oxford ; New York et. Al. : Pergamon Press, 1981. – P. 1–11.
345. Galperin I.R. Stylistics / I.R. Galperin. – M. : Higher School Publ. House, 1977. – 343 p.
346. Gode A. Language and culture / A. Gode // Babel. – 1964. – Vol. 10. – № 1. – P. 23–25.
347. Grzegorzczkova R. Pojęcie językowego obrazu świata / R. Grzegorzczkova // Językowy obraz świata. – Lublin, 1999. – S. 39–46.
348. Householder F.W. On the problem of sound and meaning: an English phonestheme / Fred W. Householder // Word 2. – 1946. – P. 83–84.
349. Jakobson R. On Linguistic Aspects of Translation / R. Jakobson // Language in literature / ed. by K.Pomorska and Stephen Rudy. – Cambridge, MA : Belknap, 1987. – P. 428–435.
350. Jakobson R. Fundamentals of language / R. Jakobson, M. Halle. – Mouton &Co: S'Gravenhage, 1956. – 87 p.
351. Jespersen O. A Modern English Grammar on Historical Principles : in 7 Vols / O. Jespersen. – Copenhagen : Ejnar Munksgaard, 1940. – Vol. 5. – Syntax. Fourth volume. XVI. – 528 p.
352. Köller, W. Die Einführung in die Übersetzungswissenschaft [Text] / W. Köller. – Heidelberg-Wiesbaden, : Quelle & Meyer, 1992. – 343s.

353. Lakoff G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : Chicago University Press, 1985. – 242 p.
354. Lakoff G. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind* / G. Lakoff. – Chicago ; London : Chicago University Press, 1987. – 614 p.
355. *Language and ethnic relations* / ed. by H. Gills and Saint Jacques. – Oxford : Pergamon Press, 1979. – 251 p.
356. Leech G. *Semantics* / G. Leech. – London : Penguin Books, 1990. – 377 p.
357. Levi-Strauss C. *Structural anthropology* / C. Levi-Strauss. – Harmondworth : Penguin Books, 1977. – 410 p.
358. Lowie R.A. *Culture and ethnology* / R.A. Lowie. – New York ; London : Basic Books, 1966. – 190 p.
359. Lyons J. *Language, meaning and context* / J. Lyons. – Bungay ; Suff : Fontana Linguistics, 1981. – 256 p.
360. Mey J.L. *Whose language? A study in linguistic pragmatics* / J.L. Mey. – Amsterdam, Philadelphia : Benjamins, 1985. – 412 p.
361. Neubert A. *Text and translation* / A. Neubert. – Leipzig : Enzyklöpädie, 1985. – 168 s.
362. Neubert A. *Translation as Text* / A. Neubert. – Kent, Ohio ; London, England : The Kent State University Press, 1992. – 169 p.
363. Newmark P. *A textbook of translation* / P. Newmark. – New York ; London ; Toronto ; Sydney ; Tokyo ; Singapore : Prentice Hall International, 1988. – 292 p.
364. Nida E.A. *A system for the description of semantic elements* / E.A. Nida // *Word*. – V.7. – № 1, 1951. – P. 1–12.
365. Nida E.D. *Translation, language and culture* / E.D. Nida // *Readings in general translation theory*. – София : Софийский унив. Климент Охридски, 1986. – P. 32–33.
366. Reiss, K., Vermeer. H.J. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie [Text]* / K. Reiß, H.J. Vermeer. – Tübingen: Niermeyer, 1984. – 245 s.

367. Schoght Henry G. *Linguistics, Literary Analysis, and Literary Translation* / Henry G. Schoght. – Toronto ; London ; Buffalo: University of Toronto Press. – 1988. – 167 p.
368. Talmy L. *Force dynamics in language and cognition* / L. Talmy // *Cognitive Science*. – 1988. – Vol. 12. – P. 49–100.
369. Thompson S. *Motif-index of folk-literature. A classification of narrative elements in folktales, ballads, myths, fables, etc* : in 6 vol-s / S. Thompson. – Bloomington : Indiana University Press, 1955–1957. – Vol-s 1–6.
370. Todorov T. *Tropes and figures* / T. Todorov // *To honor R. Jakobson. Essays on the occasion of his seventieth birthday*. The Hague – Paris, 1967. – V.3. – P. 191–206.
371. Whorf B.L. *Language, thought and reality* / B.L. Whorf. – Cambridge : Mass, 1971. – 278 p.
372. Whorf B.L. *Language: plan and conception of arrangement* / B.L. Whorf // *Language, thought and reality*. – London, 1956. – P. 125–133.
373. Wierzbicka A. *Does Language reflect Culture? Evidence from Australian English* / A. Wierzbicka // *Language in Society*. – 1986. – Vol. 15. – № 3. – P. 349–373.
374. Wierzbicka A. *Cross-cultural pragmatics: the semantic of human interaction* / A. Wierzbicka. – Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 1991. – 502 p.
375. Wierzbicka A. *Lexicography and conceptual analysis* / A. Wierzbicka. – Ann Arbor : Karoma Publishers, 1985. – 367 p.
376. Wierzbicka A. *Semantic, Structure and Cognition: Universal Human Concepts in Culture – Specific Configurations* / A. Wierzbicka. – New York : Oxford Univ. Press, 1992. – 485 p.
377. Wolfson P. *Language, thought and culture* / P. Wolfson ; ed. by V.P. Clark, P.A. Eschholtz, A.F. Rosa // *Language: Introductory readings*. – New York : St. Martin's Press, 1972. – P. 3–11.
378. Wyler S. *Colour and Language. Colour Terms in English* / S. Wyler. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1992. – 203 p.

II. Літературні джерела

379. Антоненко-Давидович Б. Твори : у 2 т. / Б. Антоненко-Давидович. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 1.
380. Апдайк Дж. Кентавр. Ферма: Романи / Дж. Апдайк ; пер. з англ. М. Габлевич. – К. : Дніпро, 1988. – 447 с.
381. Байрон Дж.Г. Шільйонський в'язень / Дж.Г. Байрон ; пер. М. Кабанюка. – Ранок, 1982. – № 8.
382. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / пер. І. Огієнка. – К. : Українське Біблійне Товариство, 2002. – 1375 с.
383. Гончар О. Собор. Твори : в 7 т. / О. Гончар. – К. : Дніпро, 1987–1988. – Т.7. – 656 с.
384. Джойс Дж. Портрет митця замолоду. Роман / Дж. Джойс ; пер. з англ. Я. Стельмах. – Всесвіт. – 1975. – № 6. – С. 69–128.
385. Квітка-Основ'яненко Г. Твори : в 2 т. / Г. Квітка-Основ'яненко. – К. : Дніпро, 1978. – Т. 1. – 496 с.
386. Косинка Г. Заквітчаний сон / Г. Косинка. – К. : Веселка, 1990. – 309 с.
387. Коцюбинський М. Твори : в 7 т. / М. Коцюбинський ; редкол. : О.Засенко (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1973–1975.
388. Куліш П. Твори : в 2 т. / П. Куліш. – К. : Дніпро, 1989. – Т. 2. – С. 458–476.
389. Лі Г. Убити пересмішника / Г. Лі ; пер. з англ. М. Харенко. – К. : Вид-во ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1975. – 270 с.
390. Лондон, Джек. Твори : в 12 т. / Дж. Лондон ; пер. з англ. – К. : Дніпро, 1971. – Т. 4.
391. Мирний, Панас. Твори : в 7 т. / Панас Мирний – К. : Наук. думка, 1969. – Т. 2.
392. Моем С. Місяць і мідяки. На жалі бритви / С. Моем ; пер. О. Жомнір, А. Муляр та О. Мокровольський. – К. : Дніпро, 1989. – 574 с.
393. Нечуй-Левицький І.С. Зібрання творів : у 10 т. / І.С. Нечуй-Левицький ; редкол. : Н.С. Крутікова (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1965–1968.

394. Стефаник В. Повне зібрання творів : в 3 т. / В.С. Стефаник. АН УРСР, Ін-т укр. літератури ; [відп. ред. О.І. Білецький]. – К. : Вид-во АН УРСР, 1949–1954. – Т. 1. – 367 с.
395. Стус В. Дорога болю: поезії / В. Стус ; упорядкув. та післямова М.Х. Коцюбинської. – К. : Рад. письм., 1990. – 222 с.
396. Теккерей В.М. Ярмарок суєти: роман / В.М. Теккерей ; пер. з англ. О.Сенюк ; передм. К. Шахової. – К. : Дніпро, 1979. – Кн. 1–2.
397. Фіцджеральд Ф.С. Великий Гетсбі ; Ніч лагідна : романи / Ф.С. Фіцджеральд ; пер. з англ. М. Пінчевського ; післямова В. Кухалашвілі. – К. : Дніпро, 1982. – 472 с.
398. Франко І. Зібр. творів : у 50 т. / І. Франко ; редкол. : Є.П. Кирилюк (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1976 – 1986.
399. Хакслі О. Жовтий Кром. Роман / О. Хакслі ; пер. з англ. В. Вишневий // Всесвіт. – 1978. – № 1. – С. 70–177.
400. Хвильовий М. Вальдшнепи // Хвильовий М. Твори : у 2 т. / М. Хвильовий. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 2. – С. 204–267.
401. Чосер Дж. Кентерберійські оповідання / Дж. Чосер ; пер. з англ. Є. Крижевич // Всесвіт. – 1978. – № 5. – С. 112–143.
402. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. / Тарас Шевченко. – К. : Наук. думка, 1989–1991.
403. Шекспір В. Сонети / В. Шекспір ; пер. з англ. Д. Павличка ; вступ до комент., комент. М. Габлевич. – Львів : Літопис, 1998. – 366 с.
404. Шекспір В. Твори : в 6 т. / В. Шекспір ; редкол. : Д.В. Задонський (гол.) та ін. – К. : Дніпро, 1984–1986.
405. A Study of Vasyl' Stefanyk: The Pain at the Heart of Existance. / tr. by D.S. Struk. – Toronto : University of Toronto ; Ukrainian Academic Press, 1973. – 200 p.
406. Byron G.G. The poetical works / G.G. Byron. – London : Oxford Univ. Press, 1957. – 923 p.

407. Chaucer G. *The Canterbury Tales* / G. Chaucer. – London ; New York ; Ringwood ; Toronto ; Auckland : Penguin Books, 1996. – 304 p.
408. Conrad J. *Heart of Darkness* / J. Conrad ; ed. by M.H. Abrahams // *The Norton Anthology of English Literature. Fifth Edition.* – New York ; London : W.W. Northon & Company, 1986. – Vol. 2 – P. 1814–1880.
409. Dickens Ch. *Dombey and Son* / Ch. Dickens. – Ware : Wordsworth Editions, 1985. – 890 p.
410. Dickens Ch. *Hard Times* / Ch. Dickens ; ed. by M.H. Abrahams // *The Norton Anthology of English Literature. – Fifth Ed.* – New York ; London : W.W. Northon & Company, 1986. – Vol. 2 – P. 1634–1635.
411. Fitzgerald F.S. *Tender is the Night* / F.S. Fitzgerald. – New York : Collier Books, 1986. – 313 p.
412. Fowles J. *The Magus* / J. Fowles. – London : Triad Panther Books, 1983. – 656 p.
413. Franko I. *Short stories* / I. Franko. – K. : Dnipro publ., 1977. – 152 p.
414. Franko I. *The Death of Cain* / I. Franko ; tr. from Ukr. by Vera Rich // *The Ukrainian Review.* – London : Ukr. Publishers Ltd., 1998. – Vol. 45. – No. 2. – 96 p.
415. Franko I. *Zakhar Berkut* / I. Franko ; tr. by M. Skrypnyk. – K. : Dnipro publ., 1987. – 227 p.
416. Hemingway E. *The old man and the sea* / E. Hemingway. – Pearson Education : Heinemann. – 1991. – 96 p.
417. Honchar O. *The Cathedral* / O. Honchar ; tr. by Yu. Tkach and L. Rudnytzky. – Washington ; Philadelphia ; Toronto : St Sophia Religious Association of Ukrainian Catholics, 1989. – 308 p.
418. Huxley A. *Crome Yellow* / A. Huxley. – M. : Progress publ., 1976. – 277 p.
419. Joyce J. *A Portrait of the Artist as a Young Man* / J. Joyce. – Wordsworth Classics, 1995. – 196 p.
420. Khvylovy M. *Stories from the Ukraine* / M. Khvylovy ; tr. with an introduction by G. Luckyj. – New York, 1960. – 234 p.

421. Kosynka H. Before the Storm: Soviet Ukrainian Fiction of the 1920's / H. Kosynka ; ed. by George Luckyj. ; tr. by Yuri Tkacz. – Ann Arbor : Ardis, 1986. – 266 p.
422. Kotsiybynsky M. Shadows of Forgotten Ancestors / M. Kotsiybynsky ; tr. by Marco Carynnyk. – Littleton : Colorado, 1981. – 127 p.
423. Kotsiybynsky M. The Birthday Present and other stories/ M. Kotsiybynsky ; tr. from Ukrainian by Abraham Mistetsky. – K. : Dnipro publishers, 1973. – 226 p.
424. Kotsyubinsky M. Fata Morgana and Other Stories / M. Kotsyubinsky . – K. : 1987. – 407 p.
425. Kvitka H. Marusia / Hrihory Kvitka ; tr. by Florence Randall Livesay. Introduction by His Excellency Lord Tweedsmuir. – New York : E.P.Dutton &Co.Inc., 1940. – 220 p.
426. Lee H. To Kill a Mocking Bird / H. Lee. – K. : Dnipro Publishers, 1977. – 340 p.
427. London J. Martin Eden / Jack London. – M. : Dnipro publ., 1960. – 377 p.
428. Maughm S. The Moon and Sixpence / S. Maughm . – M. : 1972. – 239 p.
429. Mirny P. Do oxen low when mangers are full? / P. Mirny ; tr. by O. Kovalenko. – K. : Dnipro publ., 1990. – 330 p.
430. Nechuy-Levitsky I. Mikola Dzherya: A long story / I. Nechuy-Levitsky ; tr. by O. Kovalenko. – K. : Dnipro publ., 1985. – 205 p.
431. Shakespeare W. The complete works / W. Shakespeare. – Oxford : Wordsworth Editions Ltd, 1996. – 1263 p.
432. Stefanyk V. Maple leaves and other stories / V. Stefanyk ; tr. by M. Skrypnyk. – K. : Dnipro publ., 1998. – 104 p.
433. Thackeray W. Vanity Fair / W. Thackeray. – Ware ; Hertfordshire : Wordsworth Classics, 1995. – 671 p.
434. Updike J. The Centaur / J. Updike. – Conn : Fawcett Crest Book. Greenwich, 1963. – 224 p.

III. Довідкова література

435. Англо-український словник: близько 120 000 слів : у 2 т. / склав М.І. Балла. – К. : Освіта, 1996.
436. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К.Т. Баранцев. – К. : Рад. шк., 1969. – 1052 с.
437. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф.С. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с.
438. Войтович В.М. Українська міфологія / В.М. Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с.
439. Галицько-руські народні приповідки : в 3 т. / зібрав, упорядкував і пояснив Д-р. Іван Франко. – 2-е вид. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006.
440. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Пер. з фр. / упорядкування та підготовка текстів Б. Кассен (Сорбона), К. Сігов та А. Васильченко (НаУКМА). – Том другий. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. – 488 с.
441. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
442. Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : в 4т. / А.П.Загнітко. – Т. 2: К – О [Текст]. – Донецьк : [б.и.], 2012. – 349 с.
443. Квятковский А.П. Поэтический словарь / А.П. Квятковский ; науч. ред. И. Роднянская. – М. : Сов. энцикл., 1966. – 376 с.
444. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник / Н.И. Кондаков . – М. : «Наука», 1975. – 720 с.
445. Краткая литературная энциклопедия : в 9 т. / гл. ред. А.А. Сурков. – М. : Советская энциклопедия, 1972. – Т. 7.
446. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. – М. : Наука, 1996. – 318 с.
447. Культура української мови : довідник / ред. В.М. Русанівський. – К. : Либідь, 1990. – 304 с.

448. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / А.В. Кунин. – Изд. 2-е, стереотип. – М. : Госуд. изд-во иностр. и национ. словарей, 1956. – 1455 с.
449. Левченко О. Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь / О. Левченко. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. – 748 с.
450. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 297 с.
451. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р.Т. Гром'яка та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 1977. – 561 с.
452. Німецько-український словник / уклад.: З.О. Басанець та ін. – К., 1994. – 639 с.
453. Новая философская энциклопедия : в 4 т. / предс. научно-ред. совета В.С. Степин ; Ин-т философии РАН ; нац. обществ.-научн. фонд. – М. : Мысль, 2000–2001.
454. Потапенко О.І. Словник символів [Електронний ресурс] / О.І. Потапенко, М.К. Дмитренко, В.В. Куйбіда. – 3-є вид. – К. : Міленіум, 2005. – 352 с. – Режим доступу : <http://chomikuj.pl/Ukraine-UA>.
455. Словарь лингвистических терминов / под ред. О.С. Ахмановой. – 2-е изд., стереот. – М. : Сов. Энциклопедия, 1969. – 608 с.
456. Словник літературознавчих термінів / за ред. В.І. Кузьменко. – К. : Український письменник, 1997. – С. 185–187.
457. Словник літературознавчих термінів / ред. В.М. Лесин, О.С. Пулинець. – К. : Рад. школа, 1971. – 486 с.
458. Словник символів культури України / за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренка. – К. : Міленіум, 2002. – 260 с.
459. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1971–1980.
460. Степанов Ю.С. Константы: словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. – М. : Академический проект, 2004. – 992 с.

461. Українська мова. Енциклопедія / за ред. В. Русанівського та ін. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2000. – 752 с.
462. Українська радянська енциклопедія : в 12 т. / за ред. М. Бажана, відпов. ред. А. Кудрицький. – 2-е вид. – К. : Головна редакція укр. радянс. енциклопедії, 1983. – Т. 9. – 560 с.
463. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – 7-е изд., перераб. и допол. – М. : Изд-во «Республика», 2001. – 719 с.
464. Фразеологічний словник української мови : у 2 кн. / уклад. : В.М. Білоноженко та ін. – К. : Наук. думка, 1993. – 984 с.
465. Юрченко О.С. Словник стійких народних порівнянь / О.С. Юрченко, А.О. Івченко. – Х. : Основа, 1993. – 176 с.
466. Bloomsbury Guide to English Literature. The New Authority on English Literature / ed. by Marion Wynne. – Davis Bloomsbury Publishing Ltd., 1989. – 1066 p.
467. Chambers Dictionary of Idioms / ed. by E.M. Kirkpatrick. – Chambers Harrap Publishers Ltd, 1996. – 404 p.
468. Dictionary of Biblical Imagery / Gen. ed. L. Ryken, J. C. Wilhoit, T. Longamn III. – InterVarsity Christian Fellowship, 1997. – 3291 p.
469. Longman Dictionary of Contemporary English. New Edition. – Pearson Education Limited, 2003. – 1950 p.
470. Longman Dictionary of English Language and culture/ Longman.– 3rd ed. – Pearson : Pearson ESL, 2000. – 1592 p.
471. Longman Dictionary of Idioms / Longman. – 1st ed. – Prentice : Prentice Hall College Div, 1979. – 412 p.
472. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language / eds. Michael E. Agnes, David B. Guralnik. – Danbury, CT : Lexicon Publications, 1993. – 1248 p.
473. Słownik terminów literackich / M. Głowiński [et. al.], pod red. Janusza Sławińskiego. – Wrocław [et. al.] : Zakł. Narodowy im. Ossolińskich Wydaw., 1976. – 577 s.

474. The Oxford Encyclopedic English Dictionary / ed. by Joyce M. Hawkins and Robert Allen. – Oxford : Clarendon Press, 1991. – 1824 p.
475. The Wordsworth Dictionary of Phrase and Fable / ed. Ebenezer Cobham Brewer. – Wordsworth, 2001. – 1158 p.
476. Webster's New World Encyclopedia. – London ; Toronto ; Sydney ; Tokyo ; Singapore, 1993. – 960 p.